

MAGYAR TÖRTÉNELMI
EMLÉKEK

ÉRTEKEZÉSEK

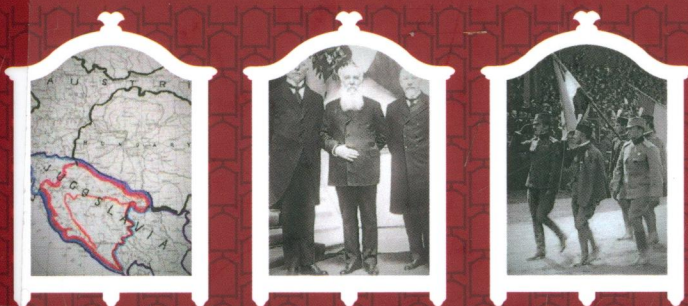
Trianon-dokumentumok
és -tanulmányok

8.

SZERB IRATOK A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉSRŐL

Dokumentumok

Szerkesztette Hornyák Árpád

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA
DIPLOMATARIA

Seriem fundavit

PÁL FODOR

Redigit

ANTAL MOLNÁR

Documenta et dissertationes ad pacem Trianoniensem spectantes 8.

Subseriem redigit

BALÁZS ABLONCZY

ELKH

Eötvös Loránd
Research Network

Institutum Historicum Sedis Centralis
Studiorum Philosophicorum
Budapestini, 2021

X 320365

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK
OKMÁNYTÁRAK

Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 8.

Szerb iratok a trianoni békeszerződésről

Dokumentumok

A dokumentumokat válogatta, a kötetet szerkesztette
és a bevezető tanulmányt írta

Hornyák Árpád

ELKH

Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Budapest, 2021

A kötet megjelenését
az MTA BTK Lendület Trianon 100 Kutatócsoport
és az ELKH Titkársága támogatta

TRIANON 1920 ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

Lektorálta

Kovács Attila és Bíró László

A forrásokat magyarra fordította
Mandić Predrag, Hornyák Árpád és Hornjak Balázs

A fordítást az eredetivel egybevetette
Sokcsévits Dénes

X 320365

© Hornyák Árpád, 2021

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2021

A mutatót Hornyák Árpád készítette

ISBN 978-963-416-274-2

ISSN 2560-2462 (Trianon-dokumentumok és -tanulmányok)
ISSN 2063-8485 (Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak)

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió-
és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

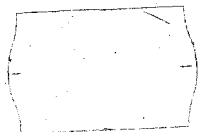
A címlapon:

A „jugo-szláv” trializmus, 1919

(National Archives and Records Administration, RG 256);

A. Trumbić, N. O. Pašić, M. R. Vesnić és I. Zolger a párizsi békekonferencián, 1919
(Bibliothèque nationale de France);

A szerb küldöttség felvonulása a párizsi Pershing stadion avatásán, 1919
(Bibliothèque nationale de France)

TARTALOM

Előszó	7
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a trianoni békeszerződés	9
A jugoszláv területi követelések	12
Jugoszlávia és a Tanácsköztársaság	19
Küzdelem Baranyáért	23
A kiürítés és a határ megállapítása	29
A kötetben közölt dokumentumok jegyzéke	33
Iratok	47
Irodalomjegyzék	229
Személynévmutató	231
Helynévmutató	235

ELŐSZÓ

A kisállami célkitűzések és politikák bemutatása a Magyarországgal megkötött békeszerződés körülményeinek megértéséhez legalább olyan fontos, mint a nagyhatalmi döntéshozók elképzeléseinek és a békekonferencia döntési mechanizmusainak megismerése. Míg utóbbiak jórészt rendelkezésünkre állnak a 20. század közepétől kiadott dokumentumsorozatokban,¹ addig az utódállamok Magyarországgal kapcsolatos politikájának dokumentálása alig hozzáférhető a magyar szakmai és az érdeklődő szélesebb közönség számára. Ezen az állapoton kívánt változtatni a Magyar Tudományos Akadémia Lendület programjának keretében megvalósuló *Trianon 100* projekt, amely sorra jelentette meg a trianoni békeszerződés előzményeit megvilágító dokumentumköteteket. A csehszlovák és a román állam Magyarországpolitikáját bemutató kiadványok után e kötet az olvasó könyvespolcára kerülhet az utolsó utódállam, a Szerb–Horvát–Szlovén (SHS) Királyság Párizsban kifejtett erőfeszítéseit és Magyarországgal kapcsolatos politikáját eredeti dokumentumok alapján bemutató kiadvány.

A forrásokat kronológiai sorrendben közöljük, válogatásuknál a vezérlő elv az volt, hogy minél teljesebb képet adjunk a Magyarországgal kapcsolatos délszláv, szerb törekvésekről és politikáról a párizsi békekonferencián. Ebből a megfontolásból kerültek kötetünkbe szép számmal a gazdasági-pénzügyi kérdéseket tárgyaló dokumentumok mellett a végül Magyarországnak hagyott területeken élő délszlávokra vonatkozó iratok, memorandumok is. Természetesen a források döntő része a határmegvonásról szól.

A dokumentumok többségét teljes terjedelemben közöljük, kivéve azokat, amelyek nagyobb részben tartalmaznak irreleváns információkat. Ez elsősorban a délszláv békedelegáció tanácskozásairól készült jegyzőkönyvek esetében fordul elő. Ezeknél a részeknél szögletes zárójelbe illesztett három pont [...] jelzi a szövegkihagyást. Ugyancsak szögletes zárójelbe tettük a betoldásokat, amikor az eredeti dokumentumban egyébként nem szereplő egy-egy szót a mondat értelmezhetősége érdekében be kellett illeszteni a magyar szövegbe.

Az iratokban található kiemelések, aláhúzások az eredeti dokumentumban meglévő kiemelések. Az iratokban előforduló személynevek az adott személy anyanyelve írásmódjának megfelelően szerepelnek, kivéve a cirill betűségeket.

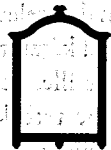
¹ Documents on the British Foreign Policy 1919–1939 (DBFP); Documenti Diplomatici Italiani (DDI) Sesta Serie 1918–1922. vol. II., III., IV. Ed. Rodolfo Mosca (II.), Renato Grispo (III., IV.). Roma, 2017; Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpates 1918–1932. I–III. Ed.: Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos. Budapest, 1993, 1995, 1999; Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (= FRUS); Documents Diplomatiques Français. A kiadványban idézett művek bibliográfiai adatait lásd a kötet végén található források listájában.)

A kötetben helyet kapó iratok túlnyomó többsége eddig kiadatlan szerb, kisebb részben angol nyelvű levéltári forrás, amelyeket jelen kötetben közlünk először. A források nagy részének lelőhelye a belgrádi Arhiv Jugoslavije (Jugoszláv Levéltár, = AJ), ahol a jugoszláv békeküldöttség iratanyagát őrzik. Emellett fontos dokumentumok találhatók a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia (= ASANU) Levéltárában, Jovan Cvijić és Nikola Pašić hagyatékában. Néhány forrás a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának (= MNL BaML) a „Szerb Impérium” jelzetű anyagából származik. Az iratokhoz csak a legszükségesebb, az olvasottak értelmezését segítő magyarázó jegyzetek kapcsolódnak, de kevés kivételtől eltekintve nem mutatnak rá a dokumentumban szereplő téves vagy hamis állításokra – az jelentősen megnövelte volna a kötet terjedelmét. Lábjegyzetben adtuk meg első említésükkor a forrásokban szereplő személyek fontosabb életrajzi adatait, illetve a települések névváltozatait, hovatartozását is. Sajnálatos módon nem sikerült minden személy kilétét teljes bizonyossággal megállapítani, illetve több, kevésbé jelentős személyt egyáltalán nem sikerült azonosítani.

Köszönettel tartozom Sokcsevits Dénesnek a fordításnak az eredeti szöveggel történő egybevetésében nyújtott fontos segítségéért, Bardi Erzsébetnek és Kovács Évának a szöveg gondozásáért, az Arhiv Jugoslavije, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Levéltára, illetve a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára munkatársainak előzékenységükért és szíves segítőkészségükért vagyok hálás.

Pécs, 2021. február

Hornyák Árpád

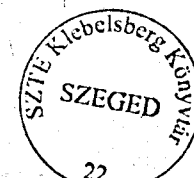
A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁG ÉS A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS

A történelmi Magyarország határait az első világháború után Párizsban szabták, azonban a méreteket a legtöbb irányban már évekkel korábban levették. A „minta-vételben” Magyarország többi szomszédjához hasonlóan a Szerb Királyság, illetve a háború végén megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is ott serénykedett. A nagyhatalmaknak a világháború során a különböző alkalmakkor kis szövetségeiknek tett ígéreteiket legalábbis iránymutatónak kellett tekinteni, még akkor is, ha az adott állam nem teljesítette szerződésbe foglalt kötelezettségeit, ami fölülírta a teljes betartatásuk iránti igényt. Így a Romániával megkötött bukaresti titkos szerződést, amely a hadba lépéséért cserébe Bukarest fennhatósága alá helyezte volna a Debrecéntől keletre fekvő magyar területeket, a román különbéke ellenére sem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ugyanígy nem lehetett mindenben semmisnek tekinteni a szerbeknek 1915 folyamán tett ígéreteket, noha Belgrád sem teljesítette a nagyhatalmak elvárásait a neki juttatandó területekért.¹ Az Osztrák–Magyar Monarchia területéből gyarapodni kívánó új államalakulatokat képviselő politikusok tehát igen jó eséllyel érkeztek Párizsba. Különösen annak fényében igaz ez az állítás, hogy a határok megvonásába a magyar félnek vajmi kevés beleszólása volt, a nagyhatalmak elképzelései és szándékai, és nem utolsósorban elfogultságuk az utódállamok javára Magyarországgal szemben pedig közismert.²

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság ugyan Magyarországtól eltérően részt vehetett Párizsban a békekonferencián, ám kisállamként – amelyet új formájában ek-

1 A nagyhatalmak az első világháború során Szerbiának ígérték a Bácskát. Igaz, pontos határát nem jelölték ki, de ez még kedvező is lehetett Szerbia számára, hiszen akár az egész területet is jelenthetné. Emellett kilátásba helyezték Dalmácia, a Szerémség és Bosznia megszerzését, valamint a horvát és szlavón területek csatlakozásának támogatását, amennyiben Szerbia átengedi Bulgáriának a Balkán-háborúkban megszerzett macedón területeket. Lásd Communication made to the Serbian Government by the Four Powers on August 4, 1915. (No. 271.) The National Archives Foreign Office (= TNA FO) 438/7.

2 Mégis érdemes felhívni a figyelmet egy kevésbé hangoztatott és általában sokadrangúnak tekintett aspektusra, jelesül az emocionális szempontokra. Ezt a nagyhatalmak részéről Harald Nicholson brit diplomata fogalmazta meg kendőzetlen őszinteséggel visszaemlékezéseiben: „Ausztia, Magyarország, Bulgária vagy Törökország nem álltak gondolkodásunk előterében. Csak ha az új Szerbiára, az új Görögországra, az új Csehországra, az új Lengyelországra gondoltunk, kezdett el szívünk az örömtől ujjongani. Ez az egyoldalú érzelmi megközelítés nagyon fontos. Azt hiszem, ez egy nagyon általános szempont volt. Olyasmi ez, ami nem mindig lesz nyilvánvaló a dokumentumokból. [...] Részrehajlás volt ez, és előítélet. De ezeket nem egykori ellenségeink megbünteretése és a leigázásukra irányuló bosszúszomjas vágy vezérelte, hanem az a lázas törekvés, hogy az általunk létrehozott új nemzeteket, melyeket – anyai ösztönnel – szenvedéseink és győzelmeink igazolásának tekintettünk, megerősítsük. A párizsi konferenciát sohasem lehet igazán megérteni, ha nem hangsúlyozzuk ezt az érzelmi impulzust minden egyes fázisnál.” Nicholson 1965. Idézi: Romsics 2001, 127.

kor még nem ismertek el a nagyhatalmak,³ s amelynek Olaszország „személyében” ráadásul nyílt ellensége is akadt a nagyhatalmak között – számos bizonytalansággal kellett szembenéznie. A párizsi békekonferencia működése idején a jugoszláv vezetés álláspontja és módszerei az északi, valamint a keleti (Bánát) határok tekintetében többször változott, ezáltal Magyarországhoz való viszonyulásában politikája több, egymástól jól elkülöníthető szakaszra osztható fel. Ebben szerepet játszottak a mindenkorai nemzetközi politikai helyzetben beállt változások, az újabb bizonyítékok felbukkanása, a delegáción belüli viták, vagy új szempontok előtérbe kerülése a területi igények alátámasztásánál. Mindez arra kényszerítette a jugoszlávokat, hogy esetenként az új értesülésekre azonnal reagálva improvizálva terjesszék elő követeléseiket.

A békekonferencián a legfontosabb délszláv követelések értelemszerűen a területekre vonatkoztak, ám ezen túlmenően is megfogalmaztak fontos igényeket, amelyekkel újabb gazdasági, pénzügyi és politikai előnyökre akartak szert tenni, illetve igyekeztek minél nagyobb mértékű háborús kártérítést kicsikarni.

E célok megvalósítását volt hivatott biztosítani a jugoszláv békeküldöttség, amely 110 főt számlált, s ezzel a létszámmal a békekonferencia legnépesebb delegációi közé tartozott, felülmúlva több más állam mellett az Amerikai Egyesült Államok küldöttségének létszámát is.⁴ Az 1918. december 1-jén kikiáltott Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormánya igyekezett úgy összeállítani a békeküldöttséget, hogy az kifejezze: az új állam nemcsak Szerbiát, hanem a Monarchiából kivált területeket is képviseli.⁵ A delegátusok nemzetiségi megoszlása azonban tükrözte nemzetük súlyát az új államban. A küldöttség elnöke Nikola Pašić,⁶ aki a Szerb Népi Radikális Párt elnökeként a világháború előtt és alatt Szerbia miniszterelnöke volt, és az új állam megalakulása után is a délszláv politikai élet meghatározó alakja, több alkalommal is az új ország miniszterelnöke lett. Személyében egy tapasztalt, „dörzsölt” politikus került a jugoszláv békeküldöttség élére, aki azonban hajlott kora miatt nem mindig tudott alkalmazkodni az új idők kihívásaihoz. A delegáció második embere a horvát Ante Trumbić⁷ lett, aki egyben a külügyminiszeri tárcát

is megkapta. A küldöttség legfontosabb szervébe, a héttagú politikai bizottságba a szerbek összesen három tagot delegáltak. Pašićon kívül Milenko Vesnićet,⁸ a párizsi követet, és Mateja Boškovićot,⁹ aki a háború első két évében Londonban képviselte a szerb kormányt. A horvátok két dalmátot, a külügyminiszeri tárca már említett birtokosát, Ante Trumbićot és Josip Smodlakát,¹⁰ Split polgármesterét, míg a szlovének Ivan Žolger,¹¹ valamint a bécsi birodalmi parlament egykori tagját, a trieszti Otokar Ribaržot¹² küldhették a bizottságba.¹³

A népes békedelegáció több bizottságra, albizottságra és szakértői szekcióra tagolódott. A már említett legfontosabb szerv, a héttagú politikai bizottság négy tagját hivatalosan akkreditálták, és teljhatalmú megbízottként vehettek részt a békekonferencián (Pašić, Vesnić, Trumbić és Žolger), míg a maradék három tag segítette a munkájukat. Ők valamennyien politikusok és diplomaták voltak. Mellettük nagy számban vettek részt a békeküldöttség munkájában szakértők, jobbra egyetemi tanárok, mérnökök, tudósok, újságírók, jogászok és gazdasági szakemberek. Közülük is kiemelkedett Jovan Cvijić,¹⁴ a neves szerb etnogeográfus, és az amerikai elnökkel baráti kapcsolatokat ápoló szerb fizikus, Mihajlo Pupin.¹⁵ A délszláv békeküldöttség legjelentősebb és egyben a legnépesebb bizottsága a néprajzi-történelmi bizottság volt, amely a területi kérdések és követelések kidolgozásával, illetve alátámasztásával foglalkozott Jovan Cvijićtel az élén.

A délszláv békeküldöttség súlyát a konferencia hierarchiájában jól mutatja, hogy mindössze két alkalommal volt lehetőségük közvetlenül a nagyhatalmak előtt bemutatni követeléseiket. A békekonferencia területkijelölő bizottságainak munkájában nem vehettek részt, szakértőik és politikaik csak kívülről próbálták befolyásolni a nagyhatalmak képviselőit a bizottságokban. Ennek ellenére a jugoszláv

saiból alakult Jugoszláv Bizottság elnöke, majd 1918 decemberétől 1920 végéig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság első külügyminisztere.

8 Milenko Vesnić (1861–1921) szerb diplomata, az első világháborúban Szerbia párizsi követe, a békekonferencián a jugoszláv küldöttség elnökhelyettese.

9 Mateja Bošković (1864–1945) szerb politikus és diplomata, 1914–1916 között a Szerb Királyság londoni követe, a párizsi békekonferencián a Politikai Szekció tagja.

10 Josip Smodlaka (1869–1956) dalmáciai horvát jogász és politikus. Két ciklusban Split polgármestere, a párizsi békekonferencián Ante Trumbić mellett a jugoszláv békeküldöttség második teljes jogú horvát tagja.

11 Ivan Žolger (1867–1925) szlovén jogász, diplomata, 1917 augusztusától 1918 májusáig az osztrák Seidler-kormány tárca nélküli minisztere.

12 Otokar Ribarž (1865–1927) trieszti szlovén ügyvéd és politikus, a bécsi birodalmi parlament tagja.

13 Krizman 1959, 34.

14 Jovan Cvijić (1865–1927) nemzetközi hírvő szerb földrajztudós, egyetemi tanár, az antropológiai iskola megalapozója, a párizsi békekonferencián a délszláv békeküldöttség Történelmi-Néprajzi Szekciójának elnöke.

15 Mihajlo Pupin (1854–1935) bánsági (Torontáludvar, szerb neve: Idvor) születésű szerb fizikus és feltaláló, a Columbia Egyetem tanára, a Szerb Királyság tiszteletbeli konzulja az Egyesült Államokban.

3 A konferenciára hivatalosan a Szerb Királyság kapott meghívást.

4 Az adat nem tartalmazza a technikai és adminisztratív személyzet tagjait, a gépfőnököket, tolmácsokat, fordítókat, valamint a kiszolgáló személyzetet, akikkel a teljes létszám elérte a 300 főt. Ez a szám azonban az idő és a békekonferencia munkájának előrehaladtával folyamatosan csökkent, végül a békeküldöttség feloszlásának pillanatában, 1920 júliusában már csak 12 főt számlált. Mitrović 1969, 6.

5 Ennek amiatt is nagy jelentősége volt, mert ekkor még nem dőlt el, hogy a Monarchiából kiszakadt térségeket a nagyhatalmak miként fogják tekinteni: a szövetségesük integráns részét képező területeknek, amelyeknek a győzteseket illető bánásmód dukál, avagy rájuk is vonatkoztarják a legyőzöttekre alkalmazott hátrányos megkülönböztetést.

6 Nikola Pašić (1845–1926) szerb politikus és államférfi, a Szerb Népi Radikális Párt egyik alapítója és vezetője, a Szerb Királyság, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság meghatározó politikusa, miniszterelnök.

7 Ante Trumbić (1864–1938) dalmáciai származású horvát politikus, a Monarchia délszláv emigrán-

területi követelések összességében jó arányban teljesültek, Magyarország vonatkozásában pedig a hivatalos jegyzékben eredetileg követelt területeket szinte maradéktalanul megkapták.

A jugoszláv területi követelések

Fontos előrebecsíteni, hogy a jugoszlávok magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy 1919 elején Jugoszlávia területi követelései Magyarországgal szemben lényegében csak korrekciók voltak a belgrádi konvencióban (1918. november 13.) meghatározott, Aradtól¹⁶ Szegeden és Pécsen át a Dráva mentén Barcsig, majd a Mura¹⁷ vonalán húzódó demarkációs vonalhoz képest, ameddig a délszláv megszállást az egyezmény engedélyezte. Belgrád tehát ekkor már ténylegesen birtokolta azokat a területeket, amelyeket meg akart szerezni, így a békekonferenciától csak a kialakult helyzet szentesítését várta. Várakozásaiban nem kellett csalódnia, az akkor elfoglalt, illetve „ideiglenesen” megszállt területek nagy részét a békekonferencia valóban az új délszláv államnak ítélte. Ez alól csak Baranya, illetve Baja és környéke jelentett kivételt. Az, hogy a későbbi Vajdaság területét Jugoszláviának ítélték, nem képezte komoly vita tárgyát a békekonferencián, legfeljebb peremterületeinek hovatartozása volt kérdéses.¹⁸ Egyértelműnek látszott Horvátország és Szlavónia Jugoszláviához csatolása, annál is inkább, mivel arról Magyarország is minden ellenállás és szívfájdalom nélkül lemondott.¹⁹ A végül a délszláv államhoz került területek közül egyedül a Muravidék²⁰ sorsa volt kérdéses 1919 nyaráig.

A magyar határral kapcsolatos jugoszláv politika első szakasza a délszláv békeküldöttség Párizsba érkezésétől (1919. január eleje) február közepéig tartott, és a hivatalos követelések kidolgozásával telt. A jugoszláv békeküldöttségnek ugyanis annak ellenére nem volt egységesen kialakított és elfogadott hivatalos koncepciója, hogy Belgrád már a háború legelején hozzálátott követeléseit kidolgozásához és háborús céljai formába öntéséhez. Osztva azt az általánosan elterjedt nézetet, mi-

16 Arad (ma: Arad, Románia).

17 Mura (ma: határfolyó Szlovénia és Magyarország között).

18 A békekonferencián szakértőként részt vevő Stanoje Stanojević így emlékezett vissza a Vajdaság odaítéléséről: „Mi a Vajdaságot könnyen és minden nagyobb nehézség és harc nélkül megkaptuk, csak a Vajdaság egyes területeinek kiterjedéséről volt vita. A harc Kelet-Bánátért, Északnyugat-Bácskáért és Észak-Baranyáért, azaz Temesvár, Baja és Pécs megszerzéséért folyt. De már a kezdet kezdetén biztos volt, hogy megkapjuk a Bánát jelentős részét, szinte az egész Bácskát és Baranya egy részét.” Stanojević 1914–1921, 83.

19 A Monarchia szervei már néhány nappal a zágrábi Nemzeti Tanács október 29-i elszakadó nyilatkozata után elismerték azt, Károlyiék pedig a belgrádi konvenció tárgyalásainál kinyilvánították, hogy nem tartanak rá igényt.

20 Muravidék (ma: Prekmurje, Szlovénia).

szerint a háború nem fog sokáig elhúzódní, a szerb kormány 1914. augusztus végén összehívott egy tudósokból álló csoportot, hogy tudományos alapokra helyezve dolgozzák ki területi követeléseit. Főbb vonalakban vázolta, mely területekre tart igényt, ám a határok pontos kijelölését a tudósokra bízta. Ennek eredményéről és Szerbia háborús céljáról a szerb miniszterelnök már 1914. szeptember 21-ei táviratában tájékoztatta a szerb külképviseletek vezetőit.²¹ Ez Magyarország vonatkozásában nagyjából egy Szeged, Szabadka²² és Baja felett húzódó vonalat jelentett a Dráva mentén a Mura torkolatáig. Nem állítható tehát, hogy a jugoszláv békekövetelések megfogalmazására nem történtek idejekorán lépések. Ezeket a terveket azonban elsősorban a szerb politikai érdekek figyelembevételével dolgozták ki, és nem feltétlenül fordítottak kellő figyelmet a másik két társnemzet, a horvát és a szlovén érdekeire.²³ Következésképp elvileg nem lehetett az új állam hivatalos területi követeléseinek tekinteni azokat.

A jugoszláv békeküldöttség szerb, horvát és szlovén tagjai annak megfelelően dolgoztak ki részletes terveket a határ megvonására, hogy nemzetük szállásterülete szempontjából mely oszág részeket tartották a legfontosabbnak megszerezni. Így az északi irányba megvonandó határt illetően a szerb politikusoknak különösen határozott elképzelésük volt a Bánát és részben a Bácska határaitól. A horvátok elsősorban a Muraközt,²⁴ míg a szlovének a Muravidéket szerették volna az új állam határai között látni. Miközben folytak a követelések megfogalmazása körüli egyeztetések, a jugoszláv békeküldöttség mellett működő katonai misszió vezetője, Petar Pešić²⁵ tábornok 1919. januárjában a delegáció megkerülésével, s vélhetően Pašić jóváhagyásával, mégis az SHS Királyság *hivatalos* területi követeléseként mutatta be a szövetségesek vezérkara előtt a szerb kormánynak és hadvezetőségnek még a háború alatt kidolgozott tervezetét. A memorandumban nem meglepő módon egyértelműen a stratégiai elv volt a meghatározó. A tervezet szerint a határ Lippától²⁶ követte a Marost egészen a torkolatáig, közvetlenül Szeged alatt húzódott, Szabadkától 15 kilométerrel északra, közvetlenül Baja felett, 15 kilométerrel északra Pécsről és 20 kilométerrel Szigetvár felett, közvetlenül Nágykanizsa alatt, majd a Murát elérve

21 Lásd az 1. dokumentumot.

22 Szabadka (ma: Subotica, Szerbia).

23 Ezek az országok nem annyira Magyarország, mint inkább Ausztria és Olaszország irányában foglaltak meg követeléseiket.

24 Muraköz (Medimurska, Horvátország, lásd még Muravidék, Prekmurje, ma: Szlovénia).

25 Petar Pešić (1871–1944) szerb tábornok, diplomata, vezérkari főnök, majd hadügyminiszter. A békekonferencián a délszláv békelegáció Katonai Szekciójának vezetője.

26 Lipa (ma: Lipova, Románia).

a folyó mentén haladt, amíg elérte a Lendva²⁷ torkolatát, Lendvaújfalu²⁸ magyar részen hagyva haladt tovább a Lendva és a Kerka²⁹ vízválasztója mentén.³⁰

A követelések megfogalmazása során a legélesebb vita a horvát és a szerb tagok között arról folyt, hogy milyen elvekre alapozzák követeléseiket. A horvátok a *nemzeti-etnikai elvet* tartották célszerűnek alkalmazni, mert annak alapján remélheték követeléseik elfogadtatását Olaszországgal szemben. A szerbek számára viszont nyilvánvaló volt, hogy a nemzeti-etnikai elvre való hivatkozás esetén a Bánátról nem tudják megszerezni a Szerbia védelme szempontjából szükségesnek tartott és áhított területeket, ezért a *stratégiai elv* mellett álltak ki. Megfigyelhető, hogy a jugoszláv politikát a keleti, de a magyar határkialakításánál is átszötte egy szűkebb szerb érdek, hogy biztosítsa Szerbia erejét, egyben túlsúlyát az új államban.³¹ Pašić és szerb kollégái³² a stratégiai érveket magyarázataikban nem a Bánát vagy a Bácska, és még kevésbé az SHS Királyság, hanem a szerb székváros, Belgrád³³ elkerülhetetlenül szükséges védelmének szempontjából vetették fel. Mindenekelőtt azon útvonalak elzárásának érdekében, melyek alkalmasak lehettek volna arra, hogy az ellenség betörjön a Morava völgyébe.³⁴

Szembevetendő volt a különbség a béke delegáció szerb és horvát tagjai között egyebek mellett abban is, ahogy az etnikai elv alkalmazásához és a területi követelésekhez közelítettek. A szerbek, különösen Pašić és Vesnić végtelenül pragmatikus álláspontot foglaltak el, amelynek a lényege az volt, hogy nem kell annyira mereven ragaszkodni a tényekhez, nem kell mindent szakértők véleményével alátámasztani, mondván, nagy idők nagy döntéseket igényelnek, s nekik vállalniuk kell ezt a felelősséget. „Mi viseljük a felelősséget, nekünk kell döntenünk, a szakértők a segítők³⁵” – összegezte a szerb álláspontot Vesnić.

Ezzel szemben Trumbić és Smolaka mindenképpen ragaszkodtak a szakértői vélemények meghallgatásához és ahhoz, hogy csak azt kell kérni, ami az övék, ám abból semmiképp nem szabad engedniük. Smolaka még az általuk javasolt államhatárok kijelölését sem tartotta fontosnak; a békekongresszusra kívánta azt bízni. Ez a hozzáállás határozta meg álláspontjukat a nagyhatalmak képviselőinek bemutatott

27 Lendva folyó (Szlovénia).

28 Lendvaújfalu (ma: Tornyiszentmiklós, Zala m.).

29 Kerka folyó (Krka, Szlovénia).

30 A stratégiai elvet előtérbe helyező tervezet gerincét az az érv adta, miszerint a szövetségesek érdeke is, hogy Jugoszlávia a lehető legjobb védelmi vonalakat kapja a várhatóan kelet felé induló osztrák-magyar és német támadással szemben, aminek Jugoszlávia lenne a legfőbb gátja. Krizman-Hrabak 1960, 317–318.

31 Mitrović 1975, 63–64.

32 A már említett Pešić tábornok mellett többen is hozzájárultak a végül hivatalosan elfogadott követelések megformálásához. A legnagyobb befolyást két belgrádi professzor, Jovan Radonić és Stanoje Stanojević (mindkettő bácskai születésű), valamint Jovan Cvijić geográfus gyakorolta rá.

33 Belgrád (Beograd, Szerbia).

34 Mitrović 1975, 48.

35 Lásd a 11. dokumentumot.

Pešić-féle tervezethez is. „Mi ezzel a megjelölt határral nagyon nagyszámú idegen elemet követelünk, ami csak gyengítené államunkat, és új ellentétek forrása lenne. Miután azonban a kormány elrendelte, hogy be kell jelölnünk a határt a térképen, és a vezérkarunk már átnyújtott egy térképet a képviselők többségének jóváhagyásával, nem lenne bölcs dolog, hogy néhány nappal később saját magunkat dezavualjuk. Tehát kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy ugyanazt a térképet adják át jegyzékkel kísérvé, és a jegyzékben hangsúlyozzák, hogy államunk részére csak a nemzeti területeinket kérjük.”³⁶

A vita végül kompromisszummal zárult, amit mindkét fél a saját győzelmének könyvelhetett el. A horvátok azért, mert elérték, hogy területi igényeik megfogalmazásánál első helyen a nemzeti elvre hivatkozzanak.³⁷ A delegáció szerb tagjai pedig azért, mert a békeküldöttség, módosításokkal ugyan, de lényegében elfogadta Pešić tábornok tervezetét. Az említett eltérések magyar szempontból annyiban voltak jelentősek, hogy a hivatalosnak elfogadott és a delegáció által jóváhagyott, illetve a nagyhatalmak elé benyújtott memorandum már nem tartalmazta a Bácska és Baranya északi részét (Baja és Pécs), továbbá Szigetvárt is Magyarországnak hagyta. A Muravidékre és Mohácsra azonban ebben a követelésben is igényt tartottak.³⁸ A delegáció egyetértett abban is, hogy a követeléseket minél rövidebb indoklással kell benyújtani, nem bocsátkozva hosszú tudományos fejtegetésekbe.³⁹

A délszláv küldöttséget első ízben január 31-én hallgatta meg a Legfelsőbb Tanács, ekkor a Bánság kérdése került terítékre. Ez azonban sajnálatos módon egyáltalán nem érintette Magyarországot, ugyanis a kérdés nem úgy merült fel, hogy mekkora terület maradjon Magyarországnak, hanem hogy miként osztozzon meg a területen Románia és Jugoszlávia.⁴⁰ Az a körülmény, hogy a jugoszlávok ekkor még nem rendelkeztek kidolgozott hivatalos követelésekkel, miközben a románok igen, s így meggyőzőbben tudták képviselni érdekeiket a nagyhatalmak előtt, hozzájárult a területi követelések végleges formába öntéséhez, mielőbbi lezárásához.

A délszláv békeküldöttség február 6-án juttatta el területi követeléseit tartalmazó *hivatalos memorandumát* a békekongresszus határok megvonásával megbí-

36 Uo.

37 Fontos azonban megjegyezni, hogy a nemzeti elv vezérelvként történő elfogadását nagymértékben előmozdította, hogy a jugoszláv béke delegáció tagjai olyan tanácsot kaptak egyes brit és amerikai szakértőktől, hogy a határok megvonásánál figyelembe vesznék majd gazdasági és stratégiai szempontokat, de a legfontosabb és mérvadó szempont a nemzetiségi helyzet lesz. Stanojević 1914–1921, 86–86.

38 Mitrović 1975, 73.

39 Lásd a 11. dokumentumot.

40 A Bánság/Bánát kérdésében mind a román, mind a jugoszláv fél egyetértett abban, hogy ez a kérdés kizárólag őket érinti, és még felvetését sem engedték annak a kérdésnek, hogy a Bánát egésze vagy egy része Magyarországnak maradjon, netán független állammá alakuljon. Pašić a Bánátról úgy vélekedett, hogy az a nemzeti elv alapján ugyanúgy nem illeti meg Romániát sem. Szó szerint nem mondta ki, de úgy gondolta, hogy ha nem a miénk, de nem is az övék, akkor miért ne lehetne a miénk? Krizman-Hrabak 1960, 27.

zott szervéhez, a Területi Bizottsághoz, megvitatását pedig annak román ügyekkel foglalkozó albizottsága február 8-án már napirendre is tűzte. E követelések szóbeli kifejtésére és a nagyhatalmak képviselőinek közvetlen meggyőzésére február 18-án kapott lehetőséget a jugoszláv béke delegáció három tagja: a külügyminiszter, Ante Trumbić, a békeküldöttség elnöke, Nikola Pašić, valamint a párizsi jugoszláv követ, Milenko Vesnić. Mind a Bánát, mind a Bácska, de Baranya esetében is egyaránt éltek történelmi, etnikai, néprajzi és stratégiai érvekkel, a hangsúlyt azonban a nemzeti érvre helyezték. Kétségbe vonták a magyar népszámlálás megbízhatóságát, és a Bánátban a magyar lakosság 20%-át olyanak tüntették fel, mint amelynek nincsenek mély gyökerei a térségben, és a magyar közigazgatás megszűnte után elköltözne. A határt a Marosnál kívánták megvonni, mivel ezáltal látták biztosítottnak Bácska és Szabadka védelmét.⁴¹ A Bácska kapcsán hasonló érvekkel éltek. A földrajzi érveket a terület gazdasági és közlekedési fontosságának kiemelése érdekében használták fel, mondván, hogy a hajózható bácskai folyók, a Duna és a Tisza Belgrád irányába folynak, így szállítva termékeiket a gabonában szegény Morava és Vardár⁴² völgyébe. A történelmi-néprajzi érveket a délszlávok őslakos voltának bizonyítására használták fel. A nemzeti elv Bácskában bizonyos mértékig pánszláv jelleget öltött, mivel nem csupán a szerbekre és a horvátokra, de a szlovákokra, a ruszinokra is folyton hivatkoztak, miként más szláv népekre is, melyek – vélték – úgyszintén a szlávok nagy törzséhez tartoznak, tehát az ő számukat gyarapítják. Az érvelés lényege az volt, hogy a szlávok *relatív többségben* vannak; 277 ezer fő a 261 ezer magyarral szemben. Az összes többi érv annak bizonyítására irányult, hogy a térség szláv karakterű. Intellektuális és gazdasági fölényt élveznek, mivel a föld nagyobb része az ő birtokukban van, és a városi népesség többségét is ők alkotják. Akárcsak a Bánátnál, itt is felvetették, hogy amennyiben Jugoszláviához csatolják ezt a területet, jelentős magyar népesség fog elköltözni, mivel a magyar közigazgatás megszűnésével megszűnik ottlétük oka is.⁴³

Baranya tekintetében azonban a stratégiai elv elejtése után a jugoszlávok nem tudták, hogy pontosan mit is kell kérniük, mivel nem rendelkeztek pontos adatokkal a népesség nemzetiségi megoszlásáról, a magyar statisztikai adatokat ugyanis eleve hibásnak tartották. Itt voltak a legkevésbé meggyőzőek a felhozott érvek, és azok magyarázata is rövid és felszínes maradt. Minden jel arra utal, hogy Baranya követelése azért merült fel, hogy legyen olyan követelés is, amelyről később – szükség esetén – le lehet mondani. A hangsúlyt a történelmi és etnikai elvekre helyezve ugyanazokkal az érvekkel éltek, mint a Bácska és a Bánát tekintetében (a magyarok elköltöznének). Megjegyezték továbbá, hogy a terület fontos összekötő kapocs

Szlavónia (Eszék)⁴⁴ és a Bácska (Zombor)⁴⁵ között. E bizonytalanságnak tudható be, hogy mint már említettük, végül is nem tartottak igényt Pécsre, Bajára és Szigetvárra. Az ily módon feladott terület Baja, Pécs és Szigetvár környékén összesen mintegy 3000 km² területtel volt kevesebb a januári, nem hivatalos memorandumban foglaltakhoz képest.⁴⁶ Nem küzdöttek ilyen gondokkal a Muraköz kapcsán, amelynek igénylését teljesen megalapozottan a nemzetiségi elvvel támaszthatták alá, mivel azt a magyar statisztikák szerint is 92%-ban horvátok lakták. Kiemelték, hogy a terület történelmileg is Horvátországhoz tartozik, és csak 1861-ben kapta meg Magyarországtól. A Magyar Királyság 1868-ban elutasította, hogy bebizonyítsák, kihez is tartozik, így maradt a magyar adminisztráció. Emellett a Muraköz természetes folytatása a Szlovén-dombságnak, és teljesen nyilvánvaló, hogy a szerb-horvát-szlovén államhoz tartozik.⁴⁷

Messze nem volt ennyire megalapozott a szintén etnikai érvekkel alátámasztott követelésük a Muravidékre. Itt 92 ezer emberről volt szó, akiket nyelvük és származásuk alapján szlovénnek tekintettek. Történelmi-etnikai elvre is hivatkoztak, miszerint ők a pannon szlávok utolsó leszármazottjai. Fontos szempontként említette a követelés azt, hogy a Muravidék köti össze a Nagykanizsától délnyugatra fekvő területen élő színtiszta horvát lakosságot a Mura bal partján lakókkal, akik így egy összefüggő szláv tömböt alkotnak a Muravidéken élő testvéreikkel.⁴⁸

A délszláv békeküldöttség tagjainak meghallgatását követően a Legfelsőbb Tanács még aznap elrendelte, hogy a nagyhatalmak szakértőiből álló Román Határkijelölő Bizottság állapítsa meg az Szerb-Horvát-Szlovén Királyság határát valamennyi irányba, kivéve az Adriánál.⁴⁹ A bizottság munkájában sem a jugoszlávok, sem a románok nem vehettek részt, szakértőik és politikusaik – ez esetben is – csak kívülről próbálták befolyásolni a nagyhatalmak képviselőit.⁵⁰ Ebben nagy segítségükre volt a híres geográfus, Jovan Cvijić, akinek véleményét mindhárom nagyhatalom gyakran kikérte Kelet-Európa földrajzi és etnográfiai körülményeiről. Nikola Pašić Tardieu-val⁵¹ tartotta a kapcsolatot, Pešić tábornok a katonai körökkel volt jó viszonyban, a horvátok, Trumbić és Smolaka az amerikaiakkal és Wickham

44 Eszék (ma: Osijek, Horvátország).

45 Zombor (ma: Sombor, Szerbia).

46 Mitrović 1975, 74.

47 Krizman-Hrabak 1960, 346.

48 Uo.

49 Ez Olaszország miatt kényesebb kérdés volt annál, semhogy rendezését egy bizottság hatáskörébe lehetett volna utalni, és Olaszország a leghatározottabban ki is jelentette, hogy semmiképp nem tudná elfogadni határainak ilyen módon történő megállapítását. Lásd FRUS IV. 54.

50 Habár a Legfelsőbb Tanács határozatában feljogosította a bizottságot, hogy konzultáljon az érdekelt felek képviselőivel. Lásd FRUS IV. 55.

51 André Tardieu (1876–1945) francia politikus, diplomata, Clemenceau egyik legközelebbi munkatársa, a békekonferencia Román-Jugoszláv Ügyek Bizottságának elnöke.

41 Krizman-Hrabak 1960, 343–345.

42 Vardár (Vardar) folyó (Macedónia, Görögország).

43 Krizman-Hrabak 1960, 343–345.

Steed,⁵² Seton-Watson,⁵³ valamint Arthur Evans⁵⁴ által közverve az angol mértékadó körökkel érintkezett. Ez volt az az időszak – 1919. március végéig –, amikor a jugoszlávok hallgatólagosan hajlandók lettek volna még engedni is követeléseikből, csak hogy a legfontosabbnak tartott területeket megszerezzék.⁵⁵

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormánya és békeküldöttsége különböző gesztusokat téve igyekezett elnyerni az Egyesült Államok jóindulatát, amely Japán mellett egyedüli nagyhatalomként nem vett részt a titkos szerződések megkötésében, így pártatlannak lehetett tekinteni az Olaszországgal és Romániával szembeni területi vitákban. Felkérték Wilson⁵⁶ elnököt, hogy vállalja a döntőbíró szerepét az Olaszországgal való vitás kérdések eldöntésében, illetve felvetették a népszavazás ötletét a román és az olasz határ kialakításánál. A gesztusok mellett nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy az igényelt területek jó részét megszállva tartották. Ezáltal – gondolták – a pozíciójuk erősebb, és bizonyos nyomást is tudnak gyakorolni, illetve feltételekhez köthetik engedékenységet.⁵⁷ Jó szándékuk bizonyítására a következő hivatalos meghallgatásukon, ezúttal a Területi Bizottság előtt, február 25-én, felajánlották a népszavazást a Bácskáról a magyarok és a svábok ellen, amennyiben másutt is elfogadják, hogy a legyőzötteket bevonva is lehet népszavazást tartani.⁵⁸

A Román–Szerb–Horvát Határkijelölő Bizottság 1919. április 6-án elkészítette javaslatát a magyar–jugoszláv határra.⁵⁹ A Bánátban meghagyta Magyarországnak a Szegedtől délre fekvő kis területet, mivel az etnikailag és gazdaságilag magyar volt és közvetlenül Szegedhez kapcsolódott.⁶⁰ Nem teljesítette tehát azt a jugoszláv igényt, hogy északon a Maros legyen a határ. Bácskában ellenben megkapták Zombort és

52 Henry Wickham Steed (1871–1956) angol újságíró és történész, a befolyásos *The Times* szerkesztője az első világháború utáni években (1919–1922).

53 Robert William Seton-Watson (1879–1951) brit publicista és történész, politikai aktivista, egyik élharcosa az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásztásának és a kelet-közép-európai térség etnikai átalakításának.

54 Sir Arthur John Evans (1851–1941) brit régész, újságíró, a *Manchester Guardian* balkáni tudósítója a 19. század végén, ennek során a délszláv népek lelkes támogatója lett, s egyike volt a korszak kevés számú brit Balkán-szakértőinek.

55 Mitrović 1975, 250. Az engedményekre való „hajlandóságukat” alapvetően az váltotta ki, hogy annak ellenére, hogy igyekeztek kapcsolatot tartani a nagyhatalmak szakértőivel, mégis bizonytalanságban voltak a bizottságban folyó munka miatt. Erre jó példa az, hogy bár a bizottság már február 28-i ülésén kialakította álláspontját a Bácskára nézve, megjegyezve, hogy „alapjában véve a szerbek által javasolt vonalat fogja követni”, a jugoszláv delegáció azonban csak március közepén értesült erről, és akkor sem hivatalosan. Deák 1972, 48.

56 Thomas Woodrow Wilson (1856–1924) amerikai politikus, az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1913–1921 között, a párizsi békekonzferencián az amerikai békeküldöttség vezetője.

57 Mitrović 1975, 82–83.

58 Krizman 1959, 57. Ez nagyon ravasz és átgondolt ajánlat volt, mivel jól tudták, hogy mi a szövetségesek véleménye erről a kérdéssel, és főleg a franciáké, akik soha sem egyeztek volna bele, mivel precedens lett volna Elzász–Lotaringia ügyében.

59 Ádám–Ormos 1999, 270.

60 Ezzel tulajdonképpen biztosította azt, hogy Szeged ne váljon „életképtelenné”.

Szabadkát. A javasolt határ a továbbiakban a Dráva folyását követte a Mura torkolatáig, majd a Murát, amíg az eléri az osztrák határt. Vagyis megkapták a Muraközt is, de a Muravidéket továbbra sem ítélték nekik. A bizottság javaslatát május 8-án a Külügyminiszterek Tanácsa vita nélkül elfogadta; majd négy nappal később a Legfelsőbb Tanács is jóváhagyta.⁶¹ Jugoszlávia tulajdonképpen elégedett volt az elért eredménnyel, ennek ellenére az áprilistól augusztusig tartó időszakban, az ügynevezett „kis változtatások” politikájának szellemében a délszláv békedelegáció szinte minden határszakaszon újabb követelésekkel lépett fel.

Jugoszlávia és a Tanácsköztársaság

Ez az időszak egybeesett a magyarországi Tanácsköztársaság fennállásával, amelynek megdöntéséhez a nagyhatalmak számítottak a délszláv állam csapatainak részvételére is. Ez pedig újabb lehetőséget kínált a jugoszláv békeküldöttség és a belgrádi kormány számára, hogy pontosítsa, kiegészítse területi követeléseit Magyarországgal szemben. Megfigyelhető, hogy a Tanácsköztársaság elleni intervenció kérdésében Belgrád igyekezett Washingtonhoz igazodni, lévén, hogy Jugoszláviát a nagyhatalmak közül egyedül az Egyesült Államok ismerte el abban a formában, amelyben 1918. december 1-je óta létezett, s ez az állam egyértelműen az intervenció ellen foglalt állást. De nem ez az egyedüli oka annak, amiért Jugoszláviának tanácsos volt az USA álláspontjához tartania magát. Ott volt ugyanis a londoni szerződés (1915. április 26.), amelyet a szövetséges hatalmak valamennyien aláírtak, kivéve az USA-t (és Japánt), és amely többek között meghirdette a nyilvánosság politikáját is, ami védelmet jelenthetett Jugoszlávia számára az olaszok 1915. évi londoni titkos szerződésre alapozott igényeivel szemben. Nem lényegtelen körülmény az sem, hogy a jugoszlávokat Közép-Európánál jobban érdekelte a Balkán és az Adria; ahol Bulgária, Albánia és Olaszország részéről valóban fenyegetve érezhették magukat; míg északon nem. Jugoszláviának a Tanácsköztársasággal szemben folytatott politikáját nem utolsósorban befolyásolta az a tény is, hogy – ellentétben Romániával – katonailag már megszállt gyakorlatilag minden jelentősebb területet, amelyre igényt tartott. Ezeknek a körülményeknek tudható be, hogy Magyarországnak a Tanácsköztársaság fennállása alatt délszláv támadással nem kellett komolyan számolnia. A jugoszláv hadügyminiszter már április 2-án kijelentette, hogy nem fognak részt venni a hadműveletekben, mivel az olasz, albán és bolgár veszély kizárja újabb jugoszláv haderő lekötését északon.⁶² Végül hosszas huzavona után április 15. körül

61 Deák 1972, 434–441., 444–448.

62 Vinaver 1235. A kérdéssel bővebben ugyanott.

megalakították a Duna-hadosztályt, de a harcokban való részvételét csak arra az esetre engedélyezték, ha általános hadjáratra kerül sor Budapest ellen.⁶³

A jugoszláv kormányhoz hasonlóan a delegáció sem gondolt az intervencióban való részvételre. Pašić meg volt győződve arról, hogy a feladatot – a Bánátot és a Bácskát illetően – kielégítően elvégezték, és nincs különösebb ok arra, hogy nagyobb energiát fektessenek újabb területek megszerzésére a Dunán, a Dráván és a Murán túl.⁶⁴ A jugoszlávok elsősorban nemzetközi elismerésüket kívánták, és csak utána gondoltak újabb területi nyereségek megszerzésére.⁶⁵ Figyelmüket inkább az Adria kötötte le, amelynek helyzete ekkor változóban volt.⁶⁶

Az olasz határ ügye április folyamán a háttérbe szorította Baranya, a Muravidék és Észak-Bácska kérdését. Egyedül Cvijić volt az, aki ebben az időszakban határozottan kiállt a területek megszerzése érdekében. Terve hamarosan komoly támogatásra talált, mivel a beérkezett népszépi adatok, melyek beszerzésére a „nagy kétségek” idején, 1919. február–márciusban tettek lépéseket, a belgrádi kormányt is követelése felülvizsgálására késztette. Az új adatok ismeretében a belgrádi kormány 1919. május elején utasította a delegációt, hogy kérjék Baranyát a Mohács–Villány–Siklós vonalig, a Bácskában pedig Baját. Ezzel egyértelművé tette, hogy eláll a február 18-i követelésektől, vagyis nem fogadja el a Duna–Dráva-határt. Kezdetét vette a harc Baranya megszerzéséért, amelyben főleg Cvijićre, az ő kapcsolataira és tekintélyére támaszkodtak.⁶⁷

Május 12-én – amikor a konferencia vita nélkül elfogadta a Területi Bizottság április 6-ai javaslatát a magyar–jugoszláv határról – juttatta el a jugoszláv delegáció a konferenciának az új baranyai követeléseket, melyeket Cvijić vezetésével dolgoztak ki a Dráva és a Duna közötti háromszögre nézve. A terület északi határát Mohács fölött, de Pécs alatt jelölték meg.⁶⁸ Baja megszerzésére is akciót indítottak, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy a delegáció – Pécsét és a Mecseket kivéve – visszatért a Pešić tábornok által képviselt vonalhoz. Volt azonban egy nagyon lényeges különbség a követelések alátámasztásában: míg Pešić tábornok vonalát a stratégiai elvre hivatkozva kérték, az új előterjesztésben már a nemzeti elv volt meghatározó.

Májusra a délszlávok – a „kis változtatások” politikájának szellemében – szinte minden területen kisebb kiegészítő követelésekkel léptek fel (Bulgária, Bánát, Muravidék, Karintia, Baranya). A Területi Bizottság francia elnöke, André Tardieu

63 Uo.

64 Mitrović 1975, 120.

65 Pašić 1919. április 7-i távirata a kormányának; Trumbić távirata április 16-án. Közli Mitrović 1975, 120.

66 Az adriai kérdés mindig is elsődleges szerepet játszott a jugoszlávoknál. Itt csak az északi és keleti határ felé irányuló igényeket vesszük figyelembe, amikor azok fontossági sorrendjét vizsgáljuk.

67 Mitrović 1975, 135.

68 Nagy jelentőséget tulajdonítottak a baranyai német lakosság megnyerésének, hogy minél több német község nyilvánítsa ki akarátát a csatlakozásról, „mivel ez billentheti javunkra a mérleg nyelvét, ettől függ a határ megvonása Baranyában”. Lásd a 26. dokumentumot.

önmérsékletre intette a délszlávokat, s május 17-én azt javasolta Trumbićnak, hogy a Muravidékre és Karintiára összpontosítva kérjék újabb meghallgatásukat a Tízék Tanácsánál, mert csak e két területen van esélyük, hogy engedményeket érjenek el.⁶⁹ A delegáció azonban május 18-án úgy határozott, hogy az aznapi meghallgatáson Clemenceau-tól⁷⁰ kérik az összes fent említett területet. E döntésük háttérében vélhetően az állt, hogy bármelyik követelés elejtése szakadáshoz vezetett volna a delegáción belül, mivel éppen nemzetiségükre való tekintettel mindegyik ragaszkodott bizonyos területek megszerzéséhez. A Tardieu vezette Területi Bizottság 20-án hallgatta meg őket, és ahogy azt Tardieu előzetesen Trumbićnak mondta is, csak Baranya és a Muravidék ügyében értek el sikereket: megkapták a Muravidéket és Baranya egy kis részét.⁷¹

A delegáció azonban nem volt elégedett az eredménnyel, és mint utolsó lépést, szeretne volna a „végső fegyvert”, a népszavazást bevetni.⁷² A jugoszláv kormány viszont május végén már azt kívánta, hogy mielőbb rögzítsék a román és a magyar határokat. Ez az első pillanatban ellentmondásosnak tűnő állítás azzal magyarázható, hogy a délszláv békeküldöttség és a belgrádi kormány között nemegyszer ellentétek feszültek egyes kérdésekben. Ezeket részben hazai politikai ellentétek generálták, részben pedig az a körülmény, hogy nyilvánvalóan másként ítélték meg Párizsban egy-egy követelés elismertetésének realitását, mint a távoli Belgrádban.

Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy miért vártak májusig a területi követelések kiterjesztésével, hiszen addigra, mint láthattuk, a Határkijelölő Bizottság már elkészült javaslatával, a Legfelsőbb Tanács pedig május 12-én vita nélkül elfogadta azt. Az ok abban keresendő, hogy ekkorra érkeztek be azok a népszépi összetételére vonatkozó összeírások, amelyek elvégzését még az év elején elrendelték. Ekkor vált világossá, hogy a délszlávok aránya ezeken a területeken lényegesen nagyobb, mint gondolták (ha nem is akkora, mint amekkorának a békekonzferencia előtt feltűntették), és a nemzeti elvre hivatkozva is kérhetik a kérdéses területeket. A Magyarországgal szembeni területi követelések kiterjesztésében vélhetően az is szerepet játszott, hogy Belgrádban számítottak arra, hogy a Tanácsköztársaság elleni intervenciós előkészületek idején kívánságaik nagyobb megértésre számíthatnak Párizsban. 1919 nyarán a delegáció el akarta érni, hogy északra tolják a Baranyában már elért határt, a Bácskában folytassák a próbálkozásokat Baja megszerzéséért,⁷³ a Bánátban pedig bizonyos korrekciókért és Temesvár⁷⁴ kérdésének újbóli megnyitásáért

69 Mitrović 1975, 140–141.

70 Georges Clemenceau (1841–1929) francia politikus, több alkalommal Franciaország miniszterelnöke, az első világháborút követő rendezés egyik vezető személyisége és a párizsi békekonzferencia elnöke.

71 Trumbić Tardieu-ra hivatkozva már május 26-án értesítette erről a belgrádi kormányt. Mitrović 1975, 144.

72 Mitrović 1975, 144–145.

73 Mitrović 1975, 149.

74 Temesvár (ma: Timișoara, Románia).

vessenek fel népszavazást. Fontos változás, hogy igényeik alátámasztásakor egyre nagyobb figyelmet szenteltek a Bácska és a Bánát vízügyi és hajózási problémáinak, amit szintén Észak-Bácska és Baja megszerzésére akartak felhasználni. A legnagyobb figyelem Baranyára irányult, amiben szerepet játszott az is, hogy ekkorra érkeztek meg – késve – azok az adatok, amelyek a térségben élő népesség összetételére vonatkoztak, valamint tömegével kapták meg az egyes községek nyilatkozatait a csatlakozásról. A beérkezett adatokat Radonić,⁷⁵ Stanojević⁷⁶ és Cvijić professzoroknak továbbították feldolgozásra, ám ezeket még a delegáció tagjai sem mindig fogadták el hitelesnek.⁷⁷

Az eredmények azonban csak részben igazolták várakozásaikat. A Legfelsőbb Tanácsnak a magyar–jugoszláv határról augusztus 1-jén meghozott végleges döntése értelmében Jugoszlávia kapott még némi területi engedményt Baranyában. E területek tekintetében két javaslat is született. Az egyiket angol–amerikai–francia szakértők dolgozták ki, és Dályok⁷⁸ és Baranyavár⁷⁹ mellett a Monostor⁸⁰–Kiskőszeg⁸¹-vasútvonalat is Jugoszláviának adta. A másik verziót az olaszok állították fel, melyben a határ délebbre húzódott.⁸² A konferencia végül – hűen „a demokratikus elveihez” – a többség javaslatát fogadta el, így a jugoszlávok megkapták a Drávaközt. A jugoszlávok Bajára bejelentett igényét azonban elutasították, a Ferenc-csatorna⁸³ ügyét pedig a kikötőket, a vízi utakat és a vasutakat tanulmányozó bizottság hatáskörébe utalták. Jóváhagyták ellenben a jugoszlávok kérelmét a Muravidék átadásáról.⁸⁴ Észak-Bánát kérdését (Szegedtől délre) ugyanakkor a Legfelsőbb Tanács függőben hagyta, és a Határkijelölő Bizottságot a kérdés további tanulmányozására szolgáltatta fel. Ezzel a konferencia a maga részéről lényegében lezártnak tekintette Jugoszlávia északi határának rendezését.⁸⁵ Nem úgy a jugoszlávok, akik ugyan alapjában véve elégedettek voltak az elért eredményekkel, mégis újabbnál újabb követelésekkel léptek fel, és Baranya, valamint Bácska tekintetében fokozatosan visszatértek a januárban

75 Jovan Radonić (1875–1956) szerb történész, politikus, a Matica Srpska könyvtárosa, a Belgrádi Egyetem tanára és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. 1919-ben a délszláv békekioldottság Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

76 Stanoje Stanojević (1874–1937) neves szerb történész, a Belgrádi Egyetem tanára, 1919-ben a délszláv békekioldottság Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

77 Lásd a 38. dokumentumot.

78 Dályok (ma: Duboševica, Horvátország).

79 Baranyavár (ma: Branjin Vrh, Horvátország).

80 Monostor (ma: Bátmonostor, Bács-Kiskun m.).

81 Kiskőszeg (ma: Batina, Horvátország).

82 Lásd FRUS VII. 469.

83 Ferenc-csatorna (Duna–Tisza–Duna-csatorna, ma: Kanál Dunav–Tisa–Dunav, Szerbia).

84 A Muravidék Jugoszláviának ítéletét a Legfelsőbb Tanács a Határkijelölő Bizottság májusi javaslata alapján már július elején (9-én) elfogadta.

85 A békekonferencia augusztus 2-án a Muravidékről és a Dráváról, valamint a Muravidék megszállásáról, 5-én Bácska, 19-én pedig Baranya határáról hivatalosan is értesítette a jugoszláv béke-delegációt. Mitrović 1975, 178.

elejtett Pešić-vonalhoz.⁸⁶ 1919 augusztusában ugyan még nem, de szeptember elején a pécsi igények megjelenítésével már igen.

Küzdelem Baranyaért

A hivatkozási elven túl volt azonban egy további lényeges különbség a januári és a nyár végi követelések között. Nevezetesen az, hogy míg a januári tervezetnél a delegáció (Pašić és Pešić) „partizánakciójáról” volt szó, addig a mostani (1919. szeptemberi) egyik kezdeményezője a hivatalos belgrádi kormány volt. A közlekedési miniszter gazdasági okokra hivatkozva kérte, hogy a jóvátétel keretén belül oldják meg, hogy Jugoszlávia több szénét kapjon a pécsi bányákból. A miniszter tehát nem vetette még fel a határmódosítás kérdését, Cvijić, a másik kezdeményező azonban igen. A professzor szeptember elején személyesen tanulmányozta a helyszínen a körülményeket, és az ott begyűjtött újabb adatokra alapozott javaslatában a *természetes határok elvére* hivatkozva kérte a Mecsekert mint északi határt, a nemzetiségi elvre hivatkozva pedig Mohácsra tartott igényt.⁸⁷ Mohács esetében népszavazást javasolt, amivel egy teljesen új elem került a területek megszerzéséért folytatott harcba, amely a népszavazás fegyverét a legyőzött államokkal szemben is hajlandó lett volna alkalmazni (mint említettük, csak végső lépésként). Elismerte, hogy Pécsen nem lehet a nemzeti elvre hivatkozva kérni, ezért meghatározott egy minimális (nemzeti) és egy maximális (földrajzi) határt.⁸⁸

Kezdetben a két javaslat nem találkozott. Külön, párhuzamosan kezelték őket, de nem kellett sok időnek eltelnie ahhoz, hogy a „párhuzamosok találkozzanak”. Mivel a magyar békeszerződés ügye lassan haladt, a jugoszlávok elhatározták, hogy megpróbálnak további területeket szerezni, és 1919 őszén kettős akciót indítottak. Az egyik azt irányozta elő, hogy megszerezzék a pécsi bányák ideiglenes kiaknázási jogát, míg a másik azt, hogy kiszélesítsék a Baranyában szerzett területeket, beleértve Pécsen is. A szén megszerzésére irányuló igény tehát fokozatosan a terület megszerzésére irányuló igénnyé alakult át. Ennek nyitányát az október 7-én elküldött jugoszláv jegyzék jelentette, amelyben kérték, hogy a magyar békeszerződés záradékába vegyék be a pécsi szénmedence kizárólagos használati jogát öt évre. Október 22-én pedig hivatalos jegyzékben kérték egész Baranyának, Mohácsnak és – ami új volt – Pécsnek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolását. Ezzel hivatalosan is megnyitották a „pécsi kérdést”.

86 Mint azt említettük, a Pešić-vonaltól való legnagyobb eltérés Baranya tekintetében mutatkozott, éppen azért, mert lemondtak Pécsről. Hamarosan hallgatólagosan lemondtak egész Baranyáról is, bár hivatalosan csak annak északi részéről.

87 Mitrović 1975, 211.

88 Uo.

Felvethető, hogy ezekkel a követelésekkel vajon valóban meg akarták-e szerezni a szóban forgó területeket, vagy csak a „kérjünk minél többet, hogy kapjunk is valamit” elv alapján így akarták maguknak biztosítani a pécsi szénbányák kiaknázási jogát. Valószínű, sőt csaknem biztos, hogy meg akarták kapni Pécs – miért ne akarták volna? –, de bizonyára a delegáció egyik tagja sem gondolta komolyan, hogy ez sikerülni fog.

A Legfelsőbb Tanács azonban nemcsak, hogy nem tárgyalta az újabb jugoszláv kérést, de egyenesen a megszállt területek kiürítésére szólította fel a délszlávokat. Az időhúzás elkerülése végett nem a békeküldöttségükön keresztül, hanem közvetlenül a jugoszláv főparancsnokságnál rendelte el a kiürítést, azonban a taktika – Baranya evakuálása esetében – nem vált be.⁸⁹

A jugoszlávok jobb híján formaságokba kapaszkodva igyekeztek elodázni a kiürítést. Előbb a szerbiai szénellátás problémáira hivatkozva azt akarták elérni, hogy legalább a bányákat ne kelljen elhagyniuk.⁹⁰ Igazságtalannak tartva a velük szembeni bánásmódot – különösképpen a nagyhatalmaknak D'Annunzio fiúmei kalandjával kapcsolatos türelmét⁹¹ –, a kiürítés ellen felhozták a terület délszláv lakosságának csatlakozási óhaját, akiknek – távozásuk esetén – sem személyi, sem vagyoni biztonságukat nem lehetne garantálni.⁹²

A magyarországi antantmissziók egyre-másra küldték Baranyába képviselőiket, hogy megpróbálják rávenni a jugoszlávokat a kiürítésre, de csekély sikerrel.

A jugoszláv politikusok és a megszálló hatóságok többek között arra való hivatkozással utasították el a kiürítést, hogy még nem kaptak végleges választ az újabb beadványaikra. Ezért, amíg a békekonferencia nem hozza meg végleges döntését ezekről a kérdésekről és a magyar területekről, s azt nem tudatja Belgráddal a párizsi küldöttségén keresztül, nem tudnak eleget tenni a szövetséges bizottság Baranya kiürítésére vonatkozó kívánságának.⁹³

Miközben tartott a kötelhúzás Pécs és a bányák ügyében, a jugoszláv békeküldöttség azzal az újabb kéréssel fordult a konferenciához, hogy a Dráva medrének a magyar–horvát kiegyezéskori helyezethez képest történő megváltozása miatt Magyarországhoz került területeket – 78 km² és 5000 lakos – ítéljék Jugoszláviának.⁹⁴

89 Mitrović 1975, 221.

90 A jugoszláviai szénellátás problémájáról lásd Đurović 1975, 67–80.

91 Gabriele D'Annunzio (1863–1938) olasz költő, forradalmár, kalandor és politikus 1919 szeptemberében szabadsapattal bevonult a nemzetközi igazgatás alatt álló Fiuméba, és megalapította a Carnarói Olasz Kormányzóságot, megakadályozva, hogy a terület délszláv fennhatóság alá kerüljön.

92 A baranyai katonai parancsnokság jelentése szerint több mint 30 ezer baranyai jelentette ki, hogy nem mernek a katonaság kivonulása után otthonukban maradni, és velük együtt ők is kivonulnak. Mitrović 1975, 228.

93 A Legfelsőbb Tanács utasítását a szövetségesek budapesti bizottsága továbbította a délszlávoknak. Lásd az 58. dokumentumot.

94 Mitrović 1975, 236.

A konferencia először nem kívánt foglalkozni a kérdéssel; majd amikor mégis fontolóra vette, az amerikai és az olasz tiltakozás hatására elutasította az egyértelműen a jugoszláv hídfő kialakítására irányuló kérést.⁹⁵ Ezt az esetet azért érdemes megemlíteni, mert ez volt az egyetlen olyan terület, ahol a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak sikerült engedményt elérnie a Legfelsőbb Tanács által 1919. augusztus elején hivatalossá tett határvonalon.

A történet röviden a következő: a bizottság francia tagja, Jules Laroche⁹⁶ javasolta a jugoszlávoknak, hogy próbálkozzanak a bizottság amerikai tagjának, Isaiah Bowmannek⁹⁷ a megnyerésével. A jugoszlávok megfogadták a francia tanácsát. Az amerikainak azt az ellenvetését, hogy 5000 horvát elvesztése apróság, ami miatt nem érdemes kockáztatni a természetes határt, és nekik következetesen vagy a régi politikai határ, vagy a Dráva mint természetes határ mellett kell kiállniuk, a jugoszláv külügyminiszter könnyedén leszerelte. Ante Trumbić azzal érvelt, hogy a Dráva gyakran változtatja medrét, és szinte mindig dél felé, mivel az északi rész magasabb, mint a déli, így a folyó nagyon rövid időn belül elveszítené politikai határ szerepét. Az érvelés elérte célját. Bowman beleegyezett, hogy kérésükkel ismét a Legfelsőbb Tanácshoz forduljanak, de azzal a jugoszlávok számára esetenként hátrányos megfigyással, hogy érvelésüket vonatkoztassák a Dráva egész vonalára, és ne csak azokra a szakaszokra, ahol Magyarország rovására akarnak területet kapni. Ezt a kikötést viszont a jugoszlávok annak a tudományosan megalapozott véleménynek a hangoztatásával hártották el, hogy a Dráva medre bizonyos helyeken már stabilizálódott (természetesen ott, ahol nekik megfelelt).⁹⁸ A jugoszláv küldöttség fáradozása végső soron meghozta gyümölcsét, és a Legfelsőbb Tanács december 9-i ülésén Olaszország mérsékelt tiltakozása ellenére elfogadta a jugoszláv kérést.⁹⁹ Így a délszláv állam utólag egy méretét tekintve ugyan jelentéktelen, de stratégiaiilag annál fontosabb területtel gyarapodott a Dráva bal partján.

Noha a békedelegáció, és főleg a jugoszláv kormány a maga részéről – jegyzékek sorát nyújtva át a konferenciának és az elcsatolást kérő helyi lakosság küldöttségeit is felvonultatva – mindent elkövetett a határ vonalának megváltoztatása érdekében,

95 Lásd a 71. dokumentumot.

96 Jules Laroche (1872–1961) francia diplomata, a világháború alatt a római francia nagykövetség titkára, a párizsi békekonferencián a Határkijelölő Bizottság tagja.

97 Isaiah Bowman (1878–1950) amerikai földrajztudós, 1915-től az Amerikai Földrajzi Társaság elnöke. Részt vett az amerikai béke előkészületeiben, és mint a területi kérdések fő amerikai szakértője komoly befolyással bírt Wilson elnökre, valamint legfőbb tanácsadójára, House ezredesre.

98 Lásd a 71. dokumentumot.

99 A jugoszláv kérés, amely egy hídfőt biztosított az ország számára Magyarország területén, a legkevésbé sem illet bele Olaszország Jugoszláviával kapcsolatos terveibe, amelyben Magyarországnak is komoly szerepet szánt. Ezért a Román–Jugoszláv Határkijelölő Bizottságban az olasz szakértő ellene szólalt fel, de a Legfelsőbb Tanácsban az olasz képviselő – egyedül maradván álláspontjával – végül is hozzájárult „a rendkívül kanyargós” határvonalhoz. Lásd DBFP I/2. 519–520., 529–530.

jelentős eredményt a fenti kivételével mégsem sikerült elérnie.¹⁰⁰ Ebbe beletörődve a délszláv békeküldöttség 1920 januárjától gyakorlatilag arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg kell elégednie a már elért eredményekkel. Ezt követően a jugoszlávok – egy-két elvetélt kísérlettől eltekintve – felhagytak a további kísérletezéssel a határ megváltoztatására,¹⁰¹ és területi nyereség helyett inkább gazdasági engedményeket próbáltak elérni. Főként a pécsi széntermelés egészének vagy egy részének biztosítását, amire vonatkozó igényükről még 1920 februárjában is hivatalos beadvánnyal keresték meg a békekonzferencia főtitkárságát.¹⁰²

1919 decemberében, mint az év folyamán már többször is, megfigyelhető volt, hogy másképp látták a helyzetet Belgrádban, mint Párizsban. Jelen esetben a Pécs és Baranya megszerzésével kapcsolatban követendő politikában mutatkozott eltérés. A kormány új erőfeszítésekre, újabb lépések megtételére buzdította a delegációt, a delegáción belül azonban egyre inkább kialakult az a meggyőződés, hogy már semmit sem lehet elérni. Januártól a béke aláírásáig szinte minden aktivitással felhagytak. Ekkor már a magyar delegáció is bekapcsolódott a rendezésbe, és a jugoszláv küldöttség nem akarta a már elért eredményeket veszélybe sodorni.¹⁰³ Baranya ügyében ugyan voltak még próbálkozások, de azok nem a delegáció, nem is annyira a kormány, hanem a Magyarországnak ítélt területek délszláv lakossága részéről történtek, akiket Cvijić is támogatott.¹⁰⁴ A békedelegáció tehát elfogadta a konferencia augusztusi döntéseit, még ha azt hivatalosan nem is tudatta a békekonzferenciával.

A Magyarországgal szembeni jugoszláv követelések beszüntetése mellett szölt az is, hogy egy évvel a konferencia megnyitása után, 1920 januárjában megérkezett Párizsba a magyar békedelegáció. Bár az Apponyi Albert¹⁰⁵ vezette küldöttség gyakorlatilag fogoly volt Neuillyben, és szerepe is csak a békefeltételek meghallgatására, nem pedig érdemi tárgyalására szorítkozott,¹⁰⁶ mégis félt volt, hogy egyes kezdeményezései – például az elcsatolandó területeken tartandó népszavazás kérése – meghallgatásra találjanak. Aggodalomra pedig, úgy tűnt, volt ok, mert egyes nagyhatalmak hajlottak arra, hogy ismét napirendre tűzzék a Magyarországgal kötendő béke kérdését. Ráadásul a március 3-án Londonban, a brit miniszterelnök hivatalában

megtartott kormányfői szintű tanácskozáson Lloyd George¹⁰⁷ – olasz kollégájával egyetértésben – amellet tört lándzsát, hogy a magyarokkal szembeni igazságtalanságokat orvosolni kell.¹⁰⁸ Bár annak veszélye, hogy elveszhetnek a Legfelsőbb Tanács által 1919 augusztusában hivatalosan is nekik ígért területek, hamar elmúlt, Jugoszlávia mégis jobbnak látta felhagyni a területi követelések hangoztatásával, és arra az álláspontra jutott, hogy a már elért eredményeket nem lenne helyes kockáztatni. Különösen, miután – mint arra Pašić nem minden ironia nélkül rámutatott – a megszálló jugoszláv közigazgatásnak sikerült maga ellen fordítania a németeket és a zsidókat, akik ezért egy esetleges népszavazáson valószínűleg a magyarok mellett szavaztak volna.¹⁰⁹ E döntésük találkozott Anglia helyeslésével is, ahonnan szintén ilyen értelmű tanácsot kaptak, mondván, hogy gazdasági rendezések tekintetében nehéz lenne bármilyen javítást elérniük, ezért jobban teszik, ha nem kérnek semmilyen módosítást, hogy ne adjanak okot a magyaroknak arra, hogy ők is kieszközöljenek valamit a maguk számára.¹¹⁰

Másképp látták azonban a helyzetet Belgrádban. A belgrádi kormány és a délszláv békeküldöttség közötti nézeteltérések egyfelől abból fakadtak, hogy a kérdéssel foglalkozó nagyhatalmak képviselőivel és főleg azok szakértőivel napi szinten kapcsolatban álló békeküldöttség tagjai sokkal rugalmasabban reagáltak a felmerülő javaslatokra és változásokra, mint a távolban politikai-hatalmi és egyéb érdekek mentén kialakított s elvi álláspontján jóval nehezebben változtató kormányzat. Emellet nem szabad figyelmen kívül hagyni a belpolitikai és pártpolitikai ellentéteket sem, jelesül azt, hogy miközben a békedelegáció vezetője a hatalomból közel két évtizede csak hónapokra kieső Szerb Radikális Párt feje, Nikola Pašić volt, addig Belgrádban politikai ellenfele, a demokrata Ljuba Davidović¹¹¹ volt kormányon 1919 augusztusától 1920. február közepéig.

A jugoszláv kormány 1919–1920 fordulóján sem adta fel a reményt, hogy sikerül területi vagy gazdasági nyereségre szert tennie, és továbbra is küldöztette Párizsba az elcsatolni kívánt területek lakosságának képviselőit. 1920. február végén pedig Cvijić javaslatát elfogadva arra utasította a delegációt, hogy lépjen kapcsolatba a magyar küldöttséggel, és vesse fel a területcsere gondolatát. Belgrád elképzelésében

100 A helyi lakosság mozgósítása és petíciókérelmek előkészítése nem korlátozódott kizárólag a délszlávokra. A magyarok és a német lakosság megnyerése és előtérbe toléa éppúgy helyet kapott e taktikában, mint a nagylaki szlovákok, akik már igen korán, 1918 novemberében csatlakozási kérésükkel fordultak a belgrádi kormányhoz. Lásd a 8. dokumentumot.

101 A békekonzferencia 1920 áprilisában határozottan leszögezte a délszláv békeküldöttség előtt, hogy semmiféle módosításra nem számíthatnak Magyarországgal szemben. Mitrović 1969, 145.

102 Lásd a 90. dokumentumot.

103 Mirović 1975, 238.

104 A kormány részéről csupán két erőtlen próbálkozás történt, amelyekkel igyekezett jobb belátásra bírni a delegációt.

105 Apponyi Albert (1846–1933) magyar politikus és közéleti személyiség, a magyar békeküldöttség vezetője a párizsi békekonzferencián.

106 Bánffy 1993, 37.

107 Lloyd George (1863–1945) brit politikus és államférfi, 1916–1922 között Nagy-Britannia miniszterelnöke.

108 Ádám–Ormos 2004, 206–210. A brit kormányfő álláspontja legalábbis meglepő a hat héttel korábbi kijelentései fényében, amikor is a magyar békedelegáció kérésére, hogy kapjanak néhány napot a békefeltételek tanulmányozására, azt a választ kívánta adni, hogy egyértelműen jelezzék: vagy elfogadják másnap a békefeltételeket, vagy mehetnek haza. Lásd DBFP First Series, Vol. II. 876.

109 Lásd a 89. dokumentumot.

110 Lásd a 87. dokumentumot.

111 Ljuba Davidović (1863–1940) szerb politikus, a Demokrata Párt elnöke, 1919-ben és 1924-ben rövid ideig kormányfő.

szerepelt az általa is színmagyar településnek tartott Horgosnak¹¹² és környékének a Bája környéki délszláv lakosságú területekre való elcserélése, de szóba került Mohács esetleges megszerzése is egy hasonló csereügyletben.¹¹³ A delegáció azonban – nem magát az elgondolást, hanem az időpontot kifogásolva – elvetette az ötletet. Úgy vélte, majd akkor gondolkodhatnak a cserékről, ha a már megállapított határokat rögzítették a békeszerződésben, addig azonban felesleges kockáztatniuk, különösen akkor, amikor magyar részről minden területre nézve kérik a népszavazást.¹¹⁴ A békedelegáció egyhangúlag elfogadta Pašić érvelését a területi kérdések további feszegetésének veszélyeiről, s eldöntötték, hogy ezt a kérdést nem vetik fel ismét.¹¹⁵

Erről sikerült meggyőzniük a belgrádi kormányt is, amely ezt követően – tudomásul véve az addig elért eredményeket – hallgatólag beleegyezett a békekonferencia döntéseibe, és felhagyott a konferencia további zaklatásával.¹¹⁶ Ennek a nagyhatalmak is örültek, mert semmiképp nem kívántak a továbbiakban foglalkozni sem területi, sem egyéb ügyekkel. Így a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatban a francia kormánynál lobbizni kívánó délszláv politikusokat Alexandre Millerand¹¹⁷ francia miniszterelnök nem volt hajlandó fogadni, és Pašićot meg Trumbićot a Pénzügyminisztérium, illetve a Külügyminisztérium illetékes osztályvezetőihez irányította.¹¹⁸

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés *de jure* pontot tett a magyar–jugoszláv határ megállapításának ügyére.¹¹⁹ Bár Baranya ügyének megoldására még egy évet kellett várni, a jugoszláv–magyar határt rögzítették, és csak kisebb módosítások maradtak hátra, amelyeket a konferencia a határmegállapító bizottságok hatáskörébe utalt.¹²⁰

112 Horgos (ma: Horgoš, Szerbia).

113 Mitrović 1975, 242. Felmerült Szeged környékén három szerb falu elcserélése is. Lásd a 85. dokumentumot.

114 Mitrović 1975, 243.

115 Lásd a 89. dokumentumot.

116 A területcseré javaslatát felmerült 1922-ben is, amikor a muravidéki területeken népszavazásról, míg a baranyai és a bácskai területek esetében területcseréről egyezett meg Bánffy Miklós magyar és Momčilo Ninčić jugoszláv külügyminiszter. Az aláírt megállapodásból azonban a belgrádi kormány visszakozása miatt nem lett semmi. Bánffy 1993, 149–150.

117 Alexandre Millerand (1859–1943) francia jogász, politikus, Franciaország miniszterelnöke 1920. január 20. – 1920. szeptember 24. között.

118 Lásd a 92. dokumentumot.

119 Eltekintve azokról a módosításokról, amelyek később a Határmegállapító Bizottság döntései alapján történtek.

120 A békekonferencia által végül hivatalosan kiküldött békefeltételek mellé 1920. május 6-án mellékelt úgynevezett Millerand-féle kísérőlevél kilátásba helyezte, hogy a helyszíni vizsgálat nyomán, bizonyos helyeken változtatni lehet a kijelölt határvonalon.

A kiürítés és a határ megállapítása

Mindazonáltal a jugoszláv békedelegáció által is aláírt békeszerződés dacára a magyar kormány nem gyakorolhatta a történelmi Magyarországból megmaradt déli területek egésze felett a szuverenitást.¹²¹ A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság hadseregének egységei ugyanis továbbra is megszállva tartották Baranya jelentős részét Péccsel, valamint a Bácska északi területét Bajával és környékével. E kérdés rendezésében a nagyhatalmak meghatározó szerepet játszottak, de ennek kereteit már nem az időközben feloszlott párizsi békekonferencia, hanem az annak szerepét átvevő nagykövetségi konferencia adta.

A jugoszlávok célja a továbbiakban elsődlegesen a pécsi széntermelés biztosítása volt államuk részére. A kérdés megoldását ekkor is a területnek a délszláv államhoz csatolásával vélték legcélszerűbben megoldani. „Ez lenne a kérdésnek, amely nemcsak politikai, de gazdasági szempontból is óriási jelentőségű számunkra, a legegyszerűbb és e terület etnikai összetétele alapján egyúttal a legigazságosabb rendezése. A pécsi bányák csak 40–50 kilométerre lesznek a határainktól a Pécs–Eszék-vasútvonallal összekötve, tehát a szállítás országunkba nem okozna semmilyen nehézséget. Emellett azzal is számolni kell, hogy Szlavónia, Baranya, a Bácska és a Bánát egyáltalán nem rendelkezik széntermeléssel, Horvátország is csak jelentéktelen mennyiségű, gyenge minőségű lignittel, ami a vasúti közlekedésben nem használható. A Szlovéniában és Boszniában termelt szén (lignit) nemcsak nagyon távol van, de minőségben és mennyiségben is teljesen elégtelen, és a vasúti közlekedésben csak a pécsi antracittal keverve lehet felhasználni. Mi lehetne természetesebb tehát, mint hogy a pécsi bányák a továbbiakban is betöltsék rendeltetésüket?” – írták 1920. február végi beadványukban.¹²² Ennek realitása ugyan egyre távolabb került, de addig is fenntartották a térség katonai megszállását.

A nagyhatalmak 1921 nyarára elégtették meg végleg a területek kiürítésével kapcsolatos huzavonát. Az 1921. július 2-án tartott budapesti tábornoki és főbiztosi megbeszélésen részletekbe menően előírták mindkét fél részére a kiürítéssel, illetve a bevonulással kapcsolatos feladatokat.¹²³ A nagyhatalmak budapesti képviselői augusztus 9-én döntöttek Baranya kiürítésének időpontjáról és módjáról. Három szakaszban kívánták lebonyolítani augusztus 18–22. között.¹²⁴ A kiürítési terv megvalósulásának ellenőrzésére létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis

121 Az SHS Királyság részéről a békeszerződést Nikola Pašić, Ante Trumbić és Ivan Žolger írta alá. 122 Lásd a 90. dokumentumot.

123 A terv kidolgozásába, eltekintve egy-két apróbb résztől, a magyar és a szerb–horvát–szlovén katonai hatóságokat is bevonták. Athelston Johnson távirata a Nagykövetségi Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2. Lásd TNA FO 371/6132.

124 I. szakasz: Barcs, Szigetvár és Bártaszék; II. szakasz: Pécsvárad, Pécs, Szentlőrinc és Sellye; III. szakasz: Mohács, Villány, Siklós, Harkány és környéke.

William Gosset¹²⁵ angol ezredes vezetésével.¹²⁶ A misszió, amelynek feladata volt felügyelni a kiürítést, egyben megakadályozni a területek „túlzott kiürítését”, értve alatta a szerb csapatok rekvirálását, augusztus 10-én érkezett Pécsre. Négy nappal később a helyi délszláv vezetők, vélhetően a belgrádi és a helyi katonai körök egyetértésével, a magyarországi rendszer Pécsre és Baranyára történő kiterjesztésétől tartó, jórészt manipulált munkásság felhasználásával kétségbeesett kísérletet tettek a területek szerb fennhatóság alatt tartására, és augusztus 14-én kikiáltották a Baranyai Magyar–Szerb Köztársaságot, amely Belgrád védelme alá kívánta helyezni magát. Gosset ezredes a „köztársaság” kikiáltása után felkereste az államképződmény legfontosabb szerve, az intéző bizottság, amely mintegy 25 szélsőséges személyből állt, „akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számságokkal fenyegetőztek”¹²⁷ – jelentette Gosset ezredes, aki ugyan nem tartotta komolynak a köztársaságot, de úgy vélte, hogy amennyiben szabadjára engedik az események folyását, az zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.¹²⁸

Időközben a nagyhatalmaknak a baranyai kiürítéssel kapcsolatos eltökéltségét kihasználva a magyar kormánynak sikerült *junktumot*, azaz egyidejűséget elérnie a szerbek által megszállt baranyai és a magyar szabadcsapatok által ellenőrzött nyugat-magyarországi területek kiürítése között, ami jelentősen javította az ország érdekérvényesítési esélyeit mindkét terület vonatkozásában.

Eközben úgy tűnt, hogy a helyi hivatalos jugoszláv szervek nekiláttak a kiürítés *de facto* előkészítésének. Ez a vasúti jelzőberendezések leszerelését, a gépek elszállítását, a raktárak kiürítését, a városparancsnokság és a kaszárnyák berendezéseinek, valamint a katonatisztek és a tisztviselők bútorainak elszállítását jelentette.¹²⁹ Hivatalos nyilatkozataikban azonban – feltehetően a hazai közvélemény megnyugtatóra érdekében – cáfolták, hogy szándékukban állna a területeket kiüríteni.¹³⁰ Oly-

125 Francis William Gosset (1876–1931) brit katonatiszt, a szerb csapatok kivonulását és a magyar hatalomátvételt felügyelő antanttiszt.

126 A Nagykövetség Konferenciája már 1921. június 23-i ülésén született döntésével felhatalmazta a budapesti Szövetséges Főhatalmak misszióját: bízta meg a pécsi katonai bizottságot a kiürítés felügyeletével, és dolgozza ki annak tervét. Hardinge párizsi angol nagykövet távirata Curzonnak, 1921. június 23. Lásd TNA FO 371/6132. C 13076.

127 Thomas Hohler budapesti brit főmegbízott távirata Lord Curzon külügyminiszternek Gosset ezredes jelentése alapján 1921. augusztus 19-én. A dokumentumot közli: N. Szabó 1981, 623.

128 Uo. A Nagykövetség Konferenciája augusztus 17-én azonnali és erőteljes fellépést határozott el a terület kiürítése érdekében a jugoszláv kormánynál. Egyúttal felhatalmazta a konferencia elnökét, hogy amennyiben szükséges, a konferencia felfüggesztése alatt hasonló jellegű demarchokat intézzen a belgrádi kormányhoz. Hardinge jelentése Curzonnak, 1921. augusztus 17. Lásd TNA FO 371/6132. C 16595.

129 A jugoszláv minisztertanács már 1919 decemberében határozatot hozott arról, hogy Baranya kiürítendő részein az állami tulajdonban lévő gyárakat le kell szerelni, és a gépeket jugoszláv területre kell szállítani. Hrabak 1970, 67–68.

130 A miniszterelnök, Nikola Pašić augusztus 17-én kommunikált tette közzé, amelyben kifejtette, hogy Baranya kérdése a nemzetközi békeszerződéstől függ, ám kormánya, figyelembe véve a lakosság

annyira igyekeztek cáfolni, hogy Đorđević¹³¹ ezredes, a szerb kormány által végül kinevezett katonai főparancsnok egyenesen fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben.¹³² A fenyegetést komolyan véve, Gosset ezredes 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott.¹³³ Egyúttal azonban energikus hangú jegyzékben figyelmeztette Belgrádot kötelességére. A körülményeket mérlegelve Belgrád nem volt hajlandó vállalni a fegyveres konfrontációt, a frissen kikiáltott Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság elnökének, Petar Dobrovićnak¹³⁴ és a köztársaság kikiáltásához asszisztáló pécsi polgármesternek, a Károlyi-kormány egykori hadügyminiszterének, Linder Bélának¹³⁵ nem ígérhetett támogatást. Ezzel megpecsétlődött a „köztársaság” sorsa. Belgrádban még aznap döntés született a területek átadásáról, amit utána nagyon gyorsan, napokon belül és lényegében zökkenőmentesen végrehajtottak.¹³⁶ 1921. augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztónyi Gyula¹³⁷ városi, illetve Prakatur Tamás¹³⁸ megyei kormánybiztos főispánoknak.¹³⁹ 1921. augusztus 22-én délelőtt pedig a magyar csapatok Soós Károly¹⁴⁰ tábornok vezetésével megkezdték bevonulását Pécsre.

Érzelmeit a tervezett kiürítéssel kapcsolatban, már kérte a tervezett kiürítés elhalasztását. William Strang távirata Belgrádból, 1921. augusztus 17. Lásd TNA FO 371/6132. C 16620.

131 Đorđe Đorđević (?–?) szerb katonatiszt, a Baranya szerb katonai kiürítését levezénylő parancsnok.

132 Athelston-Johnson távirata Gosset ezredes jelentésére hivatkozva, 1921. augusztus 13. Lásd TNA FO 371/6132. C 16350.

133 Thomas Hohler jelentése, 1921. augusztus 18. Lásd TNA FO 371/6132. C 16708.

134 Petar Dobrović (Dobrovits Péter) (1890–1943) pécsi szerb festőművész, az 1921. augusztus 14-én kikiáltott Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság elnöke, a terület szerb kiürítését követően Jugoszláviába emigrált, ahol a művészeti élet egyik vezető alakja lett.

135 Linder Béla (1876–1962) katonatiszt, 1918. október 31-től november 9-ig a Károlyi-kormány hadügyminisztere, majd december 12-ig a béketárgyalások előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter. A magyar kormány nevében ő írta alá a belgrádi katonai konvenciót 1918. november 13-án. A szerb megszállás idején Pécs polgármestere (1920 augusztusától), a város kiürítését követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba emigrált.

136 Augusztus 21-i jelentésében Gosset ezredes ténykedését a lehető legőszintébbnek és legpártatlanabbnak ítélte. Ugyanitt beszámolt arról, hogy a városban nyugalom honolt, és kisebb magyar csendőregységek, összesen mintegy 150 fő, kérésére már előző este bevonult Pécsre, a bányákhoz és Pécsváradra. Lásd TNA FO 371/6132. C 16921.

137 Gosztónyi Gyula (1874–1926) királyi táblabíró, 1920 márciusában kinevezett, majd a szerb megszállás után ténylegesen Pécs magyar kormánybiztos főispánja 1921 októberéig.

138 Prakatur Tamás (1879–1929) mohácsi sokác ügyvéd, a szerb csapatok kivonulását követően Baranya vármegye kormánybiztosa.

139 Gosset augusztus 22-i táviratában jelentette, hogy a második szakasz kiürítése is kielégítően alakult, s a szerb csapatok példamutató magatartás mellett hagyták el Pécsét. Lásd TNA FO 371/6132. C 16921.

140 Soós Károly (1869–1953) magyar katonatiszt, a szerbek kivonulását követően Pécsre bevonuló magyar haderő parancsnoka.

A kommunisták, az orosz emigránsok és azok, akiknek félnivalójuk volt a hatalomváltástól, addigra már elhagyták a várost, míg a bányászok a jelentések szerint örömmel fogadták a fejleményeket.¹⁴¹ A dohánygyár területén felállítani tervezett menekülttábor sem kellett megnyitni, de vélhetően önmagában az a tény, hogy menekülttábor hoztak létre, segített a pánik kitörésének elhárításában.¹⁴² A megszállt területek kiürítése azonban nem mindenütt történt olyan zökkenőmentesen, mint Pécsen. A Dunától keletre ugyanis a szerbek négy ponton nem érték el a meghatározott vonalat, mondván, az ő térképeiken a kiürítendő területeket kijelölő határ északabbra húzódik.¹⁴³ A szerbek és a nagyhatalmak által használt térképek közötti eltérés 2–9 kilométer volt, amit Gosset ezredesnek belgrádi villámlátogatása során sikerült tisztázni.¹⁴⁴ Ezt követően valóban sor került a végleges kiürítésre, és 14 hónappal a trianoni szerződés aláírása után a magyar államhatalom végre kiterjeszthette fennhatóságát a neki ítélt délvidéki területek egészére.

Ezután a helyszínen megállapították a határvonalat, az 1:1 000 000 méretarányú térképhez képest az eltéréseket a helyszínen rögzítették, és az esetlegesen felmerülő pontatlanságokat kijavították, helyt adva a helyi lakosság véleményének is. A hat szakaszra osztott magyar–jugoszláv határvonalon a Határkijelölő Bizottság 1921 augusztusában kezdte meg tevékenységét, és 1922 májusára be is fejezte a határ bejárását. A bizottság, amelynek tagja volt az öt nagyhatalom delegáltja mellett a magyar és a délszláv állam képviselője is, egyetértett abban, hogy csak abban az esetben fordulnak a Népszövetséghez javaslataikkal, ha mind a nemzetiségi, mind a gazdasági kérdések indokolják a határ jelentősebb módosítását. Ezen az alapon sem a magyar, sem pedig a jugoszláv félnek nem volt esélye arra, hogy követeléseit Genfben, a Népszövetségben vitassák meg. A két fél között ádáz küzdelem indult a minimális területi nyereségek érdekében. Memorandumokkal és brosúrákkal árasztották el a bizottság tagjait, kitanították a helyi lakosságot, hogy mit válaszoljanak a bizottság kérdéseire, ám az elért eredmények igen csekélyek voltak. A határbejárás során végrehajtott területmódosítások összességében végül is Magyarország számára voltak kedvezőbbek. A végérvényesen megállapított határvonal szerint ugyanis a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak a magyar–jugoszláv határon összesen 34 ezer kataszteri holdnyi földterületet kellett átadnia, amit 1922. május hó végéig ürtett ki a szerb hadsereg.¹⁴⁵ Ezt követően nyerte el a magyar–jugoszláv határ – az 1941–1944 közötti időszakot nem számítva – mindmáig változatlan formáját.

141 Gosset augusztus 26-i jelentése: Lásd TNA FO 371/6132. C 17180/3655/21.

142 „A menekülttábor nem nyitották meg, de úgy vélem, meglete segített a pánik kitörésének elhárításában.” Gosset ezredes jelentése augusztus 22-én. Lásd TNA FO 371/6132. C 16921.

143 Ettől eltekintve a katonai hatóságok a lehető legkorrektebben viselkedtek: Gosset augusztus 26-i jelentése. Lásd TNA FO 371/6132. C 17180/3655/21.

144 A jugoszláv miniszterelnök, Nikola Pašić ígéretet tett a kérdés mielőbbi rendezésére. William Strang belgrádi angol követség jelentése Curzonnak augusztus 29-én. Lásd TNA FO 371/6132.

145 Suba 1999, 131.

A KÖTETBEN KÖZÖLT DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE

1. 1914. szeptember 21.

A szerb kormány elképzelése a szerb-horvát területek egyesülésével létrejövő államuk háború utáni határaitól. 47

2. 1915.

1915. március 13.

A londoni szerb követ tájékoztatója a szerb kormány részére a brit Külügyminisztérium szakértőjének, Arthur Evansnak Jovan Cvijićhez intézett kéréséről, hogy működjön vele együtt a Monarchia délkeleti részét bemutató térkép elkészítésében, illetve vázolja Szerbia északi határát. 48

3.

1915. március 13.

Pašić utasítása a londoni szerb követ részére, hogy Cvijić milyen vonalat jelöljön meg országuk határának az Arthur Evans által kért térképen. 49

4.

Niš, 1918. november 8.

A szerb vezérkari főnök utasítása az I. Hadsereg parancsnoka részére, hogy a zágrábi Nemzeti Tanáccsal egyetértésben járjon el, és igyekezzen minél mélyebbre nyomulni a megszerezni kívánt területekre. 49

5.

Belgrád, 1918. november 8.

Az I. Hadsereg parancsnokának utasítása a hadosztályparancsnokok részére, melyben a körülmények mérlegelése mellett a megadott irányelvek szem előtt tartásával saját döntések meghozatalára utasítja őket. 50

6.

Zágráb, 1918. november 15.

A zágrábi Nemzeti Tanács képviselőinek beszámolója a Belgrádban folytatott tárgyalásokról és az ott elfogadott határozatokról, az újvidéki Szerb Nemzeti Tanács részére adandó instrukciókról. 52

7.

Újvidék, 1918. november 22. (december 5.)

A Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóságának plenáris üléséről készült jegyzőkönyv. 54

8.

Nagylak, 1918. november 28.

A nagylaki Szlovák Nemzeti Tanács által a terület Szerbiához csatolását kérő, szerb nyelven készült memorandum. 57

9.

1919. január

A délszláv területi követeléseket bemutató térkép magyarázata (Vélhetően Jovan Cvijić feljegyzése). 59

10.

1919. január 22.

Jegyzőkönyv a jugoszláv béke delegáció üléséről, melyen követeléseik alátámasztásul szolgáló vezérelyként a nemzeti elv elfogadásáról egyeztettek a képviselők. 63

11.

1919. január 23.

A délszláv béke delegáció ülése, melyen a közösen kidolgozandó területi követelések alátámasztásának a mikéntjét tárgyalták meg. 64

12.

1919. január 28.

A jugoszláv béke delegáció ülése, amelyen elfogadják, hogy a Pešić tábornok által a nagyhatalmak előtt már bemutatott tervezetet veszik kiindulási alapul a Románia, Magyarország és Ausztria irányában benyújtandó területi követeléseik kidolgozásánál. 67

13.

1919. február 6.

A jugoszláv béke delegáció által a Legfelsőbb Tanácshoz benyújtott hivatalos memorandum a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területi követeléseiről Magyarország irányában. 69

14.

1919. február 8.

Az újvidéki Nemzeti Igazgatóság jelentése a bácskai bunyevácoknak a délszláv államhoz történő csatlakozási határozatairól. 77

15.

1919. március 1.

Pašić jelentése a jugoszláv miniszterelnök részére a békekonferencián uralkodó hangulatról. Kéri, hogy a Magyarországtól igényelt területek lakosságának pontos etnikai arányait bemutató összeírásokat mielőbb juttassák el a jugoszláv béke delegációnak. 78

16.

1919. március 2.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen a Magyarországtól igényelt kárpótlással és az Osztrák-Magyar Monarchia államadosságából a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra háruló résszel kapcsolatos álláspont kialakítása a fő kérdés. 80

17.

1919. március 17.

Jovan Cvijić tájékoztatója a nagyhatalmak szakértőivel folytatott beszélgetéseiről, melyek alapján kirajzolódott a valószínűsíthető határvonal a Bánátban és Magyarországgal szemben. 82

18.

[dátum nélkül]

Feljegyzés a magyar népesség-összeírás pontatlanságairól és visszaéléseiről a bánsági és a bácskai területeken. 83

19.

1919. április 11.

A muravidéki megbízott jelentése a területen kialakult gazdasági és politikai helyzetről 1919 tavaszán. 85

20.

Párizs, 1919. április 11.

A jugoszláv béke delegációhoz érkezett jelentés Pécs főispánjától, melyben tájékoztatja Pašićot, hogy a baranyai szerb és sokác lakosság egyhangúlag kéri e területeknek a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolását. 87

21.

1919. április 16.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melynek során Pašić beszámol a Területi Bizottság elnökével, Tardieu-vel folytatott beszélgetéséről és a tőle nyert információkról követeléseik teljesítését illetően. 88

22.

1919. április 23.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a béke-delegáció részére a ljubljana-i kormányhoz beérkezett jelentésről, melyben a muravidéki nép kéri a jugoszláv csapatok bevonulását a Muravidékre. 89

23.

1919. május 8.

A jugoszláv béke-delegáció Jóvátételi Szekciójának beszámolója a legyőzött államokkal szembeni jóvátétellel és kárpótlással kapcsolatos álláspontokról és az ezekben a kérdésekben megtenni szükséges lépésekről. 90

24.

1919. május 8.

A jugoszláv béke-delegáció Történeti–Néprajzi Szekciójának elnökének, Jovan Cvijićnek a jugoszláv béke-delegáció politikai küldöttsége részére összeállított feljegyzése, melyben javasolja, hogy nyújtsák be területi igényüket a Bácsalmási és a Bajai járás egészére. 92

25.

1919. május 16.

Pašić kérése, hogy a jugoszláv kormány szerezze meg minél több német község csatlakozási szándéknyilatkozatát, mert ezen fog múlni Baranya határainak kijelölése. 94

26.

1919. május 26.

Ante Trumbić beszéde a békekonferencia Jóvátételi Bizottsága előtt 1919. május 26-án. 94

27.

1919. május 26.

Kosta Stojanović beszéde a békekonferencia Jóvátételi Bizottsága előtt 96

28.

1919. május 26.

A jugoszláv béke-delegáció által a párizsi békekonferencia Jóvátételi Bizottságához benyújtott hivatalos memorandum a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság jóvátételi és kárpótlási követeléseiről az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával kötendő békeszerződésekhez kapcsolódóan. 99

29.

1919. május 26.

Velizar Janković beszéde a béke-delegáció Jóvátételi Bizottsága előtt. 108

30.

Belgrád, 1919. május 28.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a jugoszláv béke-delegáció részére a baranyai német községek csatlakozási nyilatkozatairól. 110

31.

Belgrád, 1919. május 30.

A jugoszláv Hadügyminisztérium jelentése a jugoszláv béke-delegációnak további 79 baranyai település csatlakozási szándékáról. 111

32.

1919. május vége

Bács-Bodrog Vármegye Határmegállapító Bizottságának memoranduma a Bácska határaitól a Párizsi Békekonferencia Területi Bizottsága részére. 111

33.

Belgrád, 1919. június 7.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a béke-delegáció részére további csatlakozni kívánó baranyai községekről. 125

34.

Pécs, 1919. június 10.

Vladislav Pandurović baranyai főispán jelentése a jugoszláv Belügyminisztérium részére a baranyai előkelő magyarok hajlandóságáról, hogy Párizsban kérik a területeknek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatlakozását. 126

35.

Belgrád, 1919. június 11.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja prágai képviselőjük jelentését az olaszok szerepéről a magyar támadásokban, és annak lehetőségéről, hogy ezt felhasználva kérik a korridort. 127

36.

Párizs, 1919. június 14.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Katonai Missziója vezetőjének javaslata a Magyarországból megszállandó területekre. 128

37.

Ljubljana, 1919. június 18.

Jozef Klekl beadványa a muravidéki szlovén lakosság nevében a ljubljana püspökhöz, Anton Bonaventura Jegličhez, melyben közbenjárását kéri a kormánynál, hogy mielőbb rendezzék a terület sorsát.

128

38.

Párizs, 1919. június 23.

Jovan Radonić és Stanoje Stanojević professzorok megjegyzései a békeküldöttségre beérkezett nagyszámú csatlakozási nyilatkozat hitelességéről és a felhasználásuk esetén szükséges elővigyázatosságról.

130

39.

Pécs, 1919. július 1.

Milan Đ. Čosić iskolai tanfelügyelő Stevan Hadžić tábornoknak Baranya gazdasági jelentőségéről, a lakosság hangulatáról és hajlandóságáról a délszláv államhoz való csatlakozásra.

132

40.

Újvidék, 1919. július 2.

Az újvidéki Szociálpolitikai Minisztérium Bánát, Bácska, Baranya Osztálya által kiadott rendelet a baranyai mezőgazdasági munkások érdekeinek védelméről.

136

41.

Pécs, 1919. július 12.

Jegyzőkönyv a baranyai sokácok és szerbek I. Péter király születésnapjának megünneplésére tartott gyűléséről.

138

42.

Belgrád-Párizs, 1919. július 13-15.

A szerb hadsereg vezérkari főnöke, Mišić vajda tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció katonai misszióját vezető Pešić tábornok részére a hivatalos jugoszláv álláspontról a Tanácsköztársaság elleni intervenció kérdésében.

141

43.

Belgrád, 1919. július 17.

A jugoszláv kormányfő, Stojan Protić utasítása a jugoszláv béke delegáció vezetője részére, hogy tegyen meg mindent a Magyarország elleni intervencióban való részvételük elmentételezése, a Muravidék megszállása és a bánáti határkiigazítás biztosításáért.

142

44.

Eszék, 1919. július 24.

A Szlavóniai Kereskedelmi és Iparkamara memoranduma Barcs kereskedelmi és közlekedési jelentőségéről és az elvesztéséből fakadó várható gazdasági hátrányokról.

143

45.

Belgrád, 1919. július 31.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Belügyminisztériuma Bánát, Bácska, Baranya Ügyosztályának átirata a Külügyminisztérium részére a Péter-napi pécsi naggyűlés jegyzőkönyvével.

146

46.

Belgrád, 1919. augusztus 5.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a béke delegáció részére a ljubljana tartományi kormány kérését, melyben kéri, hogy mielőbb vonuljanak be a Muravidékre, megakadályozandó azt, hogy a területet teljesen kifosszák a magyarok.

147

47.

Belgrád, 1919. augusztus 5.

A Szerb-Horvát-Szlovén kormány fejének utasítása a jugoszláv béke delegáció számára, hogy támogatólag lépjenek fel a szegedi kormány mellett.

148

48.

Párizs, 1919. augusztus 22.

Pašić tájékoztatója a belgrádi kormány részére, melyben beszámol arról, hogy Baranyában nem kapták meg az igényelt, Mohácsot is magában foglaló határt, s hogy újabb beadványukkal népszavazást kértek a Mohácsi járásra.

149

49.

Belgrád, 1919. augusztus 27.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a jugoszláv béke delegáció részére prágai követségük jelentését, melyben a Kanizsa-Barcs-vasút-vonal megszerzésére biztatja kormányát.

149

50.

Belgrád, 1919. augusztus 30.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma tájékoztatja a jugoszláv béke delegációt, hogy a Közlekedésügyi Minisztérium mindenben egyetért a prágai királyi követség véleményével, miszerint kérniük kell a Nagykanizsa-Barcs-vasút-vonalat.

150

51.

1919. szeptember 4.

A jugoszláv kormány sajtóirodájának tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció részére a termelés beindulásáról a pécsi bányákban és Peterson angol vezérkari százados pécsi látogatásáról.

151

52.

Belgrád, 1919. szeptember 7.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a IV. Hadsereg körzetparancsnokának kérését, hogy tisztázzák a demarkációs vonalon, vagyis a Dráva bal partján fekvő Gotála, Góla és Zsdála falvak helyzetét

152

53.

Párizs, 1919. szeptember 11.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Béke delegációjának jelentése a belgrádi kormány részére arról, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződéshez jóvátétel kérdésében benyújtott valamennyi kérésüket elutasították, s hogy a pécsi bányák kiaknázását ez idáig nem kérték.

153

54.

Belgrád, 1919. szeptember 18.

A bécsi jugoszláv katonai misszió vezetőjének jelentése a Linder Bélával folytatott beszélgetéséről és Linder felajánlkozásáról, hogy közvetít Jugoszlávia és Magyarország között.

154

55.

Zombor, 1919. szeptember 22.

Jovan Cvijić feljegyzése az észak-bácskai területek néprajzi és gazdasági viszonyairól.

156

56.

Belgrád, 1919. szeptember 30.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság prágai követségének távirata, melyben arra buzdít, hogy kérjék a Csáktornya-Nagykanizsa- és a Nagykanizsa-Barcs-vasútvonalat.

159

57.

Belgrád, 1919. október 9.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Főparancsnokságának véleménye a Dráva bal partján található települések megszerzésének hasznosságáról.

159

58.

Belgrád, 1919. október 30.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Főparancsnokságának vezérkara tájékoztatja budapesti képviselőjüket, Mihajlo Bodi őrnagyot a baranyai határok kijelöléséről és az újabb jugoszláv követelésekről, egyúttal utastja a szövetségesek budapesti képviselői irányában szükséges lépések megtételére.

160

59.

[Dátum nélkül]

A Szerb-Horvát-Szlovén Béke delegáció Jóvátételi Szekciójának véleménye a pécsi szénbányákkal kapcsolatos jugoszláv igények teljesülésének lehetőségeiről.

162

60.

Párizs, 1919. november 8.

A jugoszláv béke delegáció jegyzéke a Legfelsőbb Tanács részére, melyben részletesen kifejti, hogy Jugoszláviának miért van szüksége a pécsi szénbányák termelésére, és miért nélkülözheti azt Magyarország.

163

61.

Belgrád, 1919. november 12.

A jugoszláv kormányfő távirata a jugoszláv béke delegáció részére, melyben jelzi, hogy Cvijić professzor csak abban az esetben hajlandó Párizsba utazni, amennyiben Baranya határának kérdését nem lehet másképp számukra kedvezően elintézni.

167

62.

Párizs, 1919. november 18.

A jugoszláv béke delegáció kérése a jugoszláv kormány közlekedésügyi miniszteréhez: küldjenek adatokat arról, hogy Magyarországon a pécsi mellett vannak-e további kőszénbányák

168

63.

Belgrád, 1919. november 22.

A jugoszláv miniszterelnök, Davidović távirata a jugoszláv béke delegáció részére, melyben tájékoztatja, mely érvek miatt döntött úgy a kormány, hogy nem vonják ki a csapataikat Magyarország általuk megszállt területeiről.

169

64.

Párizs, 1919. november 24.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Béke delegációjának a nagyhatalmakhoz benyújtani kívánt javaslatai a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági, pénzügyi, jóvátételi és politikai rendelkezéseire.

169

65.

Belgrád, 1919. november 24.

Baranya vármegye és Pécs főispánjának, Vladislav Pandurovičnak a beszámolója Moor amerikai alezredes hivataln látogatásáról Baranyában. 175

66.

Párizs, 1919. november 26.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Jóvátételi Szekciójának tájékoztatója az új vajdasági szakértők véleményéről a Magyarországgal kötendő békeszerződés szükséges kiegészítéseiről. 177

67.

1919. november 27.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Jóvátételi Szekciójának előkészített memoranduma a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági, pénzügyi, jóvátételi és politikai záradékainak kiegészítéseiről. 179

68.

Párizs, 1919. november 30.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Gazdasági–Pénzügyi Szekciójának javaslata a délszláv állampolgárok Magyarországon lévő létjeinek megszerzésére és követeléseinek teljesítésére. 180

69.

Brit Nagykövetség, Párizs, 1919. december 1.

A. W. A. Leeper brit szakértő levele Smolákának, melyben értesíti, hogy nem lehetséges a magyar–jugoszláv határ módosítása. 181

70.

1919. december 3.

Davidović miniszterelnök tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció részére a kormánynak Baranya kérdésében elfoglalt álláspontjáról. 182

71.

1919. december 7.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen Trumbić beszámolt a Dráva bal partján fekvő horvát falvak megszerzése érdekében a nagyhatalmak képviselőivel folytatott megbeszéléseiről. 183

72.

Belgrád, 1919. december 11.

Davidović miniszterelnök távirata a jugoszláv béke delegáció részére, melyben tájékoztatja a küldöttséget a Bajánál lévő szivattyúállomás megszerzésének jelentőségéről. 184

73.

Belgrád, 1919. december 20.

A Dráva-hadosztály körzetparancsnokának jelentése a Cuninghame ezredessel, Nagy-Britannia bécsi katonai missziójának vezetőjével Radgonáról és környékéről folytatott beszélgetéséről. 186

74.

Párizs, 1919. december 22.

A jugoszláv béke delegáció javaslata a jugoszláv kormány részére, hogy Csehország, Ausztria, Jugoszlávia és Románia egyeztessen és közös álláspontot képviseljen Magyarországgal kapcsolatban. 187

75.

1919. december 27.

Davidović miniszterelnök távirata a jugoszláv béke delegációnak, melyben beszámol a december 17-én előzetes egyeztetés nélkül Baranyába érkezett antantmisszió számukra kellemetlen látogatásáról, és kéri, hogy a béke delegáció jelezze a Legfelsőbb Tanácsnak, hogy a jövőben kizárólag előzetes egyeztetés alapján fogadnak Baranyában antantbizottságokat. 188

76.

1919. december 27.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen egyetértettek, hogy álláspontjuk csakis az lehet, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia adósságállományának elosztásakor figyelembe kell venni Horvátország különleges jogállását. 189

77.

Belgrád, 1919. december 29.

A Mura helyőrség parancsnokának jelentése a magyarországi helyzetről, az erősödő nemzeti öntudatról, a nemzeti hadseregről és a katonai fegyelemről. 190

78.

1920. január 10.

A bukaresti jugoszláv követ jelentése Brătianu román miniszterelnökkel a magyar békeszerződés ügyében kívánatos jugoszláv–román együttműködésről folytatott megbeszéléséről. 192

79.

Párizs, 1920. január 16.

A jugoszláv béke delegáció Gazdasági-Pénzügyi Szekciójának jelentése a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetéről. 193

80.

Párizs, 1920. január 25.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Béke delegációja Jövátételi Szekciójának jelentése szakértőinek a francia Pénzügyminisztérium egykori miniszterhelyettesével, Charles Sergent-nal folytatott beszélgetéséről a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Magyarországgal szembeni pénzügyi követeléseivel kapcsolatban. 197

81.

1920. január 15. után

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság békeküldöttségének beadványtervezete a Legfelsőbb Tanácshoz a magyar békeszerződéshez benyújtott javaslataik ismételt megvitatása érdekében. 198

82.

1920. február 6.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen Trumbić beszámol a román és a cseh képviselőkkel folytatott megbeszéléséről, a magyarországi Habsburg-restaurációról és a még számba jöhető jelöltekről. 202

83.

1920. február 9.

A jugoszláv béke delegáció ülése; Pašić beszámol a cseh és a román képviselőkkel tervezett közös jegyzék kidolgozásáról a Habsburg-restauráció ellen, Trumbić tájékoztatja társait a brit szakértővel, Leeperrel folytatott beszélgetéséről, egy angol herceg magyar trónra kerülésének lehetőségével kapcsolatban. 203

84.

1920. február 12.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen a magyar állampolgárok a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területén található vagyonának felszámolásáról tárgyalnak. 204

85.

Belgrád, 1920. február 15.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériumának utasítása a jugoszláv béke delegáció részére, hogy végső esetben vessék fel Szőreg, Deszk és Újszentiván kicserélését három magyar falura. 205

86.

Belgrád, 1920. február 18.

A szőregi, deszki és újszentiváni szerbek kérése a belgrádi kormányhoz, hogy tegyen meg mindent annak érdekében, hogy településeik ne maradjanak Magyarországon. 206

87.

1920. február 21.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen Trumbić beszámol londoni útja tapasztalatairól és arról a brit tanácsról, hogy jobban teszik, ha felhagynak további követeléseikkel Magyarországra vonatkozóan. 207

88.

Belgrád, 1920. február 24.

Baranya vármegye főispánjának és kormánybiztosának jelentése a baranyai szlávok körében tapasztalható nyugtalanságról a kiűrtetésről szóló hírek következtében. 208

89.

1920. február 24.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen elfogadják a magyar megjegyzésekre adandó, a csehekkel és a románokkal közösen kidolgozott válasz tervezetét, és elfogadják Pašić javaslatát, hogy nem bolygatják tovább a határ kérdését Magyarországra irányában. 208

90.

[1920. február vége]

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Béke delegációjának hivatalos memorandum-tervezete a békekonferencia főtitkárságához a pécsi bányák ügyének jugoszláv szempontból kedvező módon történő elrendezéséről. 209

91.

Párizs, 1920. március 15.

Ivo Spevec feljegyzése a pénzügyi bizottság főtitkárával folytatott beszélgetéséről a Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi rendelkezéseivel kapcsolatos jugoszláv javaslatokról. 211

92.

Párizs, 1920. március 20.

Paléologue távirata a jugoszláv béke delegáció részére, melyben tájékoztatja a küldöttséget, hogy Millerand nem tudja fogadni Pašićot és Trumbićot, továbbá kéri, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatos véleményüket az illetékes minisztériumokhoz juttassák el. 212

93.

Hercegszántó, 1920. március 26.

Hercegszántó és Béreg lakosságának kérvénye a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának, melyben kéri Jugoszláviához csatolásukat. 213

94.

Párizs, 1920. március 27.

Milán Đ Čosić, a Baranya Védelme Népi Bizottság elnöke Nikola Pašićnak címzett beadványa, melyben a baranyai délszlávokra váró veszélyeket ecsetelve kéri fellépését a békekonferencián, hogy legalább tíz évvel hosszabbítsák meg a szerb katonai jelenlétét Baranyában. 214

95.

Belgrád, 1920. május 26.

Bács-Bodrog vármegye alispánjának jelentése a hivatalnoki esküt megtagadó magyar hivatalnokoknak az országból történő eltávolításáról. 217

96.

Párizs, 1920. június 1.

A prágai jugoszláv követ jelentése Masaryk elnök figyelemztetéséről, hogy ne elégedjenek meg azzal, hogy a Magyarországgal kötenődő békeszerződést csak a magyar kormány képviselői írják alá, hanem kéri, hogy aláírásukat a magyar nemzetgyűlés is hagyja jóvá. 218

97.

Mohács, 1920. június 12.

Felső- és Közép-Baranya délszláv lakosságának nevében a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányához benyújtott memorandum a Magyarországon maradó délszlávok személyi és vagyoni biztonságának védelmét szavatoló intézkedésekről. 219

98.

Belgrád, 1920. június 14.

A mohácsi, bátaszéki, lánycsöki és lipódi délszlávok memorandumja a kiköltözés és a Magyarországon maradó délszlávok biztonsága ügyében. 226

IRATOK

1.

1914. szeptember 21.

A szerb kormány elképzelése a szerb-horvát területek egyesülésével létrejövő államuk háború utáni határaitól

N. Pašić távirata M. Spalajkovičhoz¹

Habár még nem érkezett el az ideje annak, hogy arról a kérdéssel döntsünk, melyik államhoz kerüljön egyik vagy másik terület az ellenség végleges legyőzését követően, mégis szükségesnek tartom, hogy időben felhívjam a figyelmét követeléseinkre, hogy felhasználhassa a diplomáciai körökben más államok követeléseivel kapcsolatos személyes beszélgetései során. Most csak röviden, de később majd részletes utasítást küldök az igényelt szerb-horvát földek történelmi adataival. Amennyiben a háború úgy ér véget, ahogy szeretnénk, és Ausztria–Magyarországot végleg le fogják győzni, akkor követeléseink a következő területekre és határookra fognak kiterjedni: a Bánát olyan határokkal, amely magában foglalja azokat a területeket, ahol a szerb elem alkotja a lakosság többségét, keleten Románia irányában stratégiai határral. Feltételezem, hogy ennek a határnak a Dunától keletre kell húzódnia Orsova² felett az északi gerincen³ egészen a Marosig, Lugost,⁴ Lippárt és Aradot Romániának, de Temesvárt Szerbiának hagyva, majd tovább követve ezt a folyót torkolatáig a Tiszába, és annak a Dunába torkollásáig, innen a Dunát követve addig a pontig Orsova fölött, ahol a határ kezdődik. Ez a régi Szerb Vajdaság nagyobb része katonai határörvidékkel a Duna felé. Ahol a Maros a Tiszába torkollik, onnan kell a határnak nyugati irányba húzódnia a Dunáig úgy, hogy nekünk jusson Szabadka és Baja, majd egyenes vonallal nyugatra, Barcsra keresztül a Rinya-pataknak a Drávába ömléséig. Innen továbbhalad a Drávát követve a Mura torkolatáig, majd a Mura mentén Leibnitzig,⁵ és tovább a vízvázalstó mentén, magában foglalva a Krajnát és leerészkedve az Isztriára. Az utóbbit meg lehet osztani Olaszországgal, amennyiben az háladéktalanul fellépne Ausztria–Magyarország ellen.⁶ Végezetül emlékeztetem, hogy Szerbiának szüksége van a

1 Miroslav Spalajković (1869–1951) szerb diplomata, 1913–1919 között a Szerb Királyság oroszországi követe.

2 Orsova (ma: Orșova, Románia).

3 A Krassó-Szörényi-érchegység.

4 Lugos (ma: Lugoj, Románia).

5 Leibnitz (Ausztria).

6 Olaszország ekkor még hivatalosan a hármas szövetség tagja, azonban semlegességét deklarálva nem lépett be a központi hatalmak oldalán a háborúba, mi több, elhúzódo tárgyalásokat folytatott az antanthatalmakkal a háborúba való belépésének feltételeiről az ő oldalukon.

Bánátra a Romániával szembeni fentebb vázolt stratégiai határokkal, mert e határok nélkül nem lehet sikeresen védelmezni sem a Bánátot, sem a fővárost, Belgrádot.

Forrás: Mandić, 1956, 107.

2.

1915. március 13.

A londoni szerb követ tájékoztatója a szerb kormány részére a brit Külügyminisztérium szakértőjének, Arthur Evansnak Jovan Cvijićhez intézett kéréséről, hogy működjön vele együtt a Monarchia délkeleti részét bemutató térkép elkészítésében, illetve vázolja Szerbia északi határát.

Távirat Londonból elküldve március 12-én, délelőtt 4 óra 10 perckor

Nišbe⁷ érkezett március 13-án, délután 7 órakor

Szám: 289.

A Foreign Office megbízta Arthur Evanst, hogy dolgozza ki az Osztrák–Magyar Monarchia délkeleti részének térképét, s Cvijićet kérte fel az együttműködésre. Néhány napja fejezték be a néprajzi térképet, tegnap este pedig azt kérte, hogy Cvijić holnap, pénteken ismertesse, milyen politikai határokat kíván Szerbia a jövőben, s azt jelölje be a térképen. Cvijić ugyanazt gondolja megadni északi határnak, amit a Délszlávok Egysége brosrájához⁸ mellékelte térképén bejelölt.

Románia irányában a Bánát és Erdély közötti határ. Olaszország irányában az Olaszország és az Osztrák–Magyar Monarchia közötti mostani határ. Cvijić ezt természetesen nem a kormány véleményeként, hanem magánvéleményként adja elő. Amennyiben bármilyen megjegyzésük van, küldjék el úgy, hogy péntek délutánig megkapjuk.

A néprajzi térkép nem nyúlik Makedóniáig,⁹ amelyről egyáltalán nem esik szó. Minden nyugaton lévő délszlávnak hangsúlyozni kell, hogy semmit se mondjanak Makedóniáról. Értesítsék őket, hogy nálunk tájékozódjanak.

Bošković

Forrás: ASANU 14460. III.–I. a–43. Jovan Cvijić hagyatéka.

⁷ Niš (Szerbia).

⁸ Cvijićnek „Dinaricus” név alatt 1914 végén Nišben kinyomtatott, de csak 1915-ben forgalomba került *Jedinstvo Jugoslovena* címmel, később francia és angol nyelven is kiadott munkája.

⁹ Makedónia (Macedonija), ma: Észak-Macedónia, illetve egy körülbelül 80 ezer négyzetkilométernyi terület, amin 1913 óta Bulgária, Görögország és Szerbia osztozott.

3.

1915. március 13.

Pašić utasttása a londoni szerb követ részére, hogy Cvijić milyen vonalat jelöljön meg országuk határának az Arthur Evans által kért térképen

A majdani északi határ

Bizalmas szám: 2617.

Sürgős!

Az Ön 289. számú táviratát csak tegnap kaptuk meg. A határok, ahogy azokat én elképzelem, a tavaly szeptember 8-ai táviratomban¹⁰ találhatók. A legjobb, ha Románia irányában, a Bánátban stratégiai határunk van. Nyugaton, Olaszország irányában Cvijić helyesen teszi, ha azt a határt jelöli meg, amiről szó volt az Ön táviratában.

1915. március 13.

Pašić

Forrás: ASANU 14460. III.–I. a–43. Jovan Cvijić hagyatéka.

4.

Niš, 1918. november 8.

A szerb vezérkari főnök utasttása az I. Hadsereg parancsnoka részére, hogy a zágrábi Nemzeti Tanáccsal egyetértésben járjon el, és igyekezzen minél mélyebbre nyomulni a megszerzeni kívánt területekre

Živojin Mišić,¹¹ az I. Hadsereg parancsnokának

Vonatkozással a 19202. számú jelentésére, jóváhagyom, hogy mindenben a zágrábi Nemzeti Tanács küldöttjének kérése szerint járjon el.

Általánosságban igyekezzen, hogy csapataink minél mélyebben nyomuljanak előre a majdani Jugoszláviát alkotó területeken, különösen a Bácskában és a Bánátban.

¹⁰ Pašić 1914. szeptember 21-ei (a régi naptár szerint: szeptember 8-ai) körtáviratáról van szó, amelyben a szerb miniszterelnök tájékoztatta a szerb külképviseleteket, hogy Szerbia hadicélja egy olyan erős szerb állam létrehozása, amely magában foglalja Boszniát és Hercegovinát, a Vajdaságot, Dalmáciát, Horvátországot, az Isztriát és Szlovéniát, s amely ily módon nemcsak az adriai, de a mediterrán térség stabilizáló tényezője is lesz. Lásd az 1. dokumentumot.

¹¹ Živojin Mišić (1855–1921) szerb vajda (tábornagy) 1876-tól Szerbia valamennyi háborújában részt vett, az első világháború végén a szerb hadsereg vezérkari főnöke.

A küldöttek várják meg ő királyi felségét, a trónörökös, aki holnap érkezik Belgrádba.

A szükséges tiszteket, akiket a küldöttek kérnek, jelölje ki az Ön hadseregéből.

5.

Belgrád, 1918. november 8.

Az I. Hadsereg parancsnokának utasítása a hadosztályparancsnokok részére, melyben a körülmények mérlegelése mellett a megadott irányelvek szem előtt tartásával saját döntések meghozatalára utasítja őket.

Az I. Hadsereg parancsnoka a hadosztályparancsnokoknak a következőket utasítja: Miután az események rendkívül gyorsan és sikeresen alakulnak, és mert előfordulhat, hogy nem lesz mindig lehetséges az utasításokat és a pontos parancsokat eljuttatni a parancsnokokhoz, felhatalmazom a parancsnokokat, hogy a pillanatnyi fennálló helyzetnek megfelelően maguk hozzák meg a döntéseket, a következők alapján:

Északon elfoglalni a vonalat: a Bánát a Maros vonaláig, keleten elfoglalni a Fehértemplom¹²–Versec¹³–Temesvár–Arad-vonalat és a tőle 10 kilométerrel keletre lévő [vonalat]. A Bácskában elfoglalni a Szeged–Szabadka–Baja-vonalat. Folytassák az előrenyomulást nyugaton és északnyugaton az egész Szerémségben, Horvátországban, Szlavóniában, Boszniában, Hercegovinában és Dalmáciában.

Ennek megfelelően megparancsoltam:

1. A Lovashadosztály a Morava-hadosztállyal egyeztetve mielőbb szállja meg a Bánátot a fenti határokig. A hadműveletet elővigyázatosan és kellő határozottsággal kell végrehajtani, mert Romániában még vannak német csapatok, és gyengébb egységekkel a Bánátban is. Kiemelt figyelmet szenteljenek a „Rešica” vasércbánya¹⁴ elfoglalásának. Amennyiben a parancsnokoknak alkalmas lehetőség kínálkozik, szükséges felszámolni a Temesvár–Turnu Severin¹⁵ vasútvonalat. A vonalat nem kell nagymértékben károsítani, meg kell kímélni a nagy hidakat és alagutakat, viaduktokat stb. Ezt, amennyiben lehetséges, addig kell kivitelezni, amíg a német csapatok Romániában vannak. Eközben szintén elővigyázatosnak kell lenni, mert ez a vonal az egyik, amelyen a németek kivonják a csapataikat.

2. A Duna-hadosztály egy ezreddel megszállja a Bácskát (a Duna és a Tisza között) a Baja–Szabadka–Szeged-vonalig. A hadosztály másik ezrede ideiglenesen Belgrádban marad annak helyőrségeként, míg a hadosztály harmadik ezrede ideig-

lenesen az én rendelkezésem alatt a hadsereg tartaléka lesz, fedezve az előbbi ezred jobbszárnyát végig a Tisza jobb partján.

3. A Drina-hadosztály mielőbb és minél erőteljesebb előnyomulást hajt végre a Szerémségben, Szlavóniában és Horvátországban. De mindenekelőtt és azonnal megszállja a Szerémséget az Eszék–Slavonski Brod¹⁶- és a Dráván túl Pécs¹⁷-vonalig.

4. A hadosztályok parancsnokai gyengébb egységeket fognak küldeni, lovaságot, egyes zászlóaljakat néhány ágyúval; esetenként elegendő egyes századokat küldeni bizonyos helységekre, csak hogy megjelenjen a katonaságunk. Mindenütt azonnal meg kell szervezni a közigazgatást a helyiekből, és a zsákmányolt fegyverekkel fel kell szerelni a mi elemeinket, illetve éppen ellenkezőleg: le kell fegyverezni az ellenségesen viszonyuló helyieket.

5. A Drina-hadosztály és a II. Hadsereg között a határ a következő vonalon húzódik: Krivaja,¹⁸ a Bosna folyó,¹⁹ és tovább a Száván fölfelé.

6. A parancsnokok a tényleges szükségesség és az ellátási lehetőségek ismeretében határozzák meg, hogy mekkora erőt küldenek és meddig. Mindig rendelkezésre kell állnia erősebb csapatnak mint tartaléknak, a kisebb egységeket pedig azért kell kiküldeni, hogy fokozatosan bevezessék a rendet a megjelölt területen.

7. Egységeink mindenütt a délszláv egységekkel összehangoltan fognak működni a helyi hatóságok megalakításában, amennyiben találkoznak velük. Úgyszintén támogatni fogják a cseh–szlovák csapatok műveleteit, amennyiben érintkezésbe kerülnek velük.²⁰

8. A hadosztályok parancsnokai minden egységet, de különösen a tiszteket figyelmeztessék arra, hogy komolyan figyeljenek oda a viselkedésükre ezeken a szerb területeken, és általában kerüljenek mindenféle politikai beszélgetést, mert az, legalábbis az első időben, olyan következményekkel járhat, ami a legkevésbé sem kívánatos.

Összességében komolyan kell venni, hogy ezeket a csapatokat azért küldték oda, hogy helyreállítsák a rendet, megakadályozzák az anarchiát, ennek megfelelően ezeknek az egységeknek a tevékenysége és magatartása a szilárd rendet és a fegyelmet tükrözze.

9. Azonnal intézkedni kell, hogy mindazt, amit leromboltak, helyreállítsák, de különösen a vasúti sínek, a távíró és a telefon [összeköttetés], és mindent meg kell tenni azért, hogy az összeköttetés működőképes legyen, és rendszeresen küldjék nekem a jelentéseket.

Forrás: Janković–Krizman 1964, 517–518.

12 Fehértemplom (ma: Bela Crkva, Szerbia).

13 Versec (ma: Vršac, Szerbia).

14 Resicabánya, Rešica (ma: Reșița, Románia).

15 Szörényvár (ma: Turnu Severin, Románia).

16 Slavonski Brod (ma: Slavonski Brod, Horvátország).

17 A dokumentumban Fünfkirchen néven.

18 Krivaja folyó (Bosznia-Hercegovina).

19 Bosna folyó (Bosznia-Hercegovina).

20 Az olasz fronton hadifogságba került cseh és szlovák katonákból Olaszországban megalakult katonai egységekről van szó.

6.

Zágráb, 1918. november 15.

A zágrábi Nemzeti Tanács képviselőinek beszámolója a Belgrádban folytatott tárgyalásokról és az ott elfogadott határozatokról, az újvidéki Szerb Nemzeti Tanács részére adandó instrukciókról

V. Vučković²¹ és A. Magarašević²² S[vetozar] Pribićevićnek²³ a Belgrádból visszatérve van szerencsém a következőkről tájékoztatni:

Az új naptár szerint folyó hó 11-ei belgrádi találkozón jelen volt Ninčić²⁴ úr, az építészeti miniszter, Valerijan Pribićević²⁵, dr. Lukić²⁶ egyetemi professzor, Smederevac²⁷ mérnök és Petar Konjović.²⁸

I.

Bizottság alakult a bácskai, bánáti és baranyai származású belgrádiakból (B. B. B.)²⁹ abból a célból, hogy Belgrádból, esetleg a helyszínről segítsék a B. B. B.-ért [tevékenykedő] mozgalmat. Ennek a bizottságnak a tagjai: dr. Lukić egyetemi professzor, Smederevac mérnök, Gavrilović³⁰ professzor, dr. Batur³¹ stb.

21 Dr. Vasa Vučković a Zágrábban megalakult Szlovén–Horvát–Szerb Állam keretében működő magyar királyságbeli Délszlávok Kancelláriájának polgári osztályát vezette, és november 16-án kilenc kollégájával Újvidékre utazott, hogy egyeztessen az újvidéki Nemzeti Tanáccsal a bácskai, bánáti és baranyai igazgatás mikéntjéről.

22 Dr. Aleksandar Magarašević (1889–?) szabadkai szerb ügyvéd és politikus, nagybirtokos és szabadkőműves.

23 Svetozar Pribićević (1875–1936) horvátországi szerb politikus, a szerb–horvát koalíció egyik vezető alakja, a szerb vezetésű délszláv egység szószólója és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság belügyminisztere 1919–1920-ban.

24 Momčilo Ninčić (1876–1949) szerb politikus, jogász és közgazdász, a húszas években (1922–1926) a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság külügyminisztere.

25 Valerijan Pribićević (1870–1941) horvátországi szerb pravoszláv pap. Fivérével, Adammal az 1909-es zágrábi felségárulási per egyik vádlottja.

26 Dr. Mita Lukić (?–?) belgrádi egyetemi tanár, politikus, a Szerb Állami Kereskedelmi Akadémia igazgatója, a szerbiai pártok delegációjának tagjaként részt vett az újvidéki Nagy Nemzetgyűlés előkészítését célzó megbeszélésen.

27 Jovan Smederevac (1854–1920) bánáti születésű szerb mérnök, a Szerb Mérnökök és Építészek Társaságának tagja, fontos szerepet játszott a belgrádi városkép kialakításában.

28 Petar Konjović (1883–1970) csúrogi születésű szerb zeneszerző, a belgrádi zeneművészeti akadémia tanára, az 1918. november 25-én megalakult Narodna uprava (Nemzeti Igazgatóság) elnök-helyettese.

29 Rövidítés: Bánát, Bácska, Baranya.

30 Bogdan Gavrilović (1864–1947) újvidéki születésű szerb matematikus, fizikus és asztronómus, a budapesti egyetemen doktorált, majd a belgrádi egyetem tanára, később rektora, illetve a Szerb Királyi Akadémia elnöke (1930–1940).

31 Milan Jovanović Batur (1847–1940) szávaszentdemeteri születésű szerb orvos, egyetemi tanár, a Szerb Közegészségügyi Intézet névadója.

II.

Elhatározták, hogy az újvidéki Szerb Nemzeti Tanácsnak a következő instrukciókat adják:

A B. B. B. kéri valamennyi szerb, horvát és szlovén egyesülését a Karadordevi-cinasztia alatt.

Arra az esetre, ha törzsi felosztás lenne, a B. B. B. már most kijelenti, hogy Szerbiához kíván csatlakozni.

Folyó hó 17-én, vasárnap össze kell hívni Újvidéken³² egy bizalmas tanácskozást 15 személlyel (lehetőség szerint hetet Bácskából, hetet Bánátból és egyet Baranyából). Ezen a tanácskozáson bunyevácok és sokákok nem vesznek részt.

A tanácskozás előkészíti majd az anyagot arra a gyűlésre, amit folyó hó 21-én, csütörtökön tartanak Újvidéken.

A gyűlés

I. Megválasztja a tartományi vezetőséget (kormányt):

II. Összeállítja a 10 tagú küldöttséget a Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanácsba Zágrábban,³³ és

III. megválasztja a küldöttséget Belgrádba.

A magyar királyságbeli délszlávok bizottságának, amely mostanáig Zágrábban működött, azonnal át kell települnie Újvidékre, és ott a Szerb Nemzeti Tanács szolgálatára kell állnia.

Konjović úr és Milan Stefanović³⁴ folyó hó 12-én, kedden indultak Újvidékre, hogy ott ismertessék ezeket az utasításokat, és hogy esetleg további információkra tegyenek szert.

Zágrábban, 1918. november 15.

Kiváló tisztelettel

Dr. Vasa Vučković, Dr. Aleksandar Magarašević

Forrás: Janković–Krizman 1964. 586–587.

32 Újvidék (ma: Novi Sad, Szerbia).

33 Zágráb (Zagreb, Horvátország).

34 Emil (Milan) Stefanović (?–?), a magyarországi délszlávok katonatanácsának elnöke.

7.

Újvidék, 1918. november 22. (december 5.)

A Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóságának plenáris üléséről készült jegyzőkönyv

Jegyzőkönyv a Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóságának plenáris üléséről
1918. november 21. – december 4.

Jelen vannak: 1. Dr. Jovan Lalošević,³⁵ a Nemzeti Igazgatóság elnöke. 2. Dr. Ignjat Pavlas,³⁶ a belügyekért felelős megbízott. 3. Dr. Svetislav Mihajlović,³⁷ a belügyekért felelős megbízott helyettese. 4. Dr. August Rat,³⁸ az igazságszolgáltatásért felelős megbízott. 5. Dr. Joca Petrović,³⁹ az igazságszolgáltatásért felelős megbízott helyettese. 6. Dr. Milan Petrović,⁴⁰ az oktatásért felelős megbízott helyettese. 7. Stevan Slavnić,⁴¹ a közlekedésért felelős megbízott. 8. Milivoj Matić,⁴² a közlekedésért felelős megbízott helyettese. 9. Dr. Vlada Manojlović,⁴³ a pénzügyekért felelős megbízott. 10. Mita Klicin,⁴⁴ a gazdaságért felelős megbízott. 11. Dr. Milivoj Kovačević,⁴⁵ a gazdaságért felelős megbízott helyettese. 12. Dr. Kosta Popović,⁴⁶ az élelmezésért felelős megbízott. 13. Dim. K. Todorović,⁴⁷ az élelmezésért felelős megbízott

35 Jovan-Joca Lalošević (1870–1935) zombori szerb ügyvéd, radikális párti politikus és parlamenti képviselő, a Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóság elnöke, és mint ilyen, a vajdasági tartományi kormány vezetője.

36 Ignjat Pavlas (1886–1942) újvidéki szerb ügyvéd, a szerb nemzeti bizottság alelnöke, a Nemzeti Igazgatóságban a belügyekért felelős megbízott.

37 Svetislav Mihajlović (?–?) délvidéki szerb politikus, ügyvéd, a Nemzeti Igazgatóságban a belügyekért felelős megbízott helyettese.

38 August Rat (?–?) délvidéki szlovák politikus, ügyvéd, a Nemzeti Igazgatóságban az igazságügyért felelős megbízott.

39 Jovan Petrović-Čata (?–?) szabadkai szerb ügyvéd, a Szerb–Bunyevác Nemzeti Tanács titkára, a Nemzeti Igazgatóságban az igazságügyért felelős megbízott helyettese.

40 Milan Petrović (?–?) délvidéki szerb politikus, a Nemzeti Igazgatóságban az oktatásért felelős megbízott helyettese.

41 Stevan Slavnić (?–?) délvidéki szerb mérnök, a Nemzeti Igazgatóságban a közlekedésért felelős megbízott.

42 Milivoj Matić (?–?) délvidéki szerb nemzetiségi vezető, a Nemzeti Igazgatóságban a közlekedésért felelős megbízott helyettese.

43 Vlada (Vladislav) Manojlović (1869–1938) szabadkai szerb ügyvéd, a szerb Radikális Párt tagja, a zombori Szerb–Bunyevác Nemzeti Tanács társalapítója, a Nemzeti Igazgatóságban a pénzügyekért felelős megbízott.

44 Dimitrije-Mita Klicin (1869–1943) délvidéki szerb tanító, publicista és politikus, a Nemzeti Igazgatóságban a pénzügyekért felelős megbízott helyettese.

45 Milivoj Kovačević (1884–1978) adai születésű szerb jogász, a Nemzeti Igazgatóságban a gazdaságért, majd a pénzügyekért is felelős megbízott helyettese.

46 Konstantin Kosta Popović (1885–1972) zombori szerb ügyvéd és nemzetiségi vezető, Budapesten végezte el a jogot, majd Bécsben a közgazdaságtant. Jovan-Joca Lalošević mellett ügyvédbojtárkodott, a Nemzeti Igazgatóságban az élelmezésért felelős megbízott.

47 Dimitrije K. Todorović (?–?) délvidéki szerb nemzetiségi vezető, a Nemzeti Igazgatóságban az élelmezésért felelős megbízott helyettese.

helyettese. 14. Dr. Laza Marković,⁴⁸ a népegészségügyért felelős megbízott. 15. Dr. Sima Aleksić,⁴⁹ a népegészségügyért felelős megbízott helyettese. 16. Đura Barako,⁵⁰ a honvédelemért felelős megbízott helyettese.

A jegyzőkönyvet vezeti: dr. Aleksandar Magarašević

Az elnök megnyitja az ülést.

Az elnök javaslatára megállapítják, hogy:

1. a Bánát, Bácska, Baranya (röviden B. B. B.) Nemzeti Igazgatósága ezeken a megszállt területeken minden hatalmat a kezébe vesz, és erről minden területet tájékoztat.

2. Minden nagyváros élére főispánt helyez, aki egyúttal a Nemzeti Igazgatóság teljhatalmú megbízottja is, kivéve Újvidék, Szabadka, Pancsova⁵¹ és Versec városokat. E városok előjárói külön kinevezést kapnak, amellyel felhatalmazást nyernek, hogy főispáni jogosítványokkal és köteleességekkel rendelkezzenek.

3. Főispáni, illetve a Nemzeti Igazgatóság különleges, teljhatalmú megbízotti kinevezést kap:

a) Torontál vármegyére dr. Slavko Županski⁵² úr,

b) Bács-Bodrog vármegyére és Zombor városára dr. Kosta Bugarski,⁵³

c) Temes vármegyére és Temesvár városára, valamint Krassó-Szörény vármegye megszállt területeire dr. Martin Filipon,⁵⁴

d) Baja városára és Baranya megszállt területeire dr. Stipan Tunić-Vojnić.⁵⁵

4. Elfogadják annak az utasításnak a tervezetét, amit a főispáni, illetve a Nemzeti Igazgatóság különleges teljhatalmú megbízotti kinevezésekkel együtt küldenek ki.

5. Az eskü szövegét a következőkben állapítják meg: „Esküszöm az élő Istenre, hogy minden feladatot, amit a tisztem rám ruház, hűen és becsülettel elvégzek, hogy hű leszek a Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóságához, utasításait végrehajtom, feletteseimnek engedelmeskedem és a hivatali titkokat megőrzöm. Isten engem úgy segítjen!”

48 Laza Marković (?–?) délvidéki szerb nemzetiségi vezető, orvos, a Nemzeti Igazgatóságban a népegészségügyért felelős megbízott.

49 Sima Aleksić (1889–1958) bánáti szerb orvos, Budapesten tagja a Galilei Körnek, a Nemzeti Igazgatóságban a népegészségügyért felelős megbízott helyettese.

50 Đura Barako (?–?) délvidéki szerb nemzetiségi vezető, a Nemzeti Igazgatóságban a honvédelemért felelős megbízott helyettese.

51 Pancsova (ma: Pančevo, Szerbia).

52 Slavko Županski (1880–1959) délvidéki szerb ügyvéd, politikus, a nagybecskereki Szerb Nemzeti Tanács alapítója és elnöke.

53 Kosta Bugarski (?–?) zombori szerb ügyvéd, Bács-Bodrog vármegye és Zombor város főispánja 1918 decemberétől.

54 Martin Filipon (1884–1967) bánáti karasán (horvát) ügyvéd, 1919. február 10-től 1919. június 27-ig Temes vármegye, valamint Temesvár és Krassó-Szörény vármegye szerb csapatok által megszállt területeinek főispánja.

55 Stipan Tunić-Vojnić (1883–1928) bácskai horvát politikus, ügyvéd. A Baja városára és Baranya megszállt területeire kinevezett első főispán.

Aki nem akarja letenni ezt az esküt, az „Esküszöm az élő Istenre” szavak helyett mondhatja, hogy „Becsületszavamat adom”, és kihagyhatók az „Isten engem úgy segíjen!” szavak.

6. Megállapítják, hogy minden megbízott kidolgozza és a plenáris ülésnek benyújtja saját hivatala szabálykönyvét.

Az igazságügyért felelős megbízott kidolgozza a fegyelmi eljárás szabálykönyvét is.

Az elnökség a saját hivatala szabálykönyve mellett kidolgozza a szabálykönyvét

a) a plenáris ülésnek,

b) és a nagytanács házszabályzatát.

c) Döntés született, hogy közös iktatást alakítsanak ki a Nemzeti Igazgatóság részére, amihez minden megbízott a rendelkezésére bocsátja saját tárcája szükséges iratait. A közös iktatáson belül minden tárcának külön iktatnak majd.

8. Döntés született, hogy minden nyelven közleményt adjanak ki a nép számára a hatalom átvételéről, s

9. hogy értesítsék a szerb kormányt Belgrádban azzal a kéréssel, hogy ismerje el a Nemzeti Igazgatóságot, és tegyen lépéseket, hogy a szerb katonaság megadja a szükséges támogatást, továbbá hogy arról tájékoztassa a francia és az angol parancsnokságot, amelyekkel a Nemzeti Igazgatóság naponta érintkezik. Egyúttal, hogy ugyanerről tájékoztassa az I. Szerb Hadsereg helyi parancsnokát, hogy

10. a szerb kormány által Belgrádban nyújtsanak át tiltakozó jegyzéket valamennyi szövetséges (antant-) kormánynak, a román kormánynak pedig a román követelések miatt, amelyek különösen hangsúlyosak a Bánát tekintetében a Gyulafehérváron⁵⁶ elfogadott határozatban.

A tiltakozó jegyzéket a Nemzeti Igazgatóság elnöksége fogja kidolgozni, hogy

11. összeállítsák és közvétegyék a Nemzeti Igazgatóság felhívását valamennyi tisztviselő, mérnök és orvos számára, és

12. elfogadják a körlevelet, amit a bírósági tisztviselőknek kell kiküldeni.

Ezt követően az ülés véget ért.

Hitelesítve Újvidéken, 1918. november 22-én (december 5.).

Dr. Aleksandar Magarašević, Joca Lalošević

Forrás: Janković–Krizman 1964, 687–688.

⁵⁶ Gyulafehérvár (ma: Alba Iulia, Románia). A gyulafehérvári román nagygyűlésen (1918. december 1.) meghozott határozatban a szerbek által igényelt területekre vonatkozóan is kimondták az egyesülést Romániával.

8.

Nagylak, 1918. november 28.

A nagylaki Szlovák Nemzeti Tanács által a terület Szerbiához csatolását kérő,

Szerb nyelvén készült memorandum

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 33.

Tárgy: A Szlovák Nemzeti Tanács memorandum a szlovák földekről

Fordítás szlovák nyelvről

Dicső Szerb Nemzeti Bizottságok!

Az a háromszög, amelyet a Maros mint kiindulási pont, majd a Pécskától⁵⁷ Tótkomlós

ig, valamint Tótkomlóstól Magyarcsanádig húzódó vonal zár be, tisztán szlovák

vidék, amelyet ma is többségében szlávok, pontosabban szlovákok laknak.

A mellékelt térkép⁵⁸ jelöli a pirossal aláhúzott községeket, amelyek egészében

vagy részben szlávok.

Nagylak⁵⁹ a legklasszikusabb pontja az egykori szerb betelepülésnek a 15. szá-

zadban.

A török uralom alá került és letartolt Szerbiából jött át a Magyar Királyságba

Vuk Đorđević⁶⁰ és Dimitrije Jakšić⁶¹ 1431-ben.⁶² Jakšić és katonasága Nagylakra érke-

zett, ahol létrehozták az úgynevezett Maros menti határőrvidéket.⁶³ Felépítették a

nagylaki határerődöt, amelynek romjai még ma is láthatók, és felépítették a határőr-

vidéki őrtornyot, amely még 1879-ben is állt, mint a régi idők emléke és a dicsőség

szemtanúja.

A Jakšićok közül külön említjük Petart, aki a 16. század elején élt itt. Cseh nő

volt a felesége, akivel sok cseh testvérünk érkezett Nagylakra, akik a szerbekkel

együtt közös szentélyben dicsőítették az Urat.⁶⁴

⁵⁷ Pécska (ma: Pecica, Románia).

⁵⁸ A térképet nem csatolták a dokumentumhoz. (Az eredeti szlovák fordító megjegyzése.)

⁵⁹ Vélhetően Nadlog, az egykori Szerb Vajdasághoz tartozott a Maros jobb partján.

⁶⁰ Valószínűleg Brankovics Györgyről (Đurađ Branković) van szó (1377–1456), aki szerb fejedelem,

1429-ben szerb despotá volt, és kiterjedt magyarországi birtokokkal rendelkezett.

⁶¹ Jakšićs Demeter (Dimitrije Jakšić) (?–1487) szerb vajda, magyar főnemes és hadvezér. Mátyás ki-

rály 1465 táján adományozta a családjának Nagylakot és környékét.

⁶² Jakšić 1459-ben, a szendrői vár eleste és a középkori szerb államiság megszűnte után érkezett Ma-

gyarországra 1200 katonájával.

⁶³ A Maros–Tisza vonalán csak a török kiűzését követően hozták létre a katonai határőrvidéket,

amelyet 1735-ben megszüntettek és az újonnan felszabadított Pancsova–Orsova–Duna-vonalon

szervezték újra.

⁶⁴ A jegyzék itt több pontatlanságot tartalmaz. A Dózsa-féle felkelés leverésében aktív szerepet vállaló

Jaksics Péternek (Petar Jakšić) a felesége nem cseh, hanem Csáky lány volt, Csáky Miklós csanádi

1550-ben Nagylak török uralom alá került, és 1699-ig rövid megszakítással így is maradt.

Mária Terézia alatt ugyan a Maros menti szerb granicsárok⁶⁵ felszabadultak a török iga alól, de miután jobbágysorba (úrbérbe) kényszerültek, többségük elhagyta ezt a vidéket, majd 1743-ban áttelepült Oroszországba, vagy visszatért Szerbiába.

Kis létszámú szerb maradt Nagylakon, ahol ma is saját pravoszláv egyházköz-ségük van.

A románok csak 1751-ben költöztek be a szomszédos vármegyéből.

Ötven évvel utánuk, 1803-ban költöztünk mi, szlovákok, körülbelül kétezer lélek; 1806-ban már 3356-an voltunk, ma pedig Nagylakon kerekítve mintegy tízezer szlovák él, míg román csak négyezer.

A fentebb csatolt térképen jelölt háromszögnek a hivatalos magyar statisztikák szerint a következő számú lakossága van a mellékelt táblázatból⁶⁶ vett adatok alapján:

A szlovákok mind földművesek és kisbirtokosok. Nagybirtokosok és iparosok nincsenek közöttük. Ők birtokolják a Magyar Királyság legtermékenyebb földjét. A Magyar Királyság kormánya azért telepítette őket ide, hogy hatalmas pusztáin és nagybirtokain olcsó és jó munkásai legyenek. Mára a szlovákok annyira saját lábukra álltak, hogy jelentős gazdasági erőt jelentenek. Jó, gondos és takarékos munkások. Ebben a háborúban jórészt rájuk hárult a katonaság jelentős részének élelemmel történő ellátása.

A szlovákok fejlődését a magyarok mesterségesen akadályozták. Valamennyi szlovák községet magán- vagy egyházi nagybirtokok vettek körbe, úgyhogy a szlovákok semmiképp nem tudtak fejlődni. A szlovákoknak el kellett menekülniük ezekről a termékeny földekről a határon át külföldre. A legújabb időkben több szlovák községet alapítottak Bulgáriában, ahol annak a vidéknek az első számú földművesei közé számítanak.

Ahogy akadályozta a gazdasági fejlődésüket, ugyanúgy akadályozta a magyar kormány a szlovákok lelki fejlődését is, akiket a magyarok teljesen elnyomtak. Nem lehetett itt egyetlen alsóbb vagy felsőbb magániskola sem. A magyar kormányok célja világos volt: annak a 250 ezer szlováknak, akik a Magyar Királyság déli részén laknak, egyáltalán ne legyen értelmisége, s az a kevés, ami volt, az is Szlovákiából jött. A szlovák értelmiséget mindenütt üldözték, nemzeti munkájukat akadályozták és megsemmisítették. Ennek bizonyítéka [Békés] Csaba, az Alföld legnagyobb szlovák községe: 30 ezer lakójából nincs egyetlen saját szlovák értelmiségije, sem előljárója, sem tanítója vagy ügyvédje. Azt az értelmiségit, aki be mert költözni Csabára (Csa-

püspök nővére, Csáky Katalin, következésképp vele aligha érkezhettek csehek a területre. A cseh kapcsolat legfeljebb annyiban állja meg a helyét, hogy a püspök cseh humanistákkal tartott kapcsolatot, így esetleg néhányuk Nagylakra is elvetődött, sógora uradalmára.

⁶⁵ A katonai határőrvidék szerb lakói, határőrök.

⁶⁶ A táblázatot nem csatolták a dokumentumhoz.

ba az Arad–Budapest-vasútvonalon fekszik, és itt metszi a Szeged–Nagyvárad⁶⁷-vonalat), a magyar hatóságok vagy eltávolították, vagy ellehetetlenítették. Ezért azt javasoljuk a dicső Szerb Nemzeti Bizottságnak, hogy szíveskedjen ezt számításba venni, továbbá kérjük, hogy annál nagyobb figyelmet szenteljen a Marostól északra élő szlovákoknak, minél kevesebb ennek az elnyomott népnek a saját értelmisége.

Ugyanezekre a tényekre és a megjelölt adatokra hivatkozva kérjük a dicső Szerb Nemzeti Bizottságot, hogy szíveskedjen kiállni értünk, és fellépni annak érdekében, hogy az említett vidékünket a Jugoszláviával való egyesülés céljából megszállja a katonaságuk, és feltétel nélkül Jugoszláviához csatolják.

Nagylakon, 1918. november 28-án

A Szlovák Nemzeti Tanács

Ljudevit Boor s. k. Oskar Rohač s. k.

elnök jegyzőkönyvvezető

Petar Suhanski s. k. Uroš Boor⁶⁸ s. k.

tag tag

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 17. cs.

9.

1919. január

A délszláv területi követeléseket bemutató térkép magyarázata

(Vélhetően Jovan Cvijić feljegyzése)

A délszlávok etnikai határa / a mellékelt térkép magyarázata⁶⁹

1.

A mellékelt térképen vörös vonal jelöli a délszlávok etnikai határát északon a Szávától, valamint a Dunán.

Ez a vonal magában foglalja azokat a területeket, amelyeken a délszlávok összefüggően, megszakítás nélkül laknak, bár helyenként a vörös vonal közelében keverednek más nemzetekkel.

⁶⁷ Nagyvárad (ma: Oradea, Románia).

⁶⁸ Nem sikerült megtalálni az aláírók életrajzi adatait.

⁶⁹ A térképet nem csatolták az irathoz.

Léteznek délszláv oázisok⁷⁰ e vonalon kívül is, de azok többnyire jelentéktelenek, és beékelődtek az idegen népesség tömegébe. Őket a mellékelt térképen vörös körök és ellipszisek jelölik.

A térképen a vörös vonal tehát átfogja népünk legnagyobb részét. Nincs más jelentősége, csupán etnográfiai. Ez azt jelenti, hogy az esetek többségében nem előnyös sem földrajzilag, sem stratégiaileg, vagyis politikai határnak sem kedvező.

2. A Szávától és a Dunától délre nem húzták meg a néprajzi határt. Itt néprajzi tekintetben Szerbia 1913-as határaihoz semmit sem lehet okkal hozzátenni, kivéve Nyugat-Sóplukot.⁷¹ Tehát csak a szerb–bolgár határtól keletre és az Iskartól⁷² Ihtimanig⁷³ lévő területek lehetnek kérdésesek. A nyugati részben Kula,⁷⁴ Belogradička,⁷⁵ Trn⁷⁶ és Breznik⁷⁷ körül a lakosság néprajzi jellemzői alapján közelebb áll a szerbhez, mint a bolgárhoz, de alig észrevehető árnyalatokkal átmegy a Kelet-Sópluk lakosságába, amely objektív néprajzi jellemzők alapján átmenetet képez a szerbből a bolgárba. Míg a nyugati, a szerb határhoz közelebb eső részben vannak nyomai a szerb nemzeti öntudatnak, Sópluk keleti részében a bolgár iskolák, egyház és állam hatása úgy tűnik, diadalra juttatta a bolgár nemzeti tudatot. Ilyen néprajzi átmeneti területeken nem lehet éles határvonalat húzni a szerbek és a bolgárok között, ezért nem is tettek ilyet. A térképre vonal nélkül került be az átmeneti zóna.

3. Etnográfiai határaink megállapítása nyugaton az olaszokkal és a szlovének, valamint a németek között tulajdonképpen néprajzi szempontból nem ütközik semmilyen komolyabb nehézségbe. Ott kisebb mértékű a különböző lakosság egymásba fonódása, ezért a határokat a mellékelt térképen precízen állapították meg, és szerencsére mostanra minden külföldi tudós jól ismeri ezeket.

Isztria délszláv, kivéve a nyugati tengermelléki részét, ahol az olasz lakosság nem egybefüggő, és nem nyúlik mindenütt megszakítás nélkül a partig. Trieszt⁷⁸ és Göröz⁷⁹ környéke tisztán szlovén. A szlovének ugyanakkor ebben a két városban jelentős kisebbséget alkotnak. Más szemszögből is, ami minket itt nem érint, a térség közlekedési, gazdasági, néprajzi jövője szempontjából Trieszt és Göröz a szlovén terület részét képezi.

70 Azaz nemzetiségi tömbök (szórványok).

71 Sópluk (régio Bulgária, Szerbia és Észak-Macedónia területén).

72 Iskar, a Rila hegységben eredő folyó Bulgáriában, a Duna jobb oldali mellékfolyója.

73 Ihtiman, Bulgária nyugati részén, a szófiai kerületben.

74 Kula (ma: Kula, Szerbia).

75 Belogradička (ma: Belogradcsik, Bulgária).

76 Trn (ma közigazgatásilag Bitola része, Észak-Macedónia).

77 Breznik (ma: Breznik, Bulgária).

78 Trieszt (ma: Trieste, Olaszország).

79 Göröz (ma: Gorizia, Olaszország).

Egész Krajna, Karintia és Stájerország déli része szlovén. Celovac⁸⁰ és Beljak⁸¹ azonban most szinte teljesen német városok; igaz, tőlük közvetlenül délre élnek a kompakt, teljesen szlovén tömegek.

A horvát tengerpart Rijekával⁸² Dalmáciában úgyszintén vitathatatlanul a mi nemzeti területünk. Igaz, az osztrák statisztikák szerint jelentős olasz kisebbség él Rijekában és Zadarban,⁸³ de nagyobb részük a régi, ča nyelvjárást⁸⁴ beszélő horvát lakos, vagy régi betelepült, aki elszenvedte az olasz civilizáció befolyását.

Nyugati etnikai határainkon tehát nincs semmilyen komolyabb néprajzi nehézségünk. Itt pontos néprajzi vonalunk van, amelyet tudományos szempontból [is] egészen kell követelnünk. De itt vannak a legnagyobb politikai nehézségek.

Teljesen más a helyzet a keleti határral a románok és a magyarok felé, különösen Bánátban, Bácskában és Baranyában. Ezek nem pusztán vegyes lakosságú területek, hanem gyakran olyanok, mint egy különböző népekből font háló. Szinte nincs olyan falu, amelynek nem vegyes a lakossága. Itt a legnagyobbak a néprajzi nehézségek. Pontos néprajzi térképet, amely elválasztaná legalább a relatív többségű lakosságot, nagyon nehéz megrajzolni (mert itt a csak kicsit is nagyobb területeken [sic!] egy nemzetnek sincs abszolút többsége). Noha a keleti néprajzi határt a legnagyobb gonddal húzták meg, részleteiben nem végleges. (Miután megalakult a néprajzi bizottság, és a térképet eléjük tárták, Belic,⁸⁵ Radonić és Stanojević urak adatai alapján néhány részletében módosították azt.)

Temesvár és tágabb környékének lakossága se nem szerb, se nem román, hanem leginkább német. A térképen jelölték a szerb oázisokat Temesvár körül. Amennyiben felmerül a kérdés, hogy Temesvár Szerbiához vagy Romániához kerüljön-e, Szerbia számára kell kérni, mert ugyan egyikünknek sincs rá joga néprajzi alapon, a mi egyéb jogaink sokkal erősebbek; történelmi, mint a Szerb Vajdaság⁸⁶ székhelye,

80 Celovac (ma: Klagenfurt, Ausztria).

81 Beljak (ma: Villach, Ausztria).

82 Fiume (ma: Rijeka, Horvátország).

83 Zadar (magyarul: Zára, ma: Horvátország).

84 Ča nyelvjárás (horvátul čakavica vagy čakavsko narječje) a közép-délszláv diarendszer (korábbi terminológia szerint szerbhorvát nyelv) egyik változatának az elnevezése, amely nevét az élettelen dolgokra vonatkozó kérdőszó alany- és tárgyesete alapján kapta.

85 Aleksandar Belic (1876–1960) egyetemi tanár, nemzetközi hírű nyelvész és szlavista, 1937-től haláláig a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia elnöke, a délszláv békekioldottság Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

86 Ténylegesen a Szerb Vajdaság (Srpska Vojvodina) az 1848. május 13-ai karlócai szerb nemzetgyűlésen kikiáltott, autonómnak szánt közigazgatási egység a Magyar Királyság területén, amely magában foglalta a Bácska, a Bánság és Baranya területét. A szöveg azonban a forradalom és szabadságharc leverését követően a bécsi udvar által 1849. november 18-án Temesvár központtal létrehozott és 1860-ig fennállt, a Szerb Vajdaság és Temesi Bánságnak elnevezett közigazgatási egységre utal, amelyet többé-kevésbé a Szerb Vajdaság területén alakítottak ki „Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó megyékből, valamint Szerém megye Rumai és Iloki járásából”.

továbbá az, hogy a szerb lakosság sokkal tehetősebb a románál, és összehasonlíthatatlanul erősebb gazdasági tényező, stb.

A Bácskában nagy magyar enklávén van, a topolyai enklávén,⁸⁷ amely Szabadka és Ókanizsa⁸⁸ között benyúlik déli irányba. Ez egy idegen tömeg, amelyre néprajzi alapon érthetően nincs jogunk. A topolyai enklávén tehát a délszláv néprajzi vonal nem foglalja magában. Azonban az egész vidéken nincs egyetlen nagyobb település sem, csak tanyák, amelyek között vannak szerbek is. Mivel ez a magyar enklávén mélyen benyúlik délre a mi elemünkbe, a politikai küldöttség kénytelen befoglalni abba a határba a Bácskában, amelyet kérni fog. Mert ugyanígy nekünk is Magyarországnak kell hagynunk a mi oázisainkat: ahogy északon a Marostól a Duna mentén Pest és Szentendre felé, úgy vélhetően nagyszámú horvátot Zala [megye] és Pózsony⁸⁹ között az úgynevezett korridorban. Legyen hát ez kompenzáció a topolyai enklávénért. Miközben Bánátban és Bácskában nagyon nehéz meghúzni a néprajzi határt, amely pontosan elválasztaná a délszlávokat a többi nemzettől, mert szinte valamennyi falu vegyes lakosságú, még nehezebb ezt kivitelezni Baranyában. A délszlávok, németek és magyarok keveredése itt példa nélküli. Ezért a vonal és az oázisok, amelyeket a térképen jelöltünk, csak nagyjából megfelelőek. Különösen jól mutatja be a népeknek ezt az egymásba fonódását a készülő részletes néprajzi térkép. A szerbek és a horvátok száma itt csekély. A politikai küldöttségnek fel lehet hívni a figyelmét arra, hogy nekünk néprajzi okokból mégis jogunk van arra a vonalra, amelyet Mohácsról húznának a Drávaig. Igaz ugyan, hogy ez is magában foglal a németek mellett elég sok magyart is, mi viszont kompenzációként a magyar állam határai között hagynánk a mi oázisainkat Pécsről délre.

Ilyen módon államunk az etnográfiai határ meghúzásával, noha a peremterületeken (Bánátban, Bácskában és Baranyában) jelentős számú idegen lakosságunk lenne, nemzetileg mégis egységesebb lenne, mint a régi Osztrák–Magyar Monarchia romjain megalakult bármelyik másik állam.

Forrás: ASANU 14528. VIII. dok. 5. Nikola Pašić hagyatéka.

87. Topolya (ma: Bačka Topola, Szerbia).

88. Ókanizsa, Magyarakanizsa (ma: Kanjiža, Szerbia).

89. Pózsony (ma: Bratislava, Szlovákia).

10.

1919. január 22.

Jegyzőkönyv a jugoszláv békedelegáció üléséről, melyen követeléseik alátámasztásául szolgáló vezéreleként a nemzeti elv elfogadásáról egyeztettek a képviselők

IX. jegyzőkönyv

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković, dr. Smoldaka, dr. Ribarž és Pešić tábornok

III.

Pešić tábornok úr ismerteti megbeszélését d'Espèrey⁹⁰ tábornokkal. D'Espèrey kijelentései alapján Pešić tábornoknak az a benyomása, hogy Olaszország már csak Zadarra tart igényt, és Dalmácia többi részét át fogja engedni.⁹¹

A külügyminiszter, dr. Trumbić úr ismerteti azt a kiáltványt, amelyet a trónörökös jelentetett meg az összes miniszter ellenjegyzésével.⁹² E kiáltvány alapján a küldöttségnek szigorúan ragaszkodnia kell a nemzeti elvhez, és Trumbić úr megjegyzi, hogy a képviselőknek szigorúan e kiáltvány szerint kell eljárniuk.

Pašić elnök úr kijelenti, hogy ennek a küldöttségnek a munkája a nemzeti elven nyugszik, és azt a térképet, amit Pešić tábornok átadott a francia vezérkarnak, és ami néhol továbbment, mint amit a nemzeti elv kívánna, kijavítják; de felhívja a figyelmet arra, hogy ezt az elvet a gyakorlatban nem lehetséges teljesen alkalmazni, mert a határ menti vidékeken a nemzetek keveredtek. Nem tudjuk megvédeni és a magunk számára biztosítani falvainkat, mondta Pašić úr, ezért cserébe kárpótlásul idegen falvakat is kell kérnünk. Ez természetes és elkerülhetetlen következménye éppen ezen elv alkalmazásának. Bulgária tekintetében mi még csak nem is kérünk mindent, ami a miénk. Soha nem fogunk tudni olyan térképet benyújtani, ami mindenkit kielégítene, még bennünket magunkat sem. Kormányunk ezzel a kiáltvánnyal meghirdetett egy elvet, amelyen a mi munkánk nyugszik, s amelyet mi mindig is támogattunk. Egyetlen nemzet sem fogja magát olyan szigorúan tartani magát hozzá, mint mi.

Az ülés délután 1 órakor véget ért.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 28–29.

90. Louis Franchet d'Espèrey (1865–1942) francia katonatiszt, tábornok, majd 1921-től Franciaország marsallja. 1918 nyarától az antant Keleti Hadseregének főparancsnoka, Franciaország és az antant nevében az 1918. november 13-ai belgrádi katonai konvenció aláírója.

91. Uralas az antant és Olaszország által 1915. április 26-án megkötött londoni titkos egyezményre, amely egyebek mellett Dalmáciát is Rómának ígérte a háborúba való belépéséért az antant oldalán.

92. Sándor trónörökös 1919. január 6-án kiadott manifestumáról van szó, amelyben a régensherceg közzétette a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság politikai programját, és egyebek mellett, hitet tett amellett, hogy az ország határainak egybe kell esnie az etnikai határokkal. Šišić 1920, 298–300.

11.

1919. január 23.

A délszláv béke delegáció ülése, melyen a közösen kidolgozandó területi követelések alátámasztásának a mikéntjét tárgyalták meg

X. jegyzőkönyv

1919. január 23-ai ülés. Dél előtt 10.30-kor.

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković, dr. Smodlaka, dr. Ribarž és Pešić tábornok.

Pašić elnök úr ismerteti a képviselő urakkal, hogy már csak kevés idő áll a rendelkezésükre, és bármelyik pillanatban kérhetik, hogy adjuk át a memorandumunkat a békekonferenciának. Ezért fontos, hogy a jegyzéket mielőbb véglegesen megsszerkesszék és lehetőség szerint kinyomtaszák. Emiatt kéri, hogy azonnal foglalkozzanak a határok kérdésének végleges megoldásával, amelyeket szándékunkban áll követelni. Az a térkép, amelyet Pešić tábornok átadott, nem a küldöttség hivatalos és végleges javaslata országunk jövőbeni határaitra, de alapvetően kiindulási pontként szolgálhat és most sorban [valamennyi határszakaszon] a határ pontos meghúzásával kell foglalkozni.⁹³ Bulgáriától, Pašić úr szerint, nem követeljük területek átadását; az átnyújtott térképen⁹⁴ jelölt körzet csak határkiigazítás és a szükséges biztonság [szavatolása] Bulgáriával szemben, amely mindig bejelentés nélkül támadott meg bennünket, azonnal elvágva a vasútvonalat, amivel halálos veszélybe sodorta országunkat. Mi nem akarjuk területileg büntetni a bolgárokat, reméljük, hogy egyszer majd megjön az eszük, és csatlakoznak a közösségünkhöz. Amit azonban akarunk; az az, hogy biztosítsuk vasúthálózatunkat, amely országunk életét jelenti. Másfelől e körzetek lakossága, amely érzéseiben sem bolgár, maga is a Szerbiával történő egyesülést akarta. A történelem feljegyezte, hogy a Čustendil⁹⁵ és Vidin⁹⁶ környéki települések kérték, hogy Szerbiához kerülhessenek; és maguk a bolgárok is Szófiában srbuljoknak nevezik ezt a lakosságot. Talán mégis elállhatnánk Perniktől,⁹⁷ mert közel van Szófiához, s hogy ne mondhasák, hogy a bánya miatt kérjük. Végezetül Pašić úrnak az a benyomása, hogy minden mértékadó helyen jóváhagyják határkiigazítási politikánkat Bulgáriával szemben. A Bánátban a lakosság vegyes. Torontál vármegye a miénk (200 ezer lélek a miénk, míg a románoké mintegy 60 ezer fő). Pašić szerint itt

93 Petar Pešić tábornok 1919. január 19-én mutatta be a szövetségesek vezérkara előtt Szerbiának a háború alatt kidolgozott, döntően stratégiai érveken alapuló, hivatalos területi követeléseit.

94 A dokumentumhoz nem tartozott térkép.

95 Čustendil (ma: Kjustendil, Bulgária).

96 Vidin (Bulgária).

97 Pernik (Bulgária).

is, meg Temes vármegyében is többségünk van. Ha a többségünk nem [is] nagy, 60–70 ezer lélek marad azon a területen, akiket a románoknak hagyunk. A Bánátban a kérdés köztünk és a románok között dől el, sem nekünk, sem nekik nincs abszolút többségük, de ezekben a vármegyékben többségben vagyunk a románokkal szemben. A német és a magyar lakosság kolóniákat alkot, és értük cserében a mieinkből félmillió marad Magyarországon. Ugyanez a helyzet Bácskában, ahogy azt jeleztük az elkészült térképen. Baranyát azonban nem kérhetjük a nemzetiiségi elv alapján, ezért e követeléstől el kell állnunk. Szlovéniában a dr. Ribarž által tervezett határt kell magunkévá tenni, míg Olaszország irányában szintén végleges álláspontot kell kialakítanunk; szeretném hallani az önök véleményét, fejezte be Pašić úr.

[...]⁹⁸

Dr. Trumbić úr ismét a trónörökösnek a miniszterek ellenjegyzésével ellátott kiáltványát hozza szóba, felhívja a képviselő urak figyelmét arra, hogy az [a kiáltvány ugyan] egy elvet proklamál, de egyben szigorú útmutatóként is szolgál a küldöttek munkájához. Nekünk, véli Trumbić úr, pontosan a nemzeti elvre kell alapoznunk, ezért csak nemzetünk etnikai határát szabad kérnünk. Emiatt javasolja, hogy hívják meg az etnikai kérdések szakértőit, Cvijić, Belić és Radonić urakat, valamint másokat, és hallgassák meg véleményüket. Mi ebben a kérdésben nem vagyunk kellően tájékozottak, és e szakértői vélemények nélkül nem tudnánk végleges álláspontot kialakítani etnikai határainkról.

Pašić elnök úr felhívja a figyelmet arra, hogy ez elnyújtaná a munkát, miközben a kérdés sürgős természetű. A képviselő uraknak, véli Pašić úr, politikai szereplőként ilyen fontos küldetésben tudniuk kell, mit írt ezekről a kérdésekről Cvijić úr és a többi szakértő. Azok a javaslataim, amelyeket benyújtok, és az egész munkásságom összhangban áll mindazzal, amit e szakértő urak írtak és tettek. Nem várhatunk arra, hogy elbújjunk mások véleménye mögé, hogy csökkentjük saját felelősségünket; politikai képviselőkként kell tevékenykednünk, akiknek feladata politikai természetű, és viselnünk kell a felelősséget tetteinkért. Semmi sem szól az ellen, véli Pašić úr, hogy a legsürgősebb módon meghallgassák a szakértőket, csak sietni kell.

Dr. Vesnić követ úr szintén úgy véli, hogy sietni kell. Politikai kongresszus elé állunk; mielőbb át kell adnunk a térképet a határainkkal, aminek alapja a néprajz kell, hogy legyen, de magától értetődik, hogy e határokból ki kell lépni, amennyiben meg kívánjuk őrizni az új államnak és határainak a békéjét. A térkép mellé át kell adnunk követeléseink minél rövidebb írásos indoklását, nem bocsátkozva hosszú tudományos fejtegetésekbe, miután az nem szükséges egy olyan politikai kongresszuson, mint amilyen ez.

Pešić tábornok úr szintén kijelenti, hogy sietni kell, és úgy véli, hogy a képviselő urak elegendő szakértelemmel bírnak e kérdések megoldásához, s a szakértők csak a segítőik.

98 A kihagyott részben a bolgár határról van szó.

Dr. Ribarž úr szerint a képviselő urak megfelelő szakértelemmel és tájékozottsággal rendelkeznek ahhoz, hogy politikai képviselőként megoldják és megoldhassák ezeket a kérdéseket.

A Bulgáriával való határ tekintetében, véli dr. Ribarž úr, a szakértők sem segítenének, mert néprajzi tekintetben ők sem értenek egyet; nemcsak a micink és a bolgárok, de még a külföldi szakértők sem értenek egyet. Gyorsan és nyíltan azonnal neki kell állni a határkijelölés kérdéseinek megoldásához.

Dr. Trumbić úr úgy gondolja, hogy szükséges meghívni a szakértő személyeket és meghallgatni őket, különös tekintettel az említett⁹⁹ kiáltványra, mert ragaszkodni kell a nemzeti elvhez és az etnikai határokhoz; e szakértők alapot biztosítanak a munkához, és jobb tájékoztatással látják el a képviselőket a néprajzi helyzetről.

Dr. Smodlaka úr úgy gondolja, hogy a küldöttség számára semmiképp nem mértékadó az a térkép, amelyet Pešić tábornok adott át Foch marsallnak, mert ez a térkép túllép a mi etnikai határainkon, amihez mindenképpen tartanunk kell magunkat. Mivel a képviselők nem értenek egyet abban, hogy meddig terjednek ezek a határok, szükséges, hogy a szakértők jelöljék ki azokat, s hogy az ő megerősítésük szolgáljon követeléseink kidolgozásának alapjául.

Dr. Vesnić úr kijelenti, hogy a képviselőknek nem kell és nem is szabad a végső-kig ragaszkodniuk ahhoz, amit a szakértők mondanak. „Mi viseljük a felelősséget”, nekünk kell döntenünk, a szakértők a segítőink. Én nem szeretnék, vélekedett dr. Vesnić úr, valaki másnak a véleménye mögé bújni ebben a munkában. A kiáltvánnyal közzétettek egy elvet, amelyet mi már régóta hangoztatunk, s ami mellett kitartunk. Ahogy mi nem értünk egyet a részletekben, úgy a szakértőknek sincs egységes véleményük. Azoknak az embereknek, akiknek ilyen fontos és kényes politikai küldetésük van, késznek kell lenniük arra, hogy vállalják a felelősséget a munkájukért; éppen ezért a saját tudásuk és meggyőződésük alapján kell dolgozniuk. A hozzáértő személyeknek és szakértőknek csak követeléseink alátámasztásában kell segíteniük bennünket.

Végül eldöntötték, hogy holnapra meghívják Cvijić, Belić, Stanojević, Radonić, Mačkovšek¹⁰⁰ és Tih. Đorđević¹⁰¹ urakat egy ülésre, s egy térképen azonnal bejelölik nemzetünk pontos etnikai határát. Ezen az ülésen részt vesz majd Bošković úr, dr. Žolger, Pešić tábornok és dr. Ribarž, továbbá dr. Smodlaka; és utána azonnal hozzá kell látni a végleges határ bejelöléséhez.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 29–31.

⁹⁹ Lásd a 92. lábjegyzetet.

¹⁰⁰ Janko Mačkovšek (1886–1945) szlovén mérnök, néprajztudós és politikus, a délszláv békeküldöttség Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

¹⁰¹ Tihomir Đorđević (1868–1944) szerb néprajztudós, a belgrádi egyetem néprajzprofesszora, a délszláv békeküldöttség Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

12.

1919. január 28.

A jugoszláv békedelegáció ülése, amelyen elfogadják, hogy a Pešić tábornok által a nagyhatalmak előtt már bemutatott tervezetet veszik kiindulási alapul a Románia, Magyarország és Ausztria irányában benyújtandó területi követeléseik kidolgozásánál

XIV. jegyzőkönyv

1919. január 28., délelőtt 10

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković, dr. Smodlaka, dr. Ribarž és Pešić tábornok

[...]¹⁰²

II.

Folytatódik a tanácskozás határaink kijelöléséről a Bánátban, a Bácskában, Baranyában, Szlovéniában és Olaszország felé. Az ülésre elhozták a térképet népünk etnikai határaival, amelyet a Történeti-Néprajzi Szekció dolgozott ki a mi szekcióink írásos szakértői véleményével együtt.

Pašić elnök úr megmagyarázza, miért nem lehet pontosan ugyanazon a vonalon meghúzni a politikai határvonalat, mint a néprajzi vonalat. A gyakorlatban nem lehet teljesen pontosan kivitelezni a nemzeti elvet, de éppen ezért bizonyos kompenzáció folyik, amennyiben mi a határaink között idegen népességet tartunk a Bánátban, ugyanúgy a mi népességünkben is marad Romániában és Magyarországon. A német telepekkel lehetetlenség számolni, mert azok sem néprajzilag, sem politikailag nem kerülhetnek Németországhoz. Amennyiben elfogadásra kerül az a térkép, amelyet vezérkarunk átadott a francia [vezérkarnak], maradna bizonyos román népesség a határainkon belül, de ugyanúgy a miénk is Romániában, és ez az aránytalanság Románia hátrányára sokkal kisebb lenne, mint amilyen aránytalanság a mi kárunkra előállna, amennyiben a román követeléseket elfogadnák.

Bošković úr egyetért Pašić úr javaslatával.

Dr. Ribarž szintén úgy látja, hogy el kell fogadni a meghúzott határt, ahogy azt Pašić úr javasolja a Bánátban; szem előtt kell tartani, hogy mi mindent kér Románia és a csehszlovákok, és nekünk sem szabad túl szerénynek lennünk, hogy a békekonferencia elé rögtön csak a néprajzi határokkal álljunk, amelyeket a gyakorlatban az államhatár megvonásával nem is lehetne teljesen végrehajtani.

Dr. Smodlaka úr úgy véli, hogy teljesen más politikát kellene folytatni. Csak azt kell kérni, ami a miénk, de abból semmiképp nem engedni. Szerinte nem kellene megjelölni az államhatárokat, hanem a békekonferenciára bízni. Mi ezzel a megjelölt határral nagyon nagyszámú idegen elemet követelünk, ami csak gyengítene

¹⁰² A bolgár határok kérdéséről van szó.

államunkat, és új ellentétek forrása lenne. Miután azonban a kormány elrendelte, hogy be kell jelölnünk a határt a térképen, és a vezérkarunk már átnyújtott egy térképet a képviselők többségének jóváhagyásával, nem lenne bölcs dolog, hogy néhány nappal később saját magunkat dezavualjuk. Tehát kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy ugyanazt a térképet adják át jegyzékkel kísérvé, és a jegyzékben hangsúlyozzák, hogy államunk részére csak a nemzeti területeinket kérjük.

Dr. Vesnić úr úgy gondolja, hogy a Bánátban lehet kérni a tervezett határt, és hogy értesülése szerint ez a francia álláspont is.

Eldöntötték, hogy elfogadják annak a térképnek a vonalát, amelyet Pešić tábornok korábban átadott azzal, hogy kisebb módosításokat hajtanak végre, különösen Baranyában, ahol a [követelések] legnagyobb részét elhagyják.

A határ Románia irányában tehát az Akčar falu¹⁰³ és a Skomlija folyó¹⁰⁴ torkolata között a szerb–bolgár–román hármashatártól a Duna mentén húzódik [...].¹⁰⁵

Tovább Ausztria–Magyarország felé: a szerb–román határtól (Arad városa és Zádorlak¹⁰⁶ falu között) a határ a Maros mentén húzódik, míg a Tiszába torkollik. Onnan a Tisza mentén Horgos helységgel szemben elfordul nyugatra Horgostól, majd északra a 131-es magaslati pontig. Mélykúttól északra haladva tovább (a magyar oldalon) kijut a Duna keleti szűkületénél Bátmonostortól délre, áthalad a Dunán a 90. magaslati pontnál. Innen délnyugatra Bár falun keresztül (a mi oldalunkon) a 207. magaslati pontig, ahonnan délnyugatra Szederkény mellett (a magyar oldalon), és tovább a 408. magaslati pontig. Innen nyugatra fordulva Diósvizsló falutól északra halad a 102. magaslati pontig, majd Németújfalutól,¹⁰⁷ Daránytól és Babócsától (amelyek szerb oldalon maradnak) északra. Ezt követően északnyugatra fordul Somogyudvarhely,¹⁰⁸ Senta, Iharos és Berény¹⁰⁹ felé, amelyek a szerb oldalon maradnak – a 192. magaslati pontig. Innen nyugatra fordulva közepesen Somogyszentmiklóssal¹¹⁰ (a magyar oldalon), ahonnan északi irányban eljut a 325. magaslati ponthoz, majd délnyugatra a Mura folyón lévő a falunál,¹¹¹ Szemenyétől¹¹² keletre, tovább a [...] folyón¹¹³ a Lendva folyó torkolatáig. Onnan északra fordul a 328., 165., 218. számú magaslati pontig, majd északon Szentgotthárdtól keletre kijut a Rábához. A Rába folyó mentén továbbhalad az Ausztria és Magyar-

103 Akčar (ma: Arcsar, Bulgária).

104 Skomlija (ma: Szkomlja, Bulgária).

105 A kihagyott részben a szerb–román határvonal részletezik.

106 Zádorlak (ma: Zădăreni, Románia).

107 Németújfaló (ma: Kétújfaló, Baranya m.).

108 Somogyudvarhely (ma: Udvarhely, Somogy m.).

109 Ma: Iharosberény (Somogy m.).

110 Horvátszentmiklós (Somogyszentmiklós, Miklósfa, ma Nagykanizsa része, Zala m.).

111 Vélhetően Murakeresztúr.

112 Szemenye (ma: Muraszemenye, Zala m.).

113 Vélhetően a Mura folyó.

ország közötti jelenlegi határig, majd ezen a határon haladva eléri Klösch¹¹⁴ települést (a szerb oldalon); innen délnyugatra fordul, és Leibnitz városától délre a Sulm folyó torkolatánál éri el a Murát. Innen délnyugat felé folytatódik, majd a 758. magaslati pontnál nyugatra fordulva jut Radlberghez¹¹⁵ (1048. magaslati pont), onnan folytatódik nyugat felé, majd délre halad Sankt Martintól, Wölfnitz, Sankt Johann és Sankt Donat¹¹⁶ falvaktól délre az 1076. magaslati pontig. Villachtól¹¹⁷ északra az 1012. és 3123. magaslati pontnál délre fordulva átvágja Gail folyót Maderhilfnél¹¹⁸ (a szerb oldalon), végül a hegyi szirtéken keresztül a 2234. magaslati ponton eléri Pontafel¹¹⁹ városát.

Dr. Smodlaka úr úgy véli, hogy Celovecet és Beljakot¹²⁰ nem kell kérni, sem elfogadni, mert az biztos háborút jelentene Németországgal; ezek tisztán német városok.

Dr. Trumbić úr úgy véli, hogy kérni kellene ezeket a városokat, de a jegyzékben nyíltan megmondani, hogy bár ezek német városok, de azért kérjük őket, mert fontos vasúti csomópontok, és nem szabad, hogy az ellenség kezén maradjanak.

Dr. Ribarž és dr. Žolger urak kérik, hogy Beljakot és Celovecet történelmi, földrajzi és gazdasági okok miatt kérjék.

Bošković úr szerint figyelembe kell venni a szlovének véleményét, és egyetért azzal, hogy ezek a városok a határainkon belülre kerüljenek.

Az ülés délután 1.30-kor félbeszakad, és délután 5.30-kor folytatódik.¹²¹

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 37.

13.

1919. február 6.

A jugoszláv békedelegáció által a Legfelsőbb Tanácshoz benyújtott hivatalos memorandum a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területi követeléseiről.

Magyarország irányában

Az északi határ

Határmegvonás a szerbek és a magyarok között a Bácskában. A Bácska a Duna és a Tisza között fekvő terület, amelynek nincs természetes határa északon. Ez a termékeny síkság 10 ezer négyzetkilométeres terület. Két csatornát

114 Klösch (Ausztria).

115 Radlberg (Ausztria).

116 Sankt Martin, Wölfnitz, Sankt Johann, Sankt Donat (Ausztria).

117 Villach (Ausztria).

118 Maderhilf (Ausztria).

119 Pontafel (ma: Pontebba, Olaszország).

120 Klagenfurt és Villach szlovén neve.

121 A tanácskozás az olasz határ tárgyalásával folytatódott.

leszámítva, amelyek összekötik a Dunát és a Tiszát, csak ez a két folyója hajózható. Ezek Belgrád, illetve a Morava és a Vardár síkságai irányába folynak, amelyek felé szállítják a Bácska terméseit a gabonában szegény vidékekre.

Amikor a magyarok bejöttek a Bácskába a 9. század végén, délszlávokat találtak, akik itt éltek egészen a 16. század elejéig. A török katonaság 1526-ban megsemmisítette Bácska lakosságát, amelybe a török uralom alatt (1526–1686) a Balkánról fokozatosan új szerb elemek érkeztek, szerb jelleget adva a Bácskának. Érthető tehát, hogy az erről a korról szóló feljegyzésekben és a 16–18. századi térképeken a Bácskát Raskának (Rácországnak), azaz Szerbföldnek nevezik.

Dr. Acsády Ignác magyar történész az 1720–1721-es adófizetőket tartalmazó összeírások alapján kiszámolta, hogy a Bácska lakosságának akkor 95%-a szerb, 3,5%-a magyar és 1,5%-a német ajkú volt.

Közvetlenül a Bácska felszabadítását követően (1686) a központi hatalom szisztematikusan német és magyar lakosságot telepített a Bácskába. Ez az akció különösen nagy lendületet vett az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés után.

A hivatalos statisztikák szerint a Bácskának 812 ezer lakosa van. Lakossága kevert, mint bármelyik más osztrák–magyar tartományé, kivéve a Bánátot. E terület nemzetiségi összeírását még a bánátnál is jobban meghamisították a magyar nemzetiség érdekében. A jól ismert módszer szerint, amelyet mind Magyarországon, mind Ausztriában is alkalmaztak: azt a személyt, aki tudott a hivatalos nyelven beszélni, legtöbbször a magyar vagy a német nemzetiség kategóriájába sorolták, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a kérdéses személy a születés, a nemzeti érzés és az anyanyelv alapján bármelyik másik nemzetiséghez tartozhatott.

Ezt az eljárást a Bácskában könnyebb volt alkalmazni, mint Magyarországon bármelyik másik területén. Ebben a tartományban a délszláv családnak két ága él nagy számban, akiket „bunyevácoknak” és „sokácoknak” neveznek, akiknél a nemzeti összetartozás nem kellően fejlett, noha nyelvük, vérük és népszokásaik alapján is tiszta szerb-horvátok. Emiatt, no meg a magyarokhoz való vallási kapcsolódásuk miatt (mert szinte kivétel nélkül római katolikusok) kedvelt alanyai voltak a magyarosításnak és a hivatalos statisztikák hamisításainak.

A hazai néprajztudós, Mandić¹²² kutatásai alapján 1897-ben 95 358 bunyevác és sokác élt a Bácskában. Számításba véve a lakosság növekedését 1897-től 1900-ig, a szerb-horvát nemzet e két ágának létszámát legalább 100 ezerre becsülhetjük. Ezzel szemben a hivatalos magyar statisztika ugyanebből az évből a 70 345 „egyéb”-be csak 68 527 bunyevácot és sokácot sorolt, ami azt jelenti, hogy csak ebben az egy pontban 32 ezret elvettek a szerb-horvátoktól és azt a magyarok számához adták.

Mandić statisztikájának pontosságát bizonyítja, úgyszólván öntudatlanul is, az a Bács vármegye által 1895-ben kiadott monográfia, amely szerint a szerbek alkotják

122 Mijo Mandić (Mándity Mihály) (1857–1945) katymári horvát tanító, újságíró és írodalmár, a bunyevác nemzeti identitás elkötelezett híve.

Szabadka lakosságának többségét, vagyis ez nyilvánvalóan ellentmond a hivatalos magyar statisztikáknak.

A hivatalos 1910-es magyar összeírás szerint a Bácska összesen 812 382 lakosából 363 513 magyar, 190 697 német, 30 137 szlovák, 386 román, 10 760 ruszin, 1 279 horvát, 145 065 szerb, 70 545 egyéb (amelyből 68 527 bunyevác meg sokác és 141 cseh).

Tehát 214 869 szerb-horvát (beszámítva a bunyevácokat és a sokácokat) és 41 038 egyéb szláv (csehszlovák és ruszin), vagyis összesen 255 907 szláv.

Azonban a mi államunk nem kéri az egész Bácskát. A mellékelt térképen¹²³ Magyarországnak marad a Bácsalmási járás Bajmok¹²⁴ település nélkül, Baja városa és a Bajai járás (Béreg¹²⁵ és Hercegszántó¹²⁶ nélkül) 112 302 lakossal (amelyből 70 257 magyar, 10 340 szláv és 31 371 egyéb). A Bácska többi része, amelyet a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak kellene juttatni, 700 080 lakost számlál, amelyből a magyar statisztikák szerint

245 567 szláv (szerb-horvát és egyéb)
293 256 magyar
161 591 egyéb (aminek nagy többsége német).

A szlávok és a magyarok számát a magyarokhoz sorolt bunyevácok és sokácok 32 ezres létszámával pontosítva, a szlávok száma a Bácskának ezen jugoszláv részében meghaladja a 277 ezret, míg a magyaroké lecsökken 261 ezer főre. A szlávoknak tehát itt is relatív többségük van, ahogy övék az intellektuális és gazdasági túlsúly is, mert a föld legnagyobb része az ő kezükben van, továbbá a városi lakosság többségét is ők teszik ki (a három legnagyobb bácskai városban: Szabadkán, Újvidéken és Zomborban a szerb-horvátok alkotják az abszolút vagy a relatív többséget).

Ezek a számarányok még kedvezőbbek lesznek a szlávok számára, ha ez a terület egyesül a szerbek, horvátok és szlovének államával.

A Bácskában, akárcsak a Bánátban, a tisztviselőket, az ügyintézőket és a különböző intézményekben, valamint a vasúton szolgálatot teljesítőket a fanatikus magyarok közül toborozták, akik egész életüket inkább szentelik a propagandának, mint hivataluknak. Ezek a magyar hivatalnokok elhagynák ezt a területet, és valamennyi nem magyar többségű területet, amint megszűnne a magyar uralom.

123 A dokumentum nem tartalmazott térképmellékletet.

124 Bajmok (ma: Bajmok, Szerbia).

125 Béreg (ma: Bački Breg, Szerbia).

126 Hercegszántó, szerb neve: Santovo (Bács-Kiskun m.).

Meg kell még jegyezni, hogy a hivatalos magyar statisztikák nemcsak a katolikus szerb-horvátok számát csökkentették a magyarok javára, de az összeírásban szereplő pravoszláv szerbek száma sem feltétlenül felel meg az igazságnak. Erre a megállapításra kell jutnunk, ha összevetjük az 1910-es hivatalos összeírásban megadott számot (145 065 pravoszláv szerb a Bácskában) a bácskai pravoszláv konzisztórium által végzett összeírás eredményével (189 346 pravoszláv szerb ugyanezen a területen). Nem járunk tehát messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy az összes szláv létszáma a Bácska azon részén, amelyet államunk magának követel, eléri a 300 ezret, míg a magyar nyelvű állandó lakosság száma, kivonva a nem állandók számát (a tisztviselők és az állami hivatalnokok) és a 18 ezer zsidót, akik magyarnak vallották magukat, nem éri el a 200 ezer főt.

Ezt a különbséget tovább lehetne javítani az állam részéről a reciprocitás alapján nyújtott segítség révén: a magyaroknak, akik a jugoszláv területekről Magyarországra szeretnének költözni és a szerb-horvátoknak, akik készek lennének elhagyni a Magyarországnak maradó területeket, és délszláv földre települni.

Mert nem szabad elfelejteni, hogy miközben meglehetősen nagyszámú, szétosztottan élő magyar kerül szükségszerűen államunk fennhatósága alá, a másik oldalon, Magyarországon, államunk határain kívül marad mintegy 200 ezer délszláv (Magyarország nyugati határa mentén, a Duna két partján Pozsonytól Bajáig, valamint Szeged, Baja és Arad környékén).

Ezekben az esetekben a nemzeti kisebbségek nem lesznek elnyomva, és államunk kész minden biztosítékot megadni elnemzetietlenítésük ellen, nem óhajtva azt az elnyomó rendszert folytatni, amit a magyarok csináltak más nemzetek rovására az egykori Magyar Királyságban.

Határmegvonás a szerb-horvátok és a magyarok között Baranyában és Somogyban

Kelet-Baranya lakossága egykor szinte kizárólag szerb-horvát volt. Ám a különböző migrációk és háborúk, amelyek ezeken a területeken zajlottak, a szerbek módszeres kiirtása, különösen Rákóczi Ferenc felkelése idején (1705–1711),¹²⁷ a szerb elemek szisztematikus elűzése és idegen elemek kényszertelepítése meggyengítették e tartomány őshonos szerb-horvát lakosságát.

E történelmi eseményekhez társult az osztrák–magyar politika, amelyet a germanizálás és a magyarosítás állandó eszméje által vezérelve e tartomány szerb-horvát lakosságának centrumába előbb németeket, majd később magyarokat telepített. Emellett Ausztria a német és a magyar nemességet előnyben részesítette, hatalmas földbirtokokat adományozott nekik Baranyában, amelyet még most is birtokol-

¹²⁷ Helyesen: 1703–1711.

nak (lásd a jegyzetet a mellékletben).¹²⁸ Ezeket a nagy földbirtokokat felhasználják a németek és a magyarok vezetése alatt álló, továbbá a behozott német és magyar munkaerővel folytatott gazdasági fejlesztésekben, így módon segítve elő e tartomány kolonizációját és elnémetesítését.

A német és a magyar telepek, a magyar hatalmi szervek jóindulatát és védelmét élvezve, nem túl barátságosan viszonyultak az őslakosokhoz.

Baranya azon részében (lásd az V. térképet a mellékletben),¹²⁹ amelyik a javasolt határmegvonás alapján a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kell, hogy kerüljön, 31 711 szerb-horvát és 42 074 magyar él. Azonban az utóbbi szám magában foglal néhány ezer szerb-horvátot is, akiket magyarnak nyilvánítottak, ahogy minden magyar és nem magyar tisztviselőt, akiket önkényesen jegyeztek így be, családjukkal egyetemben (intézők, vasúton, bányákban, gyárakban, utakon stb. dolgozók). Következésképpen e terület szerb-horvát lakossága számbelileg legalább akkora, ha nem nagyobb, mint a magyar nemzetiségű állandó lakosság.

Baranyának ezt a részét, amelynek egyébként alig valamivel több mint 100 ezer lakosa van, államunk azért kéri, mert elengedhetetlenül szükséges az Eszék (Szlávonía) és Zombor (Bácska) környéki délszláv területek közötti összeköttetéshez.

Hasonló okok miatt a szerbek, a horvátok és a szlovének államának kérnie kell a maga számára egy keskeny sávot a Drávától északra, ahol az a vasútvonal van, amely összeköti a Murán túli délszláv területeket (Muraköz és Muravidék) Szlavóniával és a Bácskával (Zákány–Barcs–Siklós–Mohács vasútvonal). Az ebben a sávban lévő területen sok szerb-horvát település van, míg a magyarok száma azon a területen, amelyet államunkhoz csatolnának, alig éri el a néhány ezer főt.

Magyar–német nagybirtokok (latifundiumok) Baranyában

Bellye.¹³⁰ Tulajdonos: Frigyes főherceg, az osztrák–magyar hadsereg egykori főparancsnoka. Területe: 62 570 hektár.

Dárda.¹³¹ Tulajdonos: Schaumburg-Lippe német fejedelem. Területe: 28 248 hektár.

A pécsi katolikus egyházmegye. Területe: 14 750 hektár.

A pécsi püspökség. Területe: 12 600 hektár.

Siklós. Tulajdonos: a magyar Benyovszky család. Területe: 7990 hektár.

Szentlőrinc. Tulajdonos: Eszterházy gróf. Területe: 6349 hektár.

Sellye. Tulajdonos: Draskovich gróf. Területe: 6813 hektár.

¹²⁸ A jegyzet nem volt a dokumentumban.

¹²⁹ A térképet nem tartalmazta a dokumentum.

¹³⁰ Bellye (ma: Bilje, Horvátország).

¹³¹ Dárda (ma: Darda, Horvátország).

A Muraköz

A Mura, a Dráva és az osztrák–magyar határ közötti háromszög lakossága horvát (92%), és a történelmi jog alapján a Horvát Királysághoz tartozott. 1861-ben a bécsi kormány elismerte egyesülését a Magyar Királysággal.

A magyar–horvát kiegyezés alkalmával (1868) a magyarok hallani sem akartak arról, hogy megvitassák, kihez is tartozik valójában ez a terület. Ily módon a közigazgatás az ő kezükben maradt.

Lakosságának nemzetisége alapján és földrajzi elhelyezkedése okán a Muraköz, amely a Szlovén-dombság természetes és közvetlen folytatása (Windische Bühel)¹³² Stájerország szlovén részében, teljesen nyilvánvalóan a szerbek, horvátok és szlovének államához tartozik, amelyhez való tartozását a lakossága nem csupán a felszabadító délszláv csapatok bevonulásakor rendezett lelkes fogadtatással, de már e csapatok érkezése előtt a magyar elnyomók ellen mutatott nyílt ellenállásával kifejezte.

A magyarok a rájuk jellemző kegyetlen intézkedésekkel megpróbálták letörni ezt az ellenállást: bebörtönzéssel, a helyi vezetők meggyilkolásával. Ez a magyar terror ismét fel fog lángolni, amennyiben ez a föld újra az uralmuk alá kerül.

A Muravidék

A Muravidék elnevezés Magyarország azon területét jelöli, amely a Mura, a Kucnica¹³³ és a Rába között fekszik, s amely északon Szentgotthárdig, keleten pedig majdnem a Kerkáig húzódik.

A nemzeti elv alapján ennek a területnek a lakói a szerbek, horvátok és szlovének államához tartoznak, mert nagy többségük nyelvük és fajuk alapján szlovén.

A néprajzi határ a Muravidék nyugati részén politikai határként is szolgálhatna Német-Ausztria irányában azzal, hogy Doberbach völgye,¹³⁴ amit németek laknak, nem tartozna bele. Északon a határ a Rába folyó mentén húzódna Alsószölnöktől Háromházáig;¹³⁵ majd délre fordulna, amíg eléri a Kerkát Domaföld¹³⁶ közelében, és a Kis-Kerkát¹³⁷ Kercaszomor közelében, ahonnan a Kerka és a Lendva közötti vízválasztó mentén húzódna.

A Muravidék lakói a pannon szlávok utolsó képviselői, akik a magyarok inváziója előtt belakták Magyarországnak szinte az egész középső és nyugati részét, ahol

132 Windische Bühel (ma: Slovenske gorice, Szlovén-dombság, Szlovénia).

133 Kučnica-patak (Szlovénia).

134 A Doberbach-tó környéke (Ausztria).

135 Háromház (ma: Magyarlak, Vas m.).

136 Domaföld (ma: Kapornak, Krplivnik, Szlovénia).

137 Kis-Kerka-patak (Kerca, Mala Krka, Szlovénia).

megszervezték saját államukat, élén Kocel¹³⁸ fejedelemmel. Ennek az államnak a székhelye a Balatonnál volt.

A Muravidék szlovén lakossága ma 92 ezer fő. Több művet írtak nyelvjárásukon, a Brit Biblia Társaság pedig az egész Bibliát megjelentette fordításban ezen a nyelvjárásán.

Magyarországon a szlovén nyelv nem élvezett semmilyen jogot; kitiltották az iskolákból, és nem ismerték el hivatalos nyelvként. Ennek ellenére a szlovének megőrizték nemzetiségüket és nemzeti tudatukat. Lelkesen üdvözölték a jugoszláv csapatokat, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése után érkeztek, hogy kiszabadítsák őket a magyar igrából. Valamennyien egy emberként vágnak arra, hogy lássák, területüket örökre a szerbek, horvátok és szlovének államához csatolják.

A szlovén Muravidék folytatása a Nagykanizsától délnyugatra fekvő terület, amelyet a Mura bal partján kizárólag horvátok laknak, akik kompakt egységet alkotnak muravidéki testvéreikkel.

[...]¹³⁹

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság határa Német-Ausztriával és Magyarországgal

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Ausztria–Magyarország közötti határ földrajzi-stratégiai szempontból három szakaszra osztható:

Az Aradtól és a Marostól a Tiszáig húzódó szakasz.

A Tisza és a Duna közötti szakasz.

A Dunától az olasz határig húzódó szakasz.

Az a határszakasz, amely Aradtól a Tiszáig húzódik, az egyetlen vonal, amely megfelel a stratégiai határ valamennyi követelményének, mivel abban az irányban az egyetlen védelmi vonalat jelenti. Sem északra, sem délre ettől a határtól nincs másik olyan vonal, amely megfelelne a jó határ kritériumainak: emiatt választottuk – más lehetőségeket is megvizsgálva – ezt határnak.

A határ a Tiszától a Dunáig síkságot szel át; emiatt a nyomvonala azon magaslati pontok mentén halad, amelyek a legjobb védelmi pozíciókat jelentik azon az oldalon. Amennyiben a határt dél felé tolnák, Bácska teljes védelmét kérdőjeleznék meg. Miután a Tisza és a Duna között húzódó területen a magyarok nagyszámú vasútvonallal és közúttal rendelkeznek, valószínűsíthető, hogy egy esetleges osztrák–magyar támadást ebből az irányból indítanának el. E megfontolások mellett világos, hogy a szövetségesek általános érdeke is megköveteli, hogy a hadműveleteknek ez az iránya biztosítva legyen, ami csak abban az esetben lehetséges, ha a határ az általunk javasolt nyomvonalon halad.

138 Kocel (833–876) Pribina morva fejedelem fia, az alsó-pannóniai grófság comese.

139 A kihagyott rész az Ausztriával szembeni területi követeléseket részletezi.

A Dünától az olasz határig húzódó határszakasz a Dráva folyó, a Balaton és a Rába folyó közötti vízváltáston halad; stratégiai szempontból ez a vonal tekinthető a legjobb határnak. Ez az egyetlen vonal a fontos délszláv központoktól – Celovac (Klagenfurt), Ljubljana¹⁴⁰ és Varasd¹⁴¹ – északra, amelyre támaszkodva meg lehet szervezni Szlovénia és Horvátország védelmét. Minden más vonal kétséggé tenné a szóban forgó területek védelmét.

Külön felhívjuk Szövetségeseink figyelmét a határnak arra a szakaszára, amely a Németországhoz legközelebb eső frontot képezi. Míg egy osztrák–magyar támadás legvalószínűbb iránya a Tisza és a Duna közötti területen bontakozna ki, az esetleges német támadás iránya biztosan a határ e szakaszán lenne.

A jövő békéje mindenképpen megóvjá Nyugat-Európát Németország bármilyen támadásától, amely kétségtelenül törekedni fog elbukott tervei megvalósítására, hogy a Balkánon keresztül törjön előre Keletre a Perzsa-öböl és India felé.

Nem kizárt, hogy Németország szövetségeseire lel majd a Balkánon és a Duna menti államok között, akik a különleges ígéretekért cserébe, és annak reményében, hogy a mi rovásunkra jelentősen növelhetik területüket, készek lesznek alkalmas pillanatban társulni hozzá.

Hagyományos politikai és katonai okokból a mi népünk biztosan a legmegbízhatóbb ellenzője lesz a német előretörésnek a Kelet és a Távol-Kelet felé.

[Népünk] leghőbb vágya, hogy miként a múltban és napjainkban, úgy e feladatnak szentelve magát a jövőben is ellenálljon minden német invázióknak. Azonban ahhoz, hogy teljesüljön ez a vágya és teljesíthesse feladatát, feltétlenül szükséges, hogy számára kedvező feltételeket teremtsenek. A hatékony védelem első feltétele a jó stratégiai határok birtoklása, s nem létezik másik határvonal, amely megfelelné ennek a feltételnek, mint az, amelyet jogosan kérünk. Amennyiben ezt a határt megkapjuk, sokkal hatékonyabban tudjuk majd megszervezni területeink védelmét azon az oldalon.

A határ Ausztriával és Magyarországgal

A szerb–román határtól a Marosnál kiindulva (Arad városa és Zádorlak falu között) a határ a Maros mentén húzódik, és a Tiszába torkollik. Onnan a Tisza mentén halad Horgos helységgel szemben, majd nyugatra fordul, és Horgostól északra haladva jut el a 131-es magaslati pontig. Innen továbbhaladva Mélykúton keresztül (a magyar oldalon) Bátmonostortól délre eléri a Duna keleti szűkületét, majd a 90. magaslati pont közelében átszeli a Dünát. Innen délnyugatra fordul Bár falun keresztül (a mi oldalunkon) a 207. magaslati pontig, majd tovább délnyugatra Szederkény mellett halad el (a magyar oldalon) a 408. magaslati pontig. Innen nyugatra fordulva

140 Ljubljana (Szlovénia).

141 Varasd (ma: Varaždin, Horvátország).

Diósvizlótól északra halad a 102. magaslati pontig, majd Németújfalutól, Daránytól és Babócsától északra (amelyek szerb oldalon maradnak) a határ északnyugatnak fordul Udvarhely, Senta, Iharos, Berény felé (amelyek a szerb oldalon maradnak), és jut el a 192. magaslati pontig. Innen nyugatra fordulva a Horvátmiklós¹⁴² (a magyar oldalon) és Murakeresztúr (a szerb oldalon) között húzódó vonalon halad tovább északra a 325. magaslati ponthoz, majd délnyugatnak fordulva Szemenyén keresztül kijut a Mura folyóhoz. Szemenye falutól keletre a Mura folyását követi, amíg az a Lendva folyóba torkollik. Ettől a helytől északra fordul, áthalad a 328., a 165. és a 218. magaslati pontokon, majd északon Szentgotthárdtól keletre kijut a Rábára; a Rába folyását követve lejut a mostani határig Ausztria és Magyarország között; e határon halad Klöchig (a szerb oldalon); onnan délnyugatra fordul, és a Murát követve eljut a Gnas folyó torkolatának közeléig; majd a Murát követi, amíg a Sulm folyó torkolatáig ér (Leibnitz városától délre); ettől a ponttól délnyugatra halad a 623. magaslati pont felé, majd Arnfels¹⁴³ (a szerb oldalon) település irányába fordul. A 758. magaslati pontnál nyugatra fordul Radlberghez (1048. magaslati pont), ahonnan nyugat felé folytatódik Wölfnitz, Sankt-Johann, Sankt-Donat falvaktól délre az 1076. magaslati pontig; utána Beljaktól (Villach) északra az 1102. és 2121. magaslati pontig, ahol délre fordulva Maderhilf közelében átszeli a Gail folyót (a szerb–horvát és szlovén állam oldalán), majd a hegyi szirteken keresztül a 2234. magaslati ponton keresztül jut el Pontafel városáig.

Forrás: Krizman–Hrabak, 1960, 343–351.

14.

1919. február 8.

Az újvidéki Nemzeti Igazgatóság jelentése a bácskai bunyevácok délszláv államhoz történő csatlakozási határozatairól

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 155.

Tárgy: A bunyevácok és sokácok határozata

Távirat Belgrádból, 1919. február 8.

Párizsban, 1919. február 9.

Konjović, az újvidéki Nemzeti Igazgatóság elnökének képviselője jelenti:

142 Somogysszentmiklós (ma: Miklósa, Somogy m.).

143 Arnfels (Ausztria).

A bácskai bunyevácok gyűlést tartottak Katymáron, Bácsalmáson, Béregen és Hercegszántón, és táviratot küldtek, amelyben lelkesen és egyhangúlag csatlakoztak a tavaly november 25-ei határozathoz,¹⁴⁴ és kérik, hogy határozatukról tájékoztassák a nemzetközi békekonferenciát.

Szám: 1256.

Protic¹⁴⁵

Forrás: AJ 336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

15.

1919. március 1.

Pašić jelentése a jugoszláv miniszterelnök részére a békekonferencián uralkodó hangulatáról. Kéri, hogy a Magyarországtól igényelt területek lakosságának pontos etnikai arányait bemutató összeírásokat mielőbb juttassák el a jugoszláv béke delegációnak.

A békeküldöttség elnökének jelentése a kormányfőnek Belgrádba

Nagyon sürgős!

Személyesen, bizalmas.

Helyzetünk napról napra nehezebb. A nemzetközi kapcsolatok és sok minden befolyással van a közvéleményre. A türelmetlenség, amiért a békekötésre még nem került sor, és a bolsevik agitáció a munkásosztályban napról napra növekszik. Ezzel a szövetségeink számolnak. Olaszország azonban ki akarja használni ezt a helyzetet, annál is inkább, mert Amerikát más szempontok vezérlik, és azt szeretné, ha háborús kártérítést nem kérnének az ellenségeinktől, hanem csak jóvátételt és a magánszemélyeknek okozott károk megtérítését igényelnék. Franciaország rendkívül kimerült és eladósodott a háború során, emellett azok az államok, amelyeknek korábban hitelezett, sem tudják teljesíteni kötelezettségeiket, emiatt várhatóan nagy veszteség éri majd. Emellett Franciaország szeretné kiigazítani határát a Rajna irányában, és megszerezni a gazdag szénmezőket. Ezén törekvése nem találkozik Amerika támogatásával. Olaszország kész segíteni neki, természetesen azzal, hogy az őt érintő kérdésekben visszakapja a támogatást, hogy a londoni szerződést megtartsák

144 Az 1918. november 25-én Újvidéken megtartott úgynevezett Nagy Nemzetgyűlésről van szó, amelyen a Bánát, a Bácska és Baranya küldöttei határozatot fogadtak el a területeknek a Szerb Királysághoz való csatlakozásáról.

145 Stojan Protic (1857–1923) szerb politikus, publicista, a Radikális Párt egyik vezéralakja. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság második miniszterelnöke (1918. december 20. – 1919. augusztus 16.).

és életbe léptessék. Anglia álláspontja Amerika és Olaszország között helyezkedik el, nem fogad el és nem is utasít el mindent. Ehhez a helyzethez adódik még Olaszország agitációja, Németország titkos agitációja és a bolsevikok agitációja az uralkodó osztályok ellen, és az orosz nép elégedetlensége, amiért a szövetségesek hátat fordítottak Oroszországnak, és reszketnek attól, hogy a német és az orosz nép egymásra talál. Mindez együtt nehezíti a helyzetünket: követeléseink akadályokba ütköznek, és olyan szemrehányó hangok hallatszanak, miszerint túl sokat kérünk, hogy nem vagyunk tekintettel a szövetségeinkre, s hogy eltúlozzuk ellenségeinkkel szembeni követeléseinket és nehézségeket okozunk a szövetségeinknek.

Ilyen most a helyzet a békekonferencián és a közvéleményben, amikor a minisztérium irányítja a sajtót.

Most elvitatják tőlünk a Bánát síksági részét. Elismerik jogunkat a Bánát egy részére, amely közvetlenül Belgrád közelében van. Ahogy már mondtam Önnek, Nagyikinda¹⁴⁶ is kétségesse válik. Most arról beszélnek, hogy biztosítani kell Szegedet Magyarországnak, ahogy Belgrádot biztosítják a szerbeknek.

Kértük, hogy adják meg a Szabadkán, Baján és más településeken élő népünk pontos létszámát. Még nem kaptuk meg a Szabadkán és a Bácskában élő lakosok pontos számát, mert elvitatják tőlünk Szabadkát, Baját és a Tiszán Szeged alatt fekvő városokat és falvakat. Katonáságunk megszállva tartja ezeket a területeket. Biztonságokat lehetett volna alakítani, amelyekbe be kellett volna venni néhány idegent, és még kellett volna állapítani a lakosság számát nemzetiségek szerint. Még ha többségük is lenne, nekünk sokkal könnyebb lenne sikerre vinni követeléseinket, a magyar statisztikákat így módon minden kérdésben felülírva. A magyarok a sokácokat és a bunyevácokat nem sorolják a szerb-horvát nemzetiséghez, és még kevésbé a szlovákokat, ruténeket és más szlávokat.

Kérem, mielőbb végezzék el a nemzetiség szerinti összeírást, és küldjék el nekünk a adatokat. Tiltakozzanak amiatt, hogy a magyar nemzetiségi összeírást veszik alapul, és ekképpen rá kell mutatni annak megbízhatatlanságára és hamis voltára, amennyiben nem sikerül minden várossal és faluval végezni, akkor legalább a legfontosabb városokra [vonatkozóan]. Mindenki azt kérdezi, barátaink és ellenségeink is, hogy mit jelent a „egyéb” megjelölés a Bácskában,¹⁴⁷ akiknek a száma eléri a 70 ezer főt: milyen nemzetiséghez tartoznak azok a személyek, akikről nem lehet megmondani, hogy mik?

Kérem, szerezzék be ezeket a számokat. Továbbá kérem, hogy szervezzék meg ezeknek a településeknek a lakosságát, hogy hozzanak határozatokat, amelyeket eljuttatunk a francia, angol és amerikai sajtóhoz, ezekben kérni fogják egyesülésüket Szerbiával. A határozatokban adják meg a település tényleges helyzetét. Ezeket a ha-

146 Nagyikinda (ma: Kikinda, Szerbia).

147 Az 1910. évi magyar összeírás a bunyevácokat és a sokácokat az egyéb kategóriába sorolta, összlétszámuk elérte a 60 ezer főt. Lásd Kicošev 1996, 146.

tározatokat el lehet küldeni a konferenciára is, azzal a kéréssel, hogy fogadják el a nép akaratát, és csatolják [a települést] a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Kérem mielőbbi választát.

Forrás: Mitrović 1969, 223–224.

1919. március 2.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen a Magyarországtól igényelt kárpótlással és az Osztrák–Magyar Monarchia államadosságából a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságra háruló résszel kapcsolatos álláspont kialakítása a fő kérdés.

XXXVI. jegyzőkönyv

1919. március 2., délelőtt 10 óra.

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković, dr. Ribarž, dr. Smodlak, Pešić tábornok és a szekciók vezetői: A. Stanić, [A.] Tresić-Pavišić,¹⁴⁸ J. Cvijić, dr. V. Janković, Slobodan Jovanović¹⁴⁹, K. Stojanović, M. Savčić¹⁵⁰ és [M.] Čingrija.¹⁵¹

I. Pašić elnök úr tájékoztat, hogy sürgőssé vált minden politikai [természetű], illetve területi határmegállapítási kérdés. Március 8-án le kell adni minden bizottsági jelentést valamennyi területi kérdéssel, amelyekről úgy tűnik, hogy a fegyverszünet meghosszabbításával együtt fognak dönteni, amire rövid időn belül sor kerül.

Pašić úr kéri a szekciók vezetőit, hogy mutassák be szekcióiknak, de főleg a szövetségesközi bizottságoknak az egyes kérdésekben folytatott munkáját.

II. Kosta Stojanović¹⁵² úr, a Gazdasági Szekció¹⁵³ vezetője és a Jóvátételi Bizottság tagja úgy véli: ebben a bizottságban is ugyanaz a sietség állt elő, és minden kérdés-

148 Ante Tresić-Pavišić (1867–1949) dalmáciai horvát irodalmár és politikus, 1906-tól a bécsi birodalmi gyűlés tagja, a párizsi békekonferencián a délszláv bizottság szakértője a Dalmáciát érintő ügyekben.

149 Slobodan Jovanović (1869–1958) szerb politikus, történész, a délszláv békeküldöttség jogi szekciójának szakértője.

150 Miloš Savčić (1865–1941) szerb vasútépítő mérnök és üzletember, a két világháború közötti időszakban Jugoszlávia egyik leggazdagabb embere. A párizsi békekonferencián a délszláv béke delegáció szakértője vasúti és közlekedési kérdéseket érintő ügyekben.

151 Melko Čingrija (1873–1949) Dubrovnik polgármestere, a horvát–szerb koalíció tagja, a bécsi birodalmi gyűlés tagja, a délszláv béke delegáció Tengerészeti-Hajózási Szekciójának a szakértője.

152 Kosta Stojanović (1867–1921) szerb politikus és publicista, a Pénzügyminisztérium megbízottjaként vett részt a jugoszláv béke delegáció munkájában.

153 A szekció hivatalos megnevezése Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció.

re nagyon rövid határidőt szabnak. A Jóvátételi Bizottságban két albizottság van: az egyik a károk mértékét vizsgálja, amit kérni lehet az ellenségtől, a másik pedig megállapítja az ellenség kapacitását a jóvátétel fizetésére, illetve a kár kategóriáját, amit kérni lehet. Minket arra utasítottak, hogy március 8-ig szintén adjuk át az összes anyagot a kért jóvátételről. Mindenekelőtt három kárkategóriát volt könnyű meghatározni, amelyek együttesen mintegy 6 milliárd frankra rúgnak; ez a mi háborús adósságunk, az ellenség bankjegyei az országunkban és a hadirokkantak. A különböző egyéb károk mintegy 8 milliárdot tennének ki a háború előtti áron. Amennyiben elfogadják a javaslatunkat, hogy a fegyverszünet révén biztosítsák részünkre a természetben történő visszaadását: állatnak, szárazföldnek és [minden] másnak, amit az ellenség elszállított, körülbelül 4 milliárdot kapnánk. Tehát még összesen 10 milliárd körüli jóvátétel maradna. A jóvátételt mi egységesen minden ellenségtől kérjük, annál is inkább, mert Németország is harcolt ellenünk; kárpótlást kérünk azoknak a tartományainknak is, amelyek Ausztria–Magyarország alatt voltak, illetve Montenegrónak is.

Dr. Trumbić úr óvna attól, hogy államunk magára vállalja az Osztrák–Magyar Monarchia adósságának egy részét, ezért úgy gondolja, hogy talán jobb lenne nem ragaszkodni ahhoz [az elvhez], hogy az ellenségtől kárpótlást kell kérni valamennyi szövetséges háborús adósságához. Erre az álláspontra helyezkedett már Amerika is. Amennyiben ez sikerülne, Ausztria–Magyarországtól nem kérnénk, hogy vállaljon részt a mi és a szövetségeseink háborús adósságainak fizetésében, egyébként is az a rész, ami az osztrák–magyar vagyontól országunkra jutna, kisebb lenne. Ez a csökkenés nagyobb [érték] lenne, mint amit Szerbia elvesztene azzal, hogy nem kap kártérítést a háborús adósságaira (mintegy 3 milliárd).

Pašić úr úgy gondolja, hogy nem tőlünk fog függeni az, hogy a háborús adósságot is elismerik-e kártérítésre [jogosító tételnek] vagy nem; ez a döntés a nagyhatalmak kezében lesz. Ezért kockáztatnánk, ha a 3 milliárdnyi háborús adósságunkért nem kérnénk kártérítést, ennyivel csökkentve az adósság osztrák–magyar örökségből ránk eső részének a fizetését.

A képviselő urak és a szekcióvezető urak egyetértenek abban, hogy Szerbiának kárpótlást kell követelnie a háborús adósságért is, továbbá, hogy az osztrák–magyar adósság elosztásánál nézni kell, hogy Boszniát és Hercegovinát kivegyék belőle, legalább az annexióig, mert addig az csak egy megszállt terület volt, és nem az Osztrák–Magyar Monarchia része; emellett azt is nézni kell, hogy az egyes adósságok azokra a tartományokra essenek, amelyekre a szóban forgó hitelt felhasználták.

Dr. Janković úr úgy véli, hogy könnyebben sikerült volna elkerülni a teljes osztrák–magyar adósság fizetését, ha egyáltalán nem folyunk bele Ausztria–Magyarország felszámolásába, és nem osztozunk a vagyónán, amivel jó előre jeleztük, hogy Ausztria–Magyarország adósságait is fizetnünk kell.

Savčić úr úgy véli, jó lettünk, hogy részt vettünk ebben a felszámolásban, mindennek előtt azért, mert ezzel legalább kapni fogunk valamit, másfelől pedig képviselőink

legalább megteszik a szükséges tájékoztatást és azon lesznek, hogy a fizetésünket a minimálisra csökkentsék. Mindazonáltal mi nem tudunk kibújni az Osztrák–Magyar Monarchia adósságainak fizetése alól, és az nem is tőlünk fog függeni.

[III.]¹⁵⁴ Cviijic úr tájékoztat, hogy sikerült megkapnia a statisztikai adatokat Szabadka lakosságának számáról, ami alátámasztja többségünket ebben a városban, és hogy ezeket az adatokat átadta az amerikai Néprajzi Szekciónak, amely azt kérte tőle. Egyébként a mi Történeti–Néprajzi Szekciónk minden anyagot elkészített az egyes tartományokról.

Az ülés félbeszakadt délután 1.30-kor, és délután folytatódott.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 63–65.

17.

1919. március 17.

Jovan Cviijic tájékoztatója a nagyhatalmak szakértőivel folytatott beszélgetéseiről, melyek alapján kirajzolódott a valószínűsíthető határvonal a Bánátban és Magyarországgal szemben.

XLVIII. jegyzőkönyv

Jelen vannak: Pašić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković, dr. Ribarž, dr. Smodlaka, J. Cviijic és Pešić tábornok. Délután 4 órakor.

Cviijic úr tájékoztat arról, hogy több találkozója volt amerikai, angol és francia történeti–néprajzi szakértőkkel. Többször ők keresték meg, hogy adatokat kérjenek Szabadka és más [települések] lakosságáról. Mindegyiküknek beszélt a követeléseinkről. Az a benyomása, hogy a Bácskában a területi kérdést nagyon kedvezően fogják rendezni; a határ Szabadka felett fog húzódni. A Bánátban szintén reméli, hogy megkapjuk Versecet és Fehértemplomot Temesvár nélkül; Szeged felé el fogjuk veszíteni területünknek egy kis részét Szeged védelme miatt. De a legnehezebb kérdés a Drávától északra fekvő területek kérdése: az a vélemény alakult ki, hogy a Dráva legyen a határ. Arról is értesült, hogy Pašić úr személyes intervencióinak a Bánát és a Bácska, míg dr. Žolger [közbenjárásának] Szlovénia kérdésében volt hatásuk; e közbenjárások után ügyünk sokkal kedvezőbben áll.¹⁵⁵ Mégis szükséges, hogy a szlovén küldött urak mielőbb új adatokkal keressék fel a szövetséges szakértőket, mert reméli, hogy még el lehet valamit érni a Drávánál. Egyébként úgy néz ki, hogy

¹⁵⁴ A III. részben a háborús felelősség kérdését tárgyalják, ezt nem közöljük.

¹⁵⁵ A dokumentumban Jovan Cviijic beszúrása: Nem tudtam Pašić úr intervenciójáról.

Klagenfurtra népszavazást rendelnek el, és az magában foglalja annak a környéknek is egy részét, amit mi nem követelünk, azzal, hogy az a rész is vegyen részt a szavazásban, ami természetesen a mi kárunkra van. Ami Baranyát illeti, azt el fogjuk veszíteni, csakúgy, mint a Muravidéket Szentgotthárdig.

A képviselő urak tudomásul vették Cviijic úr fenti tájékoztatóját, és azon lesznek, hogy a továbbiakban is személyesen lépjenek fel a szövetséges képviselőknél.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 80–81.

18.

[dátum nélkül]

Feljegyzés a magyar népesség-összeírás pontatlanságairól és visszaéléseiről

a bánsági és a bácskai területeken

Az SHS Királyság északkeleti határa

Krassó-Szörény, Temes, Torontál és Bács-Bodrog vármegyék térképének meg-

rajzolásánál elsősorban a Magyar Statisztikai Hivatal kiadványára (*A Magyar Szent*

Korona országainak 1910. évi népszámlálása, Magyar Statisztikai Közlemények 42.)

támaszkodtam.

Amint az köztudott, a Magyar Statisztikai Hivatal kiadványa igen kevésbé meg-

bízható, különösen a szlávok összeírása vonatkozásában; ezért kénytelen voltam

más, egyes területek vonatkozásában nagyon csekély számú forrásra támaszkodni,

amelyek legalább részben kijavítják a hibás és hamisított összeírást. Ezek a hivata-

los összeírásokon alapuló térképek a zágrábi Horvát Statisztikai Hivatal igazgatója,

dr. R. Signjar¹⁵⁶ erőfeszítésének [eredményeként] készültek.

Krassó-Szörény vármegye esetében különös figyelmet kell fordítani a XI. szá-

mú kerületre (kotar), ahol a horvátokat a „krassovánok” név alatt írták össze, míg

a „horvát” rubrikába senkit nem írtak. A hivatalos összeírásban ezeket a krassová-

nokat, akik némelyik községben a lakosság 96–98%-át adják, az „egyéb” rubriká-

hoz írták, összekeverve őket a cigányokkal, mert az alcím meghatározása többnyire

„krassovánok és cigányok”.

Temes és Torontál vármegyében az összeírás egyszerűen nem történt szabadon.

Minden szláv állami hivatalnoknak, de még a magánszemélyek alkalmazásában ál-

lóknak is magyarnak kellett magát vallania, amennyiben meg akarta őrizni munka-

helyét. Ez különösen érvényes volt a nagybirtokok intézőire, továbbá a vasúti hiva-

talnokokra és vasútőrökre.

¹⁵⁶ Rudolf Signjar (1870–1941) horvát statisztikus, jogász, 1912-től a Horvát Statisztikai Hivatal

igazgatója, a jugoszláv békeküldöttség szakértője.

Számos olyan eset van, ahol ez az összeírás szemmel láthatóan szándékosan hamis: a magyar nagybirtokosok birtokaikról, ahol 100%-ban magyarok dolgoztak, december 31-én, amikor az összeírás történt, 24 órára elvitték néhány száz emberüket szerb falvakba, akik ezekben az összeírásokban állandó lakosokként vannak feltüntetve, s a helyi lakosok arányát jóval 50% alá vitték le.

Bács-Bodrog vármegyében másfajta megoldást találtak az összeírók arra, hogy csökkentsék a szlávok számát. Az összeírásban található „magyar, német, oláh, tót, rutén, horvát, szerb” rubrika mellett van az „egyéb” rubrika is, amelynek alcímében felsorolja, mely nemzetiségek tartoznak ide: sokácok, bunyevácok, illírek, dalmátok, szlávónok, bosnyákok és végül a vendek. Valamennyi szinonima azt a célt szolgálja, hogy megossza a délszlávokat az említett vármegyében.

Érdekes megnézni a korábbi összeírást 1890-ből vagy 1900-ból, majd összevetni őket az 1910-essel. A korábbi összeírásban vannak helységek, amelyeknél a lakosság nemzetisége alapján a Horvát-, Német-, Magyar-, Szerb-, Román-, Bolgár-előtag szerepel. Az új összeírásban ezek eltűnnek és helyükre Nagy-, Kis-, Új-, Ó-kerül, egyedül a „Magyar-” előtag marad a helyén.

Az utolsó összeírásban az összes településnevet szándékosan és kapkodva magyarosították, olyannyira, hogy egyes helyeken valósággal megcsúfolták a magyar nyelvet. Vilovóból lett Tündéres,¹⁵⁷ Starčevóból¹⁵⁸ lett Társcsó, Oršeniceből lett Karátsony[i]liget,¹⁵⁹ Kovačićából¹⁶⁰ pedig Antalfalu. Túl messzire vezetne, ha minden változtatást felsorolnánk. A mellékelt katalógusban fel vannak sorolva a délszláv nevek a magyar mellett, hogy mindenki tisztán láthassa ennek az átalakulásnak a felszínességét és tendenciózusságát.

Ily módon a szerbeknek és még inkább a románoknak időnként nincs saját elnevezésük falvaikra, amelyeket 98 vagy 100%-ban ők laknak. Nagyon érdekes mindezenre, hogy a rétek, a mezők, az erdők, a tavak, a szántók, a patakok és a folyók neve megmaradt. A településnevek magyarosítása a magyar statisztikai kiadványokban azt a célt szolgálja, hogy minél jobban megnehezítse vagy akár ellehetetlenítse az egyházi sematizmusok ellenőrzését.

Nagyon érdekes összevetni a szerbek számát a görögkeleti vallású lakosság számával az egyes falvakban, járásokban és vármegyékben. Eszerint:

Sztapár¹⁶¹ 5200 szerb, de 5255 görögkeleti,
Bogyán¹⁶² 319 szerb, de 383 görögkeleti,
Drenye¹⁶³ 1531 szerb, de 1714 görögkeleti,

157 Tündéres (ma: Vilová, Szerbia).

158 Társcsó (ma: Starčevo, Szerbia).

159 Oršenice, Karátsonyiliget (ma: Soca, Románia).

160 Antalfalu (ma: Kovačica, Szerbia).

161 Sztapár (Stapar, Szerbia).

162 Bogyán (ma: Bodani, Szerbia).

163 Drenye (ma: Drenje, Horvátország).

Liliomos¹⁶⁴ 1109 szerb, de 1118 görögkeleti,

Pinczéd¹⁶⁵ 1373 szerb, de 1414 görögkeleti,
és így folytatódnak a számok a többi faluban, Óbecse, Szenttamás, Bácsstóváros, Boróc, Ópalánka, Parrag, Szilbács, Kölpény és Ófutak¹⁶⁶ Bács-Bodrog vármegyében, ahol nincs egyetlen román sem. A számadás ebben a vármegyében nem meglepő, mert 721 lélekkel több a görögkeleti vallású, mint amennyi szerb van.

Nem szükséges tovább bizonyítani a szóban forgó összeírás nyilvánvaló tendenciózusságát.

Dr. M. Šenoa¹⁶⁷

Forrás: *ASANU 14460. III.-I. a-29. Jovan Cvijić iratanyaga.*

19. 1919. április 11.

A muravidéki megbízott jelentése a területen kialakult gazdasági és politikai helyzetről 1919 tavaszán

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Békeküldöttsége
No. 5496

Tárgy: A muravidéki megbízott jelentése a politikai helyzetről

Átirat: Az északi határainkról

Azt beszéljük, hogy északon Magyarország irányában a Murát jelöljük ki határunknak, mert az a természetes határ Jugoszlávia és Magyarország között. Már több alkalommal jeleztük, hogy ez éppenséggel nem természetes határ, s hogy a Mura mentén megvont határvonal szíven szúrná [sic!] a határ mentén élő népiünket: a Mura már csak amiatt sem lehet a határ Jugoszlávia és Magyarország között, mert nincs szabályozva, ezért folyton változtatja folyását, egyszer Magyarország, máskor a mi államunk irányába önt ki, elmösva hol a mi birtokainkat, hol pedig a magyar

164 Liliomos (ma: Lalić, Szerbia).

165 Pinczéd (ma: Pivnice, Szerbia).

166 Becse, Óbecse (ma: Bečej, Szerbia); Szenttamás (ma: Srbobran, Szerbia); Bácsstóváros (ma: Tovariševo, Szerbia); Boróc (ma: Obrovac, Szerbia); Ópalánka (ma: Bačka Palanka, Szerbia); Parrag (ma: Parage, Szerbia); Szilbács (ma: Silbaš, Szerbia); Kölpény (ma: Kulpin, Szerbia); Ófutak (ma: Futog, Szerbia).

167 Milan Šenoa (1869–1961) horvát földrajztudós, a neves horvát író, August Šenoa fia, a Zágrábi Egyetem professzora, a délszláv békeküldöttség Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

birtokokat. Az államhatárnak állandónak és változatlanoknak kell lennie. Az idősebb muraköziek ma is emlékeznek a Mura folyásának változásaira.

A Mura menti falvak földjei távolabb vannak, az úgynevezett határokon, ami „mezőközteret” jelent, amelyek jól elhatárolódnak, és egységes egészet alkotnak. Így a novakoveci,¹⁶⁸ dekanoveci,¹⁶⁹ domašineci¹⁷⁰ határ stb. mezőközterei átnyúlnak a Murán is, vagyis a demarkációs vonalakon túlra. Ezért, amennyiben a Mura maradna a határ, parasztjaink földjeinek nagy része a túloldalon maradna, és a nép, miként idén is, a magyarok piskálódásaitól szenvedne. A magyarok ugyanis idén sem engedték át a mieinket, s a bolsevizmus miatt a mieink sem [mentek], így a szántóföldek és rétek (talán csak a mieinké a Murán) műveletlenül maradtak, vagy ha megművelték azokat, a termést a magyarok aratták le. Ezért is az egyetlen megoldás az, hogy a Mura helyett gazdasági határt kell vonni, amely a kompakt egységeket alkotó és jól elkülönülő magyar birtokok és a mi birtokaink között haladna. Amennyiben nem így történik, népünk az ideihez hasonlóan a jövőben is ki lesz téve a magyarok vám- és egyéb zaklatásainak a határon; s éppen ez a határ lesz mindig a viszály magva, illetve a fáradhatatlan magyar agitáció forrása népünk körében a Mura vonalán. Emellett 8-10 kilométerre a Murától alacsony hegyek húzódnak, melyek többnyire szőlővel és erdővel borítottak. 6000 hold szőlő, vagy jobban mondva az összes szőlő a mi muraközieink tulajdona, akiknek ez egyben az egyetlen szőlőhegyük. A Mura mentén szinte minden falunak és úgyszólván az összes háztartásnak van szőlőrésze a túloldalon. Azt, hogy a magyarok hogyan viselkedtek itt, az tudja a legjobban, aki a határon él. Szinte valamennyi pincét feltörték, kifosztották, a bort kifolyatták és elvitték, magukat a szőlőhegyeket is részben elpusztították. Sok parasztnak ez volt minden vagyona. Az idei szüret, aminek a muraköziek, mint mindig, örültek, szomorú lett. Így veszték el a nép milliói minden kártérítés nélkül. Emellett azt is meg lehet említeni, hogy a népnek a Murán nincs erdeje, s hogy a túloldali erdők voltak az egyedüli erdők, s hogy emiatt az idei télen nagyon szenved [a nép]. A magyarok ugyan egy ideig valóban engedték őket fáért [menni], de úgy felémelték az árát, hogy a nép végül nem tudta megfizetni. Amennyiben ehhez hozzávesszük, hogy a Muraköz egyébként is túlnépesedett, és a lakosságnak kevés földje van, akkor el lehet képzelni ennek a népnek a nyomorát. Ennélfogva teljesen érthető, hogy arafelé az emberek gyakran mondják, hogy túloldalt van a „megélhetésük”. Emiatt ezeknek a hegyeknek is hozzánk kellene kerülniük, némi magyar lakossággal, biztosítva az összeköttetést a felszabadított Muravidékkel és azokkal a horvátokkal, akik Letenyénél és Kanizsánál laknak, akik a muraközieknél is jobban megőrizték horvátságuk jellemzőit. Emiatt kormányunknak különleges bizottságot [sic!] kellene kérnie, amely rögzítené az itteni határt, különös tekintettel a gazdasági körülmé-

168 Muraujfalva (ma: Novakovec, Horvátország).

169 Dekánfalva (ma: Dekanovec, Horvátország).

170 Damása (ma: Domašinec, Horvátország).

nyekre. Amennyiben ez nem történik meg, elveszítjük ennek a vidéknek a legszebb és leggazdagabb földjeit. Emellett, mielőtt ismét rendeznénk a magyarországi kiviteli viszonyokat, teljes kárpótlást is kellene kérnünk a magyar kormánytól azokra az említett földekre vonatkozóan, amelyek termését a magyarok élvezték, miközben a tulajdonosok a mi államunk polgárai, mert ez a kár milliós nagyságrendű, és éppen a népünk legszegényebb része a károsult. Magyarországnak a mi államunkon keresztül van az egyetlen tengeri kijárata, ezért könnyen rá tudnánk kényszeríteni, hogy teljesítse kötelezettségeit. Arról, hogy ez a muraköziek számára életbevágóan fontos kérdés, tanúskodik az a körülmény, hogy a muraköziek e birtokok miatt jártak Belgrádban Mišić vajdánál, és magánál a régensnél is. Rengeteg ígérettel tértek haza. Azt, hogy ez egyike a legfontosabb kérdéseknek a muraköziek számára, mindenki tudja, aki csak egy kicsivel hosszabb időt töltött ezen a vidéken, és hallgatta a nép napi panaszáradatát, amely mindenkitől azt tudakolta, hogy elvész-e ez a birtok a Murán túl, vagy nem, s hogy lehet-e majd egyszer szabadon átmenni, vagy nem. A Muraköz illetékesekének, akik a legjobban ismerik ezt a problémát, már a legelején fel kellett volna kelteniük a kormány érdeklődését a terület iránt, nekik pedig a békeküldöttségét akkor, amikor a Muravidékről volt szó. De még most sem késő, mert ha ezt megoldják, súlyos teher esik le népünk szívére, ami úgy át van itatva a magyar hatásokkal [sic!], hogy a Mura mentén sokan hezitálnak, és a Murán túlra, mint sorsuk rosszabbra fordulására tekintenek: magyarrá lenni vagy horvattá válni.

A magyarok népszavazást kérnek a Muraközre is: Caveant consules!¹⁷¹

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

20.

Párizs, 1919. április 11.

A jugoszláv békedelegációhoz érkezett jelentés Pécs főispánjától, melyben tájékoztatja Pašićot, hogy a baranyai szerb és sokác lakosság egyhangúlag kéri e területeknek a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolását.

Békeküldöttség

Szám: 1025.

A Sajtóosztálynak

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Békeküldöttségének elnöke a következő táviratot kapta Pécs vezetőjétől:

„A szerbek és a sokácok, akik Pécs és Mohács városából és környékéről népgyűlésre gyűltek össze Pécsen, a legszívélyesebb üdvözléseiket küldik, és arra kéri Önt, szí-

171 Ügyeljenek a konzulok! (értsd: nehogy baj érje az államot).

veskedjen tudomásul venni, hogy: ez a gyűlés határozatával és a több mint százezres baranyai szerb és sokác lakosság nevében egyhangúlag és minden vágyával követeli, hogy Baranyát Pécs és Mohács városával és ezek környékével csatolják Szerbiához. Tekintsék a baranyai népnek ezt a kívánságát az önrendelkezési elv alapján jogosnak és igazságosnak. Szíveskedjen a békekonferencián képviselni döntésünket és kívánságunkat. A bizottság nevében dr. Todor Andrić,¹⁷² a gyűlés elnöke.

Ismertette a fenti táviratot, a küldöttségnek van szerencséje megkérni a Sajtóosztályt, hogy szíveskedjen megtenni a szükséges [intézkedéseket], hogy az itteni újságok közöljék azt:

Az Iroda vezetőjének utasítására

titkár

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

21.

1919. április 16.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melynek során Pašić beszámolt a Területi Bizottság elnökével, Tardieu-val folytatott beszélgetéséről és a tőle nyert információkról követeléseik teljesítését illetően

LXXII. jegyzőkönyv

1919. április 16., este 6 óra.

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, dr. Vesnić, dr. Žolger, Bošković úr, dr. Ribarž [I.]¹⁷³

II.

Pašić úr beszámolt arról, hogy délelőtt Tardieu-nél járt, hogy tájékozódjon a területi határainkról. Tardieu tájékoztatta, hogy az ő szekciója a következő állásponton volt: Fehértemplom, Versec és Nagykikinda Szerbiához fog tartozni. Pašić úr kérdésére, hogy a határunk eljut-e a Marosig, azt felelte, hogy nem emlékszik biztosan, de úgy rémlik neki, hogy az a kis szög Szeged előtt Magyarországnak maradt. A Bácska vonatkozásában azt mondta, hogy Szabadka hozzánk kerül, s hogy a határ Baja alatt, de Zombor fölött halad. Baranyára azt mondta, hogy Magyarországnak maradt, és

172 Todor Andrić (?-?) mohácsi szerb ügyvéd, közjegyző, országgyűlési képviselő, a szerb megszállás idején a Mohács Jugoszláviához kerülését szorgalmazó csoportosulás egyik vezetője, a megszállás után Jugoszláviába emigrált.

173 Pašić tájékoztatója az olasz-jugoszláv határ ügyében a nagyhatalmaknak elküldött jegyzékről.

a határ a Dráva, majd a Mura mentén húzódik, hogy Maribor¹⁷⁴ hozzánk kerül, míg Célovac és Beljak még kérdéses, rájuk a bizottság népszavazást javasolt. Az Olaszországgal történő határmegvonás vonatkozásában azt válaszolta, hogy ez a kérdés a Négyek Tanácsára maradt. Bulgária irányában: Strumica¹⁷⁵ város és a folyó is a miénk, és a határt úgy húzták meg, hogy nekünk marad Petrič¹⁷⁶ is. Onnan a régi határunk vonalán a Struma,¹⁷⁷ és a Bregalnica¹⁷⁸ és a Vardár felé folyó vizek közötti vízváltástonál egészen a hármashatár közeléig, itt az új határ átnyúlik a bolgár területre, és nekünk hagyja Trnt és Vrapčát.¹⁷⁹ Azt nem tudja, hogy a Timok¹⁸⁰ irányában kiigazították-e a határt, de lehet kérni a Négyek Tanácsánál.

Forrás: Krizman-Hrabak 1960, 116.

22.

1919. április 23.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatója a béke delegáció részére a ljubljana-i kormányhoz beérkezett jelentésről, melyben a muravidéki nép kéri a jugoszláv csapatok bevonulását a Muravidékre

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 5007.

Belgrád

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje ismertetni a ljubljana-i kormánynak a Belügyminisztériumhoz eljuttatott jelentését:

„A magyarok bolsevik terrorjától szenvedő muravidéki népünk képviselőjének kérésére, és a demarkációs vonal túlsó felén élő, a német bolsevik banditák erőszakát nyögő karintiai szlovének által felszólítva, a »Népkormány« tegnapi plenáris ülése úgy döntött, hogy a miniszterelnökhöz, a belügyminiszterhez, a hadügyminiszterhez és a főparancsnoksághoz fordul, hogy rendelje el a mi bátor határ menti csapatainknak, hogy a fegyverszünet első megsértésére és a fizikai erőszakra a karintiai szlovén részeknek és a Muravidéknek a megszállásával válaszoljanak.

174 Marburg (ma: Maribor, Szlovénia).

175 Strumica város és folyó (ma: Észak-Macedónia).

176 Petrič (ma: Bulgária).

177 Struma folyó (ma: Sztrumo, Bulgária, Görögország).

178 Bregalnica folyó (ma: Észak-Macedónia).

179 Vrapča (Bulgária).

180 Timok folyó (ma: Szerbia, Bulgária).

Abban a mély meggyőződésben, hogy királyságunknak csak a katonaságunk által megszállt területek fognak maradni, úgy véljük, hogy most érkezett el az utolsó alkalmas pillanat testvéreink megmentésére, akik egyébként elveszítenék minden reményüket. Biztosra vesszük, hogy testvéreink készek fegyverrel támogatni népünk akaratát.”

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

23.

1919. május 8.

A jugoszláv béke delegáció Jóvátételi Szekciójának beszámolója
a legyőzött államokkal szembeni jóvátétellel és kárpótlással kapcsolatos álláspontokról
és az ezekben a kérdésekben megtenni szükséges lépésekről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
Jóvátételi Szekció
Párizs
Nikola P. Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
vezetőjének
Párizs

Úgy értesültem, hogy hamarosan megkezdődnek a tárgyalások Ausztria–Magyarországgal és esetleg Bulgáriával és Törökországgal is. Lehet, hogy a Négyek Tanácsa a szerződés tervezetét a szakértőivel a károsult kisállamok – amelyek közé Szerbia is tartozik – közreműködése nélkül dolgoztatja ki, amelyet ezt követően benyújtanak aláírásra Németország szövetségeseinek. Vagyis úgy járnak el, mint Németország esetében, hogy velünk csak a készt ismertetik olyan rendelkezésekkel, amelyeket később már nehéz módosítani, ha a kidolgozásukban nem vettünk részt.

Kérem, tegyen meg mindent, amit lehet, hogy módunk legyen részt venni a fenti szerződések munkálataiban, ahol megjegyzéseinkkel és követeléseinkkel befolyásolhatnánk, hogy a mi érdekeinket biztosító rendelkezések is helyet kapjanak bennük.

A Németországgal kötött szerződésben bizonyos kívánságokat garantálnak, amelyek gyors életbe léptetése hasznos lenne, tekintettel a Németországgal és szövetségeseivel szembeni követeléseinkre.

Azonban, ahogy Belgium sem csak a Németországgal kötött szerződésbe illesztett rendelkezések révén biztosította jogait, hanem a szövetségeseinkkel kötött külön megállapodásokkal, amelyek nem derülnek ki a szerződésből, Szerbia szintén ugyanilyen módon biztosíthatná mindazt, amit ez idáig lehetetlen volt megcsinálni. Egyelőre csak bizonyos jogok garantálását említem:

1. Helyreállítás az elszállított tárgyak visszaszerzése révén, amit a fegyverszünet nem biztosított a részünkre. Ez benne van a Németországgal kötött szerződésben, Belgium és Franciaország ugyanis a fegyverszüneti szerződésben biztosította a maga részére az elszállított javak visszaszerzésének jogát.
2. Részesedésünk az Ausztriával, a Magyar Királysággal, Bulgáriával és Törökországgal szembeni német követelésekből, amik minden bizonnyal bekerülnek az előleg első összegébe.
3. Részesedés azokból az összegekből, amelyeket a Németországgal kötött szerződésben rögzített 20 milliárd márkás előleghez hasonlóan biztosan kiosztanak azoknak az országoknak, amelyek részére Németország szövetségeseit fenntartották. Ebbe az összegbe, a Németországgal kötött szerződésben előirányzott forrásokhoz hasonlóan, egyebek mellett bekerül majd az 1914-es osztrák–magyar kereskedelmi flotta is;
4. A többi összeget a teljes jóvátétel terhére később fogja megítélni az Állandó Jóvátételi Bizottság, amely hivatva lesz eldönteni a követelések jogosságát és meghatározni a kapott jóvátétel elosztási kulcsát.
5. A szerződéseknel, különösen Ausztria–Magyarországnál, számtalan kérdés merül fel, amelyek a fenti monarchiának a háborúban történő felbomlásának tényéből adódnak. Itt az az egykori állam területén létrejött új területek közötti viszonyok befolyásolni fogják a háború előtti és utáni adósságok elosztását.

Jeleztem Belgrádnak, hogy a kormány részéről szükséges lenne előtárni Szerbiának az Ausztria–Magyarországgal és Bulgáriával szembeni jóvátételi követelésekkel kapcsolatos álláspontját. Ez utóbbi azért is fontos, mert az egykori Monarchia jelentős területe szerves részét képezi a mostani államunknak. Fennáll annak veszélye, hogy elfogadják a kompenzáció elvét, amit az amerikaiak mellett néhány szövetségeseink is támogat, s amely mindig számíthat Németország és szövetségesei támogatására, mert ennek az elvnek az alkalmazása azt jelentené, hogy kevesebbet kellene fizetniük.

Miután itt nem lehet felsorolni az összes problémát, és mert egy és ugyanazon kérdést több módon is meg lehet oldani, vagy legalábbis több árnyalattal, nem elégedhetünk meg azzal, hogy írásban nyújtjuk be követeléseinket a Négyek Tanácsának, hanem kiemelten kell kérnünk a részvétel jogát a különböző kérdések tárgyalásában, mert egyedül ez eredményezhet olyan szerződést, ami Szerbia számára valódi haszonnal járna.

Ismétlem, most a legfontosabb azt kieszközölni, hogy Ön, Trumbić úr vagy Vesnić úr a szakértőinkkel [együtt] részt vehessenek a Németország szövetségeseivel kötendő szerződések gazdasági és pénzügyi kérdéseinek kidolgozásában.

Kérem, fogadja ezúttal is kiváló tiszteletemet.

Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnöke

K. Stojanović

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 41. cs.

24.

1919 májusa

A jugoszláv békedelegáció Történeti-Néprajzi Szekciója elnökének, Jovan Cvijićnek a jugoszláv békedelegáció politikai küldöttsége részére összeállított feljegyzése, melyben javasolja, hogy nyújtsák be területi igényüket a Bácsalmási és a Bajai járás egészére

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Politikai Küldöttségének Politikai küldöttségünk hivatalos követeléseinket tartalmazó memorandumában kimaradt az Almási járás (Bajmok kivételével), továbbá a Bajai járás (Hercegszántó és Béreg falvak kivételével). Ennek oka az, hogy nem álltak rendelkezésre megbízható statisztikai adatok e területek lakosságáról, az 1910-es hivatalos magyar statisztikák alapján pedig nem volt relatív többségünk. Miután a Történeti-Néprajzi Szekció a helyiektől megbízható adatokat kapott e járások lakosságáról, amelyek alapján joggal lehet követeléseinket alátámasztani, másfelől a politikai küldöttség esküvel megerősített hivatalos nyilatkozatokat kapott a magyar tisztviselők nem megfelelő munkájáról e területek lakosságának összeírásakor, amelyek ékesen bizonyítják a magyar hivatalos statisztikák teljes helytelenségét, a Történeti-Néprajzi Szekció megbízta Jovan Radonić és Blaško Rajić¹⁸¹ urakat, hogy tanulmányozzák az erre a vidékekre vonatkozó néprajzi-statisztikai adatokat, és nyújtsák be hivatalos javaslatukat a szekciónak. A Történeti-Néprajzi Szekció megvitatta és elfogadta Radonić és Rajić urak javaslatát. A Történeti-Néprajzi Szekciónak van szerencséje benyújtani [javaslatát] a Politikai Képviselőtnek, hogy a békekonzferencián ne csak ezeket a teljes járásokat követelje a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság részére, hanem Pest vármegye Kalocsai és Kiskőrösi járásainak bizonyos részeit is, amelyekben a szláv elem nem pusztán jelentős a magyar lakossághoz képest, hanem ahol egyenesen abszolút többséget alkot. Ez a követelés azért is indokolt, mert a románokkal szemben elég

181 Blaško Rajić (1878–1951) bácskai horvát katolikus pap, író, politikus, aktívan fellépett annak érdekében, hogy a Bácska a délszláv államhoz kerüljön.

nagyszámú elemünket fogjuk elveszíteni Krassó és Temes vármegyékben, talán még Torontál vármegye északi részén is, és ugyanígy a megkurtított Magyarországon (Csanád, Arad és Pest vármegyékben).

Az 1910-es hivatalos magyar statisztikákban az Almási járásban 62 037 lakosból 41 959 magyar, 14 784 német, 5308 délszláv és egyéb szláv. A helyszínről 1919-ben kapott adatok szerint az Almási járásnak ma 61 291 lakosa van, akik közül 18 848 magyar, délszláv és egyéb szláv, 28 095, míg 14 348 német. Tehát a szlávok jelentős relatív többséget alkotnak. Az 1910-es hivatalos magyar statisztikák szerint a Bajai járásban Baja városával együtt 64 761 lakos élt, amelyből magyar volt 34 614, német 18 923, délszláv és egyéb szláv 10 779 és román 26. A helyszínről 1919-ben kapott adatok szerint a Bajai járásnak Bajával együtt 69 854 lakosa van, akik közül 18 471 magyar, 16 311 német, 2897 zsidó és 32 175 délszláv és egyéb szláv, vagyis a délszlávok és más szlávok hatalmas relatív többséget alkotnak.

Pest vármegye Kalocsai és Kiskőrösi járasaiból célszerű a következő településeket kérni: Bácsa,¹⁸² Dusnok, Fajsz, Bajaszentistván, Császártöltés, Érsekcsanád, Hajós, Nádudvar,¹⁸³ Sükösd, Szeremle. Az 1910-es magyar statisztikák szerint a mi népünk jelentéktelen kisebbséget alkot e településeken, kivéve Dusnokot, ahol 2887 bunyevácot és sokácot az „egyéb” kategóriába jegyezték be. Mindazonáltal tekintettel a magyar összeírók fentebb jelzett erőszakos eljárására, ez a szám teljesen téves. Példának okáért megemlítjük a magyar összeírók eljárását Dusnokon. E településen az 1880-as összeírás szerint

[...] ¹⁸⁴

a Szerémségben, az összesen 2006 lakosból 968 magyar, 60 német és 978 szerb-horvát.

A lakosság összlétszáma tehát ezekben a falvakban 34 192, amelyből 6403 magyar, 6031 német és 31 758 délszláv, valamint egyéb szláv. A szlávok tehát ezen a területen abszolút többségben vannak. Meg kell említeni, hogy a magyaroknak ez a száma is elég magas, mert meglehetősen sok az elmagyarosodott bunyevác, szlovák, és olyan személyeket is magában foglal, akik a mai bizonytalan politikai helyzet miatt nem merték magukat szlávnak vallani.

Amennyiben a békekonzferencia tagjai kételkednének ezeknek a statisztikai adatoknak a pontosságában, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság politikai delegációja [igaza tudatában] teljes magabiztossággal kérheti egy nemzetközi bizottság felmérését, amely majd megerősíti ezeket a statisztikai adatokat.

Forrás: *ASANU 14460. III.–Ia.–5. Jovan Cvijić hagyatéka.*

182 Bácsa (ma: Bačin, Szerbia).

183 Nádudvar (ma: Nemesnádudvar, Baranya m.).

184 Hiányzik a következő oldal, majd folytatódik.

25.

1919. május 16.

Pašić kérése, hogy a jugoszláv kormány szerezzék meg minél több német község csatlakozási szándéknyilatkozatát, mert ezen fog múlni Baranya határainak kijelölése

Külügyminisztériumnak, Belgrád

A minisztertanács elnökének. Kérem a legenergikusabban dolgozni azon, hogy lehetőleg minél több német község jelezze csatlakozási vágyát a Királyságunkhoz. Amennyiben vannak ilyen községek, kérem, azonnal értesítsenek táviratban. Ettől függ határunk kijelölése Baranyában.

No.1636.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

26.

1919. május 26.

Ante Trumbić beszéde a békekonferencia Jótételési Bizottsága előtt

Szám: 2547.

Az a megtsztteltetés ért, hogy négy hatalom, Lengyelország, Románia, Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság nevében szólhatok.

A mai ülésre szóló meghívásunk az Ausztriával, Magyarországgal, illetve Bulgáriával szembeni kártérítéssel foglalkozó rendelkezések békeszerződésbe foglalását érinti.

Legfőképpen azonban az Ausztriával és Magyarországgal kötendő békeszerződésnek a megállapítás küszöbén álló záradékait illeti.

Ez a békeszerződés különös jelentőséggel bír az alábbi hatalmak részére: Lengyelország, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Csehszlovákia, melyek teljesen vagy részben az egykori Habsburg-monarchia felszabadított területeiből állnak. Az Ausztriával és Magyarországgal kötendő szerződések az említett hatalmak legfontosabb érdekeit érintik.

Az Ausztriával és Magyarországgal kötendő békeszerződésbe foglalandó pénzügyi és gazdasági záradékok olyan befolyással lesznek az említett négy államra, hogy nemcsak a versenyképességük, hanem a gazdasági fennmaradásuk is függhet tőlük.

Ez okból vélték alkalmasnak a négy állam képviselői, hogy az Ausztriával és a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági, illetve pénzügyi kérdésekkel

foglalkozó záradékainak és azok főbb pontjainak előzetes vizsgálatát előterjesztő eszmecsere folytassanak.

Ez az eszmecsere már csak azért is észszerű, mivel az érintett négy hatalom alapvető követelései közösek és azonosak.

Engedjék meg, hogy ismertessem azt a négy pontot, melyeket van szerencsém a bizottság részére megvitatásra és elfogadásra benyújtani az említett hatalmak: Lengyelország, Románia, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Csehszlovákia nevében.

E négy pont mellett a fentebb említett négy hatalom képviselői fenntartják maguknak a jogot, hogy saját országuk érdekeit érintő ügyekben nyilatkozhassanak.

I. Az elkövetkezendő befizetések a megelőző cikkelyek alapján a követelések kielégítésére szolgáló, Ausztria, illetve Magyarország általi befizetésekkel együtt egy közös alapot alkotnak a Németország és szövetségesei által fizetett összegekkel.

II. Az Ausztria, illetve Magyarország egykori területeit birtokba vevő államok a Monarchia összes, annak felszabadított területein található vagyontárgyak, illetve javak birtokosává válnak anélkül, hogy bármilyen kártérítési kötelezettséggel bírnának.

III. Az Ausztria, illetve Magyarország egykori területeit birtokba vevő államok csak a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti adósságának átvállalására kötelezettek. E háború előtti adósságok külön állapítandók meg, hiszen az osztrák, illetve magyar adósságok mindig is külön adminisztráció alá estek. A teljes mértékben osztrák adósságokat az osztrák, a teljes mértékben magyar adósságokat pedig a magyar területek birtokosaivá váló országok közt állapítják meg. Bosznia-Hercegovina mindig is külön entitást jelentett mind adminisztratív, mind pénzügyi szempontból, ezért nem vállal részt sem az osztrák, sem a magyar adósságok törlesztésében, csakis a saját, háború előtti adósságáért felel.

Az osztrák adósságokat a következő módon állapítják meg az érintett államok között:

a termelő (befektetési) adósságokat az érintett államok között a megszerzett befektetések függvényében osztják fel;

a hátramaradó osztrák adósságokat, melyek az úgynevezett „adminisztratív” adósságokból állnak, a jelenlegi osztrák jövedelemadó alapján osztják fel.

A tisztán magyar adósságokat a következő módon állapítják meg az érintett államok között:

a termelő (befektetési) adósságokat az érintett államok között a megszerzett befektetések függvényében osztják fel;

a háttamaradó magyar adósságokat, melyek az úgynevezett „*adminisztratív*” adósságokból állnak, a jelenlegi magyar közvetlen adók alapján osztják fel. Hármas költségvetési év (1911, 1912, 1913) átlaga szolgál az osztrák, illetve magyar adók megállapítására.

Ausztria és Magyarország közös adóssága, a már fentebb említett adósságokon kívül, a fent említett b) pont szerint egy kvóta alapján kerül felosztásra, melyben Ausztriára az adósság 63,6%-a, Magyarországra pedig az adósság 36,4%-a hárul.

IV.

Az Ausztria és Magyarország területeiből részesülő országok semmilyen körülmények közt nem kötelezhetők jóvátétel fizetésére.

Economical and Financial Delegation of the Kingdom of the Serbians, Croats and Slovenians to the Peace Conference. To the Commission for reparation of damages at THE PEACE CONFERENCE 3-6.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 46. cs.

27.

1919. május 26.

Kosta Stojanović beszéde a békekonzferencia Jóvátételi Bizottsága előtt

Szám: 2547.

A négy szövetséges államnak Trumbić követ úron keresztül tett megállapításain kívül, mely államok érdekei létfontossággal bírnak az Ausztria–Magyarországgal kötendő békeszerződésben, szabadjon megtennem a következő kiegészítő megállapításokat, és kifejeztem a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság által támasztott követeléseket.

A háború során Szerbia és Belgium a közös szövetséges cél legnagyobb mártírjaivá váltak, s a legsúlyosabb károkat szenvedték. A háború teljes időtartama alatt a szövetségeseink sosem szüntek meg biztosítani bennünket arról, hogy az általunk elszenvedett károk méltányos megtérítése nélkül nem kerül sor a békeszerződés aláírására.

A mai nap, látva a Németországgal és az Ausztriával kötendő békeszerződés végleges tervezetét, kijelenthetjük, hogy Belgium és Szerbia a kártérítést illetően a következő helyzetben van:

A Németországgal kötendő békeszerződés alapján Belgium garanciát szerzett a háborús kiadásainak megtérítésére, valamint egy két és fél milliárdos előlegre, végül pedig kárpótlások sorozatára, melyeknek teljes összege körülbelül 10 milliárd frank. Rögtön a békeszerződés aláírását követően Belgium a pénzügyi helyzetének enyhítését tapasztalja 10 milliárd értékben, nem számítva azt, hogy a fegyverszünet

életbelépésétől (1918. november 11.) annak január 16-ig tartó meghosszabbításáig hatalmas mennyiségű tulajdont volt képes visszavenni, melyet a háború alatt veszített el. De mi Szerbia helyzete? Szerbiának nem állt jogában visszavenni tulajdonának Németországban maradt részét, valamint különleges jóvátételben sem részesült, sem a fegyverszünetben foglaltak alapján, sem a szövetségeseivel való megegyezés alapján, még a Németországgal kötendő békeszerződés alapján sem. Ugyanabban a helyzetben találja magát, mint a hadműveletekből kieső államok: Franciaország mögött és jóval Belgium után, mellyel azonos helyzetben volt.

Mindössze most, az Ausztriával kötendő szerződés tervezetében jelenik meg Szerbia végtelenül csekély jogalapja jelentéktelen mennyiségű lábasjóság visszaigénylésére, mely jóval az általunk igényelt mennyiség alatt van, és összes követelésünknek kevesebb mint 5%-át teszi ki.

Úgy értesültünk, hogy Ausztria szegény: mit jelent ez? Talán azt jelenti, hogy többet kellene megszerezni Magyarországból és Bulgáriából. Ezt azonban mi nem tudjuk. Helyes volna a három ellenséges államot érintő záradékok kidolgozását egyszerre megkezdeni, hiszen csak ily módon nyerhetünk betekintést abba, hogy milyen kártérítésben lesz részünk, az azonnali kártérítéseket éppúgy figyelembe véve, mint az ezt követőket, csakis így tudjuk majd véleményünket nyilvánítani, melyet Önök már most követelnek tőlünk.

Tegnapelőtt a Jóvátételi Bizottság elnöke felszólított bennünket az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával szemben támasztott követeléseink benyújtására. E kérdésnek megfelelően kidolgoztunk egy, a három ellenséges államot érintő memorandumot, melyet a mai napon átadunk Önöknek. Mégis, Önök ma arra kérnek minket, hogy nyújtsuk be az Ausztriával kötendő békeszerződést illető megállapításainkat, mely békeszerződéssel csupán két órával ezelőtt ismertettek meg bennünket. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy megosszuk követeléseinket, ezért engedjük meg, hogy [együtt] benyújtsam azokat Önöknek, rámutatva arra, hogy miért érintik egységesen a három ellenséges államot.

Követeljük, hogy:

1. a három ellenséges állam térítse meg hadi kiadásainkat oly módon, ahogy azt Belgium számára a Németországgal kötendő békeszerződés meghatározza. Az e követelést alátámasztó okokat az általunk benyújtott memorandum részletesen kifejti;

2. a jóvátételek foglalják magukba a Szerbia által a megszállás alatt az ellenség saját papírpénzének Szerbiára kényszerítéséből származó károkat. A jóvátételek e pontját a pénzügyi kérdésekkel foglalkozó albizottság egyhangúlag elismerte;

3. Szerbia legyen feljogosítva az országból elszállított tulajdonának visszaigénylésére, valamint kárpótlásra a gazdasági élet újra indításához nélkülözhetetlen ellopott vagy megrongált tulajdon ellenértéke után;

4. az ellenség flottája, mely a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság állampolgárainak tulajdona, akik Ausztria–Magyarország széteséséig annak alattvalói voltak, ne kerüljön közös fennhatóság alá, hanem nekünk szolgáltatassék vissza, hiszen enélkül az Adria partvidékén élő, kizárólag hajózásból élő lakosságunk emigrációba kényszerülne.

Ezen ügy vonatkozásában szabadon kifejeztem észrevételeimet az Ausztriával kötendő békeszerződés tervezetéről, különösképp annak harmadik mellékletéről. Míg a Németországgal kötendő békeszerződés ez utóbbit csak az 1600 tonnánál nagyobb hajóinak a szövetségeseknek történő átadására kötelezi, az Ausztriával kötendő békeszerződés az ország valamennyi hajójának feltétel nélküli átadását írja elő. Ami a folyami hajózást illeti, tonnatartalmának legfeljebb 20%-át köteles átengedni. Ebben vagyunk a leginkább érdekeltek, hiszen az ellenség a teljes folyami flottánkat elpusztította, Ausztriát igen enyhén kezelik, megfontolás tárgyává sem teszik a mi legszükségesebb igényeinket, noha flottájának 80%-a több mint felesleges számára, miközben ugyanezen flotta 20%-a távolról sem tekinthető elégségesnek a számunkra.

5. Követeljük, hogy új tartományaink, melyek 1918 októberéig osztrák iga alá estek, ne fizessenek semmiféle kárpótlást a területeiken levő állami tulajdon után.

Szövetségeink azt mondják, hogy Ausztria gazdaságilag meggyengült, de számításba kell venni a mi új tartományaink helyzetét is. Kötelességük magukra vállalni a háború előttről 3 milliárdnyi osztrák–magyar adósságot. A körülmények nyomására el kell fogadniuk alattvalóink kezéből nagyjából 10 milliárdnyi osztrák–magyar hadi adósságot, papírpénz és kincstári kötvények formájában. Ezen felül nagyjából 6 milliárdnak megfelelő háborús kárt szenvedtek el, amint azt a benyújtott memorandumunkban is feltüntettük.

Végezetül [csak] e területek hadirokkantjainak nyugdíja nagyjából 6 milliárdra rúg.

Új tartományaink ebből kifolyólag 25 milliárd frankkal terheltek. Ez az a teher, amit e tartományok a békekonferencia döntéseitől függetlenül kénytelenek viselni. Amennyiben valamely állam az állami tulajdon utáni jóvátétel mellett még az okozott károkért is jóvátételt fizetne, valamint – ez a borzasztó javaslat is előállt –, ha Ausztria–Magyarország háborús adósságában való részvételre lenne kényszerítve, jobb híján a béke aláírásának pillanatában csődöt kéne jelentenie.

Egy ilyen szerződés az ellenséggel azonos helyzetbe hozna minket, miközben azt az Ausztriát, mely kiprovokálta a háborút és elpusztította Szerbiát, szövetségesként kezelnék.

A mai nap átadott memorandumban egy szövegtervezetet is benyújtunk, az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával kötendő szerződéseket illetően. Kérjük a szövetségeseket, hogy fontolják meg, és tegyenek eleget követeléseinknek.

Economical and Financial Delegation of the Kingdom of the Serbians, Croats and Slovenians to the Peace Conference. To the Commission for reparation of damages at THE PEACE CONFERENCE 7–11.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 46. cs.

28.

1919. május 26.

A jugoszláv béke delegáció által a párizsi békekonferencia Jóvátételi Bizottságához benyújtott hivatalos memorandum a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság jóvátételi és kárpótlási követeléseiről az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával kötendő békeszerződésekhez kapcsolódóan.

Szám: 2547.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Gazdasági és Pénzügyi Delegációjától a párizsi békekonferencia Jóvátételi Bizottságához.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság követelése az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával kötendő békeszerződésekhez kapcsolódóan.

Kihasnálva a Jóvátételi Bizottság elnökének hozzám intézett szívélyes meghívását, megtiszteltetésemre szolgál, hogy benyújthatom az említett bizottság részére azon követeléseinket, melyeket ellenségeinkkel (Ausztria, Magyarország és Bulgária) szemben támasztunk, amely követelések valójában csupán az általunk már ezéltt írásban is benyújtott követelések összegzései.

I. Jóvátételek és kártérítések

a) *Jóvátételek.* A jog alapelvei megkövetelik a lopott, harácsolts és rabolt tárgyak visszaszolgáltatását. Ezen alapelvek szerint Németország az 1918. november 11-i fegyverszüneti megállapodás szerínt köteles visszaszolgáltatni Franciaországnak és Belgiumnak mindazon tárgyakat, melyek beazonosíthatók. E kötelezettségét a Németországgal kötendő békeszerződés 238. cikkelye szentesíti. Bár a német hadsereg hosszasan megszállás alatt tartotta Szerbiát, s habár köztudott, hogy Szerbiából származó lábasjóságok vannak Németországban, Szerbia Németországgal szembeni kártérítésre való jogosultságáról szó sem esett a fegyverszüneti megállapodásban. Ugyanez a helyzet a Németország szövetségeseivel kötött fegyverszüneti megállapodásokkal illetően is. A Szövetséges Hadseregek Legfelsőbb Parancsnokságán tett lépéseink következményeként arról értesültünk, hogy

követeléseink a békeszerződésekben fognak szerepelni. Ennek ellenére, e biztosítékokat figyelmen kívül hagyva, semmilyen joggal nem bírunk Németországgal szemben. Úgy véljük, hogy a kártérítéshez való jogunk, mindazon vagyontárgyakhoz fűződően, melyeket Szerbiából szállítottak el és beazonosíthatók, az igazságosság és méltányosság, valamint a pozitív jog elvein alapszik, és az Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával kötendő békeszerződések által számunkra biztosítva kell legyen.

b) *Kárpótlások.* A Szerbiától eltulajdonított vagyontárgyak nagy része beazonosíthatatlan vagy az ellenséges országban használt: lévén, hogy az ellenség a gazdasági élet megújításához nélkülözhetetlen, hatalmas mennyiségű vagyontárgyat pusztított el, Németország köteles az 1918. november 11-i megállapodás alapján visszatéríteni az azon megállapodás egy mellékletében említett vagyontárgyak ellenértékét.

Franciaország és Belgium e joga, éppúgy, mint a többi szövetségese, feltűnően erősebbé vált a békeszerződésben, ahogy az a szerződés 235. cikkelyében, valamint a III., IV., V. és VI. mellékletekben is látható.

Követeljük, hogy Szerbia javára ugyanezen elv vonatkozzon Németország szövetségesei esetében is, hogy ők is kötelesek legyenek a lehető legkisebb késedelem mellett megtéríteni Szerbiának az alábbi vagyontárgyakat.

Az Ausztriát, Magyarországot és Bulgáriát egyaránt érintő követelések:

14 000 tonna vasszerkezetű híd, elpusztítva a visszavonulás során;
4000 mindenféle vasúti kocsi;
200 vasúti mozdony;
400 távírókészülék, elszállítva a visszavonulás során;
5000 telefonkészülék, elszállítva a visszavonulás során;
10 Hughes-készülék, elszállítva a visszavonulás során;
10 000 km telefon- és távíróvezeték.
Minden olyan berendezés, mely szükséges a mozdonyok, vasúti kocsik és telefonkészülékek helyreállításához.
200 000 tonna szén.

Melléklet az Ausztriával kötendő szerződéshez:

Fejőstehenek	2 000
Bikák	50
Borjak	5 000
Fiatal ökrök	5 000
Ökrök	5 000
Kancák	5 000

Igáslovak	10 000
Anyajuhok tenyésztésre	1 000
Tenyészkos	50
Anyajuhok és kosok	50
Szamarak és öszvérek	300
Automobilok	50
Teherautók	250
20 000 fa bútorkészlet (mindegyik készlet tartalmazzon 6 széket, 1 asztalt, 2 ágyat, 1 szekrényt és 1 komódot).	

Melléklet a Magyarországgal kötendő szerződéshez:

Fejőstehenek	10 000
Bikák	200
Borjak	20 000
Fiatal ökrök	20 000
Ökrök	50 000
Kancák	25 000
Igáslovak	40 000
Anyajuhok tenyésztésre	2 000
Tenyészkos	50
Anyajuhok és kosok	100 000
Szamarak és öszvérek	300
Automobilok	50
Teherautók	250
20 000 fa bútorkészlet (mindegyik készlet tartalmazzon 6 széket, 1 asztalt, 2 ágyat, 1 szekrényt és 1 komódot)	
Ekék	15 000
Ökrös fogatok	25 000
Fogatok és szekerek	3 000
2 nagy kotrógép	
2 úszódaru	
4 vontatóhajó	
24 fauszály homok és fa szállításához (sürgős, mert nélkülük Belgrád lerombolt házainak újjáépítése nem kezdődhet meg)	

Melléklet a Bulgáriával kötendő szerződéshez:

Fejőstehenek	3 000
Bikák	60

Borjak	40 000
Fiatál ökrök	50 000
Ökrök	10 000
Kancák	10 000
Igáslovak	20 000
Anyajuhok tenyésztésre	2 000
Tenyészkos	500
Anyajuhok és kosok	300 000
Szamarak és öszvérek	10 000
5000 fa bútorkészlet (mindegyik készlet tartalmazzon 6 széket, 1 asztalt, 2 ágyat, 1 szekrényt és 1 komódot)	
Ekék	35 000
Ökrös fogatok	35 000
Szekerek és fogatok	7 000

II.

A pénzügyi károk jóvátétele
Kötelességünk ismételtén érinteni az okozott pénzügyi károk jóvátételének kérdését. A megszállás alatt az ellenség saját papírpénzt használva fizetett, melyet törvényes fizetőeszköznek nyilvánított saját névértékén, holott ez az érték még a háború alatt is 10%-kal alacsonyabb volt a tőzsdéken jegyzettnél. Ma e papír semmiféle értékkel nem bír: valójában csupán az osztrák–magyar bank utalványait jelenti, melyeket a szerb nemzet semmiképp sem fogadott volna el fizetség helyett, ha nem lett volna arra kötelezve. Az ellenség éppenséggel kibocsáthatta volna a „Kaiser” arcképeit is törvényes fizetőeszközként, de azon kép tulajdonosait soha nem tekinthették volna kifizetettnek. E papírpénz nem több, mint követelési elismervény, amelyet az ellenség, csakúgy, mint bármely más fizetési kötelezettséget, köteles megtéríteni.

A szerb nemzet nagyjából egymilliárd értékben birtokol értéktelen osztrák–magyar és bolgár papírpénzt. Amennyiben a lakosságnak ezt az összeget nem térítene meg, úgy a történelemben mindeddig példátlan katasztrófa érne őket. A kormány nem maradhat közömbös ebben a helyzetben, kötelessége beváltani ezt a papírpénzt, azonban kormányunk nem rendelkezik a szükséges eszközökkel ehhez, és még ha rendelkezne is, akkor is mélységesen igazságtalan volna saját kormányunkra hárítani az ellenség által okozott kár megtérítését. Amennyiben a papírpénz nem az ellenség számláját terhelné, úgy az a prédálás legalizálását jelentené az elkövetkező háborúkra nézve. Ha a jelenlegi háború nem az utolsó volna, akkor egy jövőbeli megszállónak csupán egy nyomdagépet kellene üzembe állítania, hogy a megszállt ország javait felvásárolja.

Következésképp, úgy véljük, hogy a méltányosság megköveteli ezen, a megszállás alatt a szerb nemzetre kényszerített papírpénz teljes visszatérítését Ausztria, Magyarország és Bulgária által, mely államokat ezért együttesen és súlyosan felelősségre kell vonni.

III.

A hadi kiadások megtérítése
A Németországgal kötendő békeszerződés 232. cikkelye kimondja, hogy Németország köteles megtéríteni Belgiumnak annak hadi kiadásait. Követeljük, hogy Ausztria, Magyarország és Bulgária is kötelezve legyenek Szerbia hadi kiadásainak együttes megtérítésére, a következő okokból kifolyólag:

Szerbiát rákényszerítették az Ausztriával, illetve Bulgáriával való háborúra, Ausztria megtámadta Szerbiát, dacára annak, hogy az elfogadta az osztrák ultimátumban szabott feltételeket, mely ultimátumot szántszándékkal úgy alkották meg, hogy azt semmilyen szuverén állam nem fogadná el (lásd: *Jelentés a Felelősségi Bizottsághoz* 6. o.).¹⁸⁵ Ami Bulgáriát illeti, előre megfontoltan, becstelenül támadta meg Szerbiát (lásd: ugyanazon jelentés 10. oldalát). Teljes mértékben igazságos, hogy a hadi kiadások, melyeket ily módon kényszerítettek ki, ne Szerbiát terheljék, hanem ellenségeit. Ha valamely állam nem követelt kártérítést Németországtól, ez legfőképp az amerikai Külügyminisztérium 1918. november 5-i táviratának következménye, mely kizárt bármilyen ilyen irányú követelést, azonban a Bulgáriával kötött fegyverszünet szeptember 29-én, az Ausztriával kötött november 3-án lépett érvénybe – az említett távirat előtt –, és az Amerikai Egyesült Államok nem állt hadban Bulgáriával, ezért a november 5-i távirat nem akadályozhatja hadi kiadásaink Ausztria, illetve Bulgária általi megtérítését.

Ezen jogi érvek mellett ott vannak a gazdasági rendhez kötődő érvek is, melyek döntő jelentőséggel bírnak. Nem szabad elfelejteni, hogy Szerbia területei teljes megszállás alá kerültek már a háború második évében. Ez az invázió igazán *különleges* gazdasági helyzetbe hozta Szerbiát.

1916 vége óta Szerbiát megfosztották minden bevételétől, melyek ellenségei kezére kerültek. Másfelől viszont adminisztrációjának kiadásai nem szűntek meg, hiszen kötelezték mind az országot elhagyó, mind az országban maradó tisztségviselőinek fizetésére. A szerb állam ennél fogva kötelezve volt kiadásai 98%-át külföldi kölcsönök segítségével fedezni. E kölcsönöket jórészt szintén külföldön használták fel, a nemzeti gazdaság nem profitált belőlük. Franciaország pénzügyminiszterének, Klotz úrnak¹⁸⁶ szavaival élve, 50 milliárdnyi francia hadi kiadás a francia adófizetőket gazdagította. Ezzel ellentétben Szerbia az egyetlen ország, ahol a háború során nem jött létre az újjgazdagok osztálya, mely ma az ország gazdasági megújulásában hasznos részt vállalhatna. E külföldön felvett hitelek évjáradékát külföldi pénzben kell rendezni, mely az általuk jelentett terhet csak súlyosbítja. Azon országokban, melyekben a pénz elértéktelenedett, egy ilyen elértéktelenedés előnyös az állam számára a belföldi hitelek, de nagy hátrány a külföldi hitelek esetében.

185 A jelentést nem közöljük.

186 Louis-Lucien Klotz (1868–1930) francia pénzügyminiszter 1917. szeptember 12. és 1920. január 20. között.

Ezenfelül nem szabad elfelejteni, hogy Szerbia ellenséges megszállása az egész lakosság elszegényedését idézte elő. A bolgárok a szó szoros értelmében kifosztották Szerbia irányításuk alá eső kétharmad részét. Parasztjainktól elvették igásállataikat és mezőgazdasági szerszámaikat, ezáltal megfosztva őket munkaeszközeiktől. Az osztrákok, a németekkel egyetemben, azon rövid idő alatt, melyet Szerbiában töltöttek, ugyanúgy cselekedtek, mint a bolgárok, igaz, hogy kissé kevesebb brutalitással. A moratórium törvényével ellentmondásban az osztrákok kötelezték kereskedőinket, hogy azonnal térítsék meg minden adósságukat Ausztriában és Németországban, ezáltal a kereskedők ugyanúgy meg lettek fosztva készpénzüktől, mint a parasztok az igásállataiktól. Végül, még a visszavonulás során, a németek elpusztították vasútjainkat, és bármiféle kommunikáció nélkül hagyták Szerbiát. Ma Szerbia egy gazdasági test vérkeringés nélkül, nem csoda, hogy gazdasági újjáéledése oly nagyon nehéz. Ténylegesen megállapíthatjuk, hogy gazdasági szempontból nézve Szerbia többet szenvedett, mint a háborúban részt vevő bármely ország. Következésképpen különleges pozícióban van, melyet teljes mértékben el kell ismerni.

A hadi kiadások megtérítése nélkül Szerbia hosszú ideig képtelen véghez vinni gazdaságának újjáépítését, és nem képes, legjobb akarata ellenére sem, kívánt pontossággal megfelelni külföldi kötelezettségeinek sem. Hitelezői egyben szövetségesei is, így Szerbia barátainak anyagi érdekei is hiányt szenvednének azáltal, hogy Szerbia ellenségei semmilyen jóvátételre nincsenek kötelezve. Továbbá a szövetségeseinknek elég indokuk van, amint lehet, segíteni Szerbiát gazdaságának újjáélesztésében, elismerve hadi kiadásainak megtérítésére való jogát.

E három követelés képviseli mindazt, ami leginkább szükséges a szerb gazdasági élet újrarendezéséhez. Érintik a kártérítéseket, melyek kifizetésének rögtön a békeszerződés aláírása után meg kell történnie a Jóvátételi Bizottságtól függetlenül; ez mindössze egy számlára történő fizetés, mely nélkül Szerbia olyan nyomorúságos, erőtlén állapotba kerülne, mely példátlan a történelem során. Szerbia csak abban az esetben képes kivárni a rendes jóvátétel kifizetését, amennyiben a fent említett követelések kielégítése azonnal megtörténik.

IV.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság új területei és Ausztria, illetve Magyarország közti kifizetéseket illető követelések

Mielőtt megmagyaráznánk követeléseinket, csupán egy rövid tájékoztatást adunk a régebben az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területeink helyzetéről. Az e területeken maradt osztrák–magyar bankjegyek 8 milliárd koronát tesznek ki. E bankjegyek az Osztrák–Magyar Monarchia államadósságát jelképezik, melyet a mi új királyságunk lesz kénytelen magára vállalni, ha a jóvátételt nem biztosítják számunkra.

Ezenfelül e területeknek köteleességük átvállalni az osztrák–magyar háború előtti adósságok egy részét, melynek összege nem állapítható meg előre, de könnye-

dén elérheti a 3 milliárd frankot. E területek ugyanakkor 6 milliárd koronára rúgó háborús károkat szenvedtek.

Végül pedig, új királyságunk azon állampolgárainak járó nyugdíjak összege, akik az osztrák–magyar vezetés áldozataivá váltak, tőkésítve 5 milliárd frankra rúg.

Ezen államok együttesen felelősek egy 14 milliárd korona és 8 milliárd frank összegű veszteségért, mely kár olyan összeget tesz ki, amelyet sokkal gazdagabb és fejlettebb államok is csak nehezen tudnának megtéríteni, ezért úgy véljük, hogy a méltányosság megköveteli:

- I. hogy e területek mentesüljenek az Osztrák–Magyar Monarchia bármennemű hadi adósságában való részvétel alól. Lengyelországot illetően ez a követelés a Németországgal kötendő békeszerződéssel áll összhangban;
- II. hogy az Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti adósságai annak régi területei közt legyenek felosztva, azok befektetései alapján. Nem igazságos, hogy az adósság ily módon történő felosztása figyelmen kívül hagyja az állami befektetések területi felosztását;
- III. hogy az állami birtokok az új államok tulajdonába bármilyen kártérítés nélkül kerüljenek, hiszen ezek a birtokok szolgálnak garanciaként a fent említett bírságért, mely több mint 20 milliárdot tesz ki, és melyet új államunknak át kell vállalnia;
- IV. hogy az e területeken idegen alattvalókhöz tartozó tulajdon szolgáltson garanciaként a Szerbiát ért károk jóvátételéhez;
- V. hogy a saját állampolgárainkhoz tartozó hajók ne kerüljenek „közösbe”, hanem szolgáltatassák azokat vissza tulajdonosaiknak. E követelést az indokolja, hogy egész Dalmácia a hajózásból nyeri gazdasági erejét, és a teljes dalmát lakosság nyomorba süllyedne, amennyiben elvesztenék hajóikat. Ugyanakkor ezek a hajók biztosítékként szolgálnának a királyság új területei által elszenvedett károkat;
- VI. hogy Bosznia és Hercegovina szintén mentesüljön az Osztrák–Magyar Monarchia adósságaiban való részvétel alól, még a háború előttiekre is vonatkozóan, és minden, az állami birtokok utáni kártalanítás fizetése alól is, az alábbi okokból kifolyólag:

e két tartomány valójában jogilag sosem képezte a Monarchia részét, sem az azt alkotó két államhoz nem volt csatolva. A berlini szerződés 25. cikkelye szerint, lakói akaratának ellenére, osztrák–magyar megszállás alá helyezték őket, de az 1908. évi annektálásig a szultán fennhatósága alá tartoztak, mely annektálás kinyilatkoztatása egy nemzetközi szerződés nyílt megszegése volt. Az ezt – a nemzetközi szerződések tekintélye ellen irányuló kísérletet – követő események, melyek kis híján általános konfliktust generáltak, oly frissek, hogy nem szükséges visszaemlékezni rájuk. Amint a megszállt területeken életbe lépett az új rend, jogviszonyuk a nemzetközi közjog szempontjából nem változott. Lakóikat ugyanúgy megfosztották, mint a múltban, a kormányban való részvételtől anélkül, hogy akár a bécsi parlamentben,

akár Budapesten, akár a közös delegációkban képviselve lettek volna. A legfontosabb ügyeket érintő törvényekről is a kormányzat döntött, idegenek, anélkül hogy azoknak, akik e kérdésekben érintettek voltak, bármilyen beleszólásuk lett volna. A Monarchiához fűződő közjogi és gazdasági viszonyukban, Bosznia és Hercegovina helyzete a nyugati hatalmak gyarmatainak az anyaországgal való helyzetével volt azonos. Pénzügyi szemszögből tekintve e tartományok a háborúig külön költségvetéssel bírtak, az ország bevételeiből finanszírozták azokat, különleges hiteleket bocsátottak ki a nevükben, melyeket felhasználva számos, a közjót szolgáló építkezést és fejlesztést valósítottak meg, a befizetéseket a helyi költségvetésből finanszírozták.

Anélkül, hogy az e két tartományban élő lakosság jól ismert patriotizmusára hivatkoznánk, mely tartományokat a háború során az osztrák kormányzat ellenséges országokként kezelte, és szigorúan csupán a kérdés törvénykezési oldalát tekintjük, reméljük, hogy a Legfelsőbb Tanács mindenben megalapozottnak ismeri el követeléseinket, és átveszi, valamint beiktatja a következő rendelkezéseket az Ausztriával, illetve Magyarországgal kötendő békeszerződésekbe.

1. Bosznia és Hercegovina (vagyis a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, melynek lakosságuk spontán akarata folytán váltak részeivé) különleges helyzetüknél fogva pénzügyi tekintetben felmentést nyernek Ausztria és Magyarország bármilyen adósságainak bármekkora részben történő átvétele alól, az egész Osztrák-Magyar Monarchiát illetően. Természetesen, az 1914. augusztus 1-jéig bezáróan a helyi kormányzat által a két tartomány nevében kibocsátott hitelek annuitásának fizetését folytatni fogják (a Németországgal kötött békemegállapodás 254. cikkelye).

2. A nevezett tartományok (ebből kifolyólag a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság) a területükön található összes állami, magán-, illetve köztulajdonban lévő ingóság és ingatlan birtokában maradnak anélkül, hogy bárkinek bármiféle jóvátételt kellene fizetniük utánuk. Ezen ingóságokat és ingatlanokat az 1909. február 26-i megállapodás értelmében Törökországtól váltották ki 54 millió koronáért, mely összeget e tartományok adósságaként írták jóvá, és hitelekből fedezték, melyek annuitásait az ezt megelőző cikkelynek megfelelően fogják tovább fizetni (a Németországgal kötött békemegállapodás 256. cikkelye).

3. Amennyiben az Ausztria-Magyarország által okozott háborús károkért járó kártérítésben való hozzájárulásra valamennyi felszabadított terület, akár új államot alkotó, akár már létező államokhoz csatlakozó, kötelezve lenne, úgy Bosznia és Hercegovina e kötelezettség alól mentesüljön.

Melléklet

A szerb-horvát-szlovén delegáció által benyújtott memorandumhoz

A békeszerződésekbe beiktatásra javasolt szöveg

Az Ausztriával, Magyarországgal, illetve Bulgáriával kötendő békeszerződésbe beiktatandó záradékok

I. Az ellopott és elkobzott vagyontárgyak visszaszolgáltatása

1. cikkely – Az osztrák, a magyar, illetve a bolgár kormányzat hozzákezd a jelen szerződés életbelépését követő három hónapos időszakon belül minden állat, mezőgazdasági eszköz és gép, jármű, vasúti berendezés és általánosságban bármely érték és értéktárgyak visszaszolgáltatásába, melyeket a bolgár hadsereg által megszállt területeken bármilyen okból elloptak vagy elkoboztak, attól függetlenül, hogy e cselekedeteket bolgár civil vagy katonai hatóság vagy éppen bolgár magánszemély követte el.

2. cikkely – Hogy a visszaszolgáltatást végre tudja hajtani, a szerb kormány különleges bizottságokat nevez ki, melyekben a főbb szövetséges hatalmak is képviselve lesznek, mely bizottságoknak kötelességük lesz még a helyszínen felismerni és azonosítani mindezen tárgyakat. Az osztrák, a magyar, illetve a bolgár kormányoknak kötelességük segíteni a bizottságokat feladatuk végrehajtásában.

3. cikkely – A legszélesebb hatáskörrel kell felruházni e szövetségek közti bizottságokat. Minden általuk tett beazonosítás ellentmondás nélkül elismerendő, és minden azonosított tárgyat rendelkezésükre kell bocsátani, hogy azokat visszaszolgáltassák Szerbiának. A szerb határig tartó szállítási költség az osztrák, a magyar, illetve a bolgár kormányokat kell hogy terhelje.

Az ily módon visszaszerzett tárgyakat levonják a Szerbia által követelt mennyiségekből.

4. cikkely – Amennyiben Bulgária, Ausztria és Magyarország képtelen eleget tenni a fent említett cikkelyekben leírt kötelezettségeinek, úgy a Németországgal kötendő békeszerződés VIII. részének 17. és 18. paragrafusai lépnek érvénybe.

II. Az egyféle vagyontárgyak egyenértékű kárpótlása

1. cikkely – Azonnali kártérítésként az osztrák, a magyar és a bolgár kormányok magukra vállalják, hogy átadnak Szerbiának, a jelen szerződés életbelépését követő három hónapos időszakon belül, havonta egyharmad arányban, természetben, az e cikkelyhez csatolt különleges listákon szereplő mennyiségű marhát, mezőgazdasági eszközt és gépet, járművet, vasúti berendezést és bútort.

Az átadott állatoknak jó egészségben kell lenniük, és a többi vagyontárgy állapota is jó legyen.

Az átadott állatok és vagyontárgyak értéke Ausztria, Magyarország, illetve Bulgária esedékes jóvátételének számlájára frandó.

2. cikkely – Az állatok és vagyontárgyak iménti cikkely szerint történő átadása semmiféleképpen nem csorbítja a szerb kormány azon jogát, hogy folytassa a szerb területekről bármiféle módon, az osztrák, magyar vagy bolgár civil vagy katonai hatóságok által vagy osztrák, magyar vagy bolgár magánszemélyek által ellopott, illetve elkobzott vagyontárgyak és állatok visszaszerzését.

III. Hadi kiadások

1. cikkely – Ausztria–Magyarország és Bulgária közösen és egyénileg megkezdik a háborús károkkért járó jóvátétel mellett, melyre jelen szerződés kötelezi őket, mindazon összegek visszafizetésének végrehajtását, melyet Szerbia a szövetséges és társult kormányoktól vett fel 1914. július 28-a óta, 1918. szeptember 29-ig, az összegekkel járó 5%-os kamat visszafizetésével együtt.

E három állam e tekintetbeli adósságát, mely magában foglalja a Szerbiának átadott összes vagyontárgy értékét is, a Jóvátételi Bizottság állapítja meg.

Az osztrák, a magyar, illetve a bolgár kormányok azonnali hatállyal megkezdik, mindegyik a saját részükért, különleges, egymással megegyező kötelezvények kibocsátását, mely tulajdonosa által húsz évig arany frankra váltható. E kötelezvények fizetési módját és feltételeit a Jóvátételi Bizottság határozza meg, melynek ezek átadásra kerülnek.

Economical and Financial Delegation of the Kingdom of the Serbians, Croats and Slovenians to the Peace Conference. To the Commission for reparation of damages at THE PEACE CONFERENCE 12–27.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 46. cs.

29.

1919. május 26.

Velizar Janković¹⁸⁷ beszéde a béke delegáció Jóvátételi Bizottsága előtt

Szám: 2547.

Jóvátételi Bizottság

Dr. Velizar Janković, Szerbia, Horvátország és Szlovénia küldötte: Trumbić úr és Kosta Stojanović úr felszólalása után engedélyt kér, hogy néhány észrevételt tegyen a szövetségeseknek az Ausztriával kötendő békeszerződés kidolgo-

187 Velizar S. Janković (1880–1966) szerb politikus és pénzügyi szakember, 1920 februárjától 1920 májusáig pénzügyminiszter, a jugoszláv béke delegáció Pénzügyi-Gazdasági Szekciójának szakértője.

zását célzó eljárásával kapcsolatban. Felhívja figyelmüket ezen eljárásnak a kisebb államokra gyakorolt előnytelen hatásaira, mely eljárás szinte a békeszerződés kész szövegével szembesíti őket. Továbbá nemcsak hogy e feltételek tanulmányozására és esetleges megváltoztatására nem biztosítanak számukra elégséges időt, hanem megfosztják őket azon két feltételtől is, amelyek nélkülözhetetlenek a velük való megegyezéshez, úgymint:

1. Nem tartjuk szükségesnek a jóvátétellel foglalkozó fejezeten kívül, hogy a jóvátételi kérdéssel szoros kapcsolatban levő gazdasági, illetve pénzügyi záradékok az előzetes békeszerződésbe iktattassanak. Ez alatt értjük mindazon kérdéseket, melyek az állami tulajdonnal, adóssággal stb. foglalkoznak, mért oly módon, ahogy e kérdéseket saját fejezetükben rendezik, mely fejezetek még nem állnak birtokunkban, a jóvátétellel foglalkozó fejezet által teremtett helyzet súlyosbodhat vagy javulhat.

2. Szintén nincs birtokunkban a Magyarországgal kötendő szerződés szövege, ami nem teszi lehetővé, hogy csupán az Ausztriával kötendő szerződésből megértsük az Osztrák–Magyar Monarchiát illető anyagi kötelezettségek teljes és valós helyzetét. Lévé, hogy az Ausztriára vonatkozó szöveg csak a Szerbia által Ausztria–Magyarországgal, mely annak közös adósa, szemben megformált követelések egy részét érinti, ez azt jelenti, hogy csupán azt látjuk, amit Ausztriának kell megtéríteni, miközben nem tudjuk, hogy mely kötelezettségeket kell Magyarországnak jóvátétel, kárpótlás, visszaszolgáltatás és előleg címén magára vállalnia. A teljesség illetén hiánya és az Ausztriával, valamint a Magyarországgal kötendő békeszerződések közti megosztás többet jelent, mint pusztán kényelmetlenség, hiszen az Ausztriával kötendő békeszerződés javasolt szövege épp jelentős terheket, kötelezettségeket és adósságokat vetít előre, melyeket a felszabadított és Szerbiával egyesült jugoszláv területeknek kell viselniük az Osztrák–Magyar Monarchia egykori területei lévé. Nehéz elszámolni Ausztriával anélkül, hogy a Magyarországgal való kapcsolatokat figyelembe ne vennénk.

Kizárólag a jóvátétel kérdését illetően figyelembe kell vennünk azt, hogy az Ausztriával kötendő békeszerződésből, mely itt áll előttünk, kimaradt a károk közül az egyik legjelentősebb: a valutaügyi kár. Ezt a kárt az ellenség kényszerítette Szerbiára, és nagyjából egymilliárd frankra rúg. E kárt a pénzügyi és jóvátételi bizottságok egyhangúlag jogosnak ismerték el a megszállt országok számára.

Economical and Financial Delegation of the Kingdom of the Serbians, Croats and Slovenians to the Peace Conference. To the Commission for reparation of damages at THE PEACE CONFERENCE 33–34.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 46. cs.

30.

Belgrád, 1919. május 28.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatása a jugoszláv béke delegáció részére a baranyai német községek csatlakozási nyilatkozatairól

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 2023.

Tárgy: Német községek a Jugoszláviával való egyesülésről

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 6637.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A küldöttség május 16-ai, 1636. számú iratával kapcsolatban a Külügyminisztériumnak van szerencsége tájékoztatni, hogy Baranyában eddig a következő német községek nyilatkoztak úgy, hogy kerüljenek a királyságunkhoz:

1. Nagykozár, 2. Rácmecske, 3. Szentkút, 4. Mánfa, 5. Nagynyárad, 6. Rácztöttös, 7. Némethölly, 8. Babarcz, 9. Hird, 10. ?, 11. Hásságy,¹⁸⁸ 12. Kiskozár, 13. Magyarsarlós, 14. Bükkösd, 15. Megyefa, 16. Cserdi, 17. Szökéd, 18. Egerág, 19. Püspöklak, 20. Geresd, 21. Fazekásboda, 22. Maráza, 23. Himesháza, 24. Szür, 25. Püspökmárok, 26. Kisfalud, 27. Udvar, 28. Szederkény, 29. Nyomja, 30. Olasz, 31. Hider, 32. Old, 33. Beremend, 34. Devecser, 35. Ráczpetres.¹⁸⁹

A Belügyminisztérium megjegyzése szerint, akitől ezt a listát kaptuk, Nagynyárad község nem található sem a községi névtárban, sem a földrajzi térképen.¹⁹⁰ A többi nyilatkozatot később küldik.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 37. cs.

188 Helyesen: Hásságy (Baranya m.).

189 Szentkút (ma: Pécs része, Baranya m.), Babarcz (ma: Babarc, Baranya m.), Hird (ma: Pécs városrésze, Baranya m.), Megyefa (ma: Bükkösd része, Baranya m.), Püspöklak (ma: Geresdlak, Baranya m.), Geresd (ma: Geresdlak, Baranya m.), Püspökmárok (ma: Erdőmárok, Baranya m.), Kisfalud (ma: Baranyakisfalud, Baranya m.), Nyomja (ma: Szederkény, Baranya m.), Hider (ma: Olasz településhez tartozik, Baranya m.), Devecser (ma: Pécs-Devecser, Baranya m.), Ráczpetres (ma: Újpetre, Baranya m.).

190 Az illetékes szervek figyelmen kívül hagyták, ugyanis a szóban forgó település több évszázada ugyanazon a helyen, Mohácsról 15, Bólytól pedig 5 kilométerre fekszik a Mohács-Villányvasútvonalon.

31.

Belgrád, 1919. május 30.

A jugoszláv Hadügyminisztérium jelentése a jugoszláv béke delegációnak további 79 baranyai település csatlakozási szándékáról

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 6771.

Békeküldöttségnek

Párizs

A Hadügyminisztérium a következőt jelenti:

„A baranyai helyőrség parancsnoka folyó hó 29-én tájékoztatta a Főparancsnokságot, hogy további 79 falu fejezte ki kívánságát, hogy a mi királyságunkkal egyesüljön.”

A minisztériumnak van szerencsége tájékoztatásul küldeni a fentieket.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

32.

1919. május vége

Bács-Bodrog Vármegye Határmegállapító Bizottságának memoranduma Bácska hatáiról a Párizsi Békekonferencia Területi Bizottsága részére

Memorandum a Határkijelölő Bizottság részére

Összeállította a Bács-Bodrog Vármegye Határmegállapító Bizottsága Szabadkán és Zomborban¹⁹¹

Amennyiben a Párizsban vázolt határokat nem módosítanak a szerb nemzet javára, úgy a legnagyobb igazságtalanság történne éppen azokkal szemben, akiket segíteni kellene, miközben minden ok nélkül előnyben részesítenék a magyarokat, akik a legnagyobb igazságtalanságokat követték el. Ezért kérjük, hogy a határt a mi javunkra javítsák ki, amit a következő okok indokolnak.

191 A zombori és szabadkai értelmiségiekből megalakult, magát Határmegállapító Bizottságnak nevező szerveződés 1919. május végén állította össze a memorandumot, amit a délszláv békeküldöttség Történelmi-Néprajzi Szekciójának elnökéhez, Jovan Cvijićhez juttattak el.

1. Történelmi okok

Az egész Bácskát, valamint a Baja és Szabadka közötti vidéket emberemlékezet óta a szerb nép lakta, még ha a nemesek más nemzetiségűek is voltak. Az avarok után a 9. században itt is, akárcsak Pannóniában kizárólag szlávok maradtak. A magyarok betelepülésével sem érkezett ide nagyobb számú magyar [népesség].

A magyar királyok a pápák felhívására keresztes hadjáratokat vezettek az „eretnekek” ellen Boszniába, ahonnan mindig hoztak magukkal rabokat, akiket a Szerémségben és a Bácskában telepítettek le. Egy 1467–1493-es összeírásból tudjuk, hogy a kalocsai és a bácskai egyházmegyét bosnyák és szerb eretnekek és katolikusok lakták (Rasciani et Bosnenses heretici cum christianis), és hogy régóta itt éltek és nagyon számosak voltak (a longis temporibus copia ingens).¹⁹² Ekképpen írtak maguk a magyarok is Jenő pápának,¹⁹³ aki Marchiai Jakab¹⁹⁴ szerzetést nevezte ki és küldte ide inkvizítornak, hogy a rácokat és a bosnyákokat visszatérítse a katolikus hitre (Fermendzin. Acta Bosnae ecclesiastica. Zagreb, 1892. 158–176.).¹⁹⁵

Az 1526-os mohácsi csata után az elnéptelenedett Bácskából a magyarok elmenekültek, és csak a szerb parasztok maradtak, akiknek már 1527-ben 12 ezer fő hadseregük volt Crni Jovan¹⁹⁶ vezetése alatt a Szabadka–Zenta¹⁹⁷–Szeged közötti területen. A törökök folyamatosan újabb szerb jobbágysorokat hoztak, hogy megműveljék a földet (Turcae cupientes loca ab Hungaris deserta, novis gentibus replere Serviae incolae convocarunt, Katona I. 72.),¹⁹⁸ így módon a 16. században a Bácska teljesen elszerbesedett.

A török defterekből¹⁹⁹ tudjuk, hogy a Baján, Szabadkán, Zomborban és Bácsban állomásozó török helyőrségekben nagy számban fordultak elő szerb katonák, mert név szerint említik őket (Bács-Bodrog várm. monográfiája, I. Zombor, 1896. 219–266.).²⁰⁰ 1572-ben Kelebián, Tompán, Ludason,²⁰¹ Mátéházán, Mélykúton és Jánoshalmán csak szerbek laktak (Tudománytár XI. 171.).²⁰²

192 Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 7. Studii et Opera Georgii Fejér, Budae, 1843. 812.

193 Gabriele Condulmer (1383–1447) IV. Jenő pápa néven a katolikus egyház feje 1431-től haláláig.

194 Dominic Gangala (1394–1476) a szerzetesi fogadalmát kövörően Marchiai Jakab néven tevékenykedő ferences szerzetes és hitszónok, pápai inkvizitor.

195 Eusebius Fermendzin: Acta Bosnae potissimum ecclesiastica. Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium. Zagreb, 1892.

196 Cserni Jovan, Jovan Nenad, Car Jovan Nenad (1492–1527), a Fekete Ember, a mohácsi csata után hadsereget szervezett és önálló területi egységbe kívánta szervezni a délvidéki területeket.

197 Zenta (ma: Senta, Szerbia).

198 Katona, Stephanus: Historia Metropolitanae Colocensis Ecclesiae. I–II. Colocae, 1800.

199 Összeírás; adólajstrom.

200 Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája. I. Szerk. Dudás Gyula. Zombor, 1896.

201 Ludas (ma: Šupljak, Szerbia).

202 A Magyar Tudós Társaság Évkönyve. Tudománytár XI. Pest, 1836.

A törökök katolikusokat is betelepítettek Dalmáciából. 1622-ben említik először a katolikus egyházmegyében a „bunyevac parókiát” a „régí kiváltságokkal” (Parochia Bunjevci cum antiquis facultatibus).

A törökök kiűzése után csak szerbek, bunyevácok és sokácok maradtak. 1687 tavaszán újabb 5000 szerb érkezett Törökországból, összesen pedig 5000 katolikus szerb költözött a Felső-Bácskába. 1690-ben Černojević pátriárka²⁰³ vezetésével sok szerb érkezett Koszovóból és Makedóniából. A Rákóczi-felkelés idején, 1704-ben maguk a magyarok is „Rácország”-nak hívták a Bácskát, 1709-ben pedig nagyszámú szerb érkezett Belovár környékéről: a „sijakok”.²⁰⁴

Bácska legrégebbi, 1715–1720 között végzett összeírásában feljegyezték, hogy ezen a vidéken mindössze 14 magyar család élt: Baján, 1 Nagybaracsán, 1 Bácsborsódban, rajtuk kívül pedig sehol egyetlenegy sem. Ekkoriban Baján 216 szerb ház volt, Zomborban 329, míg Szabadkán 264 szerb és bunyevác ház. A falvakban, Hercegszántón, Garén, Regőcén, Katymáron és Bácsalmáson kizárólag szerbek éltek, egyetlen házban sem laktak magyarok, Madaras²⁰⁵ és Kunbaja pedig pusztá volt. (Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Bp. 1896, maga a magyar minisztérium adta ki.)²⁰⁶

Később kezdetét vette a szerbek üldözése. A németek minden szerbet katolizálni akartak, míg a magyarok a pravoszlávokat és a katolikusokat is magyarosítani akarták, jobbágysorba taszítva őket. Azt, hogy miként történt a magyarosítás, maga Katona meséli el, egy magyar, aki leírja, hogy Kalocsán a magyarok is elfelejtettek magyarul és megtanultak szerbül (Rascianicam linguam cōdidicerunt, patriam autem jam dedidicerunt),²⁰⁷ s hogy emiatt a kalocsai püspök,²⁰⁸ egy magyar gróf büntetés terhe mellett – 12 forint bírság vagy 12 botütés – megtiltotta a szerb nyelv használatát (usum illyricae linguae sub mucta 12 vel floreanorum vel bacuorum in hibuit).²⁰⁹ Katona Histor. Colocens. Eccles. 1800. I. pag. 72.

Az üldöztetés ellen a nép 1735-ben fellázadt, és a pravoszlávok közül 1750-ben sokan Oroszországba költöztek.

203 Černojević Arzen (III. Arsenije Černojević, 1633–1706), ipeki szerb pátriárka. A török hadsereg bosszújától tartva vezetésével került sor a szerbek nagy vándorlására 1690-ben, melynek során mintegy 20–40 ezer szerb család nyert bebocsátást a Habsburg Birodalom, azon belül a Magyar Királyság területére.

204 Vélhetően parasztok.

205 Madaras (ma: Madaraš, Szerbia).

206 Aczád Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–1721. Statisztikai Hivatal, Budapest, 1896.

207 Luigi Ferdinando Marsigli gróf (1658–1730) olasz diplomata, tudós és hadmérnök leírását idézi: Jan Kolar: Wýklad tili Pjymětky a Wyswětliwky ku Slávi Dceřě S obrazy s mappau. Pest, 1832. 428.

208 Parachich Gábor (1699–1745) báró, aki 1733-tól viselte a kalocsai érseki címet.

209 Helyesen: „usum tamen Illyricae linguae sub mulcta duodecim vel florenorum vel bacuorum in hibuit”. Jan Kolar: Wýklad tili Pjymětky a Wyswětliwky ku Slávi Dceřě S obrazy s mappau. Pest, 1832. 428.

Később a császári bizottságok elvették a földet a néptől, a szétszéledt szerbeket és bunyevácokat nagy falvakba telepítették, a földet pedig a császárok a grófoknak és a magyar báróknak ajándékozták, s hogy a népet valamelyest megnyugtassák, Baját, Zombort és Szabadkát szabad királyi városnak nyilvánították.²¹⁰

A szerbektől, bunyevácoktól és sokácoktól elvett földekre németeket, szlovákokat és magyarokat telepítették. Így alakultak ki a 18. század közepén a latifundiумok, amelyek közül az egyiket Redl²¹¹ mérnök családja kapta meg, aki a földmérését végezte.

Az erőszakos magyarosítás miatt felkelés tört ki 1848-ban, amelyben a szerbek szenvedtek a legtöbbet.

Ezt követően jött válaszlépésként a németesítés, majd 1870-től ismét folytatódott a magyarosítás az iskolákban és az egyházban, a szerbek, a sokácok és a bunyevácok szörnyű gazdasági elnyomása az állami hivatalnokok részéről és a sajtóban. A szerb értelmiség arra kényszerült, hogy Szerbiába költözzön, míg a parasztok a határba²¹² vagy Amerikába vándoroltak. 1900-ig a szerbeknél a születések száma 47 ezer volt, ennek ellenére alig nőtt a számuk, mert 31 ezer fő elköltözött. Nem tudjuk, hogy a katolikus bunyevácok közül hányan költöztek el, erről nincsenek statisztikák. Állami tisztséget csak magyarok kaptak, az állami földekre szintén csak magyarokat vagy magyarosított németeket telepítettek, míg a szerbek, sokácok és bunyevácok egy talpalatnyi földet sem kaptak, mi több, elvették rétjeiket, legelőiket és erdeiket.

Most, amikor e földek a szerb fegyvereknek a szaloniki fronton kivívott győzelmének köszönhetően felszabadultak, jogunk van kérni az egész bajai háromszöget, mert minden magyarosító törekvés és erőszak ellenére a magyarok aránya itt ma sem éri el az egyharmadot, s a falvak közel 400 éve tisztán szerbek.

2. Jogi érvek

Az igazságszolgáltatás és közigazgatás folyamatosságát akkor lehetne a leginkább biztosítani, ha az egész közigazgatási egység, tehát a Bajai és a Bácsalmási járás is hozzánk kerülne.

Az árvászéki pénzt a vármegye valamennyi községéből összegyűjtve a vármegyei központi árvászéki pénztár kezeli, amely e pénzt jelzáloghitelek formájában kihelyezi, a maradékot pedig vármegyeszerte különböző pénzügyi alapokba fekteti. Amennyiben a vármegye egy részét elszakítanák, akkor itt és a határ másik oldalán is

210 Baja sohasem volt szabad királyi város.

211 Rédl Ferenc József (?–1763) osztrák hivatalnok, a Magyar Kamara szegedi körzetének prefekta, azaz a királyi birtokok igazgatója, továbbá bácskai adminisztrátor, akinek feladata a rendezetlen birtokviszonyok tisztázása, egyben a telepítések felügyelete volt.

212 Tanyavilágba.

szörnyű nehézségek állnának elő a központtal és a határon kívül maradt területeken lévő intézményekkel, valamint a jelzálogadósokkal való elszámolásban.

Hasonló bonyodalmak várhatók a bírósági letétek, hivatalos iratok, telekkönyvek és kataszterek, továbbá az adójegyzékek vonatkozásában.

Ha már a békekonferencia nem találta igazságosnak, hogy elismerje királyságunk jogát az egész vármegyére, kérnünk kell azt, hogy legalább a községi egységek maradjanak érintetlenül, mert az egyes községi határok megosztása is akkora káoszt idézne elő joggyakorlatunkban, amelyből évtizedekig sem sikerülne kilábalnunk. Amellett, hogy minden tulajdonos számára nagy nehézséget okozna földjének megművelése a határ túloldalán, ez a felosztás a joggyakorlatban is elviselhetetlen helyzetet eredményezne.

Járványok esetén nem lehetne életbe léptetni az állategészségügyi rendelkezéseket, vagy azokat másként hajtanák végre a falvakban, és másként a határban. Eredménytelenek lennének a rendőrségi intézkedések, különösen a termények megóvását célzó mezőgazdasági jellegűek, a községi és a dűlőutak elhagyatottá válnának. Mivel a kataszteri lapokat és térképeket nem lehet szétválasztani, a határ akár csak egy részének elválasztása a területnek e fontos dokumentációtól való megfosztását jelentené. Miután a tulajdoni lapon bejegyzik a tulajdonosnak a község határában található minden ingatlanát, még a legkisebbet és legtávolabbit is, s mert a jelzáloghiteleket és terheléseket az egész tulajdonra bejegyezték, a határ megosztása esetén nem lehetne érvényesíteni a megszerzett jogokat, jogbizonytalanság állna elő, lehetlenné téve a jelzáloghitelezést és az egészséges gazdasági életet.

Napjainkban a sokéves háború miatt számos hagyatéki eljárás és válóper van folyamatban, ezért, ha a falu és a lakosság az egyik államhoz kerülne, míg a föld, e személyek közös szerzeménye, hozománya és öröksége a másik államhoz, az hihetetlen bonyodalmakat okozna.

A községi tulajdon, az árvászéki, az iskolai, a nyugdíj és az egyházi, valamint a községi alapok felosztása is komoly nehézségekkel járna, miként a községeket terhelő adósságok elosztása is. Nehézkessé válna a vadászat, halászat, vízhasználat szabályozása, a lécsapolási társaságok, akadályozva lenne a vízelvezetési és a folyószabályozási társaságok működése, stb.

A felsoroltak miatt jogosnak véljük azon kérésünket, hogy követeléseink minimumaként a határ Szabadka határának északi részén keresztül Bácsalmás, Madaras, Kátymár, Regöce,²¹³ Györgypusztá és Hercegszántó határának északi részén húzódjon.

3. Gazdasági érvek

Szabadka és Zombor Észak-Bácska két gazdasági és kereskedelmi központja, a kevésbé fontos harmadik központ Baja, amely emiatt elmaradt a fejlődésben.

213 Regöce (ma: Ridica, Szerbia).

Minden mezőgazdasági termés, különösen a Bácska északi, homokos részén, a Baja környéki gyümölcsösök és szőlőbirtokok terményeit nagyrészt Szabadkán és Zomboron keresztül hozzák forgalomba. A kommunikációs vonalakat, a közutakat, de főleg a vasutakat úgy építették ki, hogy mindezeket a terményeket Szabadkára és Zomborba szállítsák.

Amennyiben a bajai háromszöget elszakítják országunktól, és Magyarországnak adják, akkor nemzeti és gazdasági életünknek új piacokat és új központokat kell keresnie, új utakat kell építenie, városaink, Szabadka és Zombor pedig elveszítenék gazdasági háttérük nagy részét.

A Bácsalmás–Szabadka és a Bácsalmás–Regőce vasútvonal, valamint a Baja és Zombor közötti két vasútvonal a legkésebb bizonyítéka annak, hogy Bajának és az őt övező falvaknak az elszakítása erőszakosan megzavarná Észak-Bácskában a közigazgatási, kereskedelmi és gazdasági élet rendjét és kiegyensúlyozottságát, ezért kérjük, hogy Baját és az egész bajai háromszöget csatolják a szerbek, horvátok és szlovének államához.

Azok a falvak, amelyek közvetlenül a Párizsban megvont, országunkat és Magyarországot elválasztó határvonalon fekszenek, *par excellence* Szabadka és Zombor gazdasági övezetébe tartoznak. Azok a vasútvonalak pedig, amelyek Bácsalmásba futnak be, és összekötik Bácsalmást és Regőcét, szintén arról tanúskodnak, hogy ez a határ nem maradhat így, hanem távolabb, északabbra kell megvonni.

Ezt a tiszteletre méltó bizottságnak különösen amiatt kell figyelembe vennie, mert az ideiglenesen megvont határ azoknak a falvaknak többségében, amelyeken áthalad, elválasztja a parasztokat a földjeiktől.

Szabadka városától minden ok nélkül mintegy 40 ezer hold földet szakít el és ad a magyaroknak. Ezén a földön nincsenek magyar parasztok, sem magyar falvak, ez az egész föld a szabadkai szerbek és bunyevácok földje, akik azt a harcmezőn nyújtott katonai szolgálataikért kapták, kárpótlásul az elvett legelőkért és rétekért, amelyeket még a török időkben használtak, s amelyeket az osztrákok elvettek tőlük, hogy németeket telepítsenek rájuk. Ezeken a földeken most a szabadkaiak tanyái vannak, és a bizottság nem veheti el és nem adhatja a szerbek és bunyevácok magántulajdonát és Szabadka város tulajdonát a magyaroknak csak azért, hogy ők elégedettek legyenek. A várossal együtt Szabadka egész területének maradnia kell.

Katymárnak nemcsak azért kell hozzánk kerülnie, mert ott alig néhány magyar él, hanem azért is, mert a Párizsban megvont határ melletti földek nagy része a mi oldalunkon marad, és a nép nem élhet a földje nélkül.

Regőce nem vesztetheti el legjobb földjeit északon, hanem egész határának a mi államunkhoz kell kerülnie.

Hercegszántónak már csak amiatt is hozzánk kell kerülnie, mert lakosságának több mint 2/3-a szerb, de azért is, mert hozzátartozik a 9000 holdas Karapandzsa-puszta is, Friedrich főherceg magántulajdona, azé a kegyetlen hadvezéré, aki meg-

engedte és megparancsolta, hogy a magyarok 1914 augusztusában Szabácson²¹⁴ gyűjtogassanak, raboljanak. Ártatlan embereket, nőket és gyerekeket gyilkoljanak, és megbecstelenítsék az európai civilizációt, megölve hét leányt, miután levágták mellüket. Nem járja, hogy ez a föld a magyaroké legyen. A bizottság nem engedheti azt, hogy a hercegszántói szép menyecskék és leányok raporra járjanak, hogy valamilyen Habsburg ismét fényképezze őket úgy, ahogy Vilmos császár fényképezte őket, amikor ide jött vadászni.

Követeléseink minimumának minimuma, amit meg kell kapnunk, az Szabadka határának északi része, Almás²¹⁵ egésze mindkét vasútvonallal, Kunbaja, Madaras, Katymár és Regőce, Györgypuszta és egész Hercegszántó. Mindezt gazdasági okok miatt, mert kereskedelmi és felyevőpiacuk Zomborban és Szabadkán van, és mert az almási vasúti csomópontnak is ide kell tartoznia, de különösen Friedrich főherceg földjének, hogy jövedelméből kielégítsük a szabácsi rokkantak és a bácskai önkéntesek szükségleteit.

4. Vízügyi és hidrotechnikai érvek

Amikor államunkhoz kerül a Ferenc-csatorna, amely Bezdántól²¹⁶ Becségig²¹⁷ szeli át a Bácskát, továbbá ennek a csatornának a Kisszapártól²¹⁸ Újvidékig húzódó leágazása, akkor nemcsak a mi államunk érdekei, de az angoloké és az ő tőkések érdekei is azt kívánják majd, hogy Bajától Bezdánig teljes hosszában hozzánk kerüljön az a csatorna is, amely a főcsatornába szállítja a vizet. Különösen a csatornának az a része, amely a bajai háromszögön keresztül halad, az a hely, ahol a szivattyú van, és a Duna menti árterületek.

A következő okok miatt:

a) a Francis Canal Co részvénytársaság²¹⁹ 1870-ben alakult, döntően angol tőkével. Az elsődlegesen kibocsátott 10 millió korona értékű részvényt az angolok jegyezték. A 9 068 000 korona „A” részvény szintén angol kézben van, és csak a 8 036 000 koronányi „B” részvény van a magyar állam és néhány magánszemély tulajdonában. A társaság a saját költségén kiépítette azt a Bajától Bezdánig húzódó csatornát, amely vízzel táplálja a Ferenc-csatornát, s cserébe megkapta a hajózás jogát a Ferenc-csatornán, a csatorna partját mindkét oldalon, továbbá 2683 hold földet azzal, hogy 1945-ben mindez ismét állami tulajdonba kerül. A Ferenc-csatorna Bezdántól Becségig 118 kilo-

214 Szabács (ma: Šabac, Szerbia).

215 Bácsalmás (Bács-Kiskun m.).

216 Bezdán (ma: Beždan, Szerbia).

217 Becse, Óbecse (ma: Bečej, Szerbia).

218 Kisszapár (Mali Stapar, Szerbia).

219 Magyarul: Ferenc-csatorna Részvénytársaság.

méter hosszú, a leágazása Sztapártól Újvidékig 64 kilométer. A tápcsatorna, amely Bajától szállítja a vizet Bezdánig, 44 kilométer hosszú.

Nemcsak politikai okok miatt szükséges, hogy a teljes csatorna igazgatása, ami most teljes egészében az angolok kezében van, a mi államunknál maradjon, de az angol kapitalisták elsődleges érdekei is azt kívánják, hogy a bajai háromszögben 30 kilométeren húzódó tápcsatornát ne hagyják a magyar államnak, s hogy e 30 kilométer miatt ne veszélyeztessék az egész vállalatot a maradék 196 kilométeren.

Bajánál kerül a víz a Dunából a csatornába, s normál körülmények között természetesen módon, a Sugovica-csatornán jut el Bezdánig a Ferenc-csatornába. Amikor a Duna vízállása nagyon alacsony, akkor Bajánál szivattyúval kell a vizet a Dunából a csatornába juttatni.

Abban az esetben, ha Baja és a tápcsatorna felső része 30 kilométer hosszan Magyarországon maradna, akkor a Ferenc-csatorna gazdasági és technikai jelentősége ki lenne szolgáltatva az államunk irányában ellenséges magyarok kényének-kedvének, s a befektetett angol tőke nyeresége minimális lenne, vagy katasztrofális veszteségeket szenvedne.

Miután a magyaroknak nem fűződik semmilyen érdeke a Ferenc-csatornához, mert az állami részvényeik a mi államunkhoz kerülnének, a továbbiakban nem törődnek a csatorna vízellátásával. Bajánál nem kotornák megfelelően a tápláló csatorna dunai csatlakozását, ami feltöltődne homokkal, és a tápcsatorna kiszáradna. Ugyanakkor alacsony vízállásnál számos kifogást találnának, hogy miért nem szivattyúzzák a vizet a tápcsatornába, mert az manapság sokba kerül, miközben a magyaroknak nem áll érdekében költeni sem a munkálatokra, sem a szivattyúra.

Amikor a Dunában alacsony a vízállás, akkor a folyó Bezdánig 4–5 méterrel alacsonyabb a csatornánál, s az év nagyobb részében a víz nem tud a Dunából a csatornába folyni, ezért az angol társaságnak Bezdánig hatalmas összegeket kellene költenie szivattyúra.

Nem pusztán a 20 millió korona angol tőkerészvény nyeresége, de a hajókba, épületekbe és egyebekbe fektetett tőke is veszélybe kerülne, amennyiben a csatorna torkolata és a szivattyú Bajánál Magyarországnak jutna. Ezért Jugoszláviához kell kerülnie, hogy mindez egy államon belül legyen.

b) Az árvízvédelmi és lecsapolási szövetkezeteknek a Duna mentén, a Margittaszigeti Szövetkezetnek,²²⁰ a Hercegszántó–Bezdán Szövetkezetnek,²²¹ a Kígyóséri²²² és az Igali Szövetkezetnek²²³ teljes egészében a mi államunkhoz kellene kerülnie a következő okok miatt:

220 Értsd: Margittaszigeti Ármentesítési és Belvízszabályozó Társulat.

221 Szántovó–Bezdán Lecsapoló Társulat.

222 Kígyósér Lecsapoló Társulat.

223 Igali Lecsapoló Társulat.

Mindegyik szövetkezet külön-külön a vízelvezető csatornák és az árvízvédelmi gátak önálló rendszere, amelyek hajózhatóvá és művelhetővé teszik azokat a területeket, amelyek korábban megművelhetetlen mocsarak voltak.

Ezek a szövetkezetek csak úgy tudják feladatukat teljesíteni, ha pénzügyi, adminisztrációs, rendőri és technikai irányításuk egy oldalon van. Ezek a szövetkezetek Bajától Bezdánig mintegy 70 ezer hold földet védenek az árvízről. Ezen a területen található a Karapandzsa puszta Hercegszántónál, Frigyes főherceg birtoka, ahol a német császár minden évben vadászaton vendégeskedett. A magyaroknak semmi képp sem szabad megkapniuk ezt a földjét annak a hercegnek, aki Szabácsnál szemmet hunyt a gyűjtogatás és az ártatlan szabácsiak legyilkolása felett. Emellett ezen a területen húzódnak a mohácsi és bácskai szerbek nagybirtokai. Stajević Jovan 430, Acimović Milutin 514, Kalenić Andrija 347, Keserić Franja 181, Krošić Jovan 5494, Pavković Ante 658, valamint Prakatúr Tome²²⁴ 1638 holdas birtokai, továbbá számos egyéb kisbirtok.

Amennyiben ezeket a szövetkezeteket feldarabolják, és technikai berendezésük nem kerül a mi kezünkbe, az nemcsak a ma még termékeny területek elárasztását okozná; de magasabb vízállás esetén végzetes következményekkel járna az alacsonyabban fekvő területeken a Duna mentén Bezdántól Apatinig, mert a szövetkezetek nem lesznek képesek karbantartani a gátakat és az elvezető csatornákat a Duna mentén.

Ezért Bajától délre a Duna teljes árterületének a mi államunkhoz kell kerülnie.

5. Néprajzi érvek

A bajai háromszög teljes vitatott területén mindössze öt magyar falu van, Dávod, Baracska, Monostor, Szeremle és Madaras, és ezek is csak azért, mert a szerbeket elűldözték belőlük. Ma pedig az itteni magyarok jelentős része elmagyarosodott bunyevác, sokác, szlovák és német. Ezek a falvak 1720-ban még tisztán szerb és bunyevác [települések] voltak. Bátmonostoron a török és az osztrák uralom alatt is szerb monostor állt 1704-ig, amikor a magyarok felgyújtották, és a szerzeteseket lemészárolták.

Ma a bajai háromszögben van még 10 bunyevác falu, ahol a bunyevácok többségben vannak, vagyis többséget alkotnak a magyarokkal szemben, ott is, ahol a németekkel szemben kisebbségben vannak. Ezek a falvak: Gara, Vaskút, Szentistván,²²⁵ Csávoly, Szentiván,²²⁶ Mátéháza, Bácsbokod, Bácsalmás, Katymár, Regőce és Hercegszántó.

224 Prakatúr Tamás (1879–1929) mohácsi sokác ügyvéd, a szerb csapatok kivonulását követően Baranya vármegyei kormánybiztos édesapjáról van szó, aki vagyonos dályoki sokác földbirtokos és sertésüzemelő volt.

225 Szentistván (Bajaszentistván, ma Baja része, Bács-Kiskun m.).

226 Szentiván (ma: Felsőszentiván, Bács-Kiskun m.).

Emellett van két német falu, Csátalja és Kunbaja, illetve a németek alkotják a többséget Garán, Vaskúton, Csávolyban és Almáson.

Miután a bizottság erkölcsi feladata, hogy segítsen felszabadítani a szerbeket a magyarok alól, nekünk kell adnia az egész bajai háromszöget. Öt kis magyar falu kedvéért nem adhat a bizottság másik 12, részben sokkal nagyobb falut a magyaroknak csak azért, hogy azok minél elégedettebbek legyenek.

A hét falu közül, amelyek a vázolt határon fekszenek, csak egyetlenegy magyar: Madaras. Az összes többiben a magyarok abszolút kisebbségben vannak, olyannyira, hogy legtöbbször alig teszik ki a lakosság 1/3-át.

Kunbaja német, bunyevác, és nincs semmilyen ok arra, hogy Magyarországnak adják.

Almás régen szerb volt, de most német többségű, a magyarok 1/7-ét sem teszik ki a lakosságának, s közülük is sokan elmagyarosodott szlovákok. Mivel sokkal több szerb van, mint magyar, az egész falut a teljes határával hozzánk kell csatolni.

Katymár régen tisztán szerb falu volt, most elég sok német lakja, de magyarokból nincs 1/6 sem, és ők sem mind igazi magyarok, ezért az egész falut a határával együtt Jugoszláviának kell adni. A katymáriak már 10 évvel ezelőtt át akartak térni a pravoszláv vallásra, de a csendőrök lezárták a falut, és nem engedték.

Regőce régen tiszta szerb falu volt, ma többségében német, a magyarok pedig nem teszik ki a lakosság 1/6-át sem, ezért az északi határának is hozzánk kell kerülnie.

Hercegszántó valaha tisztán szerb volt, és a falu 2/3-a még ma is szerb. A hercegszántóiak többsége minden terror dacára még 1899-ben áttért a pravoszláv vallásra, noha maga az osztrák császár is nyomást gyakorolt a szerb pátriárkára, hogy ez ne történjen meg. A nép akarata volt a döntő. Ezeket a szerbeket, akik ellenálltak a hatalmas osztrák császárnak és az udvarnak, mi most nem veszíthetjük el azért, mert Párizsban nem tudták, hogy itt 2/3 szerb él, s hogy Hercegszántóhoz tartozik Friedrich főherceg földje is, aki a szabácsiakat kínozták és kirabolta.

A szabádkai határ északi részén szerbek és bunyevácok élnek, ezért az nem kerülhet a magyarokhoz.

Madaras az egyetlen magyar falu, ahol nincsenek szerbek, csak itt akadhat el a bizottság a határ megvonásakor. Azonban, ha a bizottság a magyaroknak adja Mátéházát,²²⁷ Bácsbokodot, Szentistvánt, Csávolyt, Vaskutat és Szentivánt, ahol a magyarok mindenütt abszolút kisebbségben vannak, akkor a magyarok rengeteg szerbet és németet kapnak. Ezért úgy lenne igazságos, ha a bizottság gazdasági és stratégiai okok miatt feláldozna egy magyar falut, és nekünk adná egész Madarast a határával, annál is inkább, mert ezek a magyarok többségükben elmagyarosodott szlovákok és németek!

²²⁷ Egykori falu (volt nagyüzemi központ) Baja mellett, melyből mára csak néhány ház maradt.

6. A katolikus egyház érdeke

A kalocsai és a bácsi püspökséget a török hódítás után egyetlen érsekségben egyesítették Kalocsa székhellyel, 1918-ban azonban a demarkációs vonallal ismét két részre választották. Az északi, kalocsai részben 27 plébánia és 53 pap maradt, míg a déli részben 108 parókia 190 pappal.

Az érsekségnek nagy hűbértartalma van, mégpedig 58 ezer hold az északi (kalocsai) részben és csak 15 ezer hold a déli (bácskai) részben Bács²²⁸ körül, valamint 16 ezer hold a bajai háromszögben, aminek nagy része Bajától északra, Szentistván határában van.

Amennyiben a bajai háromszöget elszakítanák a Bácskától, az egybeesne az érsekség északi részével, így a Baja körüli 16 ezer holdas hűbértartalom szintén oda kerülne, miáltal az egyházi javak és terhek megosztása igazságatlan lenne.

A kalocsai részben a bajai háromszöggel legfeljebb 46 plébánia és 88 pap maradna, de 74 ezer holdnyi hűbértartalommal.

A bácskai részben a bajai háromszög nélkül 89 plébánia és 155 pap maradna mindössze 15 ezer holdnyi hűbértartalommal Bács körül.

Az északi, a kalocsai rész aránytalanul sokat kapna, míg a déli, a bácskai résznek túlságosan kevés jutna.

Ezzel a mindössze 15 ezer hold földdel kellene új püspökséget felállítani, és eltartani annak intézményeit: teológiai főiskolát, papnevelőt, papok idősek otthonát, annak a 228 apácának az anyakongregációját, akik a Bácskában 22 kolostorban élnek, és 5 polgári iskolában, egy felső kereskedelmi iskolában, 130 általános iskolában és két árvaházban tevékenykednek. Ez a csekély földbirtok nem lenne elegendő még az egyházi iskolák és a tanítók eltartásához sem, mert a demarkációs vonal innenső oldalán lévő területen 528 tanító van. A szegény, beteges és elesett papok semmilyen támogatásra nem számíthatnának az egyházi hűbértartalmakból.

Emellett világos, hogy a katolikus egyház és papság érdeke, továbbá a Bácska területén maradó kolostorok és katolikus hitoktató iskolák érdeke is azt követeli, hogy az egész Baranya-háromszöget s vele a 16 ezer holdas hűbértartalmat Jugoszláviához csatolják, mert a bácskai katolikusok vallási életé szörnyű kárt szenvedne, ha a hívők kisebb része a kalocsai részben 74 ezer holdat, míg a hívők többsége a Bácskában mindössze 15 ezer holdat kapna.

7. A nép akarata

A sokácok és a bunyevácok, akik a bajai háromszög lakosságának több mint 1/3-át teszik ki, mind a mi államunk alá akarnak tartozni, és ezt több alkalommal is kinyilvánították.

²²⁸ Bács (ma: Bač, Szerbia).

A hercegszántói parasztok már 1899-ben tömegesen tértek át a szerb pravoszláv hitre, bármiféle agitáció nélkül, papjaik, uraik, a magyar kormány terrorja ellenére, dacolva magának az osztrák császárnak az akaratával, aki még a szerb pátriárkát is megfeddte, amiért fogadta a hercegszántókat. Amikor tudjuk, hogy Hercegszántón a lakosság 2/3-a valódi sokác és bunyevác, akkor nem is kell őket többet kérdezni, hanem egyszerűen Jugoszláviához kell csatolni őket.

A katymári bunyevácok már tíz éve is át akarták térni a pravoszláv hitre, azonban a kiküldött csendőrök nem engedték be a papot a falujukba. Amikor a konzervatív falusi nép nemzeti szeretettől vezérelve elhagyja régi vallását, az a nemzeti érzés csúcspontja a történelemben, mert általában fordítva történik. Ez egyben bizonyíték arra, hogy milyen igazságtalanul folytatták a magyarosítást az egyház segítségével.

Azt, hogy a bajai háromszögben minden szerb, sokác és bunyevác hozzánk akar tartozni, bizonyítja az a nagyszámú küldöttség is, amelyet Belgrádba küldtek, kérve, hogy a békekonferencián fogadják el kérésüket. Még Párizsba is elment a bunyevácok küldöttsége, hogy ott is alátámasszák kéréseiket.

A németek, akik a lakosság legnagyobb harmadát alkotják, szintén sok településen kinyilvánították kívánságukat, hogy Jugoszláviához kerüljenek. Szentül hisszük, hogy ha nincs a titkos magyar agitáció és megfélemlítés, s ha megszabadulnának a bizonytalan jövő miatti rettegéstől, a németek többsége örömmel egyezne bele, hogy Jugoszláviához kerüljön, mert tudják, hogy nemzeti életük nem szenvedne elnyomástól, s hogy az iskolában, a templomban és saját házaikban továbbra is németek maradhatnak.

A napokban több ezer magyar munkás tüntetett Baján, és követelte, hogy csatlakozzanak Jugoszláviához, mert félnek a terrortól, ami abban az esetben vár rájuk, ha Magyarországhoz kerülnek, s ugyanez vonatkozik a bajai zsidókra is.

Ebből kiderül, hogy a félelemtől és a bizonytalan jövőtől felszabadulva a nép nagy többsége tiszta szívből csatlakozni kíván hozzánk.

A békekonferenciának és a Határmegállapító Bizottságnak nem lehet az a feladata, hogy a nép ¾-ét akarata ellenére átadja a magyaroknak, hogy ¼-ük segítségével tovább terrorizálják és magyarosítsák őket.

Annyi áldozat és kín után, amit a szerbek elviseltek, úgy lenne igazságos, ha a békekonferencia a szerb kisebbséget is felszabadítaná.

Stratégiai érvek

A magyar sajtó és a mértékadó tényezők már most igyekeznek népszerűsíteni a háborút, amivel vissza lehetne állítani a régi magyar határokat. Ez támadás még a béke [megkötése] előtt! Emiatt egyértelmű, hogy államunknak törekednie kell arra, hogy északi határunk olyan legyen, amit minél könnyebben meg tudunk védeni.

Az ideális határ a legrövidebb lenne, egy egyenes vonal, amely a Dunán Szentistván fölött kiindulva egyenesen halad keletre, és Szeged alatt éri el a Tiszát. Egyetlen más határvonal sem ilyen rövid, egy kanyargós határ pedig nehezen védhető.

Ezért stratégiai okok miatt is követelnünk és kérnünk kellett, hogy megkapjuk az egész bajai háromszöget.

Ez azért is szükséges, mert akkor Bajától Szabadkáig a mi kezünkben lenne a vasút, így a határ mentén könnyebben tudnánk mozgatni csapatainkat, löszert és élelmet szállítani a katonaságnak.

Stratégiai okokból azt is követelnünk kell, hogy a mi kezünkben legyen Baja felett a Duna-híd, hogy könnyebben megvédhessük magunkat a nyugati oldalról érkező támadással szemben.

Amennyiben a bajai háromszög és a Duna-híd meg a Baja-Bácsalmás-vasútvonal a magyarok kezében lenne, akkor államunk egy magyar támadás esetén szörnyen kellemetlen helyzetbe kerülne. Nem csupán a Szabadkától a Dunáig húzódó határvonal lenne átkarolva, de a magyarok nyugatról folyamatosan szállíthatnák vasúttal az újabb csapatokat és löszert, minden erejükkel támadva bal szárnyunkat, hátrányomva azt. Annál is könnyebben, mert a határunk nyugaton a Dunától dél felé olyan alacsonyan van, hogy Moháctól a Dunán keresztül oldalról is tudnák támadni állásainkat.

Ezért stratégiai okok miatt sem lenne szabad, hogy a magyarok kapják meg a bajai háromszöget, mert őrme, nem tudják elrejtetni támadó terveiket, amelyeket még a béke megkötése előtt terjesztenek a nép körében.

Abban az esetben, ha úgy lenne meghúzva a határvonal, ahogy azt Párizsban vázolták, akkor Észak-Bácska annyira ki lenne téve a magyarok fenyegetésének, hogy háború esetén vagy nem tudna védekezni, vagy pedig a szerbeknek erődtítményeket kellene emelniük a határ mentén, kaszárnnyakat építeni, és aránytalanul nagy haderőt tartani a határon.

Az egész 60 kilométer hosszúságú északi határ teljesen nyílt és pusztá lenne végig a határ mentén, falvak és települések nélkül, ahonnan az ellenség mozgását ellenőrizni lehetne. A terep annyira sík és nyáron akadályoktól mentes, hogy az ellenséges haderő a vonattal együtt az éjszaka bármelyik órájában, még hajnal előtt bevonulhatna a két legnagyobb polgári és katonai hatalmi központba, álmukban lepve meg a szerbeket Zomborban és Szabadkán.

Ha a magyarok felkészülnének, és meglepetésszerűen támadást indítanának, úgy első nap délelőtt el tudnák foglalni Zombort, Szabadkát pedig már kora hajnalban.

Szabadka közel lenne a határhoz, és annyira kitárulkozna, hogy az ellenség három oldalról lőhetné kis kaliberű hegyi tarackokkal. A Szabadka és Zombor közötti 40 kilométeres vasútvonal olyan közel fekédné a határhoz, hogy az ellenség a legkisebb ágyúval is száz helyen tudná löni, zavarni és tönkretenni a közlekedést. Néhány

bátor lovas éjszaka bármikor belovagolhatna és felrobbanthatná a vasútvonalat, majd gyorsan visszatérhetne a határra.

Zombor városát, a vármegye és a regiment székhelyét a hercegszántói határról bármikor ágyútűz alá lehetne vetni.

Ebből kifolyólag katonai és stratégiai okok miatt a határt Szabadkától északra természetes és politikai határként kell megvonni úgy, hogy az egész terület hozzánk kerüljön. Emellett Bácsalmás, Kunbaja, Madaras, Katymár, Regőce és Hercégszántó falvaknak is teljes határukkal hozzánk kell kerülniük. Az Árteres Kígyós-érnek²²⁹ úgy kell Jugoszláviában maradnia, hogy az északi oldala szerb kézben van, semmi képp sem a magyarokéban.

Ez az abszolút minimum, amiből nem szabad engednünk, és úgy lenne igazságos, ha a határ Baja fölött haladna keletre Szabadka északi határáig.

Elvenni tőlünk Baját a híddal és a bajai háromszöget azért, hogy kielégítsenek $\frac{1}{4}$ magyart, az gazdaságilag, néprajzilag, de különösen stratégiai szempontból nagyobb katasztrófa lenne, mint ha Franciaországtól elvennék a Saverne–Strasbourg háromszöget, mert itt síkság van, és mert a magyarok Szentistván és Csávoly között megkapnák azokat a magaslatokat, ahol az Isten háta²³⁰ 170 méter tengerszint feletti magasságban van, amelyet úgy meg tudnának erősíteni, hogy többé senki sem tudná őket megtámadni és elfoglalni. Így a magyarok a párizsi konferencia figyelmetlensége miatt – megkapva Baját, a hidat, az Isten hátát és a bajai háromszöget – nemcsak Zombort és Szabadkát uralnák, de stratégiailag dominálnák az egész Bácskát, míg a szerbek a párizsi konferencia által védekezésre lennének kárhoztatva a kedvezőtlen terepen.

Ezért még egyszer megismételjük, hogy stratégiai okokból kérnünk kell Baját a híddal, és az Isten hátát mint a legmagasabb terepet és az egész háromszög stratégiailag legfontosabb pontját. Úgy lenne igazságos, ha legalább a szövetségeseinktől olyan pozíciókat kapnánk, amelyeket meg tudunk védeni, mert az egyértelműen látszik, hogy a magyarok már támadó háborúval számolnak ellenünk.

A Párizsban vázolt határok mellett Zombor és Szabadka polgári hatóságainak és lakosságának már a hadüzenet előtt menekülniük kellene, és a katonai hatóságoknak is érdemes lenne elhagyniuk Zombort és Szabadkát, mert már első nap ágyútűzben állnának. Ez a háború legalább egyértelműen megmutatta, milyen rossz az, ha nagyvárosokat lehet ágyúzni! Hát Szabadkának és Zombornak örökké félelemben kell élnie, hogy már a Magyarországgal vívott háború első napján lebombázzák és megsemmisítik!

²²⁹ Kígyós-ér, ma részben Magyarországhoz, részben Szerbiához tartozik.

²³⁰ Isten háta (Božja leđa) a szél által összehordott futóhomokos domb Csávolynál, amelyből csodátévőnek mondott forrás tört elő.

33.

Belgrád, 1919. június 7.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának tájékoztatása a béke delegáció részére további csatlakozni kívánó baranyai községekről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

A Békeküldöttségnek

Párizs

A tárgyban folytatott korábbi átirattal kapcsolatban a minisztériumnak van szerencséje tájékoztatni, hogy a Belügyminisztérium utólagos jelentése alapján még az alábbi baranyai községek nyilatkoztak úgy, hogy csatlakozni kívánnak királyságunkhoz:

Ráczgörcsöny ²³¹	783 lakossal,
Cseldoboka	233 lakossal,
Hercegszabar ²³²	1064 lakossal,
Lánycsók	2305 lakossal,
Szajk	916 lakossal,
Versend	1475 lakossal,

vagyis eszerint a Mohácsi járásban most 43 165 lakos kíván egyesülni a királyságunkkal, szemben a 13 744 lakossal, akik nem nyilatkoztak, s ezzel a már megindult folyamat erősödött a mi javunkra.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

²³¹ Ráczgörcsöny (ma: Görcsönydoboka, Baranya m.).

²³² Hercégszabar (ma: Székelyszabar, Baranya m.).

34.

Pécs, 1919. június 10.

Vladislav Pandurović²³³ baranyai főispán jelentése a jugoszláv Belügyminisztérium részére a baranyai előkelő magyarok hajlandóságáról, hogy Párizsban kérjék a területeknek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolását

A baranyai főispán a Belügyminisztériumnak

A baranyai főispán

Szám: 1057. / főispán.

ex 1919.

Belügyminisztérium

Bánát, Bácska, Baranya Ügyosztály

Belgrád

Baranya politikailag legkiemelkedőbb és legismertebb személyei, köztük az itteni Draskovich,²³⁴ Keglevich²³⁵ és Festetics²³⁶ grófok, a katolikus klérus képviselői, továbbá birtokosok, exportőrök és a nép egyéb kiemelkedőbb személyiségei személyesen közölték velem, hogy készek elküldeni küldöttségüket a párizsi konferenciára, hogy kérjék Baranyának a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolását, amennyiben ebben a tekintetben támogatja őket az itteni katonai és polgári hatalom.

A legutóbbi idők magyarországi politikai körülményei arról győzték meg ezeket az embereket, hogy egyedül a mi államunk tud biztosítékot nyújtani gazdasági, politikai és kulturális jövőjükhez.

Teljes garanciát vállalnak arra, hogy megteszik, amit ígérnek, de kéri, hogy nyújtsunk segítséget oly módon, hogy velük megy a baranyai helyőrség parancsnoka, Vojin I. Čolak-Antić²³⁷ és jómagam, mint az itteni politikai hatalom képviselője.

Tekintettel arra, hogy a fent említett személyek élvezik ezen emberek teljes bizalmát, hogy bármilyen nézeteltérés esetén meg tudják találni annak útját és módját, hogy elsimítsák azokat, illetve [figyelembe véve azt,] hogy amennyiben a fent nevezettek velük mennének, teljesen bizonyosak lehetnének afelől, hogy szándékuk iránya nem változik meg, tekintve hogy küldöttségünk Párizsban a rengeteg munka

233 Vladislav Pandurović (1876–1944) magyarországi, siklósi születésű ügyvéd, a pécsi honvédtanárképzőiskola tanára főhadnagyi rangban. Az első világháborúban Bécsben a szerb hadifoglyok levelezésének cenzora. 1919 januárjától 1920 januárjáig pécsi főispán.

234 Gróf Draskovich Iván (1878–1963) baranyai, sellyei földbirtokos, neves vadász és vadgazdálkodó, a baranyaiak párizsi deputációjának a tagja 1919 nyarán. A területeknek ismételt magyar igazgatás alá kerülését követően eljárás indult a küldöttség valamennyi résztvevője ellen, de az ő, valamint a Keglevich gróf elleni eljárást pertörlesztés következtében megszüntették. A sellyei Gróf Draskovich Iván Vadásztársaság névadója.

235 Gróf Keglevich Pál (1887–1936) földbirtokos.

236 Gróf Festetics Imréné (1874–1944) szül. Piváry Mária földbirtokos.

237 Vojin I. Čolak-Antić (1877–1945) szerb katonatiszt és diplomata. 1919 szeptemberétől a baranyai szerb katonaság ezredese, 1921-től a Határkijelölő Bizottság jugoszláv tagja.

és az itteni helyi viszonyok nem kellő ismerete miatt nem lenne abban a helyzetben, hogy fenntartsa velük a szükséges kontaktust.

Tekintettel a fent említettekre, úgy vélem, hogy nagyon is érdekünkben áll kérésüket teljesíteni, ezért kérem, hogy a megnevezetteknek adják ki az engedélyt az utazáshoz Párizsba, a baranyai helyőrség parancsnokának és nekem pedig eszközöljék ki a jóváhagyást, hogy ehhez a küldöttséghez nem hivatalosan csatlakozhassunk.

Úgy vélem, hogy ez feltétlenül szükséges, mert csak így módon lehet számítani a teljes sikerre.

Van szerencsém megkérni a miniszter urat, eszközölje ki, hogy Čolak-Antić ezredes úr feltétlenül megkapja előljárója jóváhagyását, miután nekem elegendő a miniszter úr engedélye is.

Pécs, 1919. június 10.

Dr. Pandurović
főispán, királyi kormánybiztos

Forrás: Glibonjski 2009, 77–78.

35.

Belgrád, 1919. június 11.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja prágai képviselőtük jelentését az olaszok szerepéről a magyar támadásokban, és annak lehetőségéről, hogy ezt felhasználva kérjék a korridort

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 7350.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztérium a következő táviratot kapta Prágából:

„A mostani szlovákiai események, melyek bizonyítják az olaszok bűnösségét a magyar támadásokban, talán mégis lehetővé tennék a korridort. Franciaországnak és Angliának el kellene választani emiatt a magyarokat Ausztriától és így közvetve Olaszországtól. Javaslom, hogy utasítsuk delegációnkat a csehekkel közös érélyes fellépésre.”

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.

Párizs, 1919. június 14.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Katonai Missziója vezetőjének javaslata a Magyarországból megszállandó területekre

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Katonai Missziója
Bizalmas száma: 366.

A Békeküldöttség elnökének

Párizs

A június 12-ei, 360. számú üggyirattal kapcsolatban, melyben felsoroltam azokat a katonai rendelkezéseket, amelyeket be kell venni a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe, van szerencsém javasolni, hogy azt is vegyék be, miszerint jogunk van bizonyos területeket katonailag megszállni mindaddig, amíg a magyarok nem teljesítik a békeszerződésben foglaltakat.

Úgy vélem, hogy meg kellene szállnunk:

1. A Bánátban: Makót, Csanádot és Hódmezővásárhelyt.
2. A Bácskában: Szegedet, Jánoshalmát és Baját.
3. Baranyában és a Dráván tartanunk kell azt a vonalat, amelyet katonaságunk már megszállt azzal, hogy Nagykanizsát is el kell foglalnunk.
4. Végül meg kell szállnunk az egész Muravidéket.

Párizsban, 1919. június 14-én

[Petar Pešić] tábornok
a katonai misszió vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.

37.

Ljubljana, 1919. június 18.

Jožef Klekl²³⁸ beadványa a muravidéki szlovén lakosság nevében
a ljubljana püspökhöz, Anton Bonaventura Jegličhez²³⁹

melyben közbenjárását kéri a kormánytól, hogy mielőbb rendezzék a terület sorsát

238 Jožef Klekl (1874–1948) magyarországi szlovén katolikus pap, politikus. Kiemelkedő szerepet játszott a magyarországi szlovén nyelvű lakosság megszervezésében és a jelentős részben általuk lakott területeknek a délszláv államhoz csatolásában az első világháború után.

239 Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937) szlovén katolikus pap, 1898–1930 között ljubljana püspök.

Fenséges és méltóságos Herceg és Püspök Úr! Reménységünk!

Muravidéki menekültként összetört, ám mégis reménykedő szívvel fordulok Kegyelemességéhez, és kérek segítséget a muravidéki papság és a derék muravidéki népesség nevében, amely engem politikai vezetőjének tekint. Folyó évben a bolsevik kormányzattól rémelve a szlovén papok többsége jóváhagyta politikámat, amely Muravidéknek Jugoszláviához csatolását követelte, és írásban kért arra, hogy lépjek fel népünk szabadságáért.

A papság mellett a nép többsége is arra kért a képviselői által, hogy lépjek fel jogaikért.

A Károlyi-kormány puccsa után azok is az én oldalamra álltak, akik korábban elleneztek a politikámat.

Dr. Obál,²⁴⁰ Muravidék kormánybiztosa Belatincon²⁴¹ gyűlést hívott össze, amelyen a szlovén népnek Jugoszlávia ellen kellett volna megnyilvánulnia, azonban mindannyian Jugoszlávia mellett határoztak. A nevezett kormánybiztos átadta nekem a magyar nyelven írt hivatalos levelet erről a szavazásról. Ha szükséges, ez a hivatalos levél a rendelkezésre áll.

A muravidéki szlovén nemzet nevében beszélhetek tehát. Amikor a bolsevik kormány került hatalomra, szörnyű üldöztetések vették kezdetüket a szegény szlovén nép ellen, amitől még most is szenved.

Csak néhányat említenék szenvedéseink közül, mert mindet felsorolni és leírni képtelenség. Szombathelyen püspökünket, gróf Mikest²⁴² szigorú börtönbe vetették, a püspöki palotát és számos plébániát megszálltak és kifosztottak, egyházi öltözköbben gyalázták meg vallásunkat, szétoztatták az egyházi öltözköbket saját követőik között. Alulírottat halálra ítélték csak azért, mert délszláv. Tüll²⁴³ plébánost Felsőszölnöknön életfogytiglani börtönre ítélték. A cserföldi,²⁴⁴ belatinci, muraszombati²⁴⁵ stb. papokat bezárták és megverték, illetve elűldözték, és sokukat bűnösneként bebörtönözték. A népet kirabolták, kárpótlás nélkül veszik el élelmüket, ruhájukat, állataikat és szerszámaikat. Elkobozzák újságjainkat, elvették a nyomdánkat, a papírt és a gépeket. Embereinket lelövik és véresre verik. Nem utazhatunk sehová, ha nincs igazolásunk arról, hogy bolsevikok vagyunk. Minden vagyonunkat el-

240 Obál Béla (1882–1951) szlovén származású magyar történetíró, evangélikus teológiai tanár, újságíró. A Károlyi-kormány alatt, majd a Tanácsköztársaság idején Vas vármegye főispánja és kormánybiztosa.

241 Belatinc (ma: Belatinci, Szlovénia).

242 Gróf Mikos János (1876–1945) katolikus pap, 1911–1935 között szombathelyi püspök.

243 Tüll Géza (1881–1966) német származású katolikus pap, 1913–1928 között Felsőszölnök plébánosa. Egyik felbujtója volt az úgynevezett felsőszölnöki felkelésnek, amikor a falu lakossága 1919. április 10-én rátámadt a Tanácsköztársaság által kiküldött bizottságra.

244 Cserföld (ma: Črenšovci, Szlovénia).

245 Muraszombat (ma: Murska Sobota, Szlovénia).

kobozták, már semmi sincs a tulajdonunkban. Ó, hányszor jöttek az alulírtokhoz jajgatva emberek segítséget kérve. Végletekig kimerült állatokkal kell szállítaniuk a bolsevikokat kirándulásokra; kifogások nem érnek semmit, akár egyetlen kifogásra puskával válaszol a bolsevik. Pénzünk semmit sem ér, ám ha valaki nem fogadja el az értéktelen bolsevik pénzt, azt szigorúan megbüntetik. A bolsevik közlöny három esetet említett, amikor agyonlőtték azokat, akik nem fogadták el a pénzt.

A nép reménykedik a segítségben, és kész minden áldozatra, hogy kiszabaduljon ebből a rettenetes igából, és Jugoszláviához csatlakozhasson.

Alázatosan kérjük Kegyelemsségedet, hogy szerető szívének teljességével hasson a kormányra, hogy mielőbb rendezék Muravidék [sorsát,] mielőtt még késő lenne.

Ljubljánban, 1919. június 18-án

Josip Klekl

csersépföldi plébános

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

38.

Párizs, 1919. június 23.

Jovan Radonić és Stanoje Stanojević professzorok megjegyzései a békeküldöttségre beérkezett nagyszámú csatlakozási nyilatkozat hitelességéről és a felhasználásuk esetén szükséges elővigyázatosságról

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 2419.

Tárgy: Radonić és mások jelentése Baranyáról

Elnök Úr!

Alaposan átnéztünk minden anyagot az egyes baranyai községek nyilatkozatairól, amelyben kifejezik vágyukat, hogy csatlakozzanak államunkhoz. A teljes körű megvizsgálás után a következő megállapításokra jutottunk:

1. Az egész anyag megbízhatatlan, amit küldöttségünk csak mérsékeltén és nagyon óvatosan használhat fel. Először is, mindenki számára gyanús lesz az a tény, hogy a nyilatkozatok nagy része tartalmában és szövegében is szinte szóról szóra megegyezik, ami természetesen nem pusztán azt a benyomást kelti, hogy ezek a határozatok megrendelésre születtek, hanem azt is, hogy minden községbe elküldték a határozat kész formanyomtatványát, amit alá kellett írni. Emellett vannak nyilatkozatok, különösen a magyarok, amelyek ellentétesek a mi állami érdekeinkkel.

Például vannak községek, amelyek kijelentik, hogy a mi államunkban szeretnének maradni, de csak addig, amíg Magyarországon a kommunista kormány van hatalmon, de még erre az időszakra is kérik, hogy a „rég magyar törvények” alapján igazgassák őket.

2. Az államunkhoz tartozni kívánó lakosság számai és arányai pontatlanok és teljesen önkényesek. Így például a Mohácsi járásra azt mondják, hogy „7143 magyar van a mi államunk mellett”. Azonban ebbe a számba nemcsak a magyarokat számították bele azokban a községekben, amelyek a mi államunkkal való egyesülés mellett nyilatkoztak, de azoknak a községeknek a magyarjait is, amelyek még nem kérték ezt, mert ezek szláv többségűek, és feltételezték, hogy azok is a mi államunkkal való egyesülést akarják. Vagyis a hozzánk csatlakozni kívánó lakosság száma, ennek aránya teljesen bizonytalan, így nem lehet őket felhasználni.

Ezért úgy véljük, hogy ezt az anyagot csak úgy lehet használni, ha előzetesen eltávolítjuk azokat a dokumentumokat, amelyek tartalma ellentétes államunk érdekeivel. Úgy gondoljuk, hogy összegezve csak azt kell kiemelni, hogy 116 baranyai község kérte csatlakozását államunkhoz, amelyek teljes lakossága 140 965 fő. Mellékelni kell a térképet, amelyen be vannak jelölve az egyesülést kérő települések.

Ezekkel a nyilatkozatokkal jól alá lehet támasztani a békekonzferencia által nekünk szánt területeknél szélesebb területekre vonatkozó követeléseinket, különösen a Mohács környékére és a Baranyavári-hegységtől északra lévő falvakra.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy amennyiben ezt az anyagot benyújtjuk a békekonzferenciának, előzetesen át kell nézni és meg kell tisztítani.

Emellett a Baranyára vonatkozó követeléseink alátámasztásához fel lehet használni az eszéki Kereskedelmi és Iparkamara nyilatkozatát, miszerint a Dráva bal és jobb partja egy gazdasági és kereskedelmi egység, s hogy Eszék városa és Baranya térsége is nagyon nehéz gazdasági helyzetbe kerülne, amennyiben Baranya nem kerül a mi államunkhoz.

Párizs, 1919. június 23.

Elnök Úr hívei

Jovan Radonić professzor, Stanoje Stanojević professzor

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

39.

Pécs, 1919. július 1.

Milan Đ. Čosić²⁴⁶ iskolai tanfelügyelő Stevan Hadžić²⁴⁷ tábornoknak Baranya gazdasági jelentőségéről, a lakosság hangulatáról és hajlandóságáról a délszláv államhoz való csatlakozásra

Stevan Hadžić tábornok úrnak, hadügy- és tengerészeti miniszternek

Belgrád

Június hónapban több mint 60 baranyai községben jártam. E baranyai települések többségében nagyon jó a hangulat királyságunk irányában, a németek túlnyomó többsége és a magyarok egy jelentős része is – a sokácokról és a szerbekről nem is beszélve – azt kívánja, hogy Baranyát mielőbb és véglegesen csatolják királyságunkhoz.

Ügyszólván nincs élő lélek, aki ne kívánná azt, hogy ezen a vidéken is alkalmazák a Szerb Törvényt,²⁴⁸ nevezetesen, hogy minden dolgos parasztszaládnak biztosítsanak egy darab földet, házat és munkaeszközöket, hogy eltartsa a családját.

A Szerb Törvénynek ez a törvényi szabályozása a tulajdon biztosításáról minden család számára rendkívül nagy hatással van itt mindenkire. Annál is inkább, mert erre fel teljesen mindennapos és általános jelenség, hogy valakinek kihúzzák a párnát a feje alól, elviszik a tetőt a feje fölé, a földről már nem is beszélve, és nyilvános árverésen eladják magán- és köztartozás fejében, mert nem volt semmilyen korlátozás, és a parasztot semmi sem védte.

A Szerbia iránti jó hangulathoz nagyban hozzájárul a szerbiai választási rendszer, azaz a titkos szavazás a választásoknál, mert itt a választójog mindenkinél elég fontos, és nagy szerepet játszik.

Ügyszintén mindenütt arról beszélnek, hogy Szerbia minden vallás irányában nagyon toleráns volt, hogy [mindegyiket] tiszteletben tartotta, és a törvény előtt valamennyit egyformán védte, s még továbbment, nevezetesen, hogy a mohamedán, zsidó, katolikus stb. vallás képviselőit állami forrásokból fizette és eltartotta, és hogy az iskolai oktatás átvételekor az oktatási miniszter úr rendeletet adott ki, mely szerint minden iskolában anyanyelven folyik majd az oktatás.

246 Milan Đ. Čosić (?-?) szerb tanfelügyelő a megszállt Baranyában, a Szerb Népi Radikális Párt tagja, s mint ilyen, jó összeköttetésekkel rendelkezett belgrádi kormánykörökben.

247 Stevan Hadžić (1868–1931) szerb tábornok, 1919-től haláláig négy alkalommal töltötte be a hadügyminiszteri posztot különböző kormányokban.

248 Bár ilyen név alatt egyetlen törvény sem volt bejegyezve, Szerbiában a 19. században intézkedések sorát léptették életbe, amelyek azt célozták, hogy biztosítsák a szerb parasztok anyagi és jogi biztonságát. Így például meghatároztak egy minimum földterületet, amit a paraszttól nem lehetett magántartozás fejében elvenni. Ennek előzményei a törökellenes harcokig és Miloš Obrenović fejedelemig, az 1830-as évekig nyúlnak vissza.

Általában mindez, és a szerbiai törvényi rendelkezések megismerése és az a szabadság, amit az alkotmány és a törvények nyújtanak minden nemzet részére, nagyon nagy hatással vannak az itteni tömegekre.

Természetesen vannak ellenségeink is, de ezek többségében olyan emberek, akik könnyedén, verejték és befektetett munka és tudás nélkül szépen elélegeltek, és a néptömegeket mindenféle ígéretekkel ámították.

Azonban, hogy a jó közhangulatot és a Szerbiához való csatlakozás vágyát dokumentáljuk, álljanak itt ezek a kis népdalocskák, melyeket Baranya-szerte énekelnek, s amelyeket a Pécs körüli sokác falvakban jegyeztem le, mert a nép az ilyen eseményeket az ilyen rövid versekben énekel meg, amit a nép akaratának és hangulatmegnyilvánulásának lehet nevezni.

Íme két-három legjellemzőbb verse:

Nem tudta a német kislány,

Hogy Pécs a határ,

De most már a baranyai leányka is tudja,

Hogy hazája Szerbia!

Zöldül a kamra,

Károly a koronáját hagyja,

Péter király örömmel fogadja,

Hogy fiát megkoronázza!

Köztársaság Magyarország,

Köztársaság Németország,

De Péter fiának császársága, Baranya!

Péter király, a határokat rendezd!

De Baranyát helyezd középre,

Mert Baranyának sok aranyban mérhető értéke.

Ezek és még sok más dalocskák, melyet Baranya népe énekel, a legkésebben bizonyítják öfelsége, a király és öfelsége, a trónörökös, illetve a Szerbia iránt érzett elkötelezettséget és szeretetet.

Ahogy mindenki, aki ismeri Baranyát és a nép hangulatát, úgy én is meg vagyok győződve arról, hogy Baranya egész népénél, nemzetiségétől és vallásától függetlenül nagyon sokat és nagyon gyorsan el lehetne érni. A teljes hűséget, lojalitást és őszinte szeretetet a szerb impérium iránt, ha a tisztviselői kart, mindenekelőtt a közigazgatásban, lecserélnénk egy jobb, becsületesebb, lelkiismeretesebb és embersegesebb tisztviselői karra, mert [a nép] ki van szolgáltatva a közigazgatásnak, amely maradt a régi. Bár a régi tisztviselőket leváltották, mégis maradt a régi magyar rend-

szer, és nagyon-nagyon keveset javult, mert a tisztviselők amennyire alkalmatlanok és tapasztalatlanok, annyira lelkiismeretlenek, és úgy gondolják, a nép van értük, nem pedig ők a népért, és még mindenütt érződik a régi magyar-osztrák bürokratikus rendszer.

Természetes, hogy az ilyen alkalmatlan, és emellett lelkiismeretlen, nem ember-séges és nem hazaszerető közigazgatási tisztviselők többet ártanak az általános hely-zetnek, és több kárt okoznak, mint ha a régiek maradtak volna.

A közigazgatási tisztviselői kar munkájával azt a benyomást kelti minden gon-dolkodó emberben, hogy csak azért jött Baranyába, hogy meggazdagodjon. A nép és az állam érdekei csak a sokadik helyen szerepelnek náluk.

Amint rögzítik a határt, a leghatározottabban fel kell lépni az alkalmatlan és különösen a lelkiismeretlen tisztviselői kar leváltása érdekében, de talán már most is lehetne tenni valamit, mert Baranya népe joggal várja és hiszi, hogy Szerbia meg-teszi ezt.

Baranya népei várva várják, hogy Baranyában rendezzék az agrárkérdést öfel-ségének, a régensnek a királyságunk népei számára kiadott kiáltványának szellemé-ben.²⁴⁹

Ezt a kérdést Baranyában könnyedén és a nép számára kedvezően meg lehet oldani, mert Baranyában 889 142 katasztrális hold föld van, amelyből 331 432 ka-tasztrális hold kötött, azaz olyan föld, amit nem lehet eladni, vagyis nincs kereske-delmi és csereforgalomban, mivel ezek a földek az úgynevezett latifundiumok és másféle földek.

Itt csak a 2000 katasztrális holdnál nagyobb kiterjedésű nagybirtokokat soro-lom fel, amennyire sikerült összegyűjteni a pontos adataikat.

Íme, ezek lennének, és ők a tulajdonosok:

Habsburg Frigyes főherceg	109 010 kat. hold
Schomburg-Lippe herceg	49 208 kat. hold
Pécsi római katolikus káptalan	25 173 kat. hold
Pécsi római katolikus püspök	21 950 kat. hold
Pécsváradi Királyi Közalapítvány	19 178 kat. hold
Báró Biedermann	13 923 kat. hold
Bényovszky gróf	13 218 kat. hold
Draskovich gróf	11 869 kat. hold
Esterházy herceg	11 059 kat. hold
Montenouvo herceg	9 464 kat. hold
A pécsi római katolikus székesegyház	8 540 kat. hold
Grósz Imre és fivére	5 500 kat. hold

249 Sándor régensherceg 1919. január 6-án kiadott manifestumában azt is proklamálta, hogy meg-szüntetik a jobbágyságot és felszámolják a nagybirtokokat, a földet pedig a szegény földművesek között osztják szét az addigi földbirtokosok méltányos kártalanításával. Lásd a 92. lábjegyzetet.

Szimli nemes ²⁵⁰	4 600 kat. hold
Brázay gyáros	2 087 kat. hold
Jeszenszky nemes	1 976 kat. hold
Összesen	325 596 kat. hold

Itt a nagyobb földbirtokokat soroltam fel a telekkönyvek alapján, de van még né-hány ezer katasztrális hold 1000 és 500 hold közötti birtokokból.

A következő jelentésben részletezni fogom az itt említett nagybirtokokat, ne-vezetesen, hogy az egyes birtokoknak mekkora része szántóföld, kert, szénakaszáló, legelő, erdő stb.

Egyelőre csak azt adom meg, hogy az állami statisztikák szerint a baranyai föl-dek így oszlanak meg:

Szántók	421 193 katasztrális hold
Kertek	16 955 katasztrális hold
Rétek	80 828 katasztrális hold
Legelők	114 387 katasztrális hold
Szőlők	48 985 katasztrális hold
Erdők	149 872 katasztrális hold
Nádas, legelők	9 550 katasztrális hold
Utak, mocsarak gyékénnyel és sással	57 369 katasztrális hold
Összesen	899 142 katasztrális hold

Baranya 20. éve 7 546 024 korona földadót fizetett, azonban azóta sok rétet és mocsarat lecsapoltak, így ma több művelhető földterülete van, ezért több adót fizet.

Baranyában, amint azt korábbi jelentéseimben említettem, közvetlenül Pécsnél gazdag szénbánya működik, amely 1895-ben a zárszámadáskor a tulajdonos rész-vénytársaságnak 1 170 809 korona 16 fillér tiszta nyereséget hozott.

Siklós, Beremend, Pécsvárad, Pécs és más települések mellett Baranyának már-ványbányái is vannak, a kiskőszegi kompnál pedig alabástrom és malomkő található. Összességében Baranya kőfejtőkben is éppoly gazdag, mint minden másban.

A pesti Nemzeti Múzeumban több gyűjtemény is található baranyai márvány-ból, amelyből van: sötétzöld, vörös, és mindenféle más.

A pesti parlament építésekor az épülethez felhasznált összes márvány a baranyai kőbányákból származott.

Éppen Pécsen a Tettyén²⁵¹ és az erdő egy részében; [...] ²⁵² ássák a masszát, formáz-zák az agyagot, amiből majolika készül.

Mindebből látszik, hogy Baranya gazdag vidék, és miután mi, szerbek és soká-cok egyharmadnyian vagyunk, a németek vannak a legtöbben, míg a magyarok a legkevesebben, 1/3 alatt, és miután a németek többségében a királyságunkkal való

250 Vélhetően a Szily családról, a gödreszentmártoni uradalom tulajdonosáról van szó.

251 Tettye (ma: Pécs része, Baranya m.).

252 Itt egy értelmezhetetlen félmondat szerepel a szövegben

egyesülés mellett döntöttek, és a magyarok jelentős részét is feltétel nélkül megnyerhetnénk, minden erőnkkel azon kellene dolgoznunk, hogy képviselőink minden tőlük telhetőt megtegyenek a békekonferencián annak érdekében, hogy népszavazást rendeljenek el, hogy népszavazással döljön el Baranyának, ennek a szép és gazdag vidéknek a sorsa, mért, amint azt említettem, a németek többsége minket választott, a magyarok egy jelentős részét pedig megnyerhetjük, a szerbek valamennyien [minket választanak], ahogy a sokácok is, mert ők hús a húsunkból és vér a vérünkben.

Pécs, 1919. július 1.

A tisztviselői kar megbízottja

M. D. Čosić

tanfelügyelő

Forrás: Glibonjski 2009, 79–83.

40.

Újvidék, 1919. július 2.

Az újvidéki Szociálpolitikai Minisztérium Bánát, Bácska, Baranya Osztálya által kiadott rendelet a baranyai mezőgazdasági munkások érdekeinek védelméről

Szociálpolitikai Minisztérium, Bánát, Bácska, Baranya Osztály

2544/I 1919

Sürgös! Sürgös!

Minden községi előjárásnak, továbbá az alispánok és a járási, illetve városi vezetők révén a rendőrségnek

Tekintettel az első háború utáni esztendőben előállt körülményekre, valamint a nehézségekre, amelyek miatt még nem lehetett megoldani a földreform kérdését, a rend, a béke és az újonnan megalakult királyságunk a világ előtt kivívott tekintélyének megőrzése érdekében minisztériumunk kötelességének tekinti, hogy első helyen kezelje és kielégítse népünk legtöbbet szenvedett, legjobban károsult és legelkeseredettebb részét: a mezőgazdasági munkást.

Ezért elrendelem az alábbiakat:

1. A Bánát, Bácska és Baranya teljes területén, minden községben elsősorban helyi munkásokat alkalmazzanak a mezőgazdasági munkálatokban, s csak akkor hívjanak és alkalmazzanak máshonnan munkásokat, vagy olyan birtokosokat, akiknek három lánconál több földjük van, ha ezek nem bizonyulnának elégségesnek. Ebből kifolyólag az újvidéki Szociálpolitikai Minisztérium Bánát, Bácska, Baranya Ügyosztályának engedélye nélkül tilos munkásokat hozni máshonnan, amely enge-

délyt az ügyosztály sürgönyileg csak abban az esetben adja meg, ha a járási előjárók és rendőrfőnökök az alispánon, illetve a városi vezetőkön keresztül igénylik ezt, és jelentették az ügyosztálynak, hogy a helyi földművesek már mind alkalmazásban állnak.

2. A helyi hatóságok igyekezzenek, hogy minden mezőgazdasági munkás elegendő részt kapjon a mostani aratásból, hogy biztosíthassák családjaik élelmezését a következő év telére. Emiatt az alispán urak törődjenek azzal, hogy abból a községből, ahol túl sok munkás van, másik községbe irányítsák őket, ahol hiány van a munkásokból.

3. A helyi jegyző vagy az alispán vagy a járási vezető különleges megbízottjának irányításával mindenütt, minden községben alakítsanak bizottságokat 3–5 birtokosból és ugyanennyi munkásból, akik élvezik a földművesek többségének a bizalmát. Ezek a bizottságok békéltető bíróságokként állapítsák meg az egyes munkákért járó bérezést, hogy ily módon elkerülhetők legyenek a munkabér körüli viták, és mindazok a következmények, amelyek ebből fakadhatnak. A bizottságok döntése ellen az érintettek panasszal élhetnek: az újvidéki Szociális Reformok Osztályán, amely a vitát megoldja, az ő döntései ellen pedig a belgrádi minisztériumnál lehet panasszal élni.

Útmutatásként e bizottságok számára megjegyzem, hogy tekintettel azokra a súlyos körülményekre, amelyek között napjainkban a mezőgazdasági munkások élnek, s különösen tekintettel az idei évi aratás nehézségeire, a bizottságoknak igyekezniük kell, hogy:

a) kaszás nőket csak abban az esetben alkalmazzanak, ha már nincs férfi munkaeerő;

b) a gazdák a lehetőség szerint minél kevesebb gyereket, terhes nőket pedig egyáltalán ne alkalmazzanak ezekre a munkákra;

c) a napszámosok kapjanak:

1. a búza aratásáért és asztagozásáért 1600 négyszögöles holdanként 1,5 (egy és fél) mázsa kicséptelt búzát;

2. három lánctól – egyenként 2200 négyszögöles – egy szekér szalmát;

3. egy pár cseléd (napszámos) egy és fél lánconként (3300 négyszögméter) egy kilogramm szalonnát vagy zsírt;

4. lánconként és kaszánként 10 koronát;

5. kapálásért, töltögetésért, kukorica töréséért és egyéb kukoricával kapcsolatos munkákért a termés egyharmadát mind a kukoricának, mind a kukoricaszárnak, amely termést a gazda szekeren és lovaival kell elszállítani a munkásoknak, továbbá

6. a napszám a mai drágaság közepette ne legyen alacsonyabb 30 koronánál.

Valamennyi megszólított hatóságtól elvárom, hogy ezt a rendeletet azonnal és oly módon hajtsa végre, hogy az a földműveseket kielégítse, és ne taszítsák azok karjába, akik a bolsevizmust kívánják terjeszteni. Ha mezőgazdasági munkásaink elégedetlenek és elkeseredettek lesznek, a télen éhesen és elkeseredetten, semmit sem

mérlegelve a rablás és felforgatás útjára léphetnek, amely úton az orosz és a magyar paraszt a bolsevikokat követve elindult. A bizottság tagjait és minden birtokost szembesíteni kell ezzel, és meg kell tenni mindent, ami lehetséges, hogy a birtokosok minél engedékenyebbek, a munkások pedig minél elégedettebbek legyenek.

Ennek a rendelkezésnek a végrehajtásáról az alispán uraktól és a városi előjáróságoktól pontos és kimerítő jelentést várok. Amennyiben bárhol sor kerülne a munka beszüntetésére, és ha a birtokosok merev hozzáállásával bárhol akadályozná a bizottságokat az egyezség elérésében, arról ezt az ügyosztályt 8–12-ig telefonon értesíteni kell, hogy meg tudja tenni a szükséges lépéseket, és kiadja a megfelelő utasításokat.

Ujvidék, 1919. július 2.

az osztály vezetője, miniszteri megbízott

Vojin Brkić²⁵³

Forrás: MNL BaML IV. 1406. Pécs Szabad Királyi Város SHS királyi csapatok által történt megszállásának iratai, 1918–1921, II.

41.

Pécs, 1919. július 12.

Jegyzőkönyv a baranyai sokácoknak és szerbeknek I. Péter király születésnapjának megünneplésére tartott gyűléséről.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
Szám: 3174.

Tárgy: Pécsi gyűlés a Jugoszláviával történő egyesülésről.

Jegyzőkönyv a baranyai sokácok és szerbek gyűléséről, amelyet a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság uralkodója, Öfelsége, I. Péter király születésnapjának megünneplésére tartottak Pécsen, az 1919-es év júliusának 12. napján.

A gyűlés a következőképp zajlott:

²⁵³ Vojin Brkić (?–?) vajdasági szerb szociáldemokrata politikus, 1919-ben a Szociálpolitikai Minisztérium miniszteri megbízottja.

Kosić Đoko testvérünk, baranyakisfaludi földműves üdvözlö a jelenlévőket, és fel szólította a gyűlést irányító intézőbizottság megalakítására. Az előzetes megállapodásnak megfelelően személyeket javasolt a bizottság tisztviselőinek: Stevan Mihaldžić baranyakisfaludi plébánost elnöknek, Lojzi Andrić testvérünket Olaszból alelnöknek, Milan Glibonjski tanító urat jegyzőkönyvvezetőnek, Petar Dobrović pécsi festőművész urat, Miša Perinog lucsai földműves testvérünket, Mita Pejić kereskedő urat Siklósról, Pavel Orsolić földműves testvérünket Pécsváradról, Mladen Rašić kereskedő és földműves testvérünket Mohácsról és Stevan Stojić törjanci földműves testvérünket a bizottság tagjainak, illetve jegyzőkönyv-hitelesítőiknek.

Miután az egybegyűlt nép egyhangúlag elfogadta a javasolt személyeket, és megbízta őket a gyűlés levezénylésével, Đoka Kosić testvérünk szívélyesen megköszöni a fent nevezettek kiválasztásának elfogadását, és megkéri az elnököt, hogy nyissa meg a gyűlést.

Az elnök a saját és a többi tisztségviselő nevében röviden megköszöni a bizalmat, és megnyitja a gyűlést, amelyet határozathozattal és döntési joggal felruházottnak nyilvánít. Továbbá szép és hosszú beszédében bemutatja Baranyának és népének történetét a múltban és helyzetét a jelenben, különös tekintettel Baranya elcsatolásának kérdésére a békekonferencián. Szilárdan hiszi, hogy hatalmas és hűségess szövetségeseink, akiket dicső Szerbiánk segítségével nyertünk meg, nem fogják megengedni, hogy igazságtalanság történjen az itteni néppel, amely egész életében szívében és lelkében oly sokáig szenvedett, nehezen viselte, hogy megalázzák és elnyomják idegenek, akik saját hatalmuk alá kényszerítették őket, amely népet most a hős szerb harcosok erős és acélos ökle védelmez; hiszi, hogy a baranyai nép jogos kívánsága meghallgatásra talál és teljesülni fog.

Befejezve beszédét, a nép nagyfokú lelkesedése mellett átadja a szót dr. Petar Stojković ügyvéd úrnak Dárdáról.

A szónok magasztalja ezt az ünnepélyes napot, hálát ad Istennek és a szerb katonaságnak, hogy megértük azt, hogy a mi ősi és büszke Pécsünk főteréről a mi szent pravoszláviánk háláadó imája zeng I. Péter királyunk hosszú és egészséges életéért, kiemelve továbbá a gazdag és kedves vidék szépségét és értékét, bátor népét, s azt, hogy ennek a miénknek kell lennie, és a miénk is lesz.

Javasolja, hogy küldjenek erről a gyűlésről egy üdvözlő táviratot a gyűlés határozatával a békekonferenciára küldöttségünk elnökének, Nikola Pašić úrnak azzal a kéréssel, sorsunk végső rendezésénél minden erejével azon legyen, hogy Baranyát csatolják a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz.

A beszédet figyelmesen meghallgatták, a javaslatot elfogadták, és a szónok viharos egyetértés mellett felolvassa a következő határozatot:

Szerbek és sokácok, magyarok és németek Baranya minden tájáról együtt ünnepele Pécsen öfelsége, I. Péter király születésnapján, népgyűlést alakítottak, hogy kinyilvánítsák kívánságukat, és kérik a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Béke-delegációjának elnökét, Nikola Pašić urat, hogy továbbítsa a békekonferenciának

e rendkívül népes népgyűlésről küldött, lelkünk aggodalmát tükröző kérésünket, hogy a határok rendezésénél Baranyát feltétel nélkül csatolják a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz.

Az elnök, Stevan Mihaldžić úr javasolja, hogy ő királyi felségének, Sándor trónörökösnek és régensnek is küldjenek üdvözlő táviratot, a hitelesített és aláírt jegyzőkönyvet pedig a gyűlés kiválasztott megbízottja adja át a királyi biztos főispánnak, dr. Vladislav Pandurović úrnak azzal a kéréssel, hogy külön futárral küldje el és adja át a királyi kormánynak Belgrádban. A gyűlés megbízottjának, aki a kézbesítést végrehajtja, dr. Svetislav Rajić²⁵⁴ alispán urat javasolja.

A javaslatokat elfogadják, és a jegyzőkönyvvezető felolvassa a következő tartalmú üdvözlő táviratot:

Szerbek és sokácok Baranya valamennyi tájáról együtt ünneplik ma Pécsen az Ön fenséges apjának, őfelségének, I. Péter királynak a születésnapját, arra kérve az Istent, hogy még hosszú és egészséges és erényes élettel ajándékozza meg, hogy láthassa nemzetünk egyesítésének és felszabadulásának Önre hárult beteljesülését. Elnézve a mi kedves sólymainknak, az Ön hős katonáinak pompás sorait, akik növelték mai ünnepségünk fényét, és köztük az Ön ünnepelt VI. ezredét, határtalan öröm és a szebb és nagy jövőnkbe vetett rendületlen bizodalom töltötte el szívünket és lelkünket.

A gyűlés a „Téged áldalak, Uram” eléneklésével és a király, családja és katonasága éljenzésével zárult.

Aláírva: Stevan Mihaldžić,²⁵⁵ elnök

Milan Glibonjski, jegyzőkönyvvezető

Petar Dobrović, festőművész

Stevo Stojić hitelesítve

Pavo Orsolić Böröcz Péter

Perin Miša

Mita Pejić

Mladen Rašić²⁵⁶

Az előbbi jegyzőkönyvhöz a következő kiegészítés tartozik. A gyűlésen utólag jelentkezett szólásra Juraj Folnegović²⁵⁷ úr, katolikus lelkész Versendről, hogy mint a baranyai sokác testvérek lelkipásztora beszéljen a háromnevű nemzet egységéről. A szónok lelkes és őszinte szavai és gondolatai mind a szerbek, mind a sokácok szívében mély és erős hatással voltak, és a nép viharos helyesléssel üdvözölte az egységet, a királyt, a trónörököszt és az új államot, a szerbek, a horvátok és a szlovének királyságát.

²⁵⁴ Rajić, Svetislav (1889–1941) bácskai szerb jogász, Pécs kormánybiztos főispánja 1919–1921-ben.

²⁵⁵ Stevan Mihaldžić (1861–1942) baranyakisfaludi szerb esperes, a jugoszláv béke delegáció szakértője baranyai kérdésekben, a *Baranya története a legrégebb időkől* című könyv szerzője.

²⁵⁶ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

²⁵⁷ Juraj Folnegović (?–?) versendi katolikus plébános, a délszláv nemzeti ügy aktív harcosa, 1920 októberétől a pécsi árvaszék elnöke.

Szintén utólag jelentkezett, és sikeres beszédet mondott német nyelven Karl Ebenhardt²⁵⁸ német tisztviselő Pécsről, akinek lelkes szavaira mennydörögve válaszolt a német „Hoch!”, [éltetve] a királyt, a trónörököszt és a szerbek, a horvátok és a szlovének királyságát, amelynek hű alattvalói kívánnak lenni.

E beszédekét követően jelentette ki a gyűlés és a bizottság előtt Adam Baumann,²⁵⁹ illocskai német és Böröcz Péter, birjáni magyar, hogy alá szeretné írni ezt a jegyzőkönyvet, amit egyhangúlag elfogadtak.

Aláírja és hitelesíti:

Milan Glibonjski
jegyzőkönyvvezető

Stevan Mihaldžić
elnök

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 17. cs.

42.

Belgrád–Párizs, 1919. július 13–15.

A szerb hadsereg vezérkari főnöke, Mišić vajda tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció katonai misszióját vezető Pešić tábornok részére a hivatalos jugoszláv álláspontról a Tanácsköztársaság elleni intervenció kérdésében

Belgrád 147-2000-13/VII

Párizs 15/VII

Pešić tábornoknak, Párizs

Tudassa Fochsal,²⁶⁰ hogy a 2 lovas és 1 gyalogos ezredből, valamint 5 ütegből álló csapataink mellett, amelyek Szabadkáról fognak Pest felé vonulni, a Magyarország elleni támadásban részt vesznek majd a Baranyában és a Muraközben lévő csapataink is: 8 zászlóalj, 6 üteg és 4 lovas szakasz.

Emellett a szabadkai egységet megerősítjük az első gyalogezereddal, amelyet Makedóniába szántunk, ahol az olasz befolyás állandó nyugtalanság és forrongás forrása.

Kérje Fochtól, hasson oda, hogy az olaszok a teljes vonalon hagyjanak fel minden ellenünk irányuló agitációval, és biztosítsanak bennünket a bolgár határon.

Csak így tudunk szabadon fellépni Pest ellen.

²⁵⁸ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

²⁵⁹ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

²⁶⁰ Ferdinand Foch (1851–1929) francia tábornok, marsall. 1918 tavaszától az antant katonai erőinek főparancsnoka, részt vett a Párizs környéki békerendszer feltételeinek kidolgozásában.

Ezen kívül kérjen határkiigazítást a Bánátban, a Bácskában és Baranyában, valamint a Muravidék megszállásának jogát.

Győzze meg arról, hogy rendkívül feszült a helyzet, és a szocialisták reakciói miatt a Pest ellen vonuláskor az egész országban szükség van helyőrségekre.

Az első gyalogezred Szabadkán lesz folyó hó 18-a körül. A többi csapat már a helyén van.

Mišić vajda

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 19. cs.

43.

Belgrád, 1919. július 17.

A jugoszláv kormányfő, Stojan Protić utasítása a jugoszláv békedelegáció vezetője részére, hogy tegyen meg mindent a Magyarország elleni intervencióban való részvételük ellentételezése, a Muravidék megszállása és a bánáti határkiigazítás biztosításáért

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Szám: 10 528.

Számjeltávirat Belgrádból 1919. július 17-én

Párizsban 1919. július 18-án²⁶¹

Személyesen.

Habár a Főparancsnokság Pešić tábornokon keresztül már kiemelte a Magyarországgal szembeni határmódosítás kérésének szükségességét a Magyarország elleni katonai expedíció apropóján, és Ön is ismeri ez irányú kívánságunkat és ennek szükségességét, mégis fontosnak tartom, hogy ezúton is arra kérjem, tegyen lépéseket ennek értelmében akkor és úgy, ahogy azt a legmegfelelőbbnek tartja. Úgyszintén igyekezzen megszerezni a hivatalos vagy akár csak hallgatólagos beleegyezést a Muravidék megszállásához és a bánáti határkiigazításhoz.

No. 8960.

Protić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

²⁶¹ A táviratra kézzel ráírták, hogy „Nagyon sürgős”.

44.

Eszék, 1919. július 24.

A Szlavóniai Kereskedelmi és Iparkamara memoranduma Barcs kereskedelmi és közlekedési jelentőségéről és az elvesztéséből fakadó várható gazdasági hátrányokról

Szlavóniai Kereskedelmi és Iparkamara

Eszék

6862 ex 1919

Ante Trumbić külügyminiszter úrnak Párizsba

A párizsi békekonferencia működéséről s különösen az új határok kialakításával kapcsolatban eddig érkezett hírek alapján úgy tűnik, hogy Jugoszlávia Dél-Baranyának Barcsig történő elcsatolására vonatkozó kérései nem találnak kellő megértésre. Alulírott kamara ezt az újsághírek alapján állapítja meg, amelyek szerint a határ Jugoszlávia és Magyarország között a Mohács–Villány–Donji Miholjac-vonalon fog húzódni.

Úgy tűnik, hogy a jugoszláv érdekek képviselői nincsenek kellő mértékben tisztában Barcs óriási jelentőségével, ezért nem is képviselik olyan eltökéltséggel, amilyet e kérdés jelentőségénél fogva valójában megérdemelne. Kamaránk emiatt úgy látja, nem fölösleges lépés a részéről, ha ehelyütt igyekszik megvilágítani Barcs különleges gazdasági jelentőségét.

Barcs önmagában valóban csak egy kis mezőváros, azonban kereskedelmi helyként jelentőségében felülmúl több várost, amelyek megszerzéséért az újonnan létrejövő államok egyike-másika éles harcot vív. Közismert, hogy a Dráva – a legfontosabb vízi út hazánk nyugati és keleti része között – csak Barcsig hajózható. E vízi útnak eddig az volt a feladata, hogy lebonyolítsa egyfelől Magyarország egykori déli területeinek, azaz a mai Vajdaság agrártermékeinek, másfelől pedig a nyugati vidékek ipari termékeinek az iparilag elmaradott délkeleti vidékekre való szállítását. Ez a forgalom, amelyből Szerbia az egykori Osztrák–Magyar Monarchia szerencsétlen vámpolitikája miatt kimaradt, meglehetősen kiterjedt volt. Aratáskor uszályok százai voltak Barcsnál, amelyek ideszállították az említett vidékek termékeit, hogy továbbszállítsák őket a nyugati vidékekre. Az új körülmények között Barcs mint átrakodó központ jelentősége még sokkal nagyobb lesz, miután Szerbia agrárfölöslegének legnagyobb átrakóhelyévé kell válnia, ezzel egyidejűleg továbbra is fő pontja lesz annak a forgalomnak, amely a nyugati vidékek ipari termékeit szállítja Szerbiába. Ezt a földrajzi fekvéséből fakadó fontos nemzetgazdasági feladatot Barcs csak akkor tudja betölteni, ha mindazon területek, amelyeknek a forgalmát lebonyolítja, egy állam keretein belül vannak. Teljesen más helyzet alakulna ki, pontosan a szerbek, horvátok és szlovének újonnan létrejött államának azon vidékei kárára, amelyek rászorulnak a Dráva biztosította vízi útra, amennyiben Barcs Magyarországhoz kerülne, és így vámkülföldnek számítana. Ebben az esetben e legfontosabb vidékeink termékeinek forgalma teljes

mértékben át lenne engedve a magyar állam kényének-kedvének, amely akadályozhatná kapcsolatunkat a nyugati vidékekkel, mi több, minket a nyugati piacoktól teljesen elzárna. Amennyiben tehát a Dráva nyugati partja Magyarországhoz kerülne, illuzórikussá válna a szabad hajózás a Dráván, mert még ha a folyó déli része teljes hosszában a fennhatóságunk alá kerül is, erőfeszítéseinket a magyar hatóságok rendelkezései zavarhatják. Önmagában a nemzetközi hajózási jog sem nyújtana elegendő biztosítékot a magyar állam pressziójával szemben, nem kárpótolna Barcs elvesztéséért.²⁶² Barcs elvesztéséből következő veszteséget ugyan ellensúlyozni lehetne azzal, hogy a mi partunkon Barccsal szemben építünk egy kikötőt és átrakodó állomást. E szándék megvalósítása azonban úgyszólván kivitelezhetetlen, mert e munkálatok olyan anyagi áldozattal járnának, amelyeket a mi fiatal államunk nem tudna elviselni. A Dráva hozzánk került oldala elárasztott terület, a víz sekély, telé homok- és kavicspadokkal, ezért a mi partunkon még a legmagasabb vízállás mellett is gyakorlatilag lehetetlen kikötőt építeni. Egy ilyen kikötő kiépítése a mi oldalunkon tehát különleges technikai megoldásokat és eszközöket igényelne, ami azonban továbbra sem zárna ki újbóli feltöltődését homokkal. Ebben az esetben ugyanakkor nemcsak a kedvezőtlen folyami viszonyokat kell figyelembe venni, hanem kiemelt figyelmet kell fordítani arra a körülményre, hogy a mi partunk teljesen lapos. E hiányossága mellett a természetes védelem hiányát kiterjedt munkálatok révén, mesterséges védelemmel kellene pótolni. Ezzel összefüggésben a teljes vasúthálózatunkat is át kellene építenünk, mert Barcs mint a drávai hajózás kiindulási pontja természetesen fő vasúti csatlakozási pont is, ahová befutnak a legfontosabb vasútvonalak, amelyek lebonyolítják a nyugati irányú és a Horvátország, illetve Magyarország belsejébe irányuló forgalmat.

Barcson mindezen feltételek, amelyek a kiterjedt forgalom lebonyolításához szükségesek, mind a kikötő kiépítését, mind a vasúthálózatot illetően adottak. Ugyanígy rendelkezik a szükséges raktárakkal, hajózási társasággal stb.

Barcsról indul a Déli Vasút – amelyben a francia tőkének olyan nagy része van – Kanizsán és Bécsújhelyen keresztül Bécs felé, továbbá Murska Središte²⁶³ – Csáktornya²⁶⁴ irányba, keresztülszelve a Muravidéket Pragerhof,²⁶⁵ majd tovább Marburgon²⁶⁶ és Grazon keresztül Bécsbe, illetve Klagenfurt–Villachon át Tirolba, majd Celje, Ljubljana, Trieszt és Rijeka [felé]. Barcs továbbá a Déli Vasút igazgatása alatt álló vasútvonalaknak is kiindulási pontja, nevezetesen a Barcs–Pakrac²⁶⁷-vonalnak, leágazásaival egyfelől Bjelovar–Križevci²⁶⁸ felé, másfelől Našice,²⁶⁹ Slatina²⁷⁰

262 Kihúzások az eredeti dokumentumban.

263 Murszerdahely (ma: Mursko Središće, Horvátország).

264 Csáktornya (Čakovec, Horvátország).

265 Pragerhof (Pragersko, Szlovénia).

266 Marburg (Maribor, Szlovénia).

267 Pakrac (Pakrac, Horvátország).

268 Kőrös (Križevci, Horvátország).

269 Nekse (Našice, Horvátország).

270 Slatina (Slatina, Horvátország).

és Eszék irányába, további csatlakozásokkal Horvátország és Szlavónia belseje felé. E számunkra nem mellékes jelentőséggel bíró vonalak mellé tartozik még a Kiskőszeg–Baranyavár–Pélmonostor²⁷¹–Siklós-, továbbá a Mohács–Villány–Pécs- és végül a Barcs–Somogyaszob-, valamint a Barcs–Kaposvár-vonal. Az összes említett közül számunkra a legnagyobb jelentőséggel bíró a Gyékényes–Csáktornya–Pragerhof-vonal, amely a legrövidebb és legközvetlenebb összeköttetést biztosítja a Muraköz és Szlovénia, továbbá a szerbek, horvátok és szlovének államának keleti területei között. Abban az esetben, ha Barcsot nem kapnánk meg, ez az összeköttetés teljesen illuzórikus lenne, illetve e vidékeink közötti teljes forgalmat is sokkal költségesebb módon kellene lebonyolítani.

Nem lehet és nem is szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy mi közismerten agrárállam vagyunk, vagyis forgalmunk nem fog kizárólag a belföldre korlátozódni, hanem – normális körülményeket és jó aratást feltételezve – jelentős mezőgazdasági terményfölöslegünk lesz, amelyek természetes kiviteli helye az Osztrák–Magyar Monarchia nyugati területei, amelyek a korábbi években is irányult kivitelünk, s amely területek országunk földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan elsősorban számításba jöhetnek. Ezek a területek az újonnan megalakult Német-Ausztria, esetleg Csehszlovákia, továbbá Dél- és Nyugat-Tirol, távolabb pedig Olaszország, Svájc és Dél-Németország. Egyértelmű, hogy az egykor a Magyar Királysághoz, most pedig a szerbek, horvátok és szlovének államához tartozó területek termékeinek forgalmát döntően most is kizárólag Barcson keresztül kell lebonyolítani.

Barcs elvesztése tehát nem biztosítaná a saját területeink közötti legrövidebb és legolcsóbb összeköttetés fennmaradását, hanem komoly nehézségeket okozna a nyugati országokkal folytatott kereskedelmünknek. Közvetett módon – amint azt már említettük – Franciaország is jelentős mértékben érintett e kapcsolatokban, tekintve, hogy a Déli Vasút részvényeinek legnagyobb része francia tulajdonban van, így amennyiben azon köllémertenségek okán, amit Magyarország okozhat nekünk, arra kényszerülünk, hogy más útvonalakat keressünk termékeink számára, annak a jelen körülmények között elsősorban a Déli Vasút, s általa a francia tőke látna a legnagyobb kárát. Úgy véljük, hogy ilyen körülmények közepette nem ütközik nehézségekbe az antant számára világossá tenni Barcs Jugoszláviához csatolásának jelentőségét. Egyébként az illetékes francia körök már rég felismerték Barcs jelentőségét. Ennek legjobb bizonyítéka éppen az a körülmény, hogy pontosan az a vasúttársaság, amelynek részvényesei franciák, tették meg Barcsot vasútvonalaik kiindulási pontjává. Alulírott Kereskedelmi és Iparkamara nem csupán vidékünk, hanem egész Jugoszlávia érdekeinek szem előtt tartásával nyújtja be előterjesztését, s arra kéri Önt, Miniszter Úr, hogy az itt leírtakat mértékadó helyen szíveskedjen előadni.

271 Pélmonostor (Beli Manastir, Horvátország).

Ugyanezt a jelentést a kamara elküldte Belgrádba dr. Stojan Protić úrnak, a minisztertanács elnökének is.²⁷²

Kelt Eszéken, 1919. július 24-én

Szlavóniai Kereskedelmi és Iparkamara

elnök²⁷³

titkár²⁷⁴

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

45.

Belgrád, 1919. július 31.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Belügyminisztériuma Bánát, Bácska, Baranya Ügyosztályának átírata a Külügyminisztérium részére a Péter-napi pécsi nagygyűlés jegyzőkönyvével

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Belügyminisztériuma

Bánát, Bácska, Baranya Ügyosztály

Belgrád

Bizalmas szám: 258./1919.

A Külügyminisztériumnak

Belgrád

Van szerencsém mellékelni az idei Péter-napi pécsi népgyűlés jegyzőkönyvét azzal a kéréssel, hogy szíveskedjenek eljuttatni Párizsba a békeküldöttségünknek. A jegyzőkönyvből kiderül, hogy a szerbek mellett a baranyai sokácok, németek és magyarok is Baranyának a szerbek, horvátok és szlovének királyságához csatolása mellett döntöttek.²⁷⁵

Belgrád, 1919. július 31.

A miniszter utasítására megbízott

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

272 A dokumentum végén kézzel írt megjegyzés: „A fenti megjegyzésekkel és javításokkal lefordítani, és átadni Trumbić úrnak még holnap délb. J(ovan) C(vijic)”.
273 Olvashatatlan aláírás.
274 Olvashatatlan aláírás.
275 Lásd a 41. dokumentumot.

46.

Belgrád, 1919. augusztus 5.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a békedelegáció részére a ljubljana-i tartományi kormány kérését, melyben kéri, hogy mielőbb vonuljanak be a Muravidékre, megakadályozandó azt, hogy a területet teljesen kifosszák a magyarok

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 9722.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a következő kérést, melyet a tartományi kormány elnöke, dr. Brejc²⁷⁶ nyújtott be.

„Ljubljana, augusztus 4. Klekl Jožef plébános útján megbízható muravidéki személyektől értesültünk, hogy a Muravidéken megkezdődtek a rekvirálások. Több száz marhát tereltek el naponta a parasztoktól, a gabonát azonnal elviszik a cséplőgépből, elveszik a ruhát; emellett zajlik a sorozás a vörös gárdába. Szegény muravidékiek képviselőjükön, Klekl plébánoson keresztül bátorzkodnak jelenteni a tartományi kormánynak szerencsétlenségüket, és kérni, hogy az országos kormányon és az antanton keresztül azonnal szüntessék be a Muravidék égbe kiáltó kifosztását, és siessenek a mielőbbi megszállással, mert ellenkező esetben Jugoszlávia gabonarakárak helyett csak gazdasági romokat fog kapni. Ezt az elkeseredett jelentést azzal a kéréssel nyújtom be, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket.

Brejc elnök s. k.”

Belgrád, 1919. augusztus 5.

A miniszter utasítására

— a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

276 Dr. Janko Brejc (1869–1934) szlovén jogász, a karintiai szlovének egyik politikai vezetője, 1919. január 20-tól a ljubljana-i székhelyű Szlovén Tartományi Kormány elnöke.

47.

Belgrád, 1919. augusztus 5.

A Szerb–Horvát–Szlovén kormány fejének utasítása a jugoszláv béke delegáció számára, hogy támogatólag lépjenek fel a szegedi kormány mellett

Számjeltávirat Belgrádból, 1919. augusztus 5.
Párizsba 1919. augusztus 6.

A szegedi kormány tagjai, Balla²⁷⁷ belügyminiszter és Belitska²⁷⁸ honvédelmi miniszter tegnap Belgrádba érkezett. Azt állítják, hogy az új pesti kormány felajánlotta nekik az egyesülést, ám ők elutasították, mert nem volt őszinte, és mert az új pesti kormány ugyanolyan bolsevik és zsidó, mint amilyen Kun Béla kormánya volt, és mert minden változás az olaszok művé, akik azon dolgoznak, hogy Pesten olyan kormányt juttassanak hatalomra, amely az ő és a románok kezében lesz, amely Olaszország és Románia érdekében mindent megtesz Jugoszlávia ellen, amit csak akarnak. A szegedi kormány állítja, hogy egyedül ő képviseli az igazi magyarokat, és minél szorosabb kapcsolatot szeretne királyságunkkal kívülről a románok, belül pedig a zsidók ellen. Együttal felhívja figyelmünket a minket és Magyarországot fenyegető veszélyre, ami előállna [abban az esetben], ha Pesten olyan kormány szilárdulna meg, amelyet az olaszok akarnak. A szegedi kormány azt szeretné, ha a szövetségesek megtennének minden szükséges intézkedést, hogy a magyar nemzet szabadon nyilváníthassa, milyen kormányt szeretne, továbbá, hogy az új kormányban miúgyképpen helyet kapjon valamennyi politikai csoport képviselője.

Kérem ennek értelmében mindent megtenni, ami lehetséges. Balla miniszter már korábban tanúbizonyságát adta szerb-barátságának.

No. 9701.

Protić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.

²⁷⁷ Balla Aladár (1867–1935) ügyvéd, politikus, országgyűlési képviselő, a Károlyi-kormány zágrábi képviselője 1918 novemberében. 1919. július 12. és augusztus 19. között az úgynevezett harmadik szegedi kormány belügyminisztere.

²⁷⁸ Belitska Sándor (1872–1939) katonatiszt, altábornagy. Az 1918. októberi forradalom idején a hadsereg főparancsnoka, a szegedi ellenforradalmi kormányban 1919. július 12-től augusztus 12-ig, majd a Teleki-, illetve a Bethlen-kormányban 1920. december 16-tól 1923. június 28-ig honvédelmi miniszter.

48.

Párizs, 1919. augusztus 22.

Pašić tájékoztatója a belgrádi kormány részére, melyben beszámol arról, hogy Baranyában nem kapták meg az igényelt, Mohácsot is magában foglaló határt, és hogy újabb beadványukkal népszavazást kértek a Mohácsi járásra.

A Békeküldöttség elnökének jelentése a kormánynak Belgrádba, 1919. augusztus 22.

Szigorúan bizalmas!

A minisztertanács elnökének, Belgrád

Tegnap este futárral elküldtem annak a levélnek a másolatát, amelyet a Legfelsőbb Tanács küldött, amelyben tájékoztat arról, hogy a Legfelsőbb Tanácsban megerősítették a baranyai határokat. Az iratból látni fogja, hogy nem kaptuk meg azt a határt, amelyet kértünk, amely magában foglalta volna Mohácsot is. Noha a Legfelsőbb Tanács meghozta döntését, mi mégis ismét jegyzékkel fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz, kérve, hogy Mohácson és a Mohácsi járásban tartsanak népszavazást. Nem állíthatjuk, hogy a Legfelsőbb Tanács elfogadja követelésünket, de nem lehet kizárni a lehetőségét. Ezért is kértük, hogy ne jelentessék meg a döntést, hogy ne zaklassuk fel a népet, hogy az ne kezdjen el költözni, amíg a végleges határt nem erősítik meg, és nem kerül bele a Magyarországgal kötendő béke feltételeibe.

Forrás: Mitrović 1969, 224.

49.

Belgrád, 1919. augusztus 27.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a jugoszláv béke delegáció részére prágai követségük jelentését, melyben a Kanizsa–Barcs-vasútvonal megszerzésére biztatja kormányát

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Bizalmas szám: 10 528.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a prágai királyi követség következő jelentését:

„Miután megkaptuk Baranyát, kötelességemnek érzem felhívni a figyelmet arra a területre, amelyen a Déli Vasút halad, illetve a Kanizsa–Barcs-vonalra. Politikai

és közlekedési szempontból is óriási jelentőségű, hogy ez a vasútvonal a miénk legyen. Amennyiben a magyarok kezén marad a nagykanizsai vasútállomás, ahol a Kanizsa-Barcs-vonal van, folyamatos közlekedési gondjaink lehetnek. Teljesen téves Nagykanizsát magyarnak tartani, mert jól ismerem. Az összes kereskedő magyar zsidó vagy német volt, akiknek többsége, szinte mindenki, beszél szlovénül, s a polgárok többsége szlovén származású. Tehát nincs akadálya annak, hogy ezt a várost nekünk adják. Amennyiben azonban az antant mégsem [így dönt], akkor ám maradjon Kanizsa a magyaroknak, nekünk pedig a vasútállomás. Hasonlóan Gmündhöz,²⁷⁹ ahol az állomás ellenséges területen van, ám a békekonferencia kizárólag közlekedési okok miatt mégis Csehországnak ítélte, miközben a várost Ausztriának hagyta. Küldöttségünk Párizsban azonban ezt nem tette meg. Javasolom kérni a Kanizsa-Barcs-vonalat, ha még nem túl késő, amelynek két fontos állomása van Gyékényesen, ahonnan a vonal Zágrábba, Rijekába és Barcsra indul, ahol csatlakozik a Barcs-Pakrac-vasútvonalhoz, amely Horvátország belsejével köti össze. Egyebek mellett a mi Baranyánkat egyedül a vasút köti össze hazánk nyugati részével.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

50.

Belgrád, 1919. augusztus 30.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma tájékoztatja a jugoszláv béke delegációt, hogy a Közlekedésügyi Minisztérium mindenben egyetért a prágai királyi követség véleményével, miszerint kérniük kell a Nagykanizsa-Barcs-vasútvonalat

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Szám: 10 528.

A Békeküldöttségnek

Párizs

Minisztériumunk folyó hó 27-ei, 10 528. számú bizalmas levélével kapcsolatban a Külügyminisztériumnak van szerencséje tájékoztatni, hogy a Közlekedésügyi Minisztérium mindenben egyetért a prágai királyi követség véleményével, továbbá kéri,

²⁷⁹ Gmünd (Ausztria) vasúti csomópont a Bécs-Prága-vonalon. A saint-germaini béke a Lainsitz folyó mentén határozta meg az osztrák-csehszlovák határt, így a város nyugati része a vasúti csomóponttal Csehszlovákiához került, ahol az a Česká Velenice nevet kapta, míg a város nagyobbik része osztrák területen maradt.

hogy tegyék meg a szükséges lépéseket az illetékes helyen annak érdekében, hogy a szóban forgó vasútvonalak és állomások, amelyeket a 10 528. számú levél említ, hozzáink kerüljenek, mert azok közlekedésünk számára elengedhetetlenül szükségesek.²⁸⁰

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

51.

1919. szeptember 4.

A jugoszláv kormány sajtóirodájának tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció részére a termelés beindulásáról a pécsi bányákban és Peterson angol vezérkari százados pécsi látogatásáról

Távirat

Belgrádból 1919. szeptember 4., délután 9 órakor

Párizsban 1919. szeptember 8., délután 9 órakor

Bécsből jelentik, hogy a széntermelés normalizálódott, mert szinte valamennyi bányász felvette a munkát. Négy bánya nagyon aktív, a napi termelés 126 vagon. Néhány napon belül megjelenik a piacon a pécsi szén.

Múlt csütörtökön egy angol vezérkari százados, Peterson²⁸¹ látogatta meg a pécsi bányákat, akit kormánya különleges megbízással küldött Baranyába. Katonaságunk és polgári hatóságaink meleg fogadtatásban részesítették Petersont, és ebédet adtak a tiszteletére. Peterson kirándult a pécsi hegyekbe, hogy tanulmányozza a stratégiai [körülményeket], és kedvezően nyilatkozott a Karasica folyóról²⁸² mint stratégiai határról.

Peterson Mohácson és Eszéken át hagyja el Baranyát, és visszatér Párizsba. Küldetésének eredménye ránk nézve nagyon kedvező.

Sajtóiroda

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

²⁸⁰ Lásd a 49. dokumentumot.

²⁸¹ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

²⁸² Karasica folyó/patak (Magyarország, Horvátország).

52.

Belgrád, 1919. szeptember 7.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma továbbítja a IV. Hadsereg körzetparancsnokának kérését, hogy tisztázzák a demarkációs vonalon, vagyis a Dráva bal partján fekvő Gotála, Góla és Zsdála falvak helyzetét

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 10 935.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Főparancsnokság továbbítja a IV. Hadsereg körzetparancsnokának augusztus 30-ai keltezésű jelentését:

„Az összes eddigi utasítás és a Főparancsnokság legutolsó parancsa szerint a demarkációs vonalunk Barcstól nyugatra a Dráva folyását követi, azonban Horvátország korábbi határa egy helyen átnyúlt a Dráván, és a bal oldalán magában foglalta Gotála,²⁸³ Góla²⁸⁴ és Zsdála²⁸⁵ falvakat. Ezeken a településeken most is a mi rendőri szerveink vannak, noha a demarkációs vonalon kívül esnek, mert a polgári közigazgatás úgy tartja, hogy ez a terület a miénk. Kérem, tisztázzák ezt a kérdést, és hozzanak döntést. Megjegyzem, hogy korábban itt, a Dráván túl is voltak egységeink, de szerencsétlen elhelyezkedésük miatt visszavonták őket, mert egy alkalommal egy teljes helyőrséget foglyul ejtettek a Dráva túloldalán.”

A fenti jelentést ismertetve, a Külügyminisztériumnak van szerencséje megkérni a békeküldöttséget, járjon el a IV. Hadsereg körzetparancsnoka kérésének megfelelően.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

283 Gotála (ma: Gotalovo, Horvátország).

284 Góla (ma: Gola, Horvátország).

285 Zsdála (ma: Ždala, Horvátország).

53.

Párizs, 1919. szeptember 11.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békedelegációjának jelentése a belgrádi kormány részére arról, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződéshez jóvátétel kérdésében benyújtott valamennyi kérésüket elutasították, s hogy a pécsi bányák kiaknázását ez idáig nem kérték

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békedelegációja

Jóvátételi Szekció

No. 697.

A Békeküldöttség kancelláriavezetőjének

Párizs

Van szerencsém megkérni, hogy rendelje el ennek a táviratnak az azonnali rejtjelezett továbbítását Belgrádba.

„Dr. Vojislav Veljković²⁸⁶ úrnak, a királyi kormány pénzügyminiszterének.

Stojanović jelenti: A Magyarországgal kötendő békeszerződéshez jóvátétel kérdésében benyújtott valamennyi kérésünket elutasították. Az állatállomány visszaszármaztatására új rendszert fogadtak el, amely alapján a Jóvátételi Bizottság a szerződés életbelépésétől számított három hónapon belül meg fogja határozni a Magyarország által adandó állatmennyiséget és annak megosztását az érintett államok között. A pécsi bányák kiaknázási joga soha nem lett kérve, mert több mint biztos, hogy nem kaptuk volna meg. A többi kérésünkkel együtt azt a sokkal szerényebb kérésünket is elutasították, hogy Magyarországot kötelezzék részünkre történő évi 100 000 tonna feketeszen szállítására öt éven keresztül.”

A Pénzügyi-Gazdasági és Közlekedési Szekció elnökének nevében

Dr. Drag. V. Dučić²⁸⁷

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

286 Vojislav S. Veljković (1865–1931) szerb liberális, majd demokrata párti politikus, jogász. Több alkalommal pénzügyminiszter, 1916–1917-ben a Belgrádi járás vezetője.

287 Dragutin V. Dučić (?–?) szerb közgazdász, a Pénzügyminisztérium magas rangú tisztviselője, a jugoszláv békedelegáció Pénzügyi-Gazdasági Szekciójának tagja.

54.

Belgrád, 1919. szeptember 18.

*A bécsi jugoszláv katonai misszió vezetőjének jelentése
a Linder Bélával folytatott beszélgetéséről és Linder felajánlközásáról,
hogy közvetít Jugoszlávia és Magyarország között.*

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 11 357.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani bécsi katonai misszióknak vezetőjének alábbi táviratát:

„Linder Béla úr, egykori osztrák–magyar ezredes, aki hadügyminiszter volt gróf Károlyi kormányában, Kun Béla bolsevik kormánya idején pedig Magyarország követe Bécsben,²⁸⁸ Német–Ausztriában, folyó év augusztus 29-én alulírott előtt megjelent, és a következőket jelentette ki:

»Mielőtt még rátérnék jövetelem céljára, előre kell bocsátanom, hogy bár Kun Béla kormányának követe voltam, lelkes szociáldemokrata is, az is maradtam, és sohasem foglalkoztam a bolsevik eszmékkal. Annak bizonyítékául, hogy nem vagyok bolsevik, megemlítem, hogy abban a pillanatban, amikor Magyarországon Kun Béla kormánya került hatalomra, azonnal benyújtottam lemondásomat a hadügyministerségről, és a továbbiakban mint tiszt teljesítettem a kötelességemet.²⁸⁹ Egyidejűleg zajlott a magyar tanácskormányban a küldöttek választása az Országgyűlésbe. A sok jelölt között voltam én is, mint pártomnak, a szociáldemokrata pártnak a jelöltje. A parlamentbe nem választottak be, helyette bécsi követnek neveztek ki, amely tisztségben két hónapig működtem. Bizonyos Bécsben történt kommunista események miatt, de különösen az idén július 15-én Bécsben történtek miatt megvádoltak, hogy én voltam a zavargások megszervezője, és a német–osztrák kormány kérte visszahívásomat. Emiatt felfüggesztettek követi pozíciómban, ám az ellenem lefolytatott vizsgálatok nem zárultak eredménnyel. Így nem pusztán igazolást nyertem, de most is engedélyezve van a részemre a szabad mozgás, miközben a Kun-kormány többi tagját internálták Ausztriában. Ma nem tartozom egyik politikai párthoz sem, és különösen nem vagyok a Magyarországon most hatalmon lévő kormány híve, mert azok a személyek, akik most a politikát viszik, többségében monarchisták. A monarchista pártnak egyetlen célja van, hogy bármilyen lehetséges módon hatalomra juttassa a Habsburg-dinasztiát. Ily módon a magyar nemzet nem szabadulna

288 Valójában a Tanácsköztársaság bécsi katonai megbízottja volt.

289 Linder 1919 márciusában nem mondhatott le a hadügyminiszteri posztjáról, mert ekkor már négy hónapja nem volt az.

fel a korábbi rendszer alól, hanem tovább romlanának a körülmények, különösen a Habsburgok és más gyűlölt grófok visszatérével.

Kijelenthetem, hogy IV. Károly, az egykori magyar király soha nem élvezte a nemzet szeretetét, és miután csak rövid időt töltött országunkban, nem is válhatott népszerűvé a nép körében. A pesti koronázása alkalmával megrendezett ünnepség csak kirakat, blöff volt. Valójában a magyar nemzet nem állt Károly mellett, nem volt elégedett a kormány munkájával, és még kevésbé Tisza pártjával. Amennyiben azonban az a politikai irányzat maradna továbbra is hatalmon az országban, amely a bolsevik kormány bukása után került hatalomra, bátran kijelenthetem, hogy az ilyen Magyarországon soha nem lesz béke, és nem fog tudni jó kapcsolatokat kialakítani a szomszédos, demokratikus berendezkedésű államokkal. Az én véleményem ezzel kapcsolatban mindig az volt, és most is az, hogy Magyarország csak akkor tud a harmonikus kapcsolatban élni a vele határos országokkal, ha demokratikus alapokon nyugvó magyar kormány alakul, s ha a magyar államférfiak elfogadják ezt az eszmét.

Mivel az idő még nem alkalmas arra, hogy könnyen sikerüljön megállapodást kötni Magyarország és Jugoszlávia között, kész vagyok közvetítőként felajánlani tudásomat és szolgálataimat az Ön kormányának, ezért kérem, hogy mindezt tudassa, mert nekem demokrátaént nagyon fontos az, hogy Magyarország erős támaszra leljen Jugoszláviában.»

Linder Béla úr fenti kijelentését nyugtázva, azonnal azt mondtam, hogy feltétlenül szükséges volna, hogy ezt a javaslatát személyesen megtegye az itteni követünknek, Pogačnik²⁹⁰ úrnak, aki most szabadságon van, azonban rövid időn belül visszatér; nem tudom, hogy megteszi-e ezt, de én személyesen fogom minderről tájékoztatni Pogačnik urat, amint visszatér.”

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője
Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 19. cs.

290 Lovag Jožef Pogačnik (1866–1932) szlovén politikus és üzletember, az 1918. október 31-én Ljubljanában az úgynevezett Szlovén–Horvát–Szerb Állam keretében megalakult Szlovén Tartományi Kormány elnöke, majd 1919 márciusától novembertig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság bécsi követe.

Zombor, 1919. szeptember 22.

Jovan Cvijić feljegyzése az észak-bácskai területek néprajzi és gazdasági viszonyairól

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 2546.

Tárgy: A bácskai és a baranyai települések lakosságának határozatai Jugoszláviához történő csatlakozásukról
A Politikai Küldöttségnek
Párizs
Párizsi tartózkodásom idején az a benyomásom támadt, hogy nem tudjuk az igazságot a Baja–Bácsalmás–Hercegszántó háromszög néprajzi viszonyairól, és nem rendelkezünk kellő bizonyítékokkal róluk. Emellett küldöttségek érkeztek, amelyek rengeteg energiával és eltökéltséggel kérték e vidékek csatlakozását a mi államunkhoz. Mind az előbbi, mind a másik ok miatt elhatároztam, hogy magam fogom megvizsgálni ezt a területet, éppen úgy, ahogy kivizsgáltam Baranyát is. Bejártam az említett háromszög valamennyi falvát és az északi határt, amelyet a mellékelt térképen²⁹¹ vörös vonal jelöl. Az eredmény a következő:

A szerbek és a bunyevácok valóban nem alkotják még a relatív többségét sem a lakosságnak, de számszerűleg mindjárt a németek után következnek. Többen vannak, mint a magyarok, akik egyébként is az egész Dunamelléken merőben különböznek a Tisza mellettiektől. Nem igazi magyarok, mint azok a Tisza környékén, hanem egy fiatal néprajzi elegye a bunyevácoknak, a szlovákoknak, a németeknek és a magyaroknak. Bármiféle mélyebb nemzeti tudat nélkül. E tekintetben szinte teljesen közömbös massa. Nem jelentenek majd semmilyen komolyabb terhet államunknak.

A bunyevácok viszont tiszta származásúak. Rendkívül erőteljes, dinári típusú lakosság, hasonlatos a hercegovinai és a dalmáciai hegyvidék vagy Nyugat-Szerbia lakosságához, rendkívül fejlett büszkeséggel. Nem változtatta meg őket a magyar–zsidó és a német civilizációs befolyás. Mindez keresztülfolyt rajtuk, s ők a maguk módján feldolgozták azokat. Igaz, hogy elnyomva, saját iskoláik és templomaik nélkül, minden nemzeti jogtól megfosztva, olyan államban, mint Magyarország, nem voltak mindig kellően öntudatosak. Ezért elmagyarosodtak, ezért tudta őket a magyar statisztika valós számuknál kétszer-háromszor kevesebbnek feltüntetni. Azonban akikben felébredt a nemzeti érzés, azokban ez rendkívül erős, és miután napjaink eseményei következtében ez a folyamat mind jobban halad előre, ez kétségkívül az irredentizmus területe lesz, ha nem csatolják államunkhoz. Az a szilárd meggyőződése, hogy amennyiben hozzánk kerülnek, úgy Baja városa és sok falu

²⁹¹ Az említett térképet nem csatolták a dokumentum mellé.

is az erőteljes bunyevác lakosság miatt néhány éven belül teljesen a mi képünkre alakulna. Ezért úgy gondolom, hogy mindent el kellene követni, hogy azok a vidékek, amelyeket bejelöltem a mellékelt térképen, hozzánk kerüljenek. Három kérdésre kell figyelmet fordítani: Baja városára, e háromszög falvaira és a szabadkai határra. I. Baja városa. Ahogy Szabadka, úgy Baja sem város a szó igazi értelmében. Elsősorban a földművesek városa, parasztváros, ahol csak a főtérnek és a tér körüli néhány utcának van városi kinézete. Bajának ez a központi része jobbára magyarosított, kivéve a szerb kereskedő lakosságot és értelmiséget, amely itt összpontosul, de ők nincsenek többen 300 főnél. E központ környékén, Piszákon, Szálláson²⁹² és Szentistvánban²⁹³ a katolikus vallású lakosságunk, a bunyevácok, és ahogy ők hívják magukat, a sokárok a többség.

Maga a városközpont is 1867-ig főleg szerb-bunyevác és német volt. A kereskedelem és a városvezetés még a 19. század közepén is szerb kézben volt. 1867-től kezdődött a magyarosítás az ismert mértékben, amelyben a kereskedő, a gyáros és az iparos nem boldogulhatott, ha nem fogadta el, hogy magyar nemzetiségű legyen. Erre elsőként a zsidók mutattak hajlandóságot, akik tömegesen költöztek be Bajára, és mára ők teszik ki az említett városközpont lakosságának többségét: számuk 4000-5000 fő körül van. Ugyanígy vált magyarrá a németek többsége is, akik körülbelül 3000-en vannak. Van egy kevés magyar is, többségükben a mellékutcákban és az elővárosokban.

A bunyevácok száma az említett három elővárosban és a mellékutcákban körülbelül 8700, vagyis a pravoszláv szerbekkel együtt 9000-en vannak. Ők a legerősebb etnikai csoport Baján.

Emellett Baja, miként az egész említett háromszög, a Bácska tartománya. Baja gazdaságilag Észak-Bácskához kötődik, amely már a mi államunkban van. Itt található a legfontosabb dunai kikötő a Bácskában. A térképen jelölt vörös vonaltól északra lévő lakosság nem kapcsolódik olyan szorosan gazdaságilag Bajához, mint Észak-Bácska lakossága.

II. A bajai háromszög falvai.²⁹⁴ Ahogy említve lett, itt a németek a legnépesebb része a lakosságnak. Az a benyomásom, hogy amennyiben engedélyezik a népszavazást, akkor közülük sokan a mi államunk mellett állnának.

A németek után a bunyevácok a legszámosabbak, az egész háromszögben Bajával együtt mintegy 26 274-en, Baja nélkül 17 274-en vannak. Ezt a statisztikát

²⁹² Szállásváros, ma Baja egyik városrésze, egykor a Baja–Zombor–Újvidék-vasútvonalon vasútállomással rendelkező településrész Bajától délre.

²⁹³ Bajaszentistván, egykor önálló település, 1930-ban Bajához csatolták, ma Baja városrésze a Duna bal partján, a városközponttól északra, az 51-es főút mentén.

²⁹⁴ A Baja–Szabadka–Zombor által határolt területből Magyarországon maradt, Baja–Bácsalmás–Hercegszántó közötti terület.

az egyes falvaknak a mi nemzetiségünkhöz tartozó katolikus papjai bocsátották a rendelkezésemre. Az a benyomásom, hogy legfeljebb 1000-2000 lakossal tévedhetek. A dolog lényege a következő: papjaink hajlamosak sok embert – akik most magyarnak nevezik magukat, de bunyevác neveik vannak és beszélnek nyelvünket – a bunyevácok közé sorolni. Ezek egyébként a mostani körülmények között kezdenek visszatérni saját nemzetiségükhöz. E kérdésben némelyek korábbra is visszamennek, és bunyevácként határozzák meg azokat is, akiknek családja már 40-50 éve elmagyarosodott.

A magyarok, amint említettem, többségükben kevert származásúak, tulajdonképpen csak öt falu lakosságának adják a többségét, vagy lakják kizárólag: Bátmonostort, Dávodot, Nagybaracsát, Bácsmadarast és Borsódót. Az összes többi településen kisebbségben vannak, gyakran egészen jelentéktelen kisebbségben. Egyértelmű, hogy a magyar statisztika itt a legnagyobb mértékben hamisítvány. A légszemb példája ennek Maitjević²⁹⁵ falu. Az egész falu lakossága egy bunyevác törzshöz, a Pijukovičhoz²⁹⁶ tartozik, akinek ősei 1747-ben érkeztek ide, miután bizonyos katonai szolgálataikért cserébe 7000 hold földet kaptak Mária Teréziától. Az apa és hét fia telepedett le itt. Mára körülbelül 700 főre rúg a számuk. Valamennyien bunyevácok, akik különösen tiszta szerb nyelvet beszélnek, és akiket a magyar összefrás mind magyarnak tüntetett fel (614 fő). A valóságban magyarok csak szolgaként vannak a birtokaikon.

III.

Szabadka város határa. Szabad [királyi] város kiterjedt határral, nagyobb, mint a bácskai járások. Északon a Pest felé vezető vasútvonal mentén 22 kilométerre nyúlik Szabadkától, szerb és bunyevác szállásokkal és pusztákkal. A kelebiai szálláson, amely köré állandó lakosság is letelepedett, szerb egyházi iskola is van. Az államhatár országunk és Magyarország között, ahogy azt tudatták velünk, kettészeli a szabadkai határt, és északon nagy területeit hagyja Magyarországnak. Erre a tévedésre, ami kétségtelenül figyelmetlenség következménye, fel kell hívni Tardieu úr bizottságának a figyelmét. Nem szabad arra hagyatkozni, hogy ezt kijavíthatja az a bizottság, amely a határkijelölést végzi, mert az eltérés a nekünk adott határ és Szabadka község határának északi része között több mint 10 kilométer. Az ilyen nagy változtatások nem tartoznak a határkijelölő bizottságok hatáskörébe.

Ugyanez a helyzet Szabadka határával nyugaton, Csikériánál. Itt is átszeli a határt a megállapított államhatár, ám miután kérni fogjuk az egész háromszöget Bácsalmással, és bizonyosan megkapjuk, ez a határ automatikusan ki lesz igazítva.

Végezetül a konferenciának meg kell magyarázni, hogy miért kell annyira kanyargós határt kérnünk északon, ahogy a mellékelt térkép ábrázolja. Ez azért annyi-

²⁹⁵ Matheovics pusztá, 1904-től Mátételke, település 9 kilométerre Bácsalmástól.

²⁹⁶ A család alapítója Piukovics János Ómoravicáról, aki a Bácskából érkezett, 1741-ben kapott nemességet, majd 1747-ben, illetve 1749-ben szerezte meg Matheovics pusztát.

ra kanyargós, mert a községek határait követi, ezeket pedig minden esetben, minden egyes községnél berajzolták.

Ezen adatoknak a konferenciának történő benyújtásakor küldöttségünk beleegyezhet abba, hogy egy nemzetközi bizottság, amelynek legalább egy tagja tud szerbül, a helyszínen vizsgálja meg a körülményeket.

Jovan Cvijić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

56.

Belgrád, 1919. szeptember 30.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság prágai követségének távirata, melyben arra buzdít, hogy kérjék a Csáktornya–Nagykanizsa- és a Nagykanizsa–Barcs-vasútvonalat

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 111 840.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a prágai királyi követség táviratát: „Úgy vélem, még nem késő kérni a Csáktornya–Nagykanizsa- és a Nagykanizsa–Barcs-vasútvonalat, mert a magyar békeszerződést még csak tárgyalják, és ezeknek a területeknek a lakossága ezzel egyetértően nyilatkozott.”

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

57.

Belgrád, 1919. október 9.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság főparancsnokságának véleménye a Dráva bal partján található települések megszerzésének hasznosságáról

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 12 208.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Békeküldöttség 3774. számú, folyó év szeptember 29-ei táviratával kapcsolatban a Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a Főparancsnokság következő válaszát:

„A Főparancsnokságnak van szerencséje jelezni, hogy úgy tűnik, nem szükséges a folyót a helyszínen megvizsgálni ahhoz, hogy véleményt lehessen nyilvánítani ebben a kérdésben. Minden szempontból érdekünkben áll megkapni ezt a néhány falut a Dráva jobb²⁹⁷ partján. Katonai szempontból sokat nyerünk általa, mert hídfőállást alakíthatnánk ki, és mindig biztosított átkelésünk lenne a Száván.²⁹⁸ Nemzeti és gazdasági szempontból szintén hasznos lenne, ha az országunkban maradna néhány, a mi népünk által lakott, gazdag falu, amelyek mindig a Horvát Királysághoz tartoztak.

Amennyiben mégis szükségesnek tartanának egy bizottság kijelölését, akkor kérem a három személy részére szükséges hitel jóváhagyását.

Emellett ki kell kérni a zágrábi tartományi kormány véleményét is, amely a leginkább tisztában van ezekkel a kérdésekkel és Horvátország érdekeivel.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

58.

Belgrád, 1919. október 30.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság főparancsnokságának vezérkara tájékoztatja budapesti képviselőjüket, Mihajlo Bodi²⁹⁹ őrnagyot a baranyai határok kijelöléséről és az újabb jugoszláv követelésekről, egyúttal utasítja a szövetségesek budapesti képviselői irányában szükséges lépések megtételére

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 12 957.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a Fővezérkar folyó hó 28-ai, 44 629. iktatószámú levelét pesti képviselőnknek, Bodi őrnagynak, hogy minderről

²⁹⁷ Nyilvánvaló elírás, helyesen: a bal.

²⁹⁸ Nyilvánvaló elírás, helyesen: a Dráván.

²⁹⁹ Mihajlo D. Bodi (1884–1953) szerb katonatiszt. 1919-ben a szerb hadsereg delegáltja Magyarországon, 1922-ig a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság budapesti követségének katonai attaséja.

tájékoztatassa a pesti Szövetségi Missziót. A levél, amelynek átadását jóváhagyta a minisztertanács elnöke, válasz a pesti Szövetségi Missziónak Bodi őrnagy által a Főparancsnokságra eljuttatott levelére, és a tartalma a következő:

Képviselőnknek, Bodi őrnagynak. A Szövetségi Misszió október 22-ei levelét megkaptuk. Arra kérem, hogy válaszul ismertesse a misszióval a következőket: A békekonferencia folyó év augusztus 20-án hivatalosan, írásban értesítette békeküldöttségünket Párizsban, hogy a határ Magyarország és királyságunk között az itt követelt vonaltól jóval északabbra³⁰⁰ lett kijelölve.

Békeküldöttségünk, miután megkapta ezt a tájékoztatást, külön jegyzékben fordult a békekonferenciához, kérve, hogy a határt a mi javunkra módosítsák, és a legrosszabb esetben adják át legalább Mohács környékét a Mohács–Siklós-vasútvonallal.

Amennyiben a békekonferencia meghozza végleges döntését, mely szerint elvesszük Pécsét, akkor kérjük, hogy engedjék át nekünk a szénbányák kiaknázásának jogát 15 évre. Végül a küldöttségünk Párizsban benyújtotta jegyzékét a békekonferenciának, amelyben kérte, hogy a békeszerződés végrehajtásának biztosítékául meg szállhassuk a Magyarországgal kijelölt határtól északra lévő területet a Mecsek hegységig, és ezt a területet csak a Magyarországgal kötendő békeszerződés aláírása és rendelkezéseinek magyar részről történő végrehajtása után ürítsük ki.

Mindezekre a jegyzékeinkre a küldöttségünk nem kapott még végleges választ, mert a békekonferencia még tanulmányozza őket. Ezért, amíg a békekonferencia nem hozza meg végleges döntését ezekről a kérdésekről, és azt nem tudatja a párizsi küldöttségünkön keresztül, sajnáljuk, de nem tudunk eléget tenni a Szövetséges Bizottság Baranya kiürítésére vonatkozó kívánságának.

Emellett van szerencsém felhívni a Szövetséges Misszió figyelmét október 22-ei levelének szövegére a következőkről:

a) az említett levél előírta, hogy a misszió állapítsa meg a szerb erők létszámát; és

b) hogy megállapodik a Szerb Parancsnoksággal a fölösleges csapatok kivonásáról.³⁰¹

E tájékoztató megfogalmazásából egyértelműen látszik, hogy a bizottságot csak a magyarországi szerb csapatok létszámának csökkentésére hatalmazták fel, nem pedig arra, hogy követelje a katonaságunk által megszállt bármelyik területnek a kiürítését.

Tájékoztatassa minderről a Szövetséges Missziót, és kérje meg a nevünkben, szíveskedjen magas tekintélyét latba vetni, hogy ennek a kérdésnek a végrehajtását elhalasszák addig, amíg nem kerül sor a békeszerződés végleges aláírására közöttünk és Magyarország között. És ne tegyenek érdekeinkre nézve ártalmas kivételeket, hogy

³⁰⁰ Elírás, nyilván délebbre.

³⁰¹ Aláhúzás az eredetiben.

csak minket utasítanak a területek kiürítésére az ellenségeink javára: miközben ezt a gyakorlatot egyetlen más szövetségessel szemben sem alkalmazzák.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

59.

[Dátum nélkül]

A Szerb–Horvát–Szlovén Békedelegáció Jóvátételi Szekciójának véleménye a pécsi szénbányákkal kapcsolatos jugoszláv igények teljesülésének lehetőségeiről

Kosta Stojanović képviselő úrnak, a Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének

Párizs

A Jóvátételi Szekció nevében van szerencsénk átnyújtani mellékletben annak a jegyzéknek a tervezetét, amelyet a közlekedésügyi miniszter úr folyó év szeptember 15-ei, 16 546. sz. kérése alapján a küldöttségnek a békekonzferencia Legfelsőbb Tanácsának kellene átadnia, kérve, hogy ezt továbbítsa a politikai küldöttségnek. A jegyzék a motiváció mellett tartalmazza azt a szöveget is, amelyet ez ügyben be kellene venni a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe.

Egyidejűleg van szerencsénk tájékoztatni Önt arról, hogy szekciónk egyhangú véleménye szerint nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy sikerül megszerezniünk a pécsi bányák kiaknázási jogát úgy, ahogy azt ebben a jegyzékben kérjük. Először is, mert Magyarország maga is nagyon komoly szénhiánnyal fog küzdeni, mert bányáinak többsége Erdélyben található, amit a békeszerződés Romániának juttat. Másodszor pedig, mert mint halljuk, az utóbbi időkben a pécsi bányákban szinte kizárólag angol tőkebefektetések voltak, így az angolok mindenképpen saját maguknak akarják kiaknázni ezeket a bányákat.

Szekciónk mégis úgy véli, hogy a nagy jelentőségére való tekintettel, amellyel kormányunk a pécsi szénbányák kérdését kezeli, és amit minősége miatt államunk számára valóban jelent, minden lehetséges lépést meg kell tenni annak érdekében, hogy biztosítva legyen ezeknek a bányáknak a mi igazgatásunk alatt történő kiaknázása. Amennyiben mégsem sikerül semmilyen módon biztosítani, hogy a mi igazgatásunk alá kerüljenek a pécsi bányák, nem kizárt, hogy a Legfelsőbb Tanács ráállna arra, hogy jóvátétel fejében kapjunk Magyarországtól egy bizonyos mennyiségű, a péccsel azonos minőségű szenet öt vagy több évre. Ezzel a kompromisszummal elérnénk, hogy legalább némileg biztosítsuk államunk érdekeit, és mindenekelőtt szavatoljuk a zavartalan vasúti közlekedésünket. E célból, Szekciónk véleménye szerint szükséges, hogy meghatalmazott képviselőink a mellékelt jegyzék átadásakor személyesen interveniáljanak, hogy ily módon összhangba hozzák a szövetségesek,

mindenekelőtt az angolok pécsi bányákkal kapcsolatos érdekeit a mi érdekeinkkel a közlekedés fenntartása, az ipar és egyéb vonatkozásában.

Azonban mindezek mellett van szerencsém ismételt hangsúlyozni, mindent meg kell tenni, hogy a Legfelsőbb Tanács elfogadja az általunk javasolt rendelkezéseket, mert illuzórikus volna azt hinni, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésben a szövetségesek részünkre esetleg bizonyos mennyiségű pécsi szénre való jogot fognak biztosítani, amennyiben a pécsi bányák idegen, s nem a mi saját igazgatásunkban lennének.

Kérem, Elnök Úr, fogadja kiváló tiszteletemet.

Dr. Drag. Dučić s. k.

a képviselő megbízottja, szakértő

Dr. K. Kumanudi,³⁰² Ranislav Avramović,³⁰³ Dr. Drago Marušić,
Dr. Voj. Besarović,³⁰⁴ Dr. Janko Hacin³⁰⁵ szakértők s. k.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

60.

Párizs, 1919. november 8.

A jugoszláv békedelegáció jegyzéke a Legfelsőbb Tanács részére, melyben részletesen kifejtik, hogy Jugoszláviának miért van szüksége a pécsi szénbányák termelésére, és miért nélkülözheti azt Magyarország

Szám: 4455.

A Békekonzferencia Legfelsőbb Tanácsának

Párizs

Folyó év október 4-ei jegyzékkel kapcsolatban, melyben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békaküldöttsége kérte, hogy a Magyar Királysággal kötendő békeszerződésben biztosítsák részére a pécsi bányák kiaknázásának jogát öt esztendőre.

302 Kosta Kumanudi (1874–1962) szerb jogászprofesszor és politikus, parlamenti képviselő, pénzügyminiszter, a a jugoszláv békedelegáció Jóvátételi Szekciójának szakértője.

303 Ranislav Avramović (1874–?) szerb vasúti mérnök, közlekedésminiszter-helyettes, a délszláv békaküldöttség Vasúti és Közlekedési Szekciójának szakértője.

304 Dr. Vojislav Besarović (1883–1941) boszniai jogász, politikus, a zágrábi nemzeti tanács tagja, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság békaküldöttségének szakértője az Ausztriával kötött békeszerződés előkészítésénél.

305 Janko Hacin (1884–1956) szlovén jogász, a jugoszláv békedelegáció szakértője a Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció tagjaként.

Tekintettel a kérdés óriási jelentőségére, államunk közlekedése és általános gazdasági érdeke szempontjából, küldöttségünknek van szerencséje e kérdésben ismét megkeresni a Legfelsőbb Tanácsot, és felhívni a figyelmet ezekre az új elemekre, amelyek alátámasztják, mennyire jogosak és a gyakorlatban is kivitelezhetők követeléseink.

1. Vitathatatlan, hogy államunk szénszükségei ma sokkal nagyobbak, mint az országunkat ma alkotó területeké volt 1913-ban, ez különösen igaz a teljesen elpusztított Szerbia szükséges rekonstrukciója miatt. Másrészt ugyanézen területek széntermelése sokkal kisebb, mint 1913-ban, mivel az ellenség elpusztította bányáinkat, amiről részletesen beszámoltunk az első jegyzékünkben. Azonban még az 1913-as statisztika is világosan bizonyítja követelésünk jogosságát. Legyen elegendő rámutatnunk e tekintetben a következő legfontosabb adatokra:

1913-ban országunk széntermelése (a mai területeken) a pécsi bányák nélkül 2 811 840 tonna volt, míg a szénszüksége 3 866 760 tonna, vagyis abban az évben a hiány 1 054 920 tonna volt.

Minden erőfeszítésünk ellenére a széntermelésünk havi 158 600 tonnára esett vissza, vagyis évi 2 263 200 tonnára, tehát a hiány havi 45 720 tonna, azaz évente 548 000 tonna, úgyhogy hiányunk éves szinten 1 603 530 tonna. Mindez úgy, hogy az 1919. júliusi eredményeket vettük alapul, amelyek széntermelés szempontjából számunkra a legkedvezőbbek voltak.³⁰⁶

Újfent ki kell hangsúlyoznunk azonban, hogy a pécsi szénbányák kitermelésének joga nélkül ez a hiány még érzékenyebb lenne, miután a trbovljei³⁰⁷ szén, amelyből 1913-ban átlag 104 600 tonnát termeltek havonta, a vasúti közlekedésben csak a pécsi szénrel történő 2:1 arányú vegyítésben használható.

2. Az Ausztriával és Németországgal megkötött békeszerződésekben minimális mennyiségű szenet sem kaptunk a jóvátétel terhére, míg a Bulgáriával kötött békeszerződés évi 50 ezer tonnát hagyott jóvá a részünkre, ami akkor sem lenne elegendő, ha nem lenne olyan feltételekhez kötve, amelyek miatt teljesen illuzórikus e jogunk. Egyetlen lehetőségünk maradt tehát, hogy kérjük, a Magyar Királlyal kötendő békeszerződésnél vegyék tekintetbe igényeinket és jogunkat a kárpótlásra.

Hangsúlyozzuk, hogy Magyarország nagyobb nehézségek nélkül ki tudja elégíteni a legsürgősebb igényeinket. Amit a következő adatokkal támasztunk alá:

1910-ben a Magyar Királyság széntermelése a hivatalos statisztikák szerint 9 036 268 tonna volt, amelyből a budapesti bányavidék (amely teljes egészében az új Magyarország területén marad) adta ennek a mennyiségnek több mint felét, azaz 4 680 961 tonnát (lásd az 1. sz. mellékletet).³⁰⁸

Emellett más bányavidékek is részben az új Magyarországon maradnak, így a rendelkezésünkre álló, és a 2. számú mellékletben³⁰⁹ csatolt adatok szerint a mai Magyar-

306 Aláhúzás az eredeti dokumentumban.

307 Trbovlje (Szlovénia).

308 Nem csatolták az irathoz.

309 Nem csatolták az irathoz.

ország területén az 1913-as széntermelés legkevesebb 5 553 878 tonnára rúgott. Amennyiben ezzel a termeléssel összevetjük a mi 1913-as 2 811 840 tonnás termelésünket, azt látjuk, hogy az adott évben az új határok közé került Magyarország 2 742 038 tonnával több szenet termel, mint a mi királyságunk a jelenlegi határai között.

Miután a Magyar Köztársaságban a bányákat nem árasztották el, és nem is robbantották be, termelésük vélhetően a háború után is eléri legalább az 1913-as szintet. Mindennek tetejébe Magyarországon a kiváló minőségű szénbányák maradnak, míg államunknak csak gyengébb minőségű bányái lesznek. Példának okáért idézzük a Kompasst 1918-ból. (Kompass, Finanzielles Jahrbuch für Österreich-Ungarn), amely szerint hatalmas mennyiségű, több mint 200 000 000 tonna kiváló minőségű szenet találtak Tatabányán. 1912 végéig 9 aknát alakítottak ki, amelyek 1913-ban több mint 2 millió tonna szenet adtak. 1913 végén megnyitották a 10. tárnát is, és folyamatban van további négy kiépítése. Mindegyik tárna 250 000 tonna éves kapacitással. Az összes aknán történő installációs munkálatok elvégzését követően az éves teljesítmény gyorsan 1 250 000 tonnával haladna meg az 1913-as évit. A Salgótarjáni Részvénytársaságnak csak Kisterenyén több tízmillió tonna legjobb minőségű és besorolású szene van. Ugyanez a társaság 1909-ben újabb rétegeket tárt fel legalább 60 millió métermázsá legjobb minőségű szénből Pusztasomlón,³¹⁰ és már meg is kezdte a kitermelését. Hasonló esetekből lesz több is. Ismeretes, hogy 1916-ban és 1917-ben a széntermelés növelése érdekében Magyarországon további nagy beruházásokra került sor.

Azonban, amint azt fentebb jeleztük, országunkban 1919-ben az év legnagyobb teljesítményű hónapját alapul véve is 2 263 200 tonnára esett vissza a termelés. Országunk és Magyarország széntermelésében tehát jelentősen nőtt az aránytalanság a mi hátrányunkra.

Államunk mintegy 250 000 km² kiterjedésű lesz körülbelül 13 millió lakossal, miközben Magyarországnak mintegy 125 000 km²-en megközelítőleg 6 500 000 lakosa lesz.³¹¹ Vagyis Magyarországon minden négyzetkilométerre és minden lakosra mintegy négyszer több szén jutna, mint a mi országunkban.

Amennyiben ezen érvek mellett figyelembe vesszük azt is, hogy a háború előtt Magyarország nagyszámú gyára és más iparvállalata, különösen a vasércbányák 5/6-a Csehszlovákiához és Romániához fog kerülni, amiből következik, hogy az új Magyarországnak kevesebb szénre lesz szüksége, akkor a fenti arány a szén tekintetében országunk és Magyarország között messze előnyösebb lesz a magyaroknak.

Amint azt fentebb jeleztük, Magyarország az új határai között 1913-ban 2 742 038 tonnával több szenet termelt, mint a mi államunk a mai határai között. Az általunk igényelt pécsi bányák 1913-ban havi 58 400 tonna szenet termeltek,

310 Pusztasomló (ma: Vértessomló, Komárom-Esztergom m.).

311 Valójában ekkor már lehetett tudni, hogy a megmaradt ország területe 90 ezer négyzetkilométer körül, a lakossága pedig mintegy 8 millió lesz.

illetve 700 800 tonnát évente, amiből következik, hogy Magyarország teljesen és örök időkre átengedhetné a pécsi bányákat anélkül, hogy fontos érdekei sérülnének. Államunk azonban csak a kitermelés jogát kéri öt évre, amíg nem indítja be a termelést a saját, az ellenségei által tönkretett bányáiban. Úgy gondoljuk, hogy a kérésünk igazán szerény.

3. Végezetül van szerencsénk felsorolni azokat az indokokat, amelyek alátámasztják, hogy szénszükségletünket nem lehetne kielégíteni oly módon, hogy a magyar békeszerződésben biztosítják részünkre a szénmennyiséget, még ha az minőségben és mennyiségben meg is felelne a pécsi bányák 1913-as termésének. Az érvek a következők:

A pécsi szén minősége és mennyisége miatt olyan mértékben szükséges közlekedésünk folyamatos működtetéséhez, hogy amennyiben nem akarjuk, hogy az egész közlekedéshálózatunk összeomoljon, egyetlen pillanatra sem állhat elő olyan helyzet, hogy nélkülözzük ezt a szenet. Egy ilyen eshetőség bekövetkeztét a legbarátibb kormány sem tudná megakadályozni, mert minden kormánynak számolnia kell a belpolitikai körülményekkel. Így a bányákban történő fennakadás esetén nem tudná egy idegen állam érdekében azokat az eszközöket alkalmazni, amelyeket az az állam, amely a saját létfontosságú szükségletei kielégítéséhez végzi a kitermelést, alkalmazhat és alkalmaznia is kell. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a pécsi bányáknak a magyar kormány által végzett kitermelése gyakran olyan, minket hátrányosan érintő akadályoztatásokba ütközne, amelyeket legjobb szándéka ellenére sem tudna megszüntetni. Azt, hogy mennyire számíthatunk a magyar kormány jóindulatára, majd a jövő dönti el. Azonban már most kijelenthetjük, hogy tekintettel arra a tényre, miszerint Magyarország mind mezőgazdasági termények, mind ipari termékek vonatkozásában nagyobb eredménnyel rendelkezik, mint a mi államunk, tekintettel arra a fennállt és a jövőben is meglévő versenyre országaink között, nem számíthatunk olyan biztonsággal a jóindulatára, mint amilyen mértékben szeretnénk. S főleg nem lesz sem lehetőségünk, sem eszközünk arra, hogy rákényszerítsük kötelezettségei betartására, nem is beszélve azokról a rendezetlen viszonyokról, amelyek a bolsevik rendszer következtében álltak elő Magyarországon.

Bízva abban, hogy kellően alátámasztottuk és bebizonyítottuk követelésünk jogosságát, megismételjük kérésünket, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésnek a jóvátételről szóló részébe illesszék be azt a szöveget, amelyet az október 4-ei első jegyzékünkben javasoltunk, és amely így hangzik:

En compensation de la destruction des mines de charbon en Serbie, et à valoir sur le montant de la réparation des dommages de guerre dus par la Hongrie, celle-ci cède au Royaume des Serbes, Croates et Slovènes le droit exclusif d'exploitation des mines de charbon situées dans le bassin de Petchoui (Pécs), pour un délai de cinq ans dès la mise en vigueur du présent traité.

En vue d'assurer au Royaume des Serbes, Croates et Slovènes la pleine liberté d'exploitation de dites mines, la Hongrie s'engage dès à présent à respecter tous les

règlements faits par le gouvernement du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes concernant l'exploitation des dites mines, ainsi que toutes les autres dispositions qui s'y rapportent.³¹²

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

61.

Belgrád, 1919. november 12.

A jugoszláv kormányfő távirata a jugoszláv békedelegáció részére, melyben jelzi, hogy Cvijić professzor csak abban az esetben hajlandó Párizsba utazni, amennyiben Baranya határának kérdését nem lehet másképp számukra kedvezően elintézni

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
Szám: 4473.

Tárgy: Cvijić és Baranya kérdése

Számjeltávirat

Belgrád, 1919. november 12.

Párizs, 1919. november 13.

Csak abban az esetben, ha végképp szükséges, s amennyiben Baranya határának kérdését nem lehet másképp számunkra kedvezően elintézni, csak akkor fog Cvijić úr odamenni. Olyan részletes jelentéseket írt, hogy semmit sem tudna hozzátenni szóban. Cvijićre itt van szükség kulturális-oktatási okokból.

No. 13 362.

Davidović

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

312 A szerbiai szénbányák megsemmisítésének ellentételezéseként és a Magyarország által fizetendő háborús kártérítés összegének fejében a szerződés a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak rendeli a Pécsi-medencében található szénbányák kizárólagos kitermelési jogát, ezen szerződés életbelépésétől számított öt éves időtartamra. Annak érdekében, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság teljes szabadsággal élvezhesse az említett bányák kitermelési jogát, Magyarország kötelezi magát, hogy jelen pillanattól fogva tiszteltben tartja a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányának minden rendelkezését, amely az említett bányák kitermelését illeti, valamint az ezekhez kapcsolódó összes egyéb rendelkezést is.

62.

Párizs, 1919. november 18.

*A jugoszláv békelegáció kérése a jugoszláv kormány közlekedésügyi miniszteréhez:
küldjenek adatokat arról, hogy Magyarországon a pécsi mellett
vannak-e további feketeszénbányák*

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttség

Bizalmas!

Jóvátételi Szekció

No. 772.

Nikola Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége elnökének
Párizs.

Van szerencsém megkérni Önt, szíveskedjen elrendelni, hogy a következő tartalmú
táviratot azonnal küldjék rejtjelezve Belgrádba:

„Milorad Drašković³¹³ közlekedésügyi miniszter úrnak. Belgrád

A Gazdasági Szekció elnökének képviselője, dr. Dučić jelenti:

Szakértőknek a pécsi bányák kiaknázásának ügyében a szövetségeseink szakértőivel folytatott beszélgetéseiben az angol szakértők kiemelik – de minden bizonnyal a többiek is így nyilatkoznak majd –, hogy Magyarország a pécsi bányák elvesztésével teljesen feketeszén nélkül maradna, és csak gyengébb minőségű szene lenne. Mivel csak nem hivatalos adataink vannak, s azok is csupán a magyarországi szén mennyiségéről, a legsürgősebben szükségünk van adatokra arról, hogy a mai Magyarországon a pécsi feketeszén mellett van-e még feketeszén, hol és mekkora mennyiségben.

Kérem ezeket az adatokat megtáviratozni a részünkre.”

A Gazdasági–Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének képviselője

Dr. Drag. V. Dučić. s. k.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

313 Milorad Drašković (1873–1921) szerb üzletember, bankár és politikus, 1919–1920-ban a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság közlekedésügyi minisztere, majd belügyminiszterként az elhárított államvédelmi törvény (Obznana) kidolgozója.

63.

Belgrád, 1919. november 22.

*A jugoszláv miniszterelnök, Davidović távirata a jugoszláv békelegáció részére,
melyben tájékoztatja, mely érvek miatt döntött úgy a kormány,
hogy nem vonják ki a csapataikat Magyarországtól megszállt területeiről*

Szám: 4611.

Bizalmas szám: 13 873.

Számjeltávirat Belgrádból [1919.] november 22-én este 9 órakor

Párizsban november 23-án reggel 10.30-kor

Miközben a Magyarország kiürítésével kapcsolatos választ várta, a kormány arra az elhatározásra jutott, hogy még nem kellene kivonni a csapatainkat. Érveink a következők:

1. A Szövetségesek passzivitása D'Annunzio kirohanásaival szemben nem arra bátorít bennünket, hogy továbbra is lojálisan végrehajtsuk a békekonferencia döntéseit.
2. Mert népünk Pécs és Mohács környékén szilárdan hisz követeléseik jogosságában, hogy egyesülhessenek királyságunkkal.
3. Mert senki nem szavatolja népünk személyi és vagyoni biztonságát az evakuáció után, mert arra a hírre, hogy hamarosan kiürítjük az elfoglalt területeket, a magyarok elkezdtek nyíltan bosszúval fenyegetőzni, és népünkön úrrá lett a félelem. A kormány naponta kapja a határozott tiltakozó kérényeket, hogy álljon el a kiürítéstől.

Davidović

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

64.

Párizs, 1919. november 24.³¹⁴

*A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békelegációjának a nagyhatalmakhoz
benyújtani kívánt javaslatai a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági,
pénzügyi, jóvátételi és politikai rendelkezéseire*

Szám: 787.

314 Később, a 67. számú dokumentumban említett melléklet.

Elnök Úr!

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság küldöttségének van szerencséje átnyújtani Önnek az A–F számú mellékletekben a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatos javaslatait. Ezek a javaslatok a gazdasági, pénzügyi, jóvátételi és politikai záradékokat érintik.

A javaslatok kidolgozásánál a kiindulási pont az volt, hogy a Jóvátételi Bizottság tájékoztatójának megfelelően a Magyarországgal kötendő békeszerződés ugyanazonokon az elveken nyugszik majd, mint az Ausztriával kötött békeszerződés.

Mégis úgy véljük, hogy az említett záradékokban szükségesek és jogosak bizonyos változtatások, mert elkerülhetetlen következményei az Osztrák–Magyar Monarchia magyar felében létrejött különleges államjogi szerkezetnek, és mert ezek a változtatások csak a Magyarországon a fegyverszünet után hatalomra került szovjetrendszer okozta súlyos következmények szanálásának legyszerényebb és legszükségesebb elemeit tartalmazzák.

II. Pénzügyi klauzulák. E záradékokkal kapcsolatos javaslatokat a csatolt A, B és C mellékletek tartalmazzák.

A szerbek, horvátok és szlovének királysága a Magyarországgal kötendő békeszerződésben egyformán érdekelt minden hozzá került területen: Horvát-Szlavónia, Muraköz, Muravidék, Bácska, Bánát, Baranya és Bosznia és Hercegovina. Mindazonáltal úgy véljük, nem lehet valamennyi említett területet egyformán kezelni ebben a békeszerződésben. Van szerencsénk e helyütt röviden megmagyarázni és kifejezni a szóban forgó okokat és javaslatokat, s mindent részletesen megmagyarázni a csatolt függelékben.

Bosznia és Hercegovina.³¹⁵ Miután a Magyarországgal kötendő békeszerződés ugyanazonokon az elveken nyugszik majd, mint az Ausztriával kötött békeszerződés, a Magyarországgal kötött békeszerződésben Bosznia és Hercegovina helyzete minden bizonnyal ugyanúgy lesz rendezve, mint az Ausztriával kötött békeszerződésben, mivel a Szent István Koronájához tartozó (röviden általában csak Magyarországnak nevezett) egykori tartományokhoz viszonyítva pontosan olyan helyzetben volt, mint az egykori osztrák császársághoz. Mégis szükségesnek tartjuk, hogy a Magyarországgal kötendő béke szövegezésénél figyelmeztessünk erre a tényre, s hivatalos javaslattal éljünk, hogy a békeszerződésben kifejezésre jusszon Bosznia és Hercegovina különleges helyzete.

Muraköz, Muravidék, Bácska, Bánát és Baranya. Ami a Muraközt, a Muravidéket, a Bácskát, a Bánátot és Baranyát illeti, úgy gondoljuk, hogy rájuk a pénzügyi záradékok vonatkozásában az osztrák békeszerződés általános elvei lesznek érvényesek, amelyek vonatkoznak az egykori Magyarország más államoknak átengedett

315 Aláhúzás az eredeti dokumentumban.

területeire is. Ezt feltételezve, e területekre vonatkozóan a pénzügyi záradékok kapcsán nem teszünk semmilyen külön javaslatot a magyar békeszerződésbe.

Horvátország–Szlavónia. Ami Horvátországot és Szlavóniát illeti, a helyzet merőben más. Horvát-Szlavónországnak szerződésben szabályozott (1868. évi horvát–magyar kiegyezés, és később), stabil és különleges helyzete volt, amely államjellegzet biztosított részére Szent István koronájának országai között, amint azt kevés kivételtől eltekintve valamennyi közjogi író megállapítja (nem számítva a magyar és horvát szerzőket, akik *pro domo sua*³¹⁶ beszélhetnek). Ezt a kérdést az A mellékletben tárgyaljuk részletesen. Itt csak röviden megemlíti, hogy Szent István Koronájának országaiban egyfelől Horvát-Szlavónország, másfelől a Magyar Királyság között egyfajta dualista viszony létezett, amelyben a Magyar Királyság-nak erősebb félként domináns helyzete volt. Horvát-Szlavónországot e különleges helyzete miatt nem lehet úgy kezelni, mint a Magyar Királyság részét, illetve úgy, ahogy az egykori Osztrák Császárság tartományait kezelték az Ausztriával kötött békeszerződésben. Egyidejűleg ez a magyarázata annak, ami miatt Horvát-Szlavónország vonatkozásában bizonyos változtatásokat, illetve kiegészítéseket javasolunk a Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi klauzuláiban. E változtatásokat nem kérjük a többi nekünk juttatott terület vonatkozásában, mert azok a szó szoros értelmében a Magyar Királyság szerves részeit képezték. Ugyanezen változtatások vonatkoznak az államadósság felosztására (az Ausztriával kötött békeszerződés 203. cikkelye), továbbá a közjavakra (208. cikkely).

Az államadósságok elosztása (az Ausztriával kötött békeszerződés 203. cikkelye). Horvát-Szlavónország kötelezve volt adóképesége mértékében fedezni az úgynevezett közös költségeket a Magyar Királysággal, aminek mértékét mindig külön megállapodás határozta meg. Ugyanílyan mértékben kötelezve volt az államadósság kamatainak fedezésére is, de soha nem a magyar államadósság néven emlegett egész államadósság kamatainak fizetésére. Ezért tesszük meg a B függelékben javaslatunkat, hogy először rendezzék a Horvát-Szlavónország és a Magyar Királyság közötti adósságok elosztását, mégpedig oly módon, hogy a közös adósságnak kizárólag azon részeit tegyék a mi terhünkre, amelyeket közmunkákra fordítottak (*aquisition et aménagement des chemins de fer, bâtimens et immeubles publics, ports mines, etc.*) az átadott horvát–szlavón területeken, *par rapport au territoire transféré de Croatie-Slavonie*, míg más hasonló jellegű adósságokkal a Magyar Királyságot terheljék. A közös adósság többi része olyan százalékban terhelje államunkat Horvát-Szlavónország nevében, amilyen mértékben Horvát-Szlavónország hozzájárult a közös kiadásokhoz abban az időben, amikor az adósság keletkezett. Az adósságok, amelyek mindig szigorúan véve a Magyar Királyságot terheltek, ne terheljék a szerbek, horvátok és szlovének királyságát Horvát-Szlavónország nevében.

316 Saját érdekekben (latin).

Közjavak (az osztrák szerződés 208. cikkelye). Amint azt a C mellékletben kifejtettük, háromféle közvagyon van Horvát-Szlavónországban: a) azon javak, amelyek Horvát-Szlavónország tulajdonát képezték, és a zágrábi horvát kormány rendelkezett feletük; b) azon javak, amelyek Horvát-Szlavónország tulajdonát képezték, de a budapesti közös minisztérium rendelkezett velük; c) azok a javak, amelyek Horvát-Szlavónország és a Magyar Királyság közös szerzeményei voltak, és a budapesti közös minisztérium rendelkezett velük. Az első két kategóriába tartozó javakat az Ausztriával kötött békeszerződés elveinek megfelelően, ellentételezés nélkül kellene átadni a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak. Ezért különleges rendelkezéseket javasunk beilleszteni a békeszerződésbe annak érdekében, hogy elkerüljünk bármiféle félreértést és vitát. Ami pedig a harmadik típusba tartozó közvagyonról, a mellékletben említett módon történő átadást javasoljuk, tekintettel arra, hogy az ebbe a kategóriába tartozó, de a Magyar Királyság területén található vagyon arányosan Horvát-Szlavónországot illeti, a részletes megosztást pedig gyakorlatilag lehetetlen megoldani.

II. Gazdasági rendelkezések
Az Ausztriával megkötött békeszerződésnél a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság benyújtotta javaslatait a gazdasági rendelkezésekhez, amelyeket a konferencia az első szövegezésnél elfogadott, ám később az osztrák küldöttség kifogásai miatt elutasított. Most a küldöttség hasonló javaslatokat nyújt be Magyarországra vonatkozásában, amelyek óriási jelentőséggel bírnak államunk gazdasági fejlődésére.

Kiemeljük, hogy azok az okok, amelyek miatt elfogadták az osztrák delegáció kifogásait, Magyarország esetében nem állnak fenn. Ugyanakkor mindazon érveken túl, amelyeket az osztrák békeszerződés kidolgozásakor megfogalmaztunk, a Magyarországgal szembeni követeléseink elfogadása mellett szólnak azok a különleges indokok is, amelyeket részletesen kifejtünk a D mellékletben. Itt csak arra szorítkozunk, hogy hangsúlyozzuk azt a tényt, miszerint Magyarországon a szovjetrendszer következtében olyan kaotikus helyzet állt elő a gazdasági viszonyok minden területén, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia magyar felére szó szerint lehetetlen alkalmazni az Ausztriával kötött végleges békeszerződésben az elcsatolt területekre vonatkozó gazdasági rendelkezéseket. Amennyiben ez történne, az nagyszámú állampolgárunk tönkretételét jelentené, és államunkat kiszolgáltatott helyzetbe hozná. Alattvalóink már így is túl sokat szenvedtek a magyaroktól, ezért szilárdan hisszük, szövetségeseink nem engedik meg azt, hogy a mi alattvalóink viseljék a Kun Béla rendszere által előidézett súlyos következmények terhét is.

Javaslatunk a gazdasági rendelkezések vonatkozásában a következők:

1. Az Ausztriával kötött békeszerződés 249. cikkely 1. §-ának 2. bekezdéséhez és a Bulgáriával kötött békeszerződés 177. cikkelyének d) pontjához hasonlóan annullálják a magyar kormányoknak és a katonai, valamint polgári hatóságoknak a fegyverszünet aláírása után hozott mindazon rendelkezéseit, amelyek alattvalóink javait, jogait és érdekeit érintik, és hogy kerüljön megállapításra a magyar kormány felelőssége mindazon károkért, amiket ezek

a rendelkezések okoztak a mi állampolgárainknak. A magyar kormánynak úgyszintén vállalnia kell a felelősséget állampolgáraik önhatalmú cselekedeteiért a bolsevik uralom alatt, amivel kárt okoztak polgárainknak, sértették érdekeiket és jogait.

2. Az osztrák békeszerződés 249. cikkelyének b), h) és j) pontjaiban foglaltakhoz hasonlóan a magyar békeszerződésbe is vegyék be azt a rendelkezést, amelynek alapján a Magyar Királyság alattvalóinak különbségtétel nélkül valamennyi szövetséges állam területén jogukban áll megtartani vagy felszámolni vagyonukat, jogait és érdekeltségeiket, s hogy ennek megfelelően hagyják ki az osztrák békeszerződés 267. cikkelyéhez hasonló rendelkezést, amely elveszi ezt a jogot az átadott területekre vonatkozóan.

3. A különleges rendelkezésekből maradjon ki az az intézkedés, amely megfelelne az Ausztriával kötött békeszerződés 271. cikkelyének, s helyette a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe illessék be ennek a cikkelynek az első változatát, ahogyan az az első tervezet 266. cikkelyében szerepelt (illetve az 54. cikkely, *Clausus économiques*). Ezáltal ránk is vonatkoznának az osztrák békeszerződés 248. cikkelyéhez hasonló általános rendelkezések, amelyek előírásuk, hogy valamennyi magánjogi követelést az *Office de vérification et compensation*-on keresztül kell lebonyolítani, az árfolyam tekintetében pedig egyértelműbben rendelkezne.

4. A különleges rendelkezésekből maradjon ki az osztrák békeszerződés 268. cikkelyéhez hasonló szabályozás, s hogy a 251. cikkelyhez hasonló rendelkezés nyilvánítsa semmisnek a polgáraink és a Magyar Királyság alattvalói között kötött magánjogi szerződéseket.

5. Az osztrák békeszerződés 266. cikkelyének utolsó bekezdéséhez hasonló rendelkezésbe kerüljön be az a pont, ami alapján felosztják a Szent István Koronájának országait alkotó két egység között a Magyar Királyság és Horvát-Szlavónország azon közös alapjait, amelyek tevékenysége kiterjedt Szent István Koronája országainak egészére, [mégpedig] annak a törvénnyel szabályozott kvótának arányában, aminek alapján a két fél részt vállalt a közös költségek fedezésében.

Ezek a javaslatok és magyarázatuk a D mellékletben³¹⁷ található.

III. Jóvátételi záradékok

Folyó év augusztusában a Háborús Károk Jóvátételének Bizottsága felkérésére a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Békedelegációjának Gazdasági Szekcióját két részletben elküldte javaslatait a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés VIII., a jóvátétellel foglalkozó fejezetéhez. Ebben megfogalmazta követeléseit a visszaszármaztatott állatállományból számára szükséges előleg és a Szerbia mielőbbi helyreállításához szükséges, a jóvátétel terhére történő természetbeni törlesztés kérdésében,

317 Nem volt az irathoz csatolva.

valamint a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak átadott területekre vonatkozó levéltárak, iratok stb. visszaszármaztatása vonatkozásában.

A küldöttség – megismételve e korábbi javaslatait – továbbiakkal egészíti ki azokat, amelyeket az E jelzésű mellékletben³¹⁸ fejt ki.

Az új javaslatokban kérjük, hogy

- a) a Magyar Királysággal kötött békeszerződésnek abba a cikkelyébe, amely megfelel az Ausztriával megkötött békeszerződés 177. cikkelye második bekezdésének, kerüljön be az a rendelkezés, amelyben kifejezetten megállapítják, hogy a Magyar Királyság felelős azokért a károkért, amelyeket a magyar hatalmi szervek, a katonaság és polgárok a fegyverszünetet követően a Szövetséges és Társult Hatalmak kormányainak okoztak;
- b) a jóvátétellel foglalkozó különleges rendelkezések közé új kitételként kerüljön be az a rendelkezés, amellyel előírnák Magyarországnak, hogy beváltsa a Muravidéken a szovjethatalom által forgalomba helyezett bankjegyeket, olyan pénznemben és olyan árfolyamon, amilyent a Jóvátételi Bizottság majd megszab;
- c) a 17. cikkely második bekezdéséhez adjanak hozzá egy rendelkezést, amellyel biztosítható mindazon iratok és dokumentumok visszaadása, amelyeket a nyolcvanas években Horvát-Szlavónország bánja, Khuen-Héderváry³¹⁹ a zágrábi horvát országos levéltárból a budapesti levéltárba szállíttatott;
- d) Magyarország vonatkozásában vegyenek be az osztrák békeszerződés 196. cikkelyéhez hasonló rendelkezést, amelyben Magyarország kötelezi magát, hogy a) az osztrák–magyar kormány, a magyar kormány vagy a Korona gyűjteményeiben lévő műtárgyak, régészeti, tudományos vagy történeti emlékek vonatkozásában baráti szerződést köt az érintett államokkal e tárgyak visszaszármaztatásáról, amelyek ezen államok szellemi tulajdonát képezik, és b) hogy a fent említett tárgyakat húsz évig rendelkezésre bocsátja.

IV. Politikai rendelkezések

F melléklet

1. Az egykori Monarchia hozzánk került területén számos személy harcolt a szerb vagy más szövetséges hadseregben, és sok személyt, akik az említett területeken élnek, politikai okokból bebörtönöztek, internáltak vagy kitelepítettek. Annak érdekében, hogy ezeket a személyeket a különböző jogi és eljárásbeli mulasztásokból fakadó károkért a polgári jognak megfelelően kárpótolják, javasoljuk, hogy a részükre legyen egy cikkely, amely megegyezik az osztrák békeszerződés 37. cikkelyével.
2. Annak érdekében, hogy a nekünk juttatott területeken mielőbb megteremtődjenek a normális viszonyok az igazságszolgáltatásban és a közigazgatás-

³¹⁸ Nem volt az irathoz csatolva.

³¹⁹ Khuen-Héderváry Károly (1849–1918) magyar arisztokrata, politikus, 1883–1903 között Horvát-Szlavónország bánja.

ban, valamint a politikai tevékenység miatt a magyar bíróságok által elítélt személyek polgári jogainak védelmében javasoljuk, hogy a szerződésbe kerüljön be az osztrák békeszerződés 46. cikkelyéhez hasonló cikkely.

E javaslatokat attól a meggyőződéstől áthatva nyújtjuk át Önnek, hogy teljesítik megalapozott kéréseinket.

Kérem, Elnök Úr, fogadja legkiválóbb tiszteletemet.³²⁰

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 41. cs. melléklet a szerb miniszterelnöknek címzett leveléhez.

Belgrád, 1919. november 24. ^{65.} A szerb miniszterelnöknek címzett leveléhez.

Baranya vármegye és Pécs főispánjának, Vladislav Pandurovićnak a beszámolója a Moor amerikai alezredes hivatlan látogatásáról Baranyában

Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 13 957.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje ismertetni Baranya vármegye és Pécs szabad királyi város főispánjának folyó év november 22-ei, 3684. számú jelentését:

„Vonatkozással az 1919. november 20-ai 3633. számú beszámolómról, jelentem, hogy Charles Beatty Moore³²¹ amerikai alezredes, a budapesti katonai misszió tagja egy magyar tengerésztszít társaságában tegnap Pécsre érkezett, követelve a baranyai helyőrség parancsnokától, hogy ürítsék ki Baranyát a Kisköszeg–Bolmány ideiglenes határig.

Az amerikai alezredes a szövetségközi bizottságnak a budapesti katonai képviselőnkhez eljuttatott 1919. október 22-i keltezésű levelével igazolta magát.

A baranyai helyőrség parancsnoka azt válaszolta az amerikai alezredesnek, hogy sem a katonai, sem a polgári hatóságoknak Pécsen nincs utasításuk a kiürítésre, különösen nem az olyan evakuálásra, amit az amerikai követel: hogy 24 órán belül történjen meg.

Az amerikai alezredesnek szándékában áll elmenni Bajára is, hogy ugyanezt követelje.

³²⁰ A végül a jugoszláv delegáció elnöke, Nikola Pašić által 1919. november 29-én benyújtott memorandum tartalmazott két kiegészítést a politikai rendelkezések körében, jelesen a szerb egyházi javak és a Tököllyanum védelme érdekében.

³²¹ Charles Beatty Moore (1881–1951) amerikai alezredes, az Egyesült Államok budapesti katonai missziójának tagja.

Ma el akart utazni Eszékre, az Eszéki Hadosztály körzetparancsnokához, de onnan azt a választ kapta, hogy nem fogadhatnak el tőle utasításokat, mert erre csak a mi Főparancsnokságunk jogosult.

Az amerikai alezredes ügye azt a benyomást kelti bennem, hogy az a magyarok machinációja, amely meg akarja akadályozni a legutóbbi, a pécsi bányákkal kapcsolatos aspirációinkat, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a Kiskőszeg-vonalig kéri a kiűrtést, noha a párizsi küldöttségünk hivatalosan jelentette, hogy az ideiglenes határ Dályoknál van.

Amennyiben pedig azt a körülményt is számításba vesszük, hogy Cvijić professzor úr javaslata szeptemberben eljutott Párizsba, amely szerint a mostani Duna-szekcső–Pécs–Szalánta–Siklós-vonalat követeljük, akkor nem nehéz arra gyanakodni, hogy a magyarok megtudták ezt a javaslatot, s ily módon akarnak kész helyzetet teremteni, hogy szinte lehetetlen legyen számunkra békés úton ismét elfoglalni az újonnan nekünk ítélt területeket, amiként ez a helyzet Ausztriával, amely megkapta Magyarország nyugati részeit, de neki ott sem katonasága, sem hatóságai nincsenek.

Javasolom ezért, hogy a Főparancsnoksággal egyetértésben elhatározzák:

Semmiképp nem szabad elhagyni azt a vonalat,³²² amelyet most Cvijić professzor úr javaslata alapján Párizsban követelünk.

Meg vagyok győződve arról, hogy amennyiben elhagyjuk a pécsi szénbányákat, akkor idén télen a szénhiány miatt súlyos gondok lesznek az egész Vajdaságban, amelyek akár a bolsevizmus kialakulását is eredményezhetik, mert nem szabad abban bízunk, hogy akár egyetlen vagon szenet is kapunk a magyaroktól, ha a bányák az ő kezükbe kerülnek. Főleg nem amiatt, mert bosszúálló politikára készülnek az egykori vörösgárdisták ellen, akik az itteni bányákban békésen dolgoznak.

Az, hogy mekkora a szénhiány Magyarországon, e körülmények közepette abból is látszik, hogy az amerikai alezredes 10 vagon szenet kért a pesti antantmisszió részére, és az üres vagonokat is hozta magával. Engedélyezték neki, hogy szénnel megrakodva térjen vissza Pestre.

Pécs, 1919. november 22.

Aláírás:

Dr. Pandurović, főispán és kormánybiztos

A miniszter utasítására

A Politikai Osztály igazgatója
M. Gavrilović³²³

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

³²² Kiemelés az eredeti dokumentumban.

³²³ Mihajlo Gavrilović (1868–1924) szerb történész, diplomata, 1918 márciusától megbízott külügyminiszter, 1919–1924 között a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság londoni követe.

66.

Párizs, 1919. november 26.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Jóvátételi Szekciójának tájékoztatója az új vajdasági szakértők véleményéről a Magyarországgal kötendő békeszerződés szükséges kiegészítéseiről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Jóvátételi Szekció

No. 786.

Nikola P. Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság békeküldöttsége

vezetőjének

Párizs

Az új szakértők a Vajdaságból, dr. Miloš Bokšan³²⁴ és Milivoj Šićarević³²⁵ szekciónk tagjaival együtt átnézték a Magyarországgal kötendő békeszerződés valamennyi már kidolgozott rendelkezését, és egyetértettek abban, hogy azok minden olyan intézkedést tartalmaznak, amelyek szükségesek a Vajdaság érdekeinek megóvásához. Csupán azt javasolták, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe vegyék be azokat a rendelkezéseket, amelyek kötelezik Magyarországot arra, hogy:

1. kiadja a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak a szerb jótevő, Tökölly Száva³²⁶ alapítványát;
2. nem fogja akadályozni azt, hogy a Szent Szinódus és a szerb nemzeti egyházi szinódus a törvényben megszabott tevékenységi körben szabadon rendelkezzen Magyarországon területén a püspökségekkel, kolostorokkal és egyházi iskolai községekkel.

Az indoklást tartalmazó javaslatot a Legfelsőbb Tanács részére az 1. számú mellékletben csatolom.

A 2. mellékletben csatolom Önnek ehhez a javaslathoz szükséges kiegészítő levelet, amellyel benyújtjuk a Legfelsőbb Tanácsnak a javaslatainkat, amelyek a Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi, gazdasági, jóvátételi és politikai rendelkezéseire vonatkoznak – a levelet a 783. számú iratban folyó hó 24-én eljuttattam Önhöz.

³²⁴ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

³²⁵ Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

³²⁶ Tökölly Száva (Sava Tekelija) (1761–1842) bánati szerb nemesi-katona családból származó jogász, kereskedő, a Magyar Tudományos Akadémia mintájára létrehozott Matica Srpska elnöke, a szegény, de tehetséges szerb diákok támogatására létrehozott Tököllyanum alapítója.

Melléklet. 1/ szám: 786.

Javaslatok

Dr. Miloš Boškani és Milivoj Šićarević urak (javaslatai), hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe bekerüljenek azok a rendelkezések, amelyek kötelezik Magyarországot arra, hogy:

- I. kiadja a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak a Tökölly Száva Alapítványt; és
- II. nem akadályozza azt, hogy a szerb nemzeti egyházi szabor és a Szent Szinodus a törvényben megszabott tevékenységi körben szabadon rendelkezzen Magyarországot területén a püspökségekkel, kolostorokkal és egyházi-iskolai közösségekkel.

I. A magyarországi szerb nemzetnek több kulturális-oktatási intézménye van Budapesten. Ezek között történelmi és nemzeti-oktatási jelentősége miatt első helyen áll a nagy szerb jótevő, Tökölly Száva alapítványa.

Ez az intézmény hét teljes évtizeden keresztül az egész magyarországi szerb értelmiség központja és oktatási székhelye volt. Ebben az intézményben nevelkedtek, itt kapták nemzeti-politikai képzésüket a szerb nemzet első költői és tanítói, akár csak első államférfiai és politikusai, akik évtizedeken keresztül a legnehezebb körülmények között, sokszor személyi szabadságuk és életük árán is a legelkeseredettebb harcot folytatták a szabadságért, igazságért és a nemzet szerződésben biztosított kiváltságaiért.

A szerb nép mélyen gyökerező nemzeti érzése ezen a vidéken, amely e háború során végig fényesen megnyilvánult, különösen kitűnt a Nagy Nemzetgyűlés 1918. november 25-ei határozatában, amely kimondja a Vajdaság elszakadását a Magyar Királyságtól, és kéri teljes egyesülésüket Szerbia Anyácskával – [ez] azoknak a nemzetünkért dolgozóknak a műve, akik ennek a nagy nemzeti intézménynek voltak szellemi gyermekei.

Napjaink világkatakizmai és erkölcsi-nevelési átalakulása közepette, amikor a nagy nemzeteknél is jól érzékelhetően jelentkezik az igény az ilyen intézmények iránt, különösen fontos a szerb nemzetnek az ilyen intézmény, amely a jognak a hatalom és az alacsony erkölcsi elvek és a durva anyagiasság elleni harcában hatalmas és értékes áldozatokat hozott, különösképpen az értelmiség részéről.

A Magyar Királyságban élő szerb nemzet számára a Tököllyanum egy történelmi szentség, egyike a legnagyobb oktatási tőkének, amely szorosan kapcsolódik az egész nemzet sorsához.

A szerb lakosság érdekében áll, hogy e kiváló kulturális-oktatási intézmény felett minden szempontból zavartalanul rendelkezzen minden kérdésben és irányban úgy, ahogy azt a szerb nemzet valódi érdekei kívánják.

Az alapító levél szerint az intézmény a Tökölly Száva Alapítvány tulajdona, amelyet a kuratórium igazgat, amelynek tagjai kizárólag szerbek. Az alapítvány a

szerb ifjúság nevelését szolgálja, akik Budapesten a főiskolába járnak, ahol az intézet megalakításakor a Magyar Királyságban egyedül volt ilyen jellegű iskola. Úgy véljük, hogy ez az alapítvány feltétel nélkül minket illet azon cikkely alapján is, amely megfelel az Ausztriával kötött békeszerződés 266. cikkelye utolsó bekezdésének, mert mindazok, akikért az alapítványt létrehozták a Magyar Királysággal kötött békeszerződés alapján, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság alá kerülnek majd. Azonban az alapítvány nagy politikai és nemzeti jelentőségére, valamint arra való tekintettel, hogy elkerüljük az esetleges fennakadásokat az alapítvány átadása közben, kérjük, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe a „Clauses politiques Européennes”-be, abba a részbe, amely a mi államunkra fog vonatkozni, illesszék be a következő tartalmú cikkelyt:

„Magyarország kötelezi magát, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság rendelkezésére bocsátja a Tökölly Száva Alapítványt, melyet a főbb egyetemeken tanuló szerb fiatalok számára hoztak létre, annak 1914. július 28-i állapotában.”³²⁷

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

67.

1919. november 27.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Jóvátételi Szekciójának előkészített memoranduma a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági, pénzügyi, jóvátételi és politikai záradékainak kiegészítéseiről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Jóvátételi Szekció

No. 787.

Nikola Pašić úrnak, a szerb-horvát-szlovén királyi kormány első delegáltjának a békekonzferencián

Párizs

Van szerencsém elküldeni Önnek az 1. számú mellékletben a Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Bizottság valamennyi elaborátumát francia nyelven, amelyek a Magyarországgal kötendő békeszerződés gazdasági, pénzügyi, jóvátételi és politikai záradékaira vonatkoznak.³²⁸ Mellékelem azt is, amely a Horvát-Szlavónország és Magyarország közötti államjogi kapcsolatokat tárgyalja, továbbá azt a kísérő levelet,

³²⁷ A szakértők nem dolgoztak feleslegesen, a javaslataik végül bekerültek a hivatalosan átnyújtott memorandum politikai rendelkezésekkel foglalkozó fejezetébe.

³²⁸ Lásd a 65. dokumentumot.

amellyel ezeket az elaborátumokat a konferencia elnökének, G. Clemenceau úrnak küldjük.

Ezen tervezetek, ahogy a kísérőlevél is, mint az ismeretes Ön előtt, teljes mértékben úgy lettek kidolgozva, ahogy azt a Politikai Delegáció ülésein elfogadták, ezért arra kérem Önt, hogy szíveskedjen aláírni, és elküldeni a Legfelsőbb Tanácsnak. Valamennyi tervezetet és a kísérőlevelet még a mai nap folyamán lefordítják angol nyelvre.

Egy példányt csatolok önnek a Politikai Delegáció archívuma részére.

Fogadja Elnök Úr kiváló tiszteletemet.

A Gazdasági, Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének képviselője
dr. Drag. V. Dučić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

68.

Párizs, 1919. november 30.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége Gazdasági–Pénzügyi Szekciójának javaslata a délszláv állampolgárok Magyarországon lévő letétjeinek megszerzésére és követeléseinek teljesítésére

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Jóvátételi Szekció

No. 791.

Nikola P. Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége elnökének Párizs

Dr. V. Besarović képviselő úr megbízottja a Gazdasági–Pénzügyi Szekció tagjai nevében a következő tartalmú javaslatot nyújtotta át nekem:

Szekciónk szakértője, Milivoj Šišarević³²⁹ úr jelentése szerint a magyar kormány nemrégiben engedélyezte, hogy állampolgáraink felvegyék a magyarországi pénzintézményekben lévő letétjeiket, s átvihessék a mi államunkba. E letétek értéke néhány százmillió korona. Amikor megbízottjaink Budapestre érkeztek, hogy felvegyék a letétjeinket az ottani pénzintézetekben, közölték velük, hogy magyar állampolgároknak is vannak nálunk lévő követeléseik, ezért, amíg azt nem rendezik, nem adják ki a letéteket. Nyilvánvaló tehát, hogy a magyar kormány engedélye csak

³²⁹ Milivoj Šišarević (?–?) a szerb–horvát–szlovén békeküldöttség Gazdasági–Pénzügyi Szekciójának szakértője.

fiktív volt. Ezek a letétek egyébként is már a szovjet kormány zsákmányául estek, és most, tekintettel a pénzügyi helyzetre, mindennap többet veszítenek értékükből. Ezért javasoljuk, hogy egy külön jegyzékkel, melynek tervezetét mellékeljük, kérjük fel a Legfelsőbb Tanácsot, hogy ez ügyben interveniáljon a magyar kormánynál. Egyúttal javasoljuk, hogy ezt az ügyet jelentsük kormányunknak Belgrádban, hogy megtorló intézkedéseket foganatosíthasson. Az egyik leghatékonyabb intézkedés a folyó év szeptember 2-án kötött szerződés³³⁰ teljesítésének felfüggesztése lehetne, amely alapján országunkból látnák el Magyarországot élelmiszerrel.

Van szerencsém az 1. számú mellékletben csatolni Önnek ez ügyben a Legfelsőbb Tanácshoz benyújtandó jegyzék tervezetét, melyet kérek elfogadni.

Kérem, fogadja Elnök Úr legkiválóbb tiszteletemet.

Gazdasági–Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének képviseletében
dr. Drag. V. Dučić s. k.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

69.

Brit Nagykövetség, Párizs, 1919. december 1.

A. W. A. Leeper³³¹ brit szakértő levele Smodlakának, melyben értesíti, hogy nem lehetséges a magyar–jugoszláv határ módosítása

Kedves Smodlaka Úr!

Köszönöm a levelét. A mellékelt memorandumot nagy érdeklődéssel olvastam, és boldogan megvitattam volna Šišić³³² professzorral. Azonban, miután ezt a kérdést azonnal meg kellett tárgyalni, a jugoszláv ügyek bizottsága elé vittem, kérve a bizottságot, hogy figyelemmel és jóindulattal viszonyuljanak a kéréséhez, a határnak a jelzett módon történő módosításához. A bizottság azonban alapos vitát követően egyhangúlag arra az álláspontra jutott, hogy teljességgel lehetetlen ismét megnyitni a kérdést.

Nagyon sajnálom, hogy a bizottság nem tudta teljesíteni a kívánságát, de biztosra veszem, hogy egyet fog érteni a konferencia végleges döntésével, amelyet már

³³⁰ Ebben a szerződésben Jugoszlávia vállalta, hogy olyan értékben szállít élelmiszert Magyarországnak, amennyiért az képes keményvalutában fizetni. AJ 396 f. 3. cs. Bizalmas szám: 12 811.

³³¹ Alexander Wigram Allen Leeper (1887–1935) ausztráliai születésű brit történész, a Foreign Office tevékenységét segítő Politikai Hírszerző Osztály munkatársa, a párizsi békekonferencia alatt a Területi Bizottságban Nagy-Britannia képviselője.

³³² Ferdo Šišić (1869–1940) horvát történész, a horvát kora középkori kutatások és a horvát történetírás egyik megalapozója. A párizsi békekonferencián a délszláv békeküldöttség Történeti-Néprajzi Szekciójának szakértője.

több hónapja meghozott. Lehetetlen most újra megnyitni ezt a kérdést, mert a békeszerződések mielőbbi aláírása a fontos.

Öszinte híve
A. W. A. Leeper
Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

70.

1919. december 3.

Davidović miniszterelnök tájékoztatója a jugoszláv béke delegáció részére
a kormányának Baranya kérdésében elfoglalt álláspontjáról

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 4753.

Tárgy: Baranya kérdése, a békekonferencia és kormányunk álláspontja

Számjeltávirat Belgrádból 1919. december 3., 3 óra 22 perc

Párizsban 1919. december 4., délután 4 óra 16 perc

Nagyon sürgős!

A kormány véleménye: feltétlenül szükség van arra, hogy Baranya kérdése a békekonferencia Legfelsőbb Tanácsától visszakerüljön megvitatásra a bizottsághoz. Akákkal semmit sem lehet elérni. Békeküldöttségünkben valakinek meg kell keresnie Clemenceau-t, hogy szóban képviselje a baranyai kérdést, és előterjessze kormányunk kérését, hogy az visszakerüljön a bizottsághoz, és hogy az ismét megtárgyalja azt. Ezt csak akkreditált képviselőink tehetik meg. Cvijić beleegyezett, hogy abban a percben induljon, ahogy a baranyai kérdés visszakerül a bizottsághoz. Amennyiben küldöttségünk nem tudja kieszközölni, hogy a baranyai kérdés a Legfelsőbb Tanácstól visszakerüljön a bizottsághoz, akkor mozgósítanunk kell öfelségét, a trónörököszt. Kérem, ismertessék ezt a táviratot öfelségével, a trónörökösssel is.

No. 15 536.

Davidović

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

71.

1919. december 7.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen Trumbić beszámolt
a Dráva bal partján fekvő horvát falvak megszerzése érdekében
a nagyhatalmak képviselőivel folytatott megbeszéléseiről

166. jegyzőkönyv

1919. december 7., délelőtt 11.20

Jelen vannak: Pašić, Trumbić, Vesnić, Žolger, Radović, Ribarž és Smolaka urak

I.

Trumbić miniszter úr tájékoztat, hogy kérésünk a határkiigazításra a Magyar Királysággal a Dráva bal partján (Répás³³³ stb.) továbbítva lett a Területi Bizottságnak véleményezésre, ahol azt elvetették. A bizottság két tagja (a francia és az angol képviselő) szavazott igennel, a másik két tag (az olasz és az amerikai képviselő) nemmel. A bizottságban Franciaországot képviselő Laroche úr azt mondta neki, hogy valamiképpen meg kellene nyerni javaslatunknak a bizottság amerikai tagját, Bowman urat. Trumbić úr és Šišić úr elmentek hozzá, és a régi horvát–magyar határ mellett érveltek ezen a helyen. Bowman kitartott álláspontja mellett, miszerint 5000 horvát a bal parton semmiség, ami miatt nem érdemes feláldozni a természetes határt, amilyen a Dráva. Elvi elhatározásra kell jutnunk a régi politikai határ vagy a Dráva, de mindenképpen vagy az egyik, vagy a másik mellett. Trumbić úr ekkor arról beszélt neki, hogy a Dráva gyakran változtatja a medrét, és mindig dél felé mozog, mert a bal partja szinte mindenütt magasabb, mint a jobb partja. Ebből kifolyólag a Dráva nagyon rövid időn belül mégis megszűnne politikai határ lenni. Bowmanra mindez mély benyomást tett, és azt javasolta, hogy forduljunk a Legfelsőbb Tanácshoz ezzel az érveléssel, de természetesen az egész határra vonatkoztatva a Dráva vonalán, s nem csak azokra a szakaszokra, ahol azt a Magyar Királyság rovására akarjuk használni. Trumbić úr úgy véli, hogy ez a felfogás bizonyos helyeken káros következményekkel járna ránk nézve. Ezt azonban talán ki lehet védeni azzal, hogy joggal állíthatjuk, hogy a Dráva medre bizonyos helyeken stabil. Döntés született, hogy Trumbić úr írjon új jegyzéket erről a kérdéssel a fenti érvekkel.

II.

A képviselő urak kellemetlenségektől tartanak, amennyiben a Magyar Királysággal kötendő szerződés szövegét túl későn ismertetik velünk, és így belekerülhetnek bizonyos számunkra kedvezőtlen rendelkezések, amelyeket az utolsó pillanatban nem tudunk kijavítani, és ismét olyan helyzetbe kerülünk, hogy nem tudjuk aláírni (azt).

333 Répás (ma: Repaš, Horvátország).

Határoztak, hogy Vošnjak³³⁴ urat azonnal elküldik a konferencia titkárságára, hogy kérje a küldöttségünk részére az ideiglenes szöveget, amennyiben az elkészült, de legalább a gazdasági-pénzügyi rendelkezéseket. Vošnjak úr elment, semmit nem kapott, de megígérték neki, hogy amint kinyomtatják az „Epreuves-t”,³³⁵ elküldik nekünk.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960.

72.

Belgrád, 1919. december 11.

Davidović miniszterelnök távirata a jugoszláv béke delegáció részére,

melyben tájékoztatja a küldöttséget a Bajánál lévő szivattyúállomás megszerzésének jelentőségéről.

Minisztertanács elnöksége

Nemzetközi Szerződések Végrehajtásának Osztálya

Szám: 34.

A Királyi Békeküldöttségnek

Párizs

Folyó hó 10-én 34. szám alatt a következő táviratot küldtem Önöknek:

„Amennyiben határunkat Magyarország irányában Bajától egy kilométerrel délre

jelölik ki, Magyarországhoz fog kerülni az a szivattyúállomás – a csatorna torkola-

tánál a bajai kikötőnél –, amelynek segítségével biztosítják a Ferenc-csatorna vízel-

átását. Ebben az esetben az egyébként teljes egészében a mi királyságunk területén

lévő csatorna vízellátása Magyarország jóindulatától függene. Ezt az állomást a

szivattyúval nem lehetne a nálunk maradó Bezdánba helyezni, mert a terep szint-

eltérése 4 méter. Ebből kifolyólag fontos lenne, hogy hozzánk kerüljön az a terület,

ahol ez a szivattyúállomás van, és a csatornának az a része, ami félő, hogy magyar

kézbe kerülhet; ha mégsem sikerülne ezt elérni, akkor biztosítani kell részünkre a

felügyeleti jogot a szivattyúállomás működése, megfelelő karbantartása és a csator-

na valamennyi magyar területen maradó berendezése felett. Részletes tájékoztatót

ezzel a csatornával kapcsolatban a mai postával küldik. A minisztertanács elnöke,

Ljub. M. Davidović.”

334 Dr. Bogumil Vošnjak (1882–1955) szlovén származású jogász, politikus, egyetemi tanár. Elkö-

telezett híve a délszláv egység gondolatának, Illyricus álnéven publikálta nézeteit. Tagja volt a

Jugoszláv Bizottságnak, és részt vett a korfui nyilatkozat megfogalmazásában. A párizsi békekon-

ferencián a délszláv békeküldöttség titkárságának vezetője.

335 Korrektúrát.

Az előbbi távirat kiegészítéseként tájékoztatom Önöket, hogy Bezdántól a Tiszáig a főcsatornát I. Ferenc császár uralkodása idején építették, és 1846-ig állami kézben volt. A magyar forradalom idején (1848) senki sem törődött ezzel a csatornával, amíg át nem vette egy magántársaság. Ez a társaság nem volt sikeres. 1870-ben Wilim Thur³³⁶ tábornok kapta meg a koncessziót, és megalakította a „The Francis Canal Company” részvénytársaságot, amelynek elnöksége Londonban, igazgatósága pedig Pesten volt. A koncessziót 1945-ig kapta, amivel együtt a társaság megszerzte a vontatási illetéket és a vontatás jogát a csatornán, amiért cserébe ki kellett építenie annak Újvidék–Bezdán–Baja-szakaszát.

Abban az időben körülbelül 30 millió korona tőkét tettek a társaságba; kétharmada angol állampolgárok, egyharmada a magyarok kezében volt. Később a magyar kormány felvásárolta ezt az egyharmadot a magánszemélyektől, úgyhogy ma a részvények kétharmada az angol magántársaság, egyharmada pedig a magyar állam tulajdonában van.

Miután feltételezhető, hogy az angoloknak most, amikor ez a vagyon a szerb-horvát-szlovén állam területén marad, nem áll szándékukban a magyarokkal közösen tartani tőkebefektetésüket, úgy gondolom, jó lenne, ha küldöttségünk törekedne arra, hogy megszerezze az angol delegáció közvetítését, hogy ezeket a részvényeket, különösen azt az egyharmadot, amely a magyar állam kezében van, nekünk eladják.

Abban az esetben, ha határunkat Magyarország irányában Bajától egy kilométerre délre jelölik ki, az a szivattyúállomás, amely a csatorna torkolatánál van a bajai kikötőnél, Magyarországnál maradna. Ebben az esetben a magyarok bármikor megakadályozhatnák, hogy a csatorna elegendő vizet kapjon a Dunából. Ezt a szivattyúállomást azonban nem lehetne Bezdánba helyezni, mivel 4 méter a szinteltérés. Ebből kifolyólag fontos lenne, hogy biztosítva legyen államunk részére ezen szivattyúállomás felügyeleti joga, amely az angol–magyar „Francis Canal Company” részvénytársaság tulajdona.

Végezetül megjegyezzük, hogy a tisztviselők, akik a mi területünkön vannak, mind magyarok, és politikailag valamennyien gyanúsak, ezért szükséges megállapodni az angol társasággal, hogy ezeket a tisztviselőket távolítsák el a jelenlegi pozícióikból, mert fennáll annak a veszélye, hogy a magyar érdekeket fogják szolgálni, és amellet, hogy a magyar propagandát terjesztik, azon lesznek, hogy a csatorna ne legyen karbantartva.

Miniszterelnök. Ljub. M. Davidović

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

336 Türr István (1825–1908) katonatiszt, részt vett az itáliai forradalomban, majd az olasz egyesítésben játszott jelentős szerepet. Az olasz királyi hadsereg altábornagya, számos nagy volumenű, kudarcbba fulladt csatornaépítési terv kiötlője (Panama, Korinthoszi-csatorna) és résztvevője, amelyek közül a magyarországi Ferenc-csatorna megépítése emelkedett ki sikeres megvalósulásával.

ján utasítja a küldöttségét, akkor a három delegáció később megállapodhat abban, hogy miként hangolja össze a közös fellépést.

Amennyiben a királyi kormány jóváhagyja és elfogadja ezt a véleményt, a küldöttség azt kéri, táviratban azonnal hatalmazza fel, hogy ennek megvalósításán tevékenykedjen, és hatalmazza fel a bukaresti, a bécsi és a prágai képviselőnket, hogy ilyen értelemben folytasson megbeszélést annak a kormánynak a képviselőjével, amelyhez akkreditálva van.

Pašić, Trumbić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs. 75.

1919. december 27.

Davidović miniszterelnök távirata a jugoszláv békelegációknak, melyben beszámol a december 17-én előzetes egyeztetés nélkül Baranyába érkezett antantmisszió számukra kellemetlen látogatásáról, és kéri, hogy a békelegáció jelezze a Legfelsőbb Tanácsnak, hogy a jövőben kizárólag előzetes egyeztetés alapján fogadnak Baranyában antantbizottságokat

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Bizalmas szám: 15 427.
Távirat
A Békeküldöttségnek
Párizs

Korábban tájékoztattam arról, hogy a baranyai kiürítés előkészületei miatt a szövetségesek pesti missziója két bizottságot küldött, de folyó hó 17-én előzetes értesítés és velünk történő egyeztetés nélkül egy harmadik bizottság is érkezett, amelynek három tagja volt: egy francia őrnagy, egy olasz kapitány és egy angol hadnagy. A bizottság a hatóságaink előtt kijelentette, hogy ezúttal, noha nem hivatalosan érkeztek, ellenőrizni kívánják szerveink működését ezen a vidéken, és adatokat gyűjtenek róla. Ez az úgynevezett bizottság azonban a lakosság és a hivatalos szervek irányában tanúsított lépéseivel rossz benyomást keltett. Vizsgálóbiztosi szerepben tetszelgett, nem tisztelve adóhatóságunk, bíróságunk, rendőrségünk, katonai és egyéb hatóságaink munkáját. A baranyai német és magyar lakosságot felbátorítva nyugtalanságot keltett a mi lakosságunkban. Nem fogta magát vissza, hogy népünk előtt nyilvánosan ne bírálja hatóságaink intézkedéseit. Ezekben a kirohanásokban különösen kitűnt az olasz tiszt. Ő egészen odáig ment, hogy egy helyen kijelentette, hogy Baranyát az olasz csapatok fogják megszállni. Bennünket megdöbbenetnek a pesti misszió egyik-másik szervének ilyen megnyilvánulásai, s bár teljes mérték-

ben bízunk szövetségeseinkben, a jövőben nem engedhetjük meg, hogy ily módon nyugtalanságot keltsenek népünkben, és rombolják állami szerveink tekintélyét. Ezt annál kevésbé lenne szabad megengednünk, hiszen meggyőződésünk, hogy az említett kiküldöttek saját szakállukra teszik ezt, és szövetségeseink nem hagynának jóvá ilyen eljárást. Arra kérem, ismertesse mindezt a Legfelsőbb Tanáccsal, és hangsúlyozza, hogy hatóságaink kizárólag népünknek a szövetségesek irányában érzett, el nem múló baráti érzéseitől áthatva fogadták a kiküldötteket előzetes tájékoztatásunk és a velünk történő egyeztetés nélkül, a jövőben azonban, ha hasonló kísérlet történne, országunk tekintélye és a rendnek e vidéken történő megőrzése érdekében kénytelenek leszünk megtagadni a vendéglátást. Hatóságaink csak a királyi kormány és a Legfelsőbb Tanács közötti előzetes megállapodás alapján fogadnak bizottságokat. Arra kérem, hogy ennek megfelelően járja ki a Legfelsőbb Tanács utasítását a budapesti Szövetséges Misszió részére.

Davidović

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

76.

1919. december 27.

A jugoszláv békelegáció ülése, melyen egyetértettek, hogy álláspontjuk csakis az lehet, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia adósságállományának elosztásakor figyelembe kell venni Horvátország különleges jogállását

177. jegyzőkönyv

1919. december 27., délelőtt 11.15.

Jelen vannak: Pašić úr, dr. Trumbić, Žolger, Radović, Ribarž, Marinković³⁴² őrnagy, később meghívták Kostrenčić³⁴³ urat is.

Trumbić miniszter úr tájékoztat, hogy hétfőn összeül a békekonferencia Pénzügyi Szekciója, hogy főleg azokról a rendelkezésekről határozzon, amelyeket be kell venni a Magyar Királysággal kötendő szerződésbe, illetve azoknak a különleges pénzügyi viszonyoknak a felszámolásáról, amelyek a Magyar Királyság és Horvátország között léteztek. Követeléseinkben mi arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy Horvátország a kettős monarchiában a kiegyezéssel és különleges törvényekkel szabályozott különleges helyzetben volt a Magyar Királysággal, s hogy erről az alapról kell

342 Mirko Marinković (?–?) szerb katonatiszt, a világháború végén a szerb hadvezetés összekötő tisztje az antant vezérkaránál Szalonikiben. A békekonferencián a jugoszláv békelegáció katonai missziójának helyettes vezetője.

343 Ivan Kostrenčić (?–?) horvát közigazdász, a jugoszláv békelegáció Pénzügyi–Gazdasági Szekciójának szakértője.

róla vitatkozni. Bácskára, Baranyára, a Muraközre és Muravidékre, ahogy Erdélyre is lehet alkalmazni ugyanazokat a rendelkezéseket, amelyek bekerültek az Ausztriával kötött szerződésbe, de Horvátországgal másként áll a helyzet, amit különleges rendelkezésekkel kell szabályozni. Ami Boszniát és Hercegovinát illeti, az ő helyzetük szintén egyedi.

Pašić úr úgy véli, hogy Kosta Stojanović úr dolgozott ezen a kérdésen, és valamennyi szövetséges pénzügyi szakértőt megismertette ezzel [az állásponttal]. – Stojanović úr úgyszintén ismertette vele a Gazdasági-Pénzügyi Szekció véleményét a csehek megjegyzéseiről a Magyar Királysággal kötendő szerződés gazdasági-pénzügyi rendelkezéseiről, illetve arról, hogy e megjegyzések közül melyeket fogadhatnánk el és támogathatnánk mi is. Tekintettel arra, hogy itt katonai rendelkezésekről is szó van, azonnal kérték, hogy Marinković őrnagy fogalmazza meg a mi részünkről megjegyzéseinket a szóban forgó katonai rendelkezésekről. Kérették Kostrenčić urat, hogy röviden szóban jelentsen. Jelentése alapján elhatározottatott, hogy szóbeli jegyzéket küldünk a békekonzferencia titkárságára, amelyben kijelentjük, hogy elfogadunk bizonyos cseh követeléseket.

Trumbić úr megjegyzi, hogy a Magyar Királyságban meg kellene tiltani hadiflotta tartását a Duna teljes szakaszán, amely átfolyik a területén; különösen Bácska és Baranya között, ahol a Duna a határ.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 215–216.

77.

Belgrád, 1919. december 29.

A Mura helyőrség parancsnokának jelentése a magyarországi helyzetről, az erősödő nemzeti öntudatról, a nemzeti hadseregről és a katonai fegyelemről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Bizalmas szám: 15 508.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani az alábbi jelentést, amelyet a Főparancsnokság juttatott el a Hadügy- és Tengerészeti Minisztériumnak:

„A Száva-hadosztály körzetének parancsnoka továbbította a Mura helyőrség-parancsnokának a következő, folyó év november 26-ai jelentést:

1. A magyarok nemzeti tudata, amit minden eszközzel terjesztenek, a lakosság valamennyi rétegében erősödött. Az értelmiségiek ruháján kis zászlócskák vannak trikolórral, többségén a felirat is látszik: „A magyar haza védelmére.” M. H. V. Politikusok, tisztviselők és főtisztek járkák az országot, s beszéde-

ket tartanak a népnek arról, hogy a magyarok helyzete napról napra javul, s hogy az angolok melléjük állnak. Folyik a propaganda a királyság felállítására, csakhogy egyesek Habsburg Józsefet³⁴⁴ akarják, míg mások egy angol herceget. Horthy³⁴⁵ admirális Nyugat-Magyarországon utazva mindenütt arról beszél, szóban és írásban biztosítva a népet, hogy a hangulat a párizsi békekonferencián Magyarország számára kedvezően változott, s hogy szabad kijáratot fog kapni a tengerhez. Fiume³⁴⁶ ismét a kereskedelmi kikötőjük lesz, s a szent magyar földből egy talpalányi területet sem fognak elveszíteni, stb. E beszédeknek nemcsak a demarkációs vonal túlsó oldalán van hatásuk, de [hatással vannak] a megszállt muravidéki és muraközi területek lakosságára is, ahol a magyarok egyelőre ugyan nyugodtak, de arra számítanak, hogy a jugoszláv csapatok újévig, de legkésőbb tavaszig visszavonulnak a Dráváig.

2. Magyarországon mintegy 60 ezer munkanélküli hivatalnok van. Mindez a kormánynak havonta 20 milliójába kerül, ami annyira megterheli a költségvetést, hogy beszüntették a kifizetéseket a megszállt területek hivatalnokai részére. A kiadások csökkentése érdekében, no meg politikai okok miatt is, a tisztek alkalmazásában szigorú rendszabályokat vezettek be. Mindazok, akik a bolsevizmus idején bármilyen szolgálatot láttak el, elvesztették állásukat és fizetésüket. Emiatt hiány keletkezett tisztekből, így sok nyugdíjazott tisztest helyeztek ismét szolgálatba, akiket a vörösök elbocsátottak. A főnök Molnár altábornagy,³⁴⁷ Horthy főparancsnok-helyettese. Valamennyi tartalékos tisztest elbocsátottak.

3. A románok kivonulása Budapestről megerősítette a nacionalisták helyzetét. Bevezették a rögtönítélő bíróságot. Első helyen a magyar állammal szembeni hűtlenséget büntetik. A szocialistáknak nincs különösebb tekintélyük. Több jelenség is egyértelműen arra utal, hogy a magyarok az általunk megszállt területekre aspirálnak. Például Letenyén a főtiszt, az ottani csapatok parancsnokának címe: „Muraköz parancsnoka”. Lentiben volt alkalmam beszélni néhány magasabb rangú tiszttel és főtisztviselővel a parlamenterekkel történő találkozás alkalmával. Mindegyik meg volt győződve arról, hogy a bolsevizmustól megszabadult Magyarországnak sokkal kedvezőbb határai

344 Habsburg-Lotaringiai József Ágost (1872–1962) osztrák főherceg, magyar királyi herceg, honvéd tábornagy, homo regiusként ő nevezte ki Károlyi Mihályt miniszterelnökké. A Tanácsköztársaság bukása után kormányzóvá nyilvánította magát, ám az antant és az utódállamok nyomására vissza kellett vonulnia a politikától. A Horthy-korszakban a felsőház tagja, neve időről időre felbukkant mint lehetséges magyar király.

345 Vitéz nagybányai Horthy Miklós (1868–1957), tengerésztiszt, altengernagy, az Osztrák–Magyar Monarchia flottájának utolsó főparancsnoka. 1920. március 1-jétől 1944. október 16-ig Magyarország kormányzója.

346 Fiume (ma: Rijeka, Horvátország).

347 Molnár Dezső (1865–1933) altábornagy, a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) alapító elnöke.

lesznek. Zala vármegye alispánja kifejtette, hogy a francia misszió Pesten hivatalosan is közölte, hogy csapataink valamiennyi megszállt területet ki fogják üríteni.

4. A nemzeti hadsereg, amely a románok távozását követően bevonult Budapestre, Szombathelyen alakult meg. Feladatai a következők: a) helyreállítani a királyságot, b) megvédeni Nyugat-Magyarországot az osztrákoktól, c) Jugoszláviától, d) Ausztrián keresztül létrehozni a kapcsolatokat az olaszokkal. Ez a katonaság láthatóan nagyon jól szervezett és fegyelmezett. A katonák magatartása a háború előtti időket idézi, a szolgálatot pontosan látják el, és végrehajtják a tisztek parancsait. Csak a parasztok vannak fegyverben, a gyári munkások és a zsidók kivétel nélkül fegyver nélkül vannak szétszórva munkaszázadokba és zászlóaljakba. Az egykori állami tulajdonban lévő lovakat ellenszolgáltatás nélkül elveszik. Nyugat-Magyarországon a mi demarkációs vonalunk mentén is határőrség van, 8–12 kilométerrel beljebb pedig 120–130 fegyverest számláló századok helyezkednek el. A szombathelyi csapatok száma egyes hírek szerint 3000–4000 főre rúg, míg mások állítása szerint egy teljes hadosztály, 15 000 fő állomásozik ott.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetője³⁴⁸

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 19. cs.

78.

1920. január 10.

A bukaresti jugoszláv követ jelentése Brătianu³⁴⁹ román miniszterelnökkel a magyar békeszerződés ügyében kíváncsatos jugoszláv–román együttműködésről folytatott megbeszéléséről

Szám: 5277.

Számjeltávirat Bukarestből, 1920. január 10.

Párizsban 1920. január 14.

Ma kaptam a Külügyminisztérium 15 420. számú bizalmas táviratát.

Délután találkoztam a miniszterelnökkel, akivel a Magyarországgal kötendő békeszerződés rendelkezéseinek megváltoztatása elleni és a régi Magyarország restaurálása megakadályozására irányuló közös diplomáciai akció szükségességéről beszélünk.

348 Olvashatatlan aláírás.

349 Ión I. C. Brătianu (1864–1927) román politikus, miniszterelnök és külügyminiszter, a román békeküldöttség vezetője a párizsi békekonferencián.

Elfogadta a javaslatot a közös munkára, és azt mondta, tájékoztathatom Önt arról, hogy a román békedelegáció ebben a kérdésben velünk és a csehekkel összhangban fog működni. Hozzátette, hogy már korábban javasolta békedelegációjuknak, hogy velünk összhangban dolgozzanak a mindkettőnket érintő kérdések megoldásában. Ő vasárnap vagy hétfőn utazik Párizsba.

No. 10.

Luković³⁵⁰

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai)*, 15. cs.

79.

Párizs, 1920. január 16.

A jugoszláv békedelegáció Gazdasági-Pénzügyi Szekciójának jelentése a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetéről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 5332.

Tárgy: A Gazdasági-Pénzügyi Szekció jelentése a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetéről

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Jóvátételi Szekció

No. 852.

Nikola P. Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége vezetőjének
Párizs

A Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció átnézte a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetének pénzügyi, gazdasági, jóvátételi és politikai rendelkezéseit, amit tegnap délután juttattak el hozzánk. A szekció nevében van szerencsém a következő jelentést tenni:

I. Pénzügyi rendelkezések

A Legfelsőbb Tanácsnak 1919. november 27-én eljuttatott jegyzék A–F mellékleteivel a pénzügyi rendelkezések vonatkozásában egyedül Horvát-Szlavónországra vonatkozóan élünk külön javaslatokkal, tekintettel arra a különleges helyzetre, amit Horvát-Szlavónország foglalt el Szent István Koronája országai között. Ezek a javaslatok két dolgot érintettek: az államadósság felosztását és az állami javak átadását.

350 Radomir Luković (1881–1932) szerb diplomata, a bukaresti jugoszláv követség tanácsosa.

Ami az államadósság felosztását illeti, a következőt javasoltuk: Horvát-Szlavónország autonóm adósságait teljes egészében átvállalja a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, míg a külön magyar adósságok kizárólag a Magyar Királyságot terheljék; a közös adósságból a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság átvállalja valamennyi biztosított adósságot, amelyeket a Horvát-Szlavónország területén lévő objektumok fedeznek, míg a nem biztosított adósságot természetük szerint kétféleképpen kell megosztani: azokat az adósságokat, amelyeket közmunkák végzésére használtak, az alapján kell elosztani, hogy kinek a területén találhatók a szóban forgó javak, míg a többi az adóerőnek megfelelően, Horvát-Szlavónországnak a kiegyezéssel megszabott adóerejét véve alapul. A közjavak tekintetében javasoltuk, hogy mindazok a közjavak, amelyek Horvát-Szlavónország területén találhatók, legyenek kárpótlás nélkül átruházva a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra. Ezek a javak: a horvát javak horvát igazgatás alatt, a horvát javak közös igazgatás alatt (az 1868-as kiegyezés 8. §-a) és a közös horvát-magyar javak.

Ezeket a javaslatokat egyáltalán nem vették figyelembe, aminek az lett a következménye, hogy a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak Horvát-Szlavónországra való tekintettel olyan tisztán magyar adósságokat is át kell vállalnia, amelyek soha nem terheltek Horvátországot. A közjavaknál vitatott a krajnai erdők kérdése. Előfordulhat, hogy államunknak kell kárpótlást fizetnie érte, mert ezt a kérdést a Jóváérteli Bizottság hivatott eldönteni, ami a legkülönbözőbb befolyások mellett fogja meghozni a döntését. Emellett királyságunknak mindenképpen kárpótlást kell fizetnie a Horvát-Szlavónország területén lévő közös javakért a következő okok miatt: a szerződésben Horvátország nem jelenik meg társtulajdonosként minden, a Horvátországban és a Magyar Királyságban található közös vagyon esetében, amely társtulajdonosság ezen országok különleges pénzügyi viszonyának következménye volt. Ennek következtében ezt a vagyont magyar vagyónként fogják kezelni, s ezt a Jóváérteli Bizottság előtt sem lehet majd helyrehozni, mert a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés 191. cikkelyének III. bekezdése határozottan kizár bármilyen követelést a közös vagyonból, ami a királyságunk területén kívül esik.

II. Gazdasági rendelkezések
A gazdasági rendelkezéseket érintő javaslatunk, amelyeket az említett, tavaly november 27-ei jegyzékünkben tettünk, a következőkre vonatkoztak:

1. Mindazon rendelkezések érvénytelenítése, amelyeket a magyar kormány a fegyverszüneti egyezmény után hozott, s amelyek a szövetséges alattvalók jogait, javait és érdekeit (nyereségét) érintik, valamint a magyar kormány felelősségét mindazokért a károkért, amelyek ezeket a javakat, jogokat és érdekeket érték a magyar kormány, annak szervei és a lakosság részéről.
2. A magyar alattvalók javainak, jogainak és részvényeinek (nyereségének) visszatartása és likvidálása a területünkön.
3. A Jóváérteli és Kárpótlási Iroda intézményei, illetve az árfolyam-meghatározás változásai.

4. A magánjogi szerződések megsemmisítése.

5. A magyar és a horvát közös alapok felosztása a kiegyezési kvóta alapján. Mindezen javaslatok közül egyedül az 1. pontot vették számításba a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetének 232. cikkelyénél (az Ausztriával kötött békeszerződés 249. cikkelyének megfelelőjéhez hozzáadott három új pont – II. III. és IV.), amivel lényegében semmissé teszik a magyar kormány valamennyi intézkedését a fegyverszünet után, s amelyek kárpótlást írnak elő a szövetséges államok és állampolgáraik részére javaik, jogaik és nyereségük sérülése esetén, vagyis az utóbbiak jogot nyernek a kárpótlásra.

A többi javaslatunkat a legkevésbé sem vették figyelembe.

Ebből kifolyólag változatlan maradt ebben a tervezetben a 250. cikkely, ahogy az Ausztriával kötött békeszerződés 267. cikkelye is. E tervezet 254. cikkelye teljes egészében megfelel az Ausztriával kötött békeszerződés 271. cikkelyének, a 251. cikkely pedig ugyanaz, mint az említett békeszerződés 268. cikkelye.

Fontosabb eltérése ennek a tervezetnek az Ausztriával kötött békeszerződéstől a 249. cikkely (megfelel az Ausztriával kötött békeszerződés 266. cikkelyének), amennyiben a 249. cikkelyhez két új bekezdést adtak, amelyek a családi alapítványokat érintik.

Ügyszintén hozzáadtak a tervezetnek egy cikkelyt (259.), amellyel megállapítják, hogy a VIII. rész rendelkezéseit (különleges rendelkezések) kiterjesztik az egykori osztrák, ma a mi állampolgáraink közötti viszonyra, másfelől, hogy az Ausztriával kötött békeszerződés ugyanezen szekciójának rendelkezéseit kiterjesztik az egykori Magyar Királyság, ma a mi alattvalóink és az osztrák alattvalók közötti viszonyra. Ezzel a rendelkezéssel kívánta a szerkesztőbizottság kitölteni azt az űrt, ami az Ausztriával kötött békeszerződés 263. cikkelyének nem teljes és pontatlan szövegezése nyomán keletkezett.

III. Jóváérteli rendelkezések

A jóváérteli rendelkezések tekintetében az említett jegyzékben megismételtük az augusztus hónapban tett javaslatunkat, hogy Magyarországtól kapjunk bizonyos előleget állatból és gépekből, illetve javaslatunkat azoknak a levéltáraknak, dokumentumoknak stb. visszaszármaztatására, amelyek a királyságunknak átadott területekre vonatkoznak.

Emellett különleges javaslatokkal éltünk:

1. Magyarország felelőssége a bolsevik uralom által okozott károk tekintetében.
2. A Muravidéken forgalomba helyezett fehér bankjegyek kicserélése tekintetében.
3. A levéltár tekintetében, amelyet az egykori bán, Khuen-Héderváry szállított el Pestre.

4. Az Ausztriával kötött békeszerződés 196. cikkelyéhez hasonló rendelkezés beillesztése a művészeti, régészeti, történelmi és más tárgyak tekintetében a Magyar Királysággal kötendő békeszerződésbe.

Külön jegyzékekkel úgyszintén kértük, hogy adják nekünk a pécsi bányák kiaknázási jogát.

Míndezen javaslataink közül egyedül a pécsi bányák tekintetében fogadták el részben a javaslatunkat. Az erről szóló rendelkezés bekerült a jóvátételi rendelkezések V. függelékének 1. §-a utolsó bekezdésébe.³⁵¹

IV. Politikai rendelkezések

Az említett, tavaly november 27-én kelt jegyzékben a politikai rendelkezések vonatkozásában tettünk javaslatokat, mégpedig, hogy:

- 1–2. Vegyenek be nekünk kedvező rendelkezéseket, amelyek hasonlóak az Olaszország érdekében az Ausztriával kötött békeszerződésbe került 37. és 45. cikkelyhez.
3. A szerb–pravoszláv egyház tekintetében (püspökségek, kolostorok és egyházi iskolák Magyarországon).
4. A Tököl-alapítvány tekintetében.

Egyetlen fenti javaslatunkat sem fogadták el. Van szerencsém megjegyezni, hogy Olaszország érdekében a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetbe bekerültek azok a rendelkezések, amelyek megfelelnek az Ausztriával kötött békeszerződés 37. és 45. cikkelyének. Ezek a rendelkezések a tervezet 39. és 40. cikkelyeként kerültek be.

A magyarországi szerb–pravoszláv egyház vonatkozásában általunk javasolt rendelkezések helyett a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetbe az 58. cikkely (megfelel az Ausztriával kötött békeszerződés 66. cikkelyének) utolsó (új) bekezdése került, amely ugyanazokat a jogokat biztosítja a vallási kisebbségeknek, mint a Magyar Királyság összes többi polgárának, feljogosítja őket saját költségén egyházi jótékonyági vagy szociális intézmények alapítására, azok igazgatására és felügyeletére, ami természetesen messze nem elégíti ki a mi követelésünket. A különbség az Ausztriával kötött és a Magyar Királysággal megkötendő békeszerződés tervezete között – amit érdemes kiemelni – a IV. függelék 3. cikkelye. A jóvátételi rendelkezések között fontos eltérés még ugyanennek a függeléknek a 6. cikkelye. A tervezet 176. cikkelyébe, amely megfelel az Ausztriával kötött békeszerződés 192. cikkelyének, új bekezdést illesztettek. A tervezet 177. cikkelyében (az Ausztriával kötött békeszerződés 193. cikkelye) a határidő, amely Ausztria esetében csak az utolsó tíz év, a mi javunkra ki lett tolvá 1868-ig. Az Ausztriával kötött békeszerződés 196. cikkelyének rendelkezései teljesen kiestek a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetéből.

³⁵¹ Lásd Sorsdöntések 201.

A szekció átnézte mind a három szöveget (francia, angol és olasz), amit a rendelkezésére bocsátottak, és úgy találta, hogy azok több helyen, nem egyszer fontos dolgokban különböznek.

V. Rendelkezések a vízi útvonalokról

Végezetül van szerencsém tájékoztatni, hogy átadtam Avramović szakértő úrnak a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetének egy példányát, hogy mielőbb készítse el jelentését a vízi utakról és vasutakról.

Kérem, Elnök Úr, szíveskedjen mielőbb kieszközölni a Politikai Küldöttség állásfoglalását, hogy az el nem fogadott javaslataink közül melyeket kell megismétel-nünk.

Kérem, fogadja Elnök Úr kiváló tiszteletemet.

A Gazdasági-Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének képviselője

Dr. Drago Marušić,³⁵² szakértő

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 46. cs.

80.

Párizs, 1920. január 25.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békelegációja Jóvátételi Szekciójának jelentése szakértőinek a francia Pénzügyminisztérium egykori miniszterhelyettesével, Charles Sergent-nal folytatott beszélgetéséről a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Magyarországgal szembeni pénzügyi követeléseivel kapcsolatban

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békelegációja

Jóvátételi Szekció

No. 867.

Nikola Pašić úrnak, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége vezetőjének

Szakértőink, dr. Spevec³⁵³ és dr. Kostrenčić urak tegnap délután találkoztak Sergent³⁵⁴ úrral, a Pénzügyminisztérium egykori miniszterhelyettesével. Sergent úr beszélgetésbe elegyedett velük, és megkérdezte, hogy miként áll a pénzügyi követelése-

³⁵² Drago Marušić (?–?) szlovén jogász, politikus a Délszláv Bizottság tagja, a párizsi békekonferencián a jugoszláv békeküldöttség Pénzügyi-Gazdasági és Közlekedési Szekciójának a szakértője.

³⁵³ Ivo Spevec (1883–1964) horvát jogász, a jugoszláv békelegáció Pénzügyi-Gazdasági Szekciójának tagja.

³⁵⁴ Charles Sergent (1869–1949) francia politikus, közgazdász, bankár, a francia Pénzügyminisztérium államtitkára 1917 és 1920 között.

ink ügye a Magyarországgal kötendő békeszerződésben, majd ismételtlen kiemelte, hogy ő jogosnak tartja a követeléseinket. Végetül azt mondta, hogy szerinte félreértés történt, mert a Comité de redaction³⁵⁵ közvetlenül a Legfelsőbb Tanács elé terjesztette saját javaslatát, s nem a Pénzügyi Szekcióhoz, ami biztosan figyelemzett volna a téves véleményre. Úgy véli, szerencsés lenne, ha Fromageot³⁵⁶ úrnak javasolnánk, hogy a Comité de redaction hallgassa meg Cheysson³⁵⁷ urat, a Pénzügyi Szekció legfőbb szakértőjét, aki előtt ismert az ügy.

A fentieket jelentem, hogy a küldött urak azt a politikai delegáció folyó év január 17-i ülésén elfogadottnak megfelelően, szóbeli intervencióik alkalmával felhasználhassák.

Fogadja, Elnök Úr, kiváló tiszteletemet.

A Gazdasági, Pénzügyi és Közlekedési Szekció elnökének képviselője

Dr. Drago Marušić szakértő

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

81.

1920. január 15. után

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság békeküldöttségének beadványtervezete a Legfelsőbb Tanácshoz a magyar békeszerződéshez benyújtott javaslatok ismételt megvitatása érdekében

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége

Szám: 6683.

Tárgy: Kérés, hogy a magyar békeszerződéshez benyújtott javaslatainkat ismét megvitassák

A Legfelsőbb Tanácsnak

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége a magyar békeküldöttséggel egy időben, folyó hó 15-én kapta meg a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés szövegét.

355 A konferencia szerkesztőbizottsága.

356 Henry August Fromageot (1864–1949) francia jogász, a francia Külügyminisztérium jogtanácsosa, a békekongresszus szerkesztőbizottságának elnöke.

357 Pierre Cheysson (1887–1971) francia pénzügyi szakember, a francia békedelegáció és a Jovátelteli Bizottság tagja.

Amikor békeküldöttségünk 1919. november 27-i jegyzékében benyújtotta a Legfelsőbb Tanácsnak javaslatát a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetéhez, biztosra vette, hogy a Legfelsőbb Tanács olyan mértékben fordít figyelmet javaslatunkra, amelyet azok megalapozottságuk okán, továbbá a magyar kormány a háború előtt, alatt és főleg a fegyverszünet időszakában folytatott politikájának eredményeként előállt különleges körülmények miatt megérdemelnek. A magyar békeszerződés tervezetéből azonban kiderül, hogy minden várakozás ellenére – egyetlen részben elfogadott javaslattól eltekintve – egyiket sem vették figyelembe.

Küldöttségünk mindazonáltal úgy véli, hogy elegendő nyomós érve van ahhoz, hogy a Legfelsőbb Tanács ismét megvitassa és elfogadja az említett jegyzékben javasoltakat, ezért küldöttségünknek van szerencséje megismételni azokat.

A küldöttség különösen fontosnak tartja kiemelni:

1. A pénzügyi rendelkezéseknél a delegáció, tekintettel Horvát-Szlavónország különleges közjogi helyzetére a Magyar Korona országában, s különös tekintettel Horvát-Szlavónország külön megegyezéssel szabályozott pénzügyi helyzetére, változtatásokat javasolt az államadósság megosztása és a közjavak vonatkozásában Horvát-Szlavónországban. Ezeket a javaslatokat, mint az a szerződés tervezetéből kiderül, egyáltalán nem fogadták el. Ennek egyik következménye az lenne, hogy a magyar békeszerződés tervezete szerint a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak kellene Horvát-Szlavónország nevében vállalnia a magyar adósságok egy részét, amelyek eddig soha nem terheltek Horvát-Szlavónországot, mert a fennálló törvényi szabályozások értelmében mindig kizárólag Magyarország terhére írták.

Emellett a küldöttségnek van szerencséje azt is megemlíteni, hogy az Ausztriával kötött békeszerződésben és a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezetében elismerik az államadósság felosztásának a törvényi szabályozáson alapuló részesedést a közös államadósság fedezésének alapjául. Ugyanezen az alapon a törvényileg szabályozott részesedés Horvátország és Magyarország között nem lett elismervé a Magyarországgal kötendő békeszerződés tervezetében. Miután mégsem lehet azt kérni államunktól, hogy vállalja az adósságokat, amelyek soha nem terheltek a területeit, s mivel a törvénnyel, illetve a kiegyezéssel szabályozott pénzügyi viszonyt Ausztria és Magyarország között elfogadja, ugyanakkor az ugyanezen az elven törvénnyel, illetve a kiegyezéssel szabályozott pénzügyi viszonyt Horvát-Szlavónország és Magyarország között nem fogadja el, a küldöttség kénytelen megmaradni a korábbi törvényekkel alátámasztott javaslatainál, s kérni, hogy ezeket a javaslatokat ismét vitassák meg és fogadják el.

2. A küldöttség javaslatában kiemelten jelezte, hogy az Ausztriával kötött békeszerződés 271. cikkelyének második bekezdése kivitelezhetetlen³⁵⁸, mert rendelkezéseinek fontos feltételei hiányoznak: nevezetesen a Szerb Királyság dinárját és

358 Kiemelés az eredeti dokumentumban.

a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság lebélyegzett koronáját 1918 szeptemberében és októberében nem jegyezték a genfi tőzsdén. Emiatt a küldöttség azt kérte, hogy vagy fogadják el azt, ahogy ő értelmezi ezeket a rendelkezéseket, vagy illesszenek be a Magyar Királysággal kötendő békeszerződésbe olyan rendelkezéseket, amelyeket végre lehet hajtani, vagyis [alkalmazták] az osztrák békeszerződés első tervezetének rendelkezéseit. A magyar békeszerződés tervezetében a 254. cikkely második bekezdésében szó szerint szerepel az osztrák békeszerződés 271. cikkelyének rendelkezése, de nincs semmilyen utalás arra vonatkozóan, hogy esetleg elfogadták a küldöttségünk értelmezését. Emiatt ma sem lehet tudni, hogy miként lesznek elszámolva alattvalóink követelései és tartozásai az osztrák és a magyar alattvalók irányában.

3. Küldöttségünk az 1919. október 4-ei és november 11-ei jegyzékében, ahogy kiegészítő emlékirataiban és személyes intervencióiban is, világosan rámutatott azon követelés jogosságára, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság öt évre megkapja a pécsi bányák kiaknázásának jogát. Magyarország anélkül tudná átadni a fent említett időszakra a bányákat, hogy károsítaná közlekedési és ipari szükségleteit, miközben államunkra nézve, különösen közlekedésünkre, ami egyébiránt nemzetközi szempontból is fontos, végzetes következményekkel járna, ha megfosztanák e bányák kiaknázásától.

A békedelegáció december 22-ei jegyzékében a pécsi szénbányák teljes termelésének minimum 60%-át kérve csökkentette követeléseit azzal, hogy a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság legyen a Jóvátételi Bizottság végrehajtója.

Mindezek mellett a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés-tervezet V. §-a 1. mellékletének az általános rendelkezésekkel és a pécsi bányák diszpozíciójával foglalkozó utolsó bekezdése semmiképp nem elégíti ki jogos követeléseinket.

A békekonferencia törekvése szinte minden esetben – kivéve azokat az eseteket, amikor a mi államunk volt érintve – arra irányult, hogy kiegyensúlyozza azokat a viszonyokat, főleg gazdaságiakat, amelyeket az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása megzavart.

Másfelől mindazon szövetséges államok, amelyeket a háború közvetlenül sújtott, s amelyeknek nincs elegendő saját szénük országuk újjáépítéséhez, a békeszerződésekben kaptak bizonyos mennyiségű szenet. Csak a mi államunk részére nem állapítottak meg semmit véglegesen, noha Szerbia három évig volt ellenséges megszállás alatt, és minden szénbányáját tönkretették és elárasztották. A békeküldöttség reméli, hogy a Legfelsőbb Tanács ismét megvitatja ezt a kérdést, és eleget tesz kérésünknek, ahogy azt az említett 1919. december 22-ei jegyzékben, melynek másolatát mellékeljük, előterjesztettük. Annál is inkább, mert addig egyáltalán nem gondolhatunk a normális közlekedés beindítására, amíg nem tudjuk, mekkora szénmennyiség áll majd államunk rendelkezésére.

4. A Magyarországgal kötendő békeszerződés jóvátételi rendelkezéseivel kapcsolatos megjegyzéseiben a küldöttség javasolta, hogy vegyenek be egy, az osztrák

békeszerződés 196. cikkelyéhez hasonló rendelkezést a régészeti, művészeti, történelmi stb. tárgyak vonatkozásában.

Semmi oka nincs annak, hogy ebben a tekintetben ne egyformán járjanak el Magyarország és Ausztria esetében. Mi több, ismeretes, hogy Magyarország imperialista központosítása miatt általában mindent, ami a magyar politikát szolgálhatta, így a tudományos és művészeti alkotásokat is Budapesten gyűjtötték, s hogy Budapest ugyanolyan központja volt a Magyar Királyságnak, mint Bécs Ausztriának.

Ezen okok miatt a küldöttség úgy véli, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe egy, az osztrák békeszerződés 196. cikkelyéhez hasonló cikkely beillesztése vitán felül még szükségesebb, mint amennyire az az Ausztriával kötött békeszerződésben volt.

5. A politikai rendelkezésekre vonatkozó megjegyzéseiben a küldöttség javasolta, hogy Magyarország kötelezze magát arra, hogy nem fogja akadályozni a területén a szerb–pravoszláv egyházi gyűlés és a Szent Szinódus törvényileg szabályozott hatáskörben kiadott határozatainak végrehajtását. Ezt a javaslatot azért tette, hogy elkerülhető legyen az az igen valószínű lehetőség, hogy Magyarország megpróbálja hátráltatni ezen egyházi intézmények működését.

A kisebbségek jogainak szervezetei nem nyújtanak ebben az irányban semmilyen biztosítékot arra nézve, hogy Magyarország tiszteletben fogja tartani az említett egyházi hatóságok szerzett jogait. Másfelől, nyilván nem indokolatlan a kérésünk, hogy ezzel a békeszerződéssel biztosítsanak az egyházi hatóságok részére olyan jogi pozíciót, amelyen évszázadokon keresztül garantálva volt a részükre.

A küldöttségnek van szerencséje megjegyezni, hogy hasonló módon volt rendezve az egyházi hatóságok joghatóságának kérdése Sziléziában a hubertusburgi³⁵⁹ békében 1763-ban. Mindvégig a pozsonyi érsekek,³⁶⁰ vagyis porosz alattvalók gyakorolták a joghatóságot osztrák Sziléziában is, mi több, ezen tisztségük mellett jelentős politikai jogokkal is bírtak Ausztriában.

Mindezen okoknál fogva a küldöttség reméli, hogy a Legfelsőbb Tanács elfogadja fenti javaslatát.

A küldöttség a fent említett 1919. november 27-ei jegyzékben és a hozzá csatolt mellékletekben [már] részletesen megindokolta javaslatait, mégis reméli, hogy a Legfelsőbb Tanács ismét megvitatja és teljesíti azokat, nemcsak azért, mert jogosak, hanem mert a Magyarországgal kötendő békeszerződés tervezetében olyan rendelkezések vannak, amelyek számunkra egyáltalán nem elfogadhatók.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.

359 A hétéves háború során Ausztria és Poroszország között vívott háborút lezáró béke (1763. február 15.).

360 Nyilvánvaló elírás Boroszló latin nevének (Wratislavia) Bratislavának olvasása miatt. Boroszló (németül Breslau, ma: Wrocław, Lengyelország).

82.

1920. február 6.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen Trumbić beszámol a román és a cseh képviselőkkel folytatott megbeszéléséről, a magyarországi Habsburg-restaurációról és a még számba jöhető jelöltekről

213. jegyzőkönyv.

1920. február 6., délelőtt 11.20.

Jelen vannak: Pašić úr, Trumbić, Žolger, Ribarž és Radović urak.

Trumbić úr referál a magyarországi Habsburg-restaurációról a cseh és a román képviselőkkel folytatott beszélgetéseiről. Felmerült a kérdés, szükséges lenne-e közösen kérni, hogy a Magyar Királlyal kötendő békeszerződésbe kerüljön be egy különleges rendelkezés, amellyel megtiltanák, hogy a Magyar Királyság trónját a Habsburg-dinasztia bármelyik tagja foglalja el. A román képviselő kifejtette Románia nézőpontját: a magyaroknak nagy a hajlandóságuk a monarchiára, ami nemsokára elkerülhetetlenül helyreáll. Három jelölt van, az angol Teck³⁶¹ herceg, a bolgár Kiril,³⁶² és végül valaki a Habsburgok közül. A románok szerint még mindig a Habsburg-dinasztia valamelyik tagja a legkevésbé veszélyes a magyar trónon. Az angolok már most is elnézőek a Magyar Királlyal, és még nagyobb jóindulattal tekintenek rá, ha a trónján Teck herceg ülne. Trumbić úr kijelentette, hogy mi semmiképp sem szeretnénk, hogy bármelyik Habsburg visszatérjen a Magyar Királyság trónjára.

Pašić úr tájékoztat a Belgrádból érkezett táviratról, amellyel a kormány továbbítja a prágai, bécsi és bukaresti képviselőinknek küldött táviratok szövegét, hogy kezdjenek tárgyalásokat az ottani kormányokkal erről a kérdésről.

Pašić és Trumbić úr úgy véli, hogy a távirat alapján fel kellene függeszteni a közös jegyzék küldését a békekonferenciának, amivel ismét kérni akartuk, hogy tiltsák meg a Magyar Királyságnak, hogy egy Habsburgot válasszon királynak.

Határozatot hoztak, hogy holnap délután ismét megkérik a cseh és a román képviselőt, hogy jöjjenek el a tanácskozásra, és ismét beszéljenek erről a kérdésről.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 259.

361 Prince Adolphus of Teck (1868–1927) 1917-től Cambridge első lordja, brit katonatiszt és főnemes, aki a brit uralkodócsaláddal meglévő rokonsága mellett nagyanyja, gróf kisércsei Rhédey Claudia Zsuzsanna révén magyar felmenőkkel is rendelkezett.

362 Kiril preszlavi herceg (1895–1945) I. Ferdinánd bolgár cár második fia, akit, lévén, hogy nem a bolgár trónra szántak, katolikus vallásának kereszteltek.

83.

1920. február 9.

A jugoszláv béke delegáció ülése; Pašić beszámol a cseh és a román képviselőkkel tervezett közös jegyzék kidolgozásáról a Habsburg-restauráció ellen, Trumbić tájékoztatja társait a brit szakértővel, Leeperrel folytatott beszélgetéséről, egy angol herceg magyar trónra kerülésének lehetőségével kapcsolatban

215. jegyzőkönyv

1920. február 9., délután 6.15

Jelen vannak: Pašić, Trumbić, Žolger, Radović és Ribarž urak.

I. [...]³⁶³II: [...]³⁶⁴

III: [...]

Pašić úr elmondja, hogy holnap délelőtt találkozni fog a cseh és a román képviselőkkel, megbeszélni a közös jegyzék kérdését, amihez esetleg Ausztria is csatlakozna, és amellyel kérnék, hogy a békeszerződésben tiltsák meg a Magyar Királyságnak, hogy bármikor bármelyik Habsburg kerüljön a trónjára, vagy bármelyik tagja olyan dinasztianak, amelyik a szövetségesek ellen harcolt.

Trumbić úr tájékoztat, hogy erről is beszélt Leeperrel, aki alapján véve nagyon támogatja az ehhez hasonló közös lépéseket. Igaz, a szerződést már átadták a magyaroknak, ezért nem könnyű bármit is módosítani benne. Határkiigazításra nincs esély, ám gazdasági-pénzügyi kérdésekben talán sikerülhet változtatni. Soha egyetlen angol herceg sem foglalná el a Magyar Királyság trónját, mert Anglia nem folytat dinasztikus politikát. A Nagykövetek Konferenciájának utolsó levele a Habsburgokról angol javaslat [volt].³⁶⁵

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 263.

363 Személyügyi kérdésekről van szó.

364 Trumbić beszámolója a nagyhatalmak szakértőivel folytatott megbeszéléseiről az adriai tengerpart ügyében.

365 A Nagykövetek Tanácsának 1920. február 2-án elfogadott határozata, melyben figyelmeztették a magyar kormányt, hogy nem elfogadható számukra a Habsburg-ház hatalmának visszaállítása Magyarországon. Lásd Ádám–Ormos 2004, 200.

84.

1920. február 12.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen a magyar állampolgárok Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén található vagyonának felszámolásáról tárgyalnak.

217. jegyzőkönyv

1920. február 12., délelőtt 11.40.

Jelen van: Pašić, Žolger és Ribarž úr, Marinković őrnagy.

I.³⁶⁶

II.

Pašić elnök úr felolvassa a Belgrádból érkezett táviratot, amelyben a királyi kormány elrendeli a küldöttségnek, hogy kérje a Legfelsőbb Tanács írásos jóváhagyását arról, hogy államunk felszámolhatja az ellenséges magyar állampolgároknak a mi új területeinken található, bizonyos kategóriába eső vagyonát, ahogy arra szóbeli ígéretet kaptunk. A királyi kormány nagy fontosságot tulajdonít ennek a kérdésnek, továbbá kéri, hogy a küldöttség határozottan lépjen fel, és eszközölje ki ezt az írásos jóváhagyást.

Žolger úr: A békekonferencia a versailles-i békében arra az álláspontra helyezkedett, hogy minden államnak jogában áll felszámolni az ellenséges állampolgároknak a területén lévő vagyonát. A saint-germaini szerződésben elállt ettől az elvtől, és Ausztriának kedvezve megtiltotta az osztrák állampolgárok egykori kettős monarchiától elszakított területein lévő vagyonának a felszámolását. Nem tudja, hogyan szabályozza ezt a Magyar Királysággal kötendő békeszerződés tervezete, de szerinte nem lenne szerencsés prejudikálni ennek a kérdésnek a megoldását. Úgy véli, hívatni kellene Kostrenčić urat, hogy részletesen jelentsen erről a kérdésről.

Hívatva lett Kostrenčić úr, aki a következő tájékoztatást adta: Amikor K. Stojanović és Drašković miniszter urak Protić úrral a legutóbb Párizsban jártak, azt kérték a békekonferencia Gazdasági-Pénzügyi Szekciójától, hogy engedélyezzék a magyar állampolgárok vagyonának a felszámolását legalább bizonyos kategóriákban, mégpedig legalább a hitbizományi, a holtkéz, valamint az egyházi és kolostori birtokok esetében. Hosszú beszélgetések után, melyek során Loucheur úr³⁶⁷ erőteljesen ellenezte ezt, a békekonferencia Gazdasági-Pénzügyi Szekciója végül ráállt, és szóban jóváhagyta, megígérve, hogy később kieszaközi a Legfelsőbb Tanácstól az írásos felhatalmazást, illetve azt a nyilatkozatot, miszerint a szövetséges hatalmak

366 Pašić ismerteti Trumbić Londonból küldött táviratait.

367 Louis Loucheur (1872–1931) francia politikus, képviselő, üzletember és a Clemenceau-kormány minisztere, a francia miniszterelnök gazdasági tanácsadója.

nem fogják ellenezni, hogy mi a saját törvényhozásunk révén rendezzük az ezekbe a kategóriákba tartozó birtokok felszámolását. Minderről Kostrenčić úr csak a Protić úrral folytatott magánbeszélgetésekből tud, de ennek nincs semmilyen nyoma küldöttségünk Gazdasági-Pénzügyi Szekciójának archívumában. Korporić³⁶⁸ úr elment a békekonferencia Gazdasági-Pénzügyi Szekciója főtítkárához, és rákérdezett, hogy mi a helyzet ezzel a kérdéssel. Ő azt mondta neki, kapott egy szöveget a fentiekkel összhangban, és javasolni akarta, hogy azt továbbítsák nekünk a Legfelsőbb Tanács részéről, de közbenjött a francia kormányváltás.³⁶⁹ Ismét felveti ezt a kérdést, de nem tudja, hogy az új Nagykövetség Konferenciája kíván-e foglalkozni ezzel a javaslattal. Korporić úr ismét el fog menni, hogy megtudakolja, mi a helyzet ezzel a dologgal.

Žolger és Ribarž urak úgy vélik, hogy egy ilyen követelés most nagyon rossz benyomást keltene. Valamennyi szövetségesünknek az lenne a benyomása, hogy sietünk végrehajtani egy rablást, és azt törvényesítjük.

Elhatározatott, hogy az archívumból minden, az ellenséges birtokok felszámolására vonatkozó anyagot Kostrenčić úr rendelkezésére bocsátanak, hogy alaposabban tájékozódhasson, és később beszámolhasson róluk.

Forrás: Krizman–Bogdan 1960, 266.

85.

Belgrád, 1920. február 15.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának utasítása a jugoszláv béke delegáció részére, hogy végső esetben vessék fel Szőreg, Deszk és Újszentiván kicserélését három magyar falura.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Bizalmas szám: 1604.

A Békeküldöttségnek

Párizs
Három Magyarországon maradó szintiszta szerb falu, Szőreg, Deszk és Újszentiván (Törökkanizsa³⁷⁰ járás, Torontál vármegye, Bánát) népszavazással ránk szavazott. Ezt írásos nyilatkozatban, hitelesített aláírásokkal eljuttatták a királyi kormányhoz. Minden iratot futár szállít Párizsba.

368 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

369 1920. január 20-án Alexandre Millerand váltotta Clemenceau-t.

370 Törökkanizsa (ma: Novi Kneževac, Szerbia).

A Külügyminisztériumnak van szerencséje kérni a szükséges lépések megtételét, annak érdekében, hogy ez a három szintisza szerb falu a miénk legyen. Végso esetben kérni lehet kicserélésüket három magyar falura.

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály vezetőjének nevében

Forrás: *AJ 336 f. (A békeküldöttség iratai) 17. cs.*

86. Belgrád, 1920. február 18.

A szőregi, deszki és újszentiváni szerbek kérése a belgrádi kormányhoz, hogy tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy településeik ne maradjanak Magyarországon

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttségének

Párizs

Szám: 5611.

Tárgy: Szőreg, Szentiván és Deszk Jugoszláviához csatolása

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Belgrád, 1920. február 18.

Bizalmas szám: 1604.

Vonatkozással a folyó hó 15-ei, 1604. számú ügyszera a Külügyminisztériumnak van szerencséje továbbítani a következőket:

„Az itteni szerbek nevében a legudvariasabban kérjük, hogy szíveskedjenek minden erővel arra törekedni a békekonferencián, hogy a három szerb falu: Szőreg, Újszentiván és Deszk ne kerüljön ismét Magyarországhoz.

A szerb nép itt rendkívül zaklatott, elkeseredett és szörnyen rossz hangulatú. Amennyiben mégsem sikerülne kieszközölni, hogy ezek a falvak ne kerüljenek ismét magyar iga alá, abban az esetben kérjük, hogy legalább azt ériék el, hogy legyen 8-9 hónap biztos védelmünk nekünk, kiemelkedőbb szerbeknek, hogy ez idő alatt helyet találjunk magunknak, és nyugodtan távozhassunk innen.

Ha ezt nem tudják elérni, akkor bennünket egyszerűen kiadtak az ellenségeinknek. Az államhatalom szent kötelessége lenne, hogy ezt nekünk időben, néhány hónappal előre jelezze, nem pedig így, hogy minket, szerbeket cserbenhagyva magunkra hagynak.

Szörnyen el vagyunk keseredve, mert borzasztó belegondolni, hogy ismét a magyarok uralma alá kerülünk, akik már most akasztófával fenyegetnek, és hogy az

itteni szerbek felelni fognak a magyar hatóságok előtt a szerbeskedésükért [sic!], és mert a szerb katonaságot olyan lelkesedéssel fogadták.”

Tisztelettel

az elkeseredett szőregi, újszentiváni és deszki szerbek

A miniszter utasítására

a Politikai Osztály igazgatója

Forrás: *AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.*

87.

1920. február 21.

A jugoszláv békedelegáció ülése, melyen Trumbić beszámol londoni útja

tapasztalatairól és arról a brit tanácsról, hogy jobban teszik,

ha felhagynak további követeléseikkel Magyarország rovására

222. jegyzőkönyv

1920. február 21., délelőtt 11.40.

Jelen van: Pašić, Trumbić, Žolger, Radović, Ribarž úr és Marinković őrnagy.

Trumbić úr referál a londoni útról [...].

A magyar béke kérdése még nincs végleg eldöntve. A jövő hét folyamán Londonban beszélni fognak róla. Mindenki úgy gondolja, hogy hasznos volna számunkra, ha a románokkal és a csehekkel egységesek lennénk. A határok kérdésében úgy vélik, hogy ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a megjelölt határvonalat ne változtassák meg, és hogy ne játsszunk a magyarok kezére. A gazdasági rendelkezések tekintetében az angolok mind úgy vélekednek, hogy nehéz lenne bármilyen javítást elérni, ezért jobb lenne, ha nem kérnénk semmilyen módosítást, hogy ne adjunk okot a magyaroknak arra, hogy ők is kieszközöljenek valamit a maguk számára. [...]

Forrás: *Krizman–Hrabak 1960, 271.*

88.

Belgrád, 1920. február 24.

Baranya vármegye főispánjának és kormánybiztosának jelentése a baranyai szlávok körében tapasztalható nyugtalanságról a kiűrtésről szóló hírek következtében

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Szám: 3719.

A Békeküldöttségnek

Párizs

A Belügyminisztérium Baranya vármegye főispánjának és kormánybiztosának a következő jelentését továbbította minisztériumunknak.

„Van szerencsém jelenteni, hogy a Baranya kiűrtéséről szóló gyakori híresztelések, de különösen a magyar békeküldöttségnek átadott békeszerződés feltételeiről szóló hírek miatt Baranya szláv lakossága rendkívül nyugtalan, gyűléseket tart és bizottságokat választ a magyar katonaság elleni fegyveres ellenállás [megszervezéséhez], amikor a katonaságunk elhagyja Baranya Magyarországnak ítélt részét. E mozgalom vezetői kijelentették, hogy nemcsak nemzeti érzéseik vezérlik tevékenységükben, de az is, hogy megmentse a népet a magyarok üldözéseitől.

Ehhez a mozgalomhoz csatlakozni kívánnak a szocialisták is, akik félnek az üldöztetéstől, és nagy gyűlölettel viseltetnek a mai magyarországi rendszer iránt.”

A Külügyminisztériumnak felhasználás céljából van szerencséje ismertetni a fentieket a békeküldöttséggel.

A miniszter utasítására

az Adminisztrációs Osztály vezetője

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 16. cs.

89.

1920. február 24.

A jugoszláv béke delegáció ülése, melyen elfogadják a magyar megjegyzésekre adandó, a csehekkel és a románokkal közösen kidolgozott válasz tervezetét, és elfogadják Pašić javaslatát, hogy nem bolygatják tovább a határ kérdését Magyarország irányában

224. jegyzőkönyv

1920. február 24., délelőtt 10.30.

Jelen van: Pašić, Trumbić, Žolger, Radović, Ribarž úr.

I. Trumbić úr felolvassa a békeszerződés tervezetéhez tett magyar megjegyzésekre adandó közös válasz tervezetét, amit a csehekkel és a románokkal közösen dolgoztak ki. A képviselő urak elfogadják a szöveget.

II. Pašić megemlíti, hogy itt van még egy küldöttség Baranyából, s azt kéri, próbálják meg ismét kieszközölni a határ kiigazítását Baranyában, hogy államunkhoz kerüljön legalább a Siklósi és a Mohácsi járás. A kormány nemrégiben kérte, hogy vessük fel ismét ezt a kérdést. Cvijić elutazása előtt szintén készített egy jegyzéket erről. A jelenlegi helyzetben minden arra mutat, hogy nincs esélye annak, hogy bármit is sikerülhetne ebben a kérdésben elérni, inkább attól tart, hogy ártunk az érdekeinknek. A magyar küldöttség kéri, hogy valamennyi elszakított területen rendezzenek népszavazást. Miután a rossz közigazgatásunk ellenünk hangolta a németeket és a zsidókat, azok egy népszavazás esetén kétségtelenül a magyarok mellett, Magyarországra szavaznának, ily módon sok egyebet is elveszíthetnénk. Úgy véli, hogy sokkal jobb lenne nem bolygatni ezt a kérdést.

A képviselő urak egyetértettek Pašić úrnak ezzel az érvelésével, s eldöntötték, hogy ezt a kérdést nem vetik fel ismét.

Forrás: Krizman–Hrabak 1960, 273–274.

90.

[1920. február vége]³⁷¹

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Béke delegációjának hivatalos memorandum-tervezete a békekonferencia főtitkárságához a pécsi bányák ügyének jugoszláv szempontból kedvező módon történő elrendezése ügyében

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Béke delegációja

Szám: 5933.

Tárgy: A pécsi bányák

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége a múlt év október 4-ei és november 11-ei jegyzékében kiemelte azt az óriási jelentőséget, amit a pécsi szénbányák jelentenek államunk számára, különösen elpusztított országunk újjáépítésének ezekben az első éveiben. Egyidejűleg leellenőrzött adatokkal szolgált arra vonatkozóan is, hogy Magyarország saját szükségleteinek sérülése nélkül ki tudja elégíteni igényeinket.

A küldöttség december 22-ei jegyzéke, melynek átiratát van szerencsénk mellékelni, a minimumköveteléseinket tartalmazza ez ügyben, és a delegáció joggal re-

371 A beadványtervezeten nincs dátum, de egyéb iratok alapján keletkezése 1920. február vége lehet.

méli, hogy javaslata elfogadásra talál. Tekintettel arra, hogy a pécsi bányák ügyében küszöbön áll a végső döntés meghozatala, a küldöttségnek van szerencséje néhány további adattal szolgálni, amelyeket utólag kapott meg, s amelyek végképp alátámasztják követelésünk jogosságát.

1. A pécsi bányák a háború előtt és alatt szinte kizárólag Horvát-Szlavónország, Baranya, a Bácska és a Bánát vasúthálózatát, vagyis azoknak a vidékeknek a szükségleteit szolgálták, amelyek a békeszerződéssel a mi államunkhoz kerülnek. Amennyiben nem akarjuk gyökeresen felborítani az itteni vasúti közlekedést, meg kell őrizni azt a szerves kapcsolatot, amely a mi területeink vasúthálózata és a pécsi bányák között mindig is létezett.

2. A pécsi körzet lakosságáról kapott legújabb statisztikai adatok alapján a delegáció kérte ennél a területnek államunkhoz csatolását. Ez lenne a kérdésnek, amely nemcsak politikai, de gazdasági szempontból is óriási jelentőségű számunkra, a leg egyszerűbb és e terület etnikai összetétele alapján egyúttal a legigazságosabb rendezése. Azonban, még ha a békekonferencia el is utasította kérésünket, a pécsi bányák csak 40-50 kilométerre lesznek a határainktól a Pécs-Eszék-vasútvonallal összekötve, tehát a szállítás országunkba nem okozna semmilyen nehézséget. Emellett azzal is számolni kell, hogy Szlavónia, Baranya, a Bácska és a Bánát egyáltalán nem rendelkezik széntermeléssel, Horvátország is csak jelentéktelen mennyiségű, gyenge minőségű lignittel, ami a vasúti közlekedésben nem használható. A Szlovéniában és Boszniában termelt szén (lignit) nemcsak nagyon távol van, de minőségben és mennyiségben is teljesen elégtelen, a vasúti közlekedésben csak a pécsi antracittal keverve lehet felhasználni. Mi lehetne természetesebb tehát, mint hogy a pécsi bányák a továbbiakban is betöltsék rendeltetésüket?

3. A küldöttség a múlt év november 11-ei jegyzékében³⁷² kifejtette és dokumentálta azt a tényt, hogy Magyarországnak elegendő jó minőségű szene marad, ami vasúti közlekedésben és bármilyen ipari üzemben felhasználható. Ma további néhány adattal szeretnénk szolgálni, amelyek még jobban alátámasztják ezt a tényt:

Magyarországnak első osztályú szene van, melynek kalóriaértéke 5800, tehát majdnem feketeszen. Csak két ilyen szenet adó bányája van, Tatabányán és Salgótarjánban, amelyek körülbelül 500 vagon szenet termelnek naponta, nem számítva a többi, kevésbé nagy kalóriájú szenet termelő bányát. A mi barnaszenünk átlagosan 4500 kalóriaértékű, feketeszenbányánk pedig nincs (azzal a kevéssel, amit termelnek, naponta 10-15 vagon, nem kell komolyan számolni).

A pécsi szén feketeszen, de nem a legjobb fajtából, mert a darabos, ami 5%, alig éri el a 7000 kalóriát, a többi pedig por, 7000 kalóriánál sokkal gyengébb.

4. Egyébként a magyarok maguk is elismerik, hogy nem szenvednek hiányt szénből. Tavaly szeptemberben a morvaországi Osztravában összeült egy nemzetközi bizottság a szén elosztására Európában. Ezen a konferencián részt vettek a né-

372. Lásd a 60. dokumentumot.

metek, a csehek, a lengyelek, az osztrák-németek és a magyarok. A magyarok ekkor kijelentették, hogy nincs szükségük szénre.³⁷³ Ezt a nyilatkozatot a pécsi bányáktól függetlenül tették, amelyeket akkor, akárcsak most, mi termeltünk ki. Elképzelhetetlen ezért, hogy mindezek ellenére elvonnék tőlünk a pécsi bányák kiaknázásának jogát, ami oly életbevágóan fontos nekünk, s visszaadnák az ellenségnek, akinek nincs is rá szüksége.

5. Újfent hangsúlyozzuk, hogy egyedül a mi szerveink igazgatása biztosíthatná a rendszeres és racionális szénszállításokat a pécsi bányákból. Magyarország nem pusztán a munkások helyzetének rendezetlen volta miatt lenne képtelen garantálni az állandó pécsi széntermelést, de érdekében sem állna mások miatt, idegenek javára kitermelni ezeket a bányákat. Mi több, attól tartunk, hogy érdekében állónak találná, hogy fiatal államunkat, melyet a háború egész sor nehéz kérdés elé állított, kritikus gazdasági helyzetbe hozza azzal, hogy akár csak rövid időre felfüggeszse a szénszállításokat a pécsi bányákból, és ezzel egyszerűen lehetetlenné tegye a vasúti közlekedést országunkban.

6. Amennyiben összehasonlítjuk a vasútvonalak hosszát országunkban és Magyarországon, ha figyelembe vesszük a kiváló utakat, csatornákat és hajózható folyókat, amelyekben a síkvidéki Magyarország bővelkedik, s amelyekben a mi hegyekben gazdag államunk szűkölködik, továbbá a területet, a lakosság számát és az egyik, illetve a másik ország gazdasági feladatait, végül a jelentőséget is, amellyel államunk rendelkezik a nemzetközi forgalomban, akkor joggal reméljük, hogy a pécsi bányák vonatkozásában nekünk kedvező döntés fog születni. Annál is inkább, mert meg vagyunk győződve arról, hogy szövetségeseink tekintettel lesznek arra a körülményre, hogy államunk közlekedése és ipara önhibáján kívül került kritikus helyzetbe, míg Magyarország bűntárs ebben, aki ebből kifolyólag köteles nekünk jóvátenni a háború által okozott károkat.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

91.

Párizs, 1920. március 15.

Ivo Spevec feljegyzése a pénzügyi bizottság fűtitkárával folytatott beszélgetéséről a Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi rendelkezéseivel kapcsolatos jugoszláv javaslatokról

A Szerb-Horvát-Szlóven Királyság Békeküldöttsége
Szám: 6003.

373. Nyilvánvaló elferdítése a valóságnak, az előző telet átdidergő Magyarország képviselői aligha tehettek ilyen kijelentést.

Tárgy: A Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi rendelkezései
Pro memoria

Ma beszélgetést folytattam a pénzügyi bizottság főtákarával, Cheysson úrral, a Magyarországgal kötendő békeszerződés pénzügyi rendelkezéseivel kapcsolatos javaslatainkról, azaz az adósság elosztásáról, továbbá Horvátország és Szlavónia vonatkozásában a közjavak átruházásáról a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságra. Cheysson úr diszkréten a következőket mondta:

A pénzügyi bizottság minden kérdést megvitatott, és megállapította, hogy a következő javaslatokat nyújtja be a Legfelsőbb Tanácshoz:

1. Adósságok. A 186. cikkelyt ki kell egészíteni úgy, hogy a Jóváételi Bizottság, amennyiben jogosnak tartja, a *nem termelő* adósságoknál figyelembe vehesse a pénzügyi szerződéseket (Accords Financiers), amelyek ezen adósságok tekintetében léteztek.

2. Biens et Proptiétés. A Legfelsőbb Tanács küldjön levelet a küldöttségünknek, amely szerint kéréseinkkel ellentétben nem szükséges bármit is változtatni a 191. cikkelyen a következő okok miatt:

Azok a javak, amelyek horvát tulajdonban voltak, akár autonóm horvát, akár közös igazgatás alatt, ennek a cikkelynek az egyes pontja alá kerülnek mint tartományi javak, miután a Legfelsőbb Tanács már kijelentette, hogy Horvát-Szlavónország nem volt állam, ezért a Jóváételi Bizottságnak kell döntenie az esetleges ellentételezés nélküli átruházásokról. A Jóváételi Bizottság dönthet az úgynevezett közös javakról is a 191. cikkely II. bekezdése alapján, ezért ebben a tekintetben sincs szükség külön rendelkezésre a szerződésben.

Dr. Ivo Spevec

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 41. cs.

92.

Párizs, 1920. március 20.

Paléologue távirata a jugoszláv békedelegáció részére, melyben tájékoztatja a küldöttséget, hogy Millerand nem tudja fogadni Pašićot és Trumbićot, továbbá kéri, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatos véleményüket az illetékes minisztériumokhoz juttassák el.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
Szám: 6680.

Tárgy: Millerand tájékoztatása, hogy nem tudja fogadni Pašićot és Trumbićot

Paléologue³⁷⁴ kabinetfőnök úr tegnap táviratozott:
Válaszul Pašić úr levelére, Millerand úr sajnálattal jelzi, hogy nem tudja fogadni Pašić és Trumbić urát, mért nagyon elfoglalt. Arra kéri az urakat, hogy fogalmazzák meg a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatos véleményüket Cheysson úrnak a Pénzügyminisztériumban vagy Leydan³⁷⁵ úrnak, a Külügyminisztérium kereskedelmi kapcsolatok osztálya vezetőjének.
Párizs, 1920. március 20.

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

93.

Hercegszántó, 1920. március 26.

Hercegszántó és Béreg lakosságának kérvénye a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériumának, melyben kéri Jugoszláviához csatolásukat

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Békeküldöttsége
Szám: 6022.

Tárgy: Hercegszántó és Béreg lakossága kéri Jugoszláviához csatolásukat
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma
Átirat
A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság külügyminiszterének
Belgrád

Alulírottak Hercegszántó község (Bácska) több mint 2500 embert számláló szláv lakosságának nevében kérjük a Miniszter urat, hogy szíveskedjen kieszközölni a mértékadó szerveknél, hogy a szerencsétlen határt tolják még két kilométerrel északra, hogy megmentsek a falunkat az őt fenyegető veszélytől.

Szerény kérésünket leginkább azzal támasztjuk alá, hogy egyetlen szláv, akár szerb, akár sokác, sem fog Magyarországon maradni, mert a magyarok már most akasztófával, börtönnel és egyebekkel fenyegetnek. Ezért nem fogjuk megvárni ezt az időt, hanem lakhelyet kell keresnünk magunknak Jugoszlávia anyácskánk belső területein. Két-három ezer lélek nem tud olyan könnyen megválni tűzhelyeitől. A nép már most készen áll a lázadásra, ami ellenkező esetben kitörhet. A magyaroknál már most fegyvereket látunk, amit senki sem vesz el tőlük, mert az ő vezetőik,

374 Maurice Paléologue (1859–1944) francia politikus és diplomata, Franciaország szentpétervári nagykövete az első világháború kitörésekor. 1920 márciusától a francia Külügyminisztérium vezetőtitkára, lényegében a külügyek irányítója.

375 Valószínűleg Jacques Seydoux (1870–1929) francia diplomata, közgazdász, 1919-től a francia Külügyminisztérium gazdasági osztályának vezetője.

mint például a szolgabíró, a jegyző és az egész előjáróság, törődnek a népükkel. A szomszédos település, Béreg, amely össze van kötve Hercegszántóval, mert birtokaik többsége Hercegszántón van, szintén csak Hercegszántóért könyörög, mert Béreg már ide került.

Szerény kérésünket megismételve, kérjük továbbá, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a polgári szervek irányában is, amelyek magyar kézben vannak, azaz a járási előjáróság és vezetőség tekintetében, mert a nép annyira elkeseredett, hogy már most fellázadna, és elkezdene leölni a magyarokat. A kiűritéskor pedig senki sem lesz képes visszatartani őket.

Remélve, hogy kérésünket teljesítik, maradunk alázatos [tisztelettel]

Hercegszántón, 1920. március 26.

Küldöttek: Rada Fenlicki dobrovoljac,³⁷⁶ Toma Crkušić, Živko Čizmiš, Jozo Bulatin, Vasa Mijatov, Matija Velin, Bariša Blažetić, Gjura Mijatović dobrovoljac őrmester, Marko Andrin, Ivan Blažev.³⁷⁷

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 17. cs.

94.

Párizs, 1920. március 27.

Milan Đ Čosićnak, a Baranya Védelme Népi Bizottság elnökének Nikola Pašićhoz címzett beadványa, melyben a baranyai délszlávokra váró veszélyeket ecsetelve kéri fellépését a békekonferencián, hogy legalább tíz évvel hosszabbítsák meg a szerb katonai jelenlétet Baranyában

Milan Đ Čosić, Baranya Védelme Népi Bizottság elnöke Nikola Pašić Úrnak

A belgrádi királyi kormány békeküldöttségének elnökének Párizs

Helyzetünk Baranyában több mint elkésérítő, több mint szörnyű, mert szerencsétlenségünkre ismét rabságba kerülünk, mégpedig a régi elnyomóink, a magyarok rabságába, akiknek sem szívük, sem lelkük, még saját fiaik és testvéreik; a magyarok iránt sem (ahogy az kiderült Kun vörös uralma idején, illetve Friedrich mostani

376 Dobrovoljacoknak, azaz önkénteseknek nevezték azokat a délszláv katonákat, akik az Osztrák-Magyar Monarchia területéről léptek önszántukból a szerb hadsereg kötelékébe. A világháború után jelentős részüket a mai Vajdaság területére telepítették családjaikkal.

377 A kérvény aláíróinak élettrajzi adatait nem sikerült fellelni.

fehérgárdája uralma alatt), azt feltételezni pedig, hogy ugyanezeknek a magyaroknak lesz szívük és lelkük irányunkban – akikben mindig állameszméjük ellenségeit látták, amiért kitartóan és erősen tartottuk, őriztük és ápoltuk nyelvünket, és nemzeti jellemvonásainkkal ellenálltunk erőszakos magyarosításuknak –, s akik több mint egy évig mindennap, minden lehetséges alkalommal a legőszintébb módon juttattuk kifejezésre nagy örömünket, hogy a szerb katonaság elhozta nekünk a szabadságot, amiben nem volt részünk, de amelyre vágytunk, s amelyre törekedtünk. Úsztunk a boldogságban, amikor a győzedelmes szerb katonaság átkelt a Dráván, és elfoglalta Baranyát – a régi szerb deszpotaságot –, nem is sejtettük, hogyan is hihettük volna, hogy a szerb katonaság által elfoglalt vidék, a mi Baranyánk és mi, baranyaiak, több mint 90 ezren két év múltán ismét ki leszünk szolgáltatva a magyarok kényének-kedvének, s hogy katonaságunknak el kell hagynia Baranyának ezt az elfoglalt vidékét, és vissza kell térnie az anyaországunknak kijelölt határra.

Ezt senki, még a magyarok sem sejtették, és nem hittek benne az elején. Mi több, a magyarok – tudván, hogy milyen erőszakot és gaztetteket követtek el ellenünk, békés, ártatlan és minden védelem nélkül állókkal, törvényen kívül helyezett állampolgárokkal szemben – aggodalommal néztek a párizsi békekonferencia ítélete és a jól megérdemelt büntetés elé.

Azonban, ahogy a konferencia munkája mind hosszabbra nyúlt, a magyarok lassan magukhoz tértek a megérdemelt ítélettől és büntetéstől való félelem első rémületéből, és egyre magabiztosabbak lettek nagyra tartott államjogukkal – amelyről a külvilágnak nincs kellő ismerete, mert egyetlen világnyelven sincs kritikus, részletesen kidolgozott munka az államjogukról –, a régi módszereikkel manővereztek, elferdítve az igazságot, felfuvalkodva, pletykálkodva és vádaskodva, ami eredményesnek mutatkozott, mert sikereket értek el vele.

Amikor látták, hogy az ilyen tevékenységük sikeres, még rátartibbak és agresszívabbak lettek, teljesen megfélemlítettek nagy bűnűkről, amit nemcsak ellenünk követtek el, de az egész művelt és kulturált világ ellen az elmúlt, következményeiben szörnyűséges háborúban, melyet éppen ők, a magyarok váltottak ki, mint Vilmos császár legodaadóbb és leghűségesebb ágensei; és most ott állnak a békekonferencia előtt olyan rátartisággal, ami csak a magyarok sajátja, és kéri Szent István Koronája országainak integritását, amelyet árulás, becsapás és erőszak hozott létre, azon nyugodott, és az tartotta fenn. Ez az ázsiai nép, amely ténylegesen nem számlál többet, mint 4-5 millió főt, követeli ma, hogy továbbra is rabságban tarthasson több mint 10 millió különböző más nemzethez tartozó lelket.

A békekonferenciának nincs pontos és valódi ismerete a magyarokról. A békekonferencia nem tudja, hogy a magyaroknak nincs lágy, nemes lelkük, és a mellkasukban sem dobog szelíd, nemes szív. A magyarok öntettek, felfuvalkodottak, uraskodók, csak látszólag kulturáltak – de valójában műveletlenek, durvák, vadak, mindenféle nemes emberi érzés nélkül. A magyarok ázsiai nép; ők Attilának, Isten ostorának leszármazottjai – aki halált és pusztulást vetett; akik ősapjuknak ezeket a

tulajdonságait, mint hazugság, ravaszság, rafináltság, kegyetlenség, vérszomjasság, vadállatiasság, mind a mai napig megőrizték. Ez egy olyan nép, amelyet mindig így, sovíniszta szellemben neveltek és vezettek az arisztokrata körök – és azok lettek arisztokraták, akik kitűntek a rablásban, fosztogatásban, rombolásban, gyűjtogatásban, kegyetlen rablótámadásokban és a királyi-császári állítólagos ellenség [sic!] meggyilkolásában.

Minden, ami a magyaroké, hazugságon nyugszik, akárcsak állami alkotmányosságuk és nemzeti szabadságuk és jogaik, amivel dicsekszenek és dobálóznak a tájékozatlan külföld előtt; és ezzel tesznek szert...³⁷⁸

Miután nekünk a békekonferencián Baranyában kijelölt határ miatt ilyen magyarok uralma alatt kell maradnunk, akinek nincs érzékük a joghoz és igazsághoz;

miután a kisebbségek védelmének biztosítéka, amit a békekonferencia meghatározott, általános természetű;

miután a magyarok nemhogy nem akarják végrehajtani az előírányzott és megállapított biztosítékokat, hanem a legnagyobb mértékben és mindenben ki fogják játszani, ki fognak találni a részünkre bűnöket... el fognak ítélni, hogy a törvényesség látszatát adják azoknak az erőszakosságoknak, amelyeket ellenünk [...] miközben a mi bejelentéseink, panaszaink és vádjaink ezekben az ügyekben, amennyiben egyáltalán be tudjuk nyújtani őket ... nagyon kétséges, hogy el tudunk jutni a Nemzetek Szövetségéhez, a mi népünk nem büntetve lesz, nem üldözött és megkínzott lesz, hanem ki lesz irtva.

Ezért mi aggodalommal tekintünk az idő elé, amikor ismét a magyarok uralma alá kerülünk, joggal és komolyan készülünk a saját személyünk és népünk védelmére, mert ismerjük a magyarokat és az ő lelkiületüket.

Ezért arra kérjük a királyi Béke delegációt, hogy mindezzel időben szembesítse a békekonferenciát és a Nemzetek Szövetséget, és kérje, hogy katonaságunk és közigazgatási szerveink még legalább tíz évig maradjanak Baranya nem nekünk ítélt részén, mely idő alatt talán elcsitulnak a bosszú felkorbácsolt indulatai, s megszűnik a kormányok számára kellemetlen emberek elítélése és gyilkolászása, mert mi feltétlenül, mi több, biztosan ilyen nemkívánatos elemek lennénk mind a „fehér”, mind a „vörös” [hatalom számára], s hogy Magyarországon valóban ilyen a helyzet, napirandén vannak az egymás közti vádaskodások és mondhatni törvényes mészárlások. Az itt kifejtett félelmünk és a bizonytalantól való rettegésünk legerősebb bizonyítéka a pécsi magyar egyesült munkások folyó év február 26-ai határozata,³⁷⁹ akik félnek és rettegnek a „Fehér Gárda” terrorjától, amely most zajlik, míg az arisztokraták ugyanígy félnek és rettegnek a „Vörös Gárda” terrorjától, amely tavaly zajlott le.

378 Hiányzik a mondat folytatása.

379 A Somogyi-Bacsó-gyilkosság apropóján megrendezett népgyűlésen, 1920. február 26-án Pécs és környékének szocialista munkássága a fehérterrort elítélő és az ellen tiltakozó határozatban utasította el azt, hogy a nemzeti hadsereg bevonuljon Pécsre és Baranyába. Szűts 1991, 72–73.

Ismételten kérem a királyi küldöttségünket, hogy szíveskedjen ezt ismertetni a békekonferenciával és a Nemzetek Szövetségével.

Párizs, 1920. március 27.

M. D. Čosić

Baranya Védelme Népi Bizottság elnöke

Forrás: MNL BaML IV. 1406. 3. doboz.

95.

Belgrád, 1920. május 26.

Bács-Bodrog vármegye alispánjának jelentése a hivatalnoki esküt megtagadó magyar hivatalnokoknak az országból történő eltávolításáról

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma

Szám: 11 614.

A Királyi Békeküldöttségnek

Párizs

Bácska vármegye alispánja folyó év május 7-én a Belügyminisztérium 5650/20. számú rendelete értelmében valamennyi vármegyei hivatalnokot felszólította, hogy tegyék le a hivatalnoki hűségesküt, mert ezek a hivatalnokok 1918-ban és 1919-ben csak az egykori Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatóságának tettek esküt, amely csak ünnepélyes ígéretet tartalmazott arra vonatkozóan, hogy a hivatalnokok a törvények és a hatalom által kiadott törvényi rendeleteknek megfelelően látják el feladatukat.

A magyar hivatalnokok folyó hó 8-án kijelentették, hogy nem teszik le az esküt, emiatt az alispán felmentette őket hivatalukból, és helyükre más hivatalnokok kerültek, szerbek.

Miután a magyar hivatalnokok közül sokan magyarországiak voltak, ezeket családjukkal együtt áttették a demarkációs vonalon túlra. Másokat azonban, akik a királyság területein honosok, egy időre el kellett távolítani Zomborból, nehogy államunk érdekei elleni agitációt folytassanak a polgárság, különösen a magyarok körében, bomlasztva a rendet és a békét. Ezen intézkedések megtétele különösen a nemrégiben Szabadkán lejátszódó eseményekre³⁸⁰ való tekintettel, illetve a magyar hivatalnokok bajai, nagyikindai, nagybecskereki és más helyen kifejtett aknamun-

380 1920. április 20-án Szabadkán kirobbanó lázadásról van szó, melynek során több rendőrt megölték. Az ügyben 122 magyar, 26 bunyevác és 1-1 szerb, illetve német személyt vontak büntetőjogi eljárás alá.

kája miatt volt különösen szükséges. E hivatalnokok is kijelentették azonban az alispánnak, miután megtudták, hogy egy időre el lesznek távolítva Zomborból és a Bácskából, hogy át akarnak menni a demarkációs vonalon túlra, Magyarországra, mert magyar állampolgárnak tartják magukat. Az alispán eleget tett ezen kérésüknek, így valamennyijüket átküldték a demarkációs vonalon túlra, Magyarországra. Miután ezek a hivatalnokok most Magyarországon minden bizonnyal államunk ellen fognak agitálni, és az előre feljegyzett eseményeket [sic!] hamisan és pontatlanul fogják bemutatni a magyar kormánynak és a budapesti külföldi képviselőknek, és mert pontatlan jelentéseik és a magyar kormány esetleges tiltakozásai és panaszai eljuthatnak a párizsi békekonferenciához, e minisztériumnak van szerencséje mindenről tájékoztatni a királyi küldöttséget, hogy módjuk legyen azonnal megadni a szükséges választ, hogy:

Bácska vármegye magyar hivatalnokait nem érte semmilyen törvénytelenység; hogy valamennyit meg akartuk tartani szolgálatunkban, így csak a hivatalnoki eskü letételét kértük tőlük, ők azonban elutasították egy ilyen eskü letételét, továbbá, hogy maguk éltek az optálás jogával, kijelentve, hogy magyar állampolgároknak tartják magukat, és Magyarországra kívánnak távozni, így kívánságuk szerint jártunk el.

A miniszter rendeletére

az Adminisztratív Osztály vezetője (olvashatatlan aláírás) *Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.*

96.

Párizs, 1920. június 1.

A prágai jugoszláv követ jelentése Masaryk elnök figyelemztetéséről, hogy ne elégedjenek meg azzal, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződést csak a magyar kormány képviselői írják alá, hanem kérjék, hogy aláírásukat a magyar nemzetgyűlés is hagyja jóvá

Számjeltávirat Belgrádból, 1920. június 1.

Párizs [június] 2. *Tájékoztatóul továbbítom prágai követségünk táviratát: „Masaryk³⁸¹ elnök azt mondta, hogy táviratot küldött Párizsba Benešnek,³⁸² hogy figyelmeztesse a Szövet-*

381 Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) cseh filozófus, szociológus, egyetemi tanár; politikus, Csehszlovákia egyik alapítója és első elnöke.

382 Edvard Beneš (1884–1948) cseh politikus, az első Csehszlovákia külügyminisztere (1918–1935), majd köztársasági elnöke (1935–1948).

ségeket, semmiképp ne elégedjenek meg azzal, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződést csak a magyar kormány képviselői írják alá. A Szövetségesek kérjék, hogy aláírásukat a magyar nemzetgyűlés is hagyja jóvá, ha megalakul. Masaryk elnök úgy véli, hogy a magyarok nem tekintenék teljes értékűnek a békeszerződés aláírását. Masaryk elnök kéri, hogy Ön is ilyen értelemben utasítsa a békeküldöttségünket Párizsban, hogy ezen munkálkodjanak.” *No. 5604.*

Ninčić

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 15. cs.

97.

Mohács, 1920. június 12.

Felső- és Közép-Baranya délszláv lakosságának nevében a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormányához benyújtott memorandum a Magyarországon maradó délszlávok személyi és vagyoni biztonságának védelmét szavatoló intézkedésekről

Szám: 6052.

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Királyi Kormányának a miniszterelnök úron keresztül Belgrádba

Réges-régi regéink azt mesélik, hogy ősapáink évszázadokkal ezelőtt megfogadták, és a szent kereszt előtt a „kereszt nevére” a legszentebb fogadalmat tették, hogy az összes szerbet és mindazon testvéreinket, akik leszármazottaik, akiknek szerb a vérük, és szerb anya keblén nevelkedtek, fel kell majd szabadítani, és a Szerb Anyácskához csatolni.

Kimondták, hogy egymást az utolsó csepp vérükig védelmezik, hűségesek lesznek egymáshoz, és soha, senki érdekei miatt el nem hagyják egymást.

Ősapáink azért tették ezt az esküt, hogy mindazok, akik a túlerőben lévő elleniség hosszú rabságába estek, megmenekülhessenek és megszabadulhassanak; hogy amikor felragyog a szerb felszabadulás csillaga, mindenkinek segítsenek lerázni a nyakáról a nehéz igát, hogy testvérként egy hazában, egy őszinte, szilárd és haladó közösségben éljenek.

Szilárd hittel és nagy reményekkel vártuk ezt az időt, számtalan súlyos szenvedést és gyötrelmet átélve. Lassan fogyott az erőnk, mindennap kevesebben maradtunk. Különböző vallásúak és nemzetiségűek lettünk, ám nevünk és nyelvünk megmaradt. Anyáink szerbül gügyögték az első szót gyermeküknek; s ennek az első szónak a melegsége felhevítette vérünket, az életünket, és magunkba fogadtuk mindazokat az érzéseket, melyeket ősünk szavakkal és tetteikkel anyáink szívébe ültettek, apáink pedig megtanítottak bennünket – igazi szerb hősként – a szerb

hősi harcokra, emlékeztetve minket őseink szent esküvére és a feladatra, amelyet teljesítenünk kell, hogy hűek legyünk a megörökölt nagy szent eskühöz.

Már az első szavak, melyekre anyáink megtanítottak, már az első szerb szokások és hagyományok, amelyeket apáinktól kaptunk; és az a tudás, amit az iskolában és a templomban tanultunk, arra ösztönzött bennünket, minden erőnkkel és tudásunkkal törekedjünk arra, hogy a Szerbiában és más vidékeken élő testvéreinket egyszer megölhessük, és velük együtt felszabadulva, mint egy családban, egyenlőségben és elválaszthatatlanul élhessünk.

Ezekkel az érzésekkel és kívánságokkal eltele nekünk, a baranyai szerbeknek boldogan dobbant a szívünk, amikor hallottuk, hogy a központi hatalmak nyers ereje szétporladt a szerbek és szövetségeseik szabályainak végső csapásai alatt.

A háború alatt végig örültünk, amikor a hős szerb katonaság diadalt aratott. Mi mindig tudatában voltunk annak, hogy egyek vagyunk, hogy édes testvérei vagyunk a szerbiai és más szerb vidékek szerbjeinek, még ha az ellenséges oldalról ennek ellenkezőjét állították is. Akkor örültünk, amikor ők, sírtunk, amikor szenvedtek, más segítséget akkor innen nem tudtunk nyújtani! Ez is alátámasztja a mondat: „A vér nem válik vízzé!”

Am ezt az örömet csak az arcunkról lehetett leolvasni, szavakban csak megbízható társaságban mertünk hangot adni neki, elrejtve magyar uraink előtt örömlenket, nehogy kivívjuk bosszújukat magunk ellen.

Minden eszközzel azon igyekeztek, hogy eltántorítsanak, hogy szétválasszanak, hogy kiöljék belőlünk a szerb érzéseket, és elpusztítsák a mi drága szerb nyelvünket. Szívünket rémület töltötte el, amikor a magyar, a német és a képmutató bolgár – emberbőrbe bújt vadállat – vad ellenségként legázolta Szerbia Anyácskánkat, és elkezdett öldökölni, mészárolni, akasztani, gyújtogatni és rabolni. Am még így, a bánattól összeszorult szívünk sem veszítette el a reményt és a szilárd hitet; mindannyian éreztük, hogy a szerb [nemzet] hatalmas szövetségeseivel mégis diadalmaskodni fog, és visszaállítja szülőföldje és minden barátja drága szabadságát.

Így is történt.

A győzedelmes szerb katonaság gyorsan szétverte az ellenséget. És abban a pillanatban egyikünk sem merete még álmodni sem, hogy a szerb hadsereg a mi vidékeinkre fog érkezni. „Đurđićan”,³⁸³ 1918. november 3-án (16.) meglepett bennünket több mint 80 szerb lovas sólymunk. Örömtől könnyeztünk, nem hittünk a saját szemünknek, hogy őket látjuk magunk előtt. Milyen boldogok voltunk, hogy érkezett a szabadságunk ideje; amikor szabadon kifejezhetjük érzéseinket! Hamar elvegyültünk a katonákkal, testvéreinkkel, akik mellett eljött számunkra az ünneplés időszaka. Az utcákon, az otthonokban, mindenütt telve boldogsággal szerb üdvözlés hallatszott, zenészo és éneklés, örömtáncot járt öreg és fiatal. Ölelések és csók, összekeveredett a katona, a tiszt a földművelő, a kereskedővel, az iparossal és az ér-

383 November 3. Szent György vértanú napja a görögkeleti kereszténységben.

telmiségivel. Rövid időn belül házasságok kötöttek a szerb katonák és katonatisztek meg az itteni szép lányaink és özvegyeink között.

Az élénk beszéd, a vidám muzsikánk és táncunk hamar felébresztette a tőlünk elválasztott, megtevesztett és elaltatott – hipnotizált – sokácokat. Ők is saját szemükkel látták, fülükkel hallották és megértették, hogy a mieink, és elkezdtek szlávul érezni. A mi szentesténk ugyanolyan, mint az övék, a mi karácsonyi szokásaink olyanok, mint az övék, a szlava,³⁸⁴ a duda, a zene, az ének, a tánc és a viselet, mindmind a miénkkel megegyező, olyan, mint minálunk. S amikor a sokác kisfiú a szerb katonákkal játszott, s megkérdezte nagyapóját: a szerbek ugye a sokácok testvérei? – az a könnyei közt felelve elismerte, hogy bizony, a legközelebbi rokonok vagyunk.

Amikor az ember ezt látja, könnyeznie kell a boldogságtól. És ezzel a mieink lelkesedése a csúcspontra jutott. Hát még amikor az egyszerű katonától a legmagasabb tisztékig azt mondták nekünk, hogy ezek a területek a Szerb Királysághoz fognak kerülni, kezdtük elhinni, hogy most beteljesülnek ősapáink szavai „hogy nekünk mindannyiunknak eggyé kell válnunk, és a nagy és szabad Szerbiában kell élnünk”. Ebbéli hitünket megerősítette a szerb hatalmi szervek felállítása a megyékben, a járásokban és a községekben. Szerbül beszéltek, mindaz, ami eddig magyar volt, szerb lett, minden intézkedés, minden lépés azt támasztotta alá és azt állította, hogy ez a vidék szerb volt és szerb is marad.

De nagyon rövid ideig tartott ez a zavartalan boldogságunk! Már 1919 márciusában jött az első hír; hogy Mohács és környéke – ami bizonyíthatóan a mi területünk – nem szerb. Szerbjeink és sokácaink erre sietve impozáns gyűlésekre sereglettek Mohácsra, Pélmónostoron, Villányban és Pécsen; követeket küldtek Belgrádba a királyi kormányhoz és a parlamentbe határozatokkal, tiltakozásokkal és memorandumokkal; s nemsokára elment első nagyobb küldöttségünk Párizsba, hogy tájékoztassa képviselőinket a tévedésről és igazságtalanságról. Ennek eredményeként a határ némileg módosult, és megkaptuk még Dályokot néhány más faluval, de az igazságtalanság még mindig nagy: nem kaptuk meg a szerb-sokác falvainak többségét – a mi Mohácsunkkal együtt –, csak ott 13 ezren tartoznak a mi népünkhöz a 18 ezer lakosból. E súlyos sérelmek után kezdtek igazán komoly munkába vezetőink. Nyíltan, teljes erőbedobással követeltük e területeink Szerbiához csatolását, mert a magyarok itt abszolút kisebbségben vannak a nagyszámú, mintegy 90 ezer szerbvel és sokáccal és a mintegy 60 ezer némettel szemben. Csatlakoztak hozzánk a munkások is. De így sem értünk el sikert. Minden igazságos és bizonyított jogunk, és ősapáink valamennyi kívánsága és vágya beteljesületlen maradt.

Végül, utolsó képviselőnk, Pavle Pobulić³⁸⁵ úr Mohácsról, a pécsi küldöttekkel együtt a legszerényebb és immár csak humanitárius kategóriába tartozó kérést nyúj-

384 Szlava: szerb népi ünnep, a család védőszentjének ünnepe, búcsú.

385 Pavle Pobulić (?-?) mohácsi szerb, a terület jugoszláviához csatolása érdekében kiterjedt tevékenységet folytató vármegyei tisztviselő, a baranyai delegáció tagja. Az 1920-as évek elején a szabadkai állami anyakönyvi hivatal vezetője.

tott be (amint az látható az itt eredetiben mellékelt tiltakozásból, amely figyelmezteti a béke delegációt, a békekonferenciát és a Nemzetek Szövetségét arra a veszélyre, amely az egész békét veszélybe sodorja az orvosolatlanul maradt nagy igazságtalanságok miatt), kérve, hogy legalább egy bizonyos időre – legalább öt évre – hosszabbítsák meg e területek megszállását, hogy ennek a szerencsétlen és nyomorult népnek legalább így segítsen. Ám ezzel sem értünk el semmit – a békeszerződés változtatások nélkül lett átadva aláírásra, s a magyarok aláírták. Mint villámcsapások érkeznek hozzánk nap mint nap a kégyetlen hírek, hogy ezek a területek ki lesznek ürítve és el lesznek hagyva. 90 ezer szerb és sokác lesz cserbenhagyva, akiket csak szerb érzéseik miatt ártatlanul ítélnék bukásra. Felkelt öreg és fiatal, mindenki, aki szerbül érzett és lélegzett, de különösen a mi hős dobrudzsai és szaloniki önkénteseink ragadtak fegyvert.

Itt már a háború előtt is volt szerb tudat, de amióta a szerb katonaság ide jött, szinte minden itteni szerb felfedezte magában a szerb lelket: először élelmiszer-adományt gyűjtöttek, ruhát és pénzt, hogy innen is érkezzen segítség a kifosztott és rabságba vetett Szerbiába: és később is mindent megtettünk, amit ilyen szerencsés időben minden igazi szerb férfitől és nőtől el lehet várni; boldogan viseltük a szép szerb trikolt, és kitűztük a szerb zászlókat.

Ha a magyarok 1914-ben, a mozgósítás bejelentésekor számos polgárunkat börtönbe vetettek, mit fognak tenni velünk most, amikor ennyire kifejeztük és megmutattuk, hogy testben és lélekben szerbek vagyunk, amikor annyiszor kértük e területeinknek a Szerb Anyácskához csatolását; amikor e tekintetben még ma is, a béke aláírása után nyíltan tiltakozunk; s amikor a szerb katonaságban ellenük harcoltunk?!

Fenyegettek bennünket, szerbeket a háború előtt is, de most még jobban fenyegetnek. Érthető ezért, hogy a „kiürítés” hírére, különösen pedig most, a békeszerződés aláírása után valamennyien döbbenetben és rémületben kérdezzük: most mihez kezdünk? Amint a magyar igazgatás ismét elfoglalja pozícióit, jót nem remélhetünk. Nem csak arról van szó, hogy félünk a támadásoktól, a rablásoktól, a letartóztatásoktól és a börtöntől, talán még akasztástól is tartanunk kell; mi messzebbre tekintünk, a sokkal távolabbi jövőbe: mi lesz a mi gyermekeinkkel és unokáinkkal, az ősi sírokkal és mindazzal, ami számunkra szent?!

Elveszítjük a teljes értelmiségünket, papokat, tanítókat, kereskedőket, iparosokat, hitoktató iskoláinkat! Gyermekeink megrészegülnek majd a magyar szellemtől, elfelejtik saját nyelvüket, elhagyják hitüket és családi szentjüket, ily módon elmagyarosodva rövid idő múlva a németekkel együtt a legörültebb ellenségei lesznek a saját fajtájuknak, mint egykor a török hitre tértek. Különösen a nagyszámú sokácot fenyegeti ez, akiket nélkülünk félrevezetők a leggyorsabban fognak beolvasztani, és a legveszedelmesebb szomszédaink lesznek a közelünkben. Mindenképpen magunk mellett kell tartanunk és öntudatra kell ébresztenünk őket.

A fiatal Szerb–Horvát–Szlovén Királyság államhatárai ezen a vidéken annyira természetellenesek, és figyelmen kívül lettek kiejelölve, hogy abból már most előre láthatók a súlyos, és az állam érdekeire nézve komoly veszélyek. A szárazföldön semmilyen földrajzi menedék nincs. A Duna mellett a dunaszekcsői homokzátonytól és a Dráva mellett a barcsi fennsíktól kiépített gátakkal, töltésekkel védik az egész alsó, nekünk juttatott vizes háromszöget a magas vízállás és áradások ellen. Középen a pécsi Fekete-víz és a Karasica szélesen szállítja a Mécsekből vízgyűjtő területének hatalmas vízmennyiségét, ami a mi szivattyúink előtt gyűlik össze, és ha ezek nem dolgoznak megfelelően, elárasztja szántóföldjeinket, mezőinket, árterületek és mocsarak lesznek. Ugyanez a helyzet a gazdag Mohácsi-szigettel. A szivattyúzás rengetegbe kerül, s nincs belőle semmilyen haszon. A stratégiai következmények mellett azt is tudnunk kell, hogy ezeknek az árvizeknek az összes kára ránk hárul, határőrséget aligha lehet fenntartani, és drága is lesz; gazdasági téren súlyos károkat számíthatunk, mert a magyarok akkor nyomhatnak bennünket a víz alá, amikor csak akarnak.

És most, amikor előterjesztettük a szabadsághoz való összes jogunkat, amelyet már szinte valamennyi testvérünk élvez; amikor bemutattuk, hogy már a legkorábbi ősapáink megfogadták és megesküdtek, hogy mindnyájunkat szent Szerbia Anyácskánk drága és békés ölelésbe fog majd össze; amikor a legőszintébb és legszebb tetteinkkel és szolgálatainkkal megmutattuk, hogy szerbként alkalmasak vagyunk a szabad és békés életre és a fennmaradásra; továbbá, amikor mi, akik ezt a baranyai földet az utolsó szegletéig jól ismerjük, valamennyi barátunkat és testvérünket figyelmeztettük a szerb–horvát–szlovén államot fenyegető veszélyre: mi, alulírottak, Baranya középső és felső részéből gyűltünk össze, mint a szerb és a sokác nép és minden kiválósága teljhatalmú felhatalmazottjai, hogy megvitassuk és egyhangúlag benyújtjuk ezt az utolsó legfontosabb kérvényünket a szerb–horvát–szlovén állam királyi kormányához.

Ezért Őfelsége, Sándor trónörökös, a Királyi Kormány és a Nemzetgyűlés, valamint [parlament] klubjai előtt a legalázatosabban kérjük:

Méltóztassanak emlékezni ősapáinkra, kívánságukra és szent szavaikra, melyeket mi Baranyában egytől egyig a szívünkbe véstünk, évszázadokon keresztül nagy szenvedések közepette és türelemmel őriztünk, a dobrudzsai és a szaloniki fronton ezek megvalósulásáért és a drága szabadságért ugyanúgy a vérünket ontottuk, életünket áldoztuk, mint más testvéreink Szerbiából és más vidékeinkről; Szerbia Anyácskánk felszabadítása után győzedelmesen érkeztek a mi vidékünkre, amely annyira szerb, annyira a miénk, hogy ezt a jogot semmivel sem lehet elvitatni, sem bármiféle idegen érdekekkel helyettesíteni; emlékezzetek, hogy egy vérből valók vagyunk veletek, egy apától és egy anyától származunk. Kajmakčalan³⁸⁶ hősei nálunk

386 Kajmakčalan: a Szabadság kapuja néven elhíresült hegyorom Görögország és Észak-Macedónia között, ahol a szerb hadsereg egységei több mint 2200 méter tengerszint feletti magasságban foly-

otthon érezték magukat, velünk sírtak örömeinkben, velünk ünnepelték közös szabadságunkat, összeházasodtak vitéz bajtársaink nővéreivel s új szüleiket és testvéreiket egytől egyig nyugtatgatták, és biztosították őket, hogy nem hagyják el, hanem szavukat adták, hogy meg fogják őket védeni.

Pont a szent becsület, tekintélyünk és megbecsülésünk érdekében kell együtt megmutatnunk a világnak, minden egyes szerbnek és testvérünknek, ahogy a harcmezőn is, hogy államunk minden érdeke, csakúgy, mint a mi jogos követeléseink egyszer és mindenkorra ki lesznek elégítve.

Kérjük, hogy a leghatározottabban fogadják el kérvényünket a szerencsétlen és rémült népünk mielőbbi megmentésére, amely, íme, mintegy 90 ezer fővel új rabság elé néz; s hogy azonnal tegyék meg a szükséges lépéseket és intézkedéseket, hogy még időben elhárítsák a minket fenyegető veszedelmet.

Kérjük, hogy

1. utolsó kérvényünkkel összhangban, amelyet 1920. március 26-án nyújtottunk be a békeküldöttségünknek, a békekonferencia Főtitkárságának, az angol és az amerikai nagykövetnek és francia barátainknak, *legalább (5) öt évvel hosszabbítsák meg a megszállást a nem nekünk ítélt területeken*.³⁸⁷ A királyi kormány a parlament jóváhagyásával azonnal tolmácsolja jogos kérelmünket a Nemzetek Szövetségének, fellépésével és erőteljes támogatásával igyekezzen elérni, hogy a baranyai szerb-sokác lakosság kívánságai és alapvető jogai elfogadásra találjanak, s fiatal királyságunk érdekeit biztosítsák, annál is inkább, mert Magyarországon még mindig nem rendeződtek a zavaros és terrorista körülmények. Ez idő alatt lehetőség lenne közvetlenül, vagy a Nemzetek Szövetsége bizottságának közvetítésével – akár rekompenzáció útján – a mai lehetetlen határt természetesen és igazságosra cserélni, békés úton biztosítva mindkét államnak a kényelmes jövőt. A megszállás meghosszabbításával biztosítani tudnánk a pécsi szén további zavartalan beszerzését, és feltétlenül lehetővé tennénk a szerencsétlen baranyai népnek, hogy megbékéljen a körülményekkel, a helyén maradjon, vagy hogy aki akar, békében és nyugodtan kiköltözhessen. Ahhoz, hogy ezek az ügyek sikerrel elintéződjenek, feltétlenül szükséges:

2. leváltatni a jelenlegi teljes közigazgatási vezetést, különösen a kormánybiztos főispánt, az alispánt, a határrendőrség valamennyi előljáróját és biztosát; illetve ezeknek a kiemelt és fontos helyek élére tisztségüket felelősséggel ellátó, szakmai tapasztalattal rendelkező komoly embereket kell helyezni. A jelenlegi igazgatással csak magunknak ártunk, és semmit sem használunk, mert minden tekintetben alkalmatlan. Az új igazgatás munkájának sikeréhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a Belügyminisztérium Bácska-Bánát-Baranya Osztályán felállítsanak egy helyet kifejezetten a *baranyai ügyek referálására*, amelyet egy baranyai szakértőnek kellene

tartak véres ütközet, ennek árán 1916 szeptemberében elérték, hogy ismét megnyíljon az út előtük Szerbiába. Egyúttal ez volt az első csatájuk azt követően, hogy el kellett hagyniuk Szerbiát.

387. Kiemelés az eredeti dokumentumban.

betöltenie, aki a szíven viseli a baranyai ügyeket. Abban az esetben, ha a mi jóindulatú királyi kormányunk úgy találja, hogy népünk és államunk érdekeit nem lehet a fenti módon megmenteni és biztosítani, sikeres lehetne:

3. hogy a magyarokkal megegyezve már most állítsák fel a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság királyi követségét Mohácson, amely a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok [előmozdítása] mellett szigorúan ellenőrizné Magyarországon maradt népünk – amely nyíltan és egyénileg is exponálta magát nagy nemzeti eszméért, és harcolt is érte – teljes biztonságát és nyugalma. Ennek a követségnek, vagy konzulátusnak az élére olyan baranyai szerbet kell kinevezni, aki ismeri egész Baranyát és népét. Fáradtságot és költséget nem szabad sajnálni ebben a kérdésben, mert hasznára óriási lesz.

Amennyiben a felsorolt kérések közül egyet sem sikerül teljesíteni, akkor minden erővel igyekezni kell, hogy:

az antantbizottságban, amely a szerencsétlen vidékek viszonyainak felmérése idejére és azt követően is ellátja a rendőri felügyeletet, feltétlenül kapjon helyet egy baranyai szerb is, aki nem lankadó érzésével, érintettként ellenőrzi a magyarok tevékenységét és szándékait, hogy egyetlen szerbet, sokácat vagy bárki mást, aki a szerb érdekek és nagy nemzeti eszme mellett állást foglalt és megnyilvánult, sem személyében, sem vagyonában ne érje támadás és ne legyen háborgatva.

Még egyszer felhívjuk Öfelségé, Sándor régensnek, a királyi kormánynak, a dicső parlamentnek, minden állami tényezőnek, előljáróinknak és képviselőinknek, és minden egyes barátunknak és testvérünknek a figyelmét a szörnyű veszélyre, amely minket, a szabad Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz nem csatoltakat fenyeget, csak azért, mert mertük nyíltan vállalni, hogy szerbek vagyunk; hogy testvérei vagyunk azoknak, akik oly diadalmasan szétzúzták a magyar imperializmust, megmentették egész Európát a nehéz germán igától, akikkel Dobruzdában és Szalonikinnél³⁸⁸ vállalva hőiesen együtt harcoltunk, vérünket ontottuk és életünket áldoztuk.

Szilárd reményünket megőrizve hisszük, hogy jelen kérvényünket mindenütt komolyan veszik, kéréseinket legjobban elfogadják, hogy nekünk, baranyaiaknak biztosítva legyen a teljes nyugalom és a rend legalább 5 évre, hogy a tudatos és haladó munkában szerzett sebeinket begyógyítsuk.

Mohácson, 1920. június 12-én

Felső- és Közép-Baranya megbízottjai:
Pavle Pobulić [és sokan mások]

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

388 Szaloniki (ma: Thesszaloniki, Görögország).

98.

Belgrád, 1920. június 14.

A mohácsi, bátaszéki, lánycsöki és lipitói délszlávok memoranduma a kiköltözésről és a Magyarországon maradó délszlávok biztonsága ügyében

A Szerb–Horvát–Szlóven Királyság Békeküldöttsége

Szám: 6052.

Tárgy: A baranyaiak kérései
Miniszterelnök Úr!

Alulírottak kérjük, hogy kegyeskedjen az alábbi memorandumunkat támogatni, és a minisztertanácsban, valamint a nemzetgyűlésben elfogadásra javasolni:

Baranya birtokba vett területeivel felszabadult a mi Bátaszékünk is. Mi, bátaszéki szerbek, leírhatatlan örömmel láttuk, hogy valóra válik évszázados álmunk, s hogy a majdnem elfeledett Baranya felett felragyogott Szerbia szabad napja. A magyarok régimúlt időkől fogva elnyomott és lassan szinte eltűnt rabjaiból az új, egyesült hazánk büszke, vidám és szabad fiai lettünk. A szerb impérium, amelyet kitárt karokkal és rég várt öleléssel fogadtunk, a legkedvesebb elégtétele volt a hosszú ideje megalázott, megsemmisített és úgyszólván teljesen elerőtlenedett nemzeti érzéseinknek és nemzeti tudatunknak.

Nem egészen két évig abban a szent meggyőződésben éltünk, hogy ez így is fog maradni, hogy a szerb katonaság és királyságunk kormányának védelme alatt nem kell félnünk a magyar szörnyetegtől és újabb uraskodásától felettünk; hittük, hogy békeküldöttségünk biztosítja a mi népünk által lakott Baranya egészét, s hogy a határ, nem messze attól a helytől, ahol egy szerb hős csontjai nyugszanak, egynek a mi drága felszabadítóink közül (a megboldogult Danilo Cerić³⁸⁹ ezredese) nem fog változni, hanem örökre megmarad, mint régi vágyaink és reményeink megvalósulása, amelyek itt keletkeztek, ahol évszázadokon át halálos fenyegetésben bátran védtek a szerb nevet, tudatát és eszmét. Maguk a szerb katonaság és az állami igazgatási szervek meghatározó személyei is biztosítottak bennünket, hogy ez így lesz.

Most azonban a kész és aláírt magyar békeszerződéssel szembesültünk a kész és fájdalmas ténnyel, ami egyértelművé tette, hogy reményeink meddők, hitünk felesleges volt, mert a határ, amellyel igazságtalanul Baranyának csak egy jelentéktelen részét adták meg, bennünket és sok más oda nem ítélt falut és várost messze maga mögött hagy. A bosszúra szomjazó és borzasztó magyar szörnyeteg már mutatkozik és fenyegetőzik, hogy hamarosan, nagyon hamar eljön, és ismét lenyel bennünket – immár örök időkre.

389 Nem sikerült fellelni életrajzi adatait.

E valósággal szembesülve, csalódottan, csüggedten, lehorgasztott fejjel és a körülmények végső ereje által magunktól megérezttük, hogy nem szabad megvárunk a magyarok visszatérését, impériumukat és mindazt a szörnyűséget, amit nekünk okoznának. És egyhangúlag, bár nehéz szívvel, eldöntöttük, hogy kiköltözünk, amennyiben az utolsó pillanatban a végső ellenállással nem sikerül megmenteni Baranyának a népünk által lakott területeit és vele a mi falunkat.

Tudjuk, hogy a kiköltözés a legrosszabb dolog, ami előzetesen megköveteli nehéz kérdések megoldását, éppen ezért tekintünk reménykedő szemmel a királyi kormányra és a nemzetgyűlésre, és bátorkodtunk megkérni, hogy vegyék gondjaikba mindazoknak a kérdéseknek a megoldását, amelyek egy nép teljes kiköltözésével kapcsolatosak (mert rajtunk kívül sok más falu is a kiköltözést választja). Különösen fontos birtokaink kérdése, aminek kérjük állami felvásárlását, vagy azt, hogy az új területen történő letelepítésünk azzal megegyező biztonságot kapjunk.

Kérjük továbbá, hogy az állam irányunkban tanúsított gondoskodása jeleként jelöljenek ki egy minisztériumi bizottságot, amely összeírja a kiköltözőket és birtokaikat, amely elrendeli és kijelöli a helyet, ahová letelepítenek bennünket, s amely levezényeli magát az áttelepülést. Egyedül így lehet ez a lépés olyan, amelyre jövőnket illetően bizakodással tekinthetünk, s csak akkor, biztosítva arról, hogy nem fogunk anyagilag károsulni, nem leszünk becsapva és kifosztva, várhatjuk a szomorú óra eljövetelét, amikor elindulunk, magunk mögött hagyva dédapáink otthonait, a szeretett földet és elhunytaink szent sírját...

Értesültünk arról, hogy a kormányzati szervek rendelete alapján – nem tudjuk, hogy a Minisztérium tudtával-e – egyes falvakban kidobolták, hogy azok, akik ki akarnak költözni, jelentkezzenek a jegyzőknél. Ez nem a jó módszer, mert a jegyzők többsége megbízhatatlan ember (magyarok és más idegenek), akikben mi egyáltalán nem bízunk, s akik a költözés körüli feladatokat nem fogják megfelelően intézni, ügyelve mindenre, különösen arra, hogy ne érjen bennünket bántódás. Volt szerencsénk a fentieket mellékesen megjegyezni, amiatt, hogy a kiköltözés ilyen módon történő végrehajtásával nem vagyunk elégedettek, s hogy minden reményünket és bizalmunkat egy külön minisztériumi bizottságba helyezzük, amely ezt a feladatot felelősen fogja végrehajtani.

Engedtesék meg nekünk, hogy ehelyütt egyúttal ismertessük népünk egészének véleményét Baranyában, hogy a királyi kormány a nemzetgyűléssel egyetemben semmiképp ne engedjen a nem megítélt Mohács kérdésében, ne adja ki a kezéből ezt a számunkra fontos és teljesen egészében a mi városunkat (a teljes 17 ezer lakosból kb. 12 ezer a miénk), ahogy a stratégiai pozícióit sem Villány és Siklós környékén, amelyek között a baranyai zárandokhelyen, Göntéren található a minden baranyai számára szent történelmi és hagyományos emlékmű, azaz az utolsó szerb deszpota, Stevan Štiljanović sírja.³⁹⁰ És egyúttal igyekezzon elérni, hogy megkapjuk a teljes

390 Stevan Štiljanović (1498–1543) szerb deszpota, a török elől Magyarországra menekült, II. Lajos

megszállt baranyai területek legalább 5 évi megszállását, hogy időnk és módunk legyen megoldani a nép kitelepítésének bonyolult kérdéseit, és végre lehessen hajtani a nehéz döntést. Ez már csak azért is kívánatos, mert valamennyi munkásszervezet több mint 20 ezer baranyai munkás nevében kérte, hogy katonai és polgári hatóságaink ne hagyják el Pécsert és Baranyának a nem odaítélt területét. Meg vagyunk győződve arról, hogy ez egyben államiunk érdeke is.

Végezetül kérjük, hogy az áttelepülés után feltétel nélkül váltsák át pénzünket, amelyet nálunk nem bélyegeztek felül, és nem is cseréltek le a mostani állami pénzzel.

Annak reményében, hogy kérésünk gondos, jószívű és jólétkü állami vezetőink elé kerül, akik megértik helyzetünket, és minden erejükkal szerencsétlen vidékünk érdekében lépnek fel, s akik valóban azon igyekeznek majd, hogy kéréseink és kívánásaink teljesüljenek.

Belgrádban 1920. június 14-én.

A legmélyebb tisztelettel,

Mohács, Bátaszék, Lánycsók és Liptód községek küldöttjei (aláírások)

Forrás: AJ-336 (A békeküldöttség iratai), 18. cs.

ról megkapta Siklóst hűbérbirtokként. A mohácsi csatavesztést követően Ferdinánd oldalára állt, és további szlavóniai birtokokkal gazdagodott. Halála után a szerb egyház szentté avatta.

IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források és rövidítései

AJ = Arhiv Jugoslavije (Szerbia)

ASANU = Arhiv Srpske Akademije nauka i umetnosti (Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Levéltára, Szerbia)

MNL BaML = Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (Pécs)

TNA FO = The National Archives Foreign Office (Nagy-Britannia)

Kiadott források

DBFP = *Documents on British Foreign Policy 1919–1939*. First Series, Volume II. 1919. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. His Majesty's Stationery Office, London, 1948.

FRUS = *Papers relating to the foreign relations of the United States, the Paris Peace Conference, 1919*, Volume IV. United States Government Printing Office, Washington, 1943.

Ádám–Ormos 1999 = Ádám Magda – Ormos Mária (összeáll. és szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*. Budapest, 1999.

Ádám–Ormos 2004 = Ádám Magda – Ormos Mária (összeáll. és szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920*. Budapest, 2004.

Janković–Krizman 1964 = Dragoslav Janković – Bogdan Krizman (priredili): *Grada o stvaranju Jugoslovenske države (1. I – 20. XII 1918)*. Institut društvenih nauka, Beograd, 1964.

N. Szabó 1981 = N. Szabó Erzsébet: Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről. *Történelmi Szemle* 1981/4.

Hrabak 1970 = Hrabak, Bogumil: *Zapisnici sa sednica Davidovićeve dve vlade od avgusta 1919. do februara 1920*. Arhivski vjesnik XIII. (1970/1), 7–92.

Krizman–Hrabak 1960 = Bogdan Krizman – Bogumil Hrabak (priredili): *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu, 1919–1920*. Beograd, 1960.

Mandić 1956 = Mandić, Ante: *Fragmenti za historiju ujedinjenja*. Zagreb, 1956.

Sorsdöntések = *Sorsdöntések. A kiegyezés, a trianoni béke, a párizsi béke*. Összeállította, szerkesztette, az előszót és a magyarázó szöveget írta Gerő András. Budapest, é. n.

Šišić 1920 = Šišić, Ferdo: *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919*. Naklada „Matice Hrvatske”, Zagreb, 1920.

Hivatkozott szakirodalom

- Bánffy 1993 = Bánffy Miklós: *Huszonöt év* (1945). Sajtó alá rendezte Major Zoltán. Budapest, 1993.
- Deák 1972 = Deák, Francis: *Hungary at the Paris Peace Conference*. New York, 1972.
- Đurović 1975 = Đurović, Smiljana: Kriza uglja na teritoriji Kraljevine SHS 1919. godine. *Acta Historico-economica Iugoslaviae* 2. (1975), 67–82.
- Glibonjski 2009 = Glibonjski, Milan: *Baranja (1918–1923) sećanja*. Priredili Vasilije Đ. Krestić, Petar V. Krestić. Istorijski institut Beograd, 2009.
- Kicošev 1996 = Kicošev, Saša: A Bácska népességszámának és etnikai szerkezetének változásai a 20. században. *Földrajzi Értesítő* 14. (1996) 1–2. füzet.
- Krizman 1959 = Krizman, Bogdan: Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj Konferenciji 1919. g. *Zbomik za društvene nauke Matice srpske* 24. (1959) 31–72.
- Mitrović 1969 = Mitrović, Andrej: *Jugoslavija na Konferenciji mir 1919–1920*. Milan Glibonjski. Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd, 1969.
- Mitrović 1975 = Mitrović, Andrej: *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom: 1919–1920. prilog proučavanju Jugoslovenske politike na konferenciji mira u Parizi* Institut za izučavanje istorije Vojvodine. Novi Sad, 1975.
- Nicholson 1965 = Nicholson, Harold: *Peacemaking 1919*. New York, 1965.
- Romsics 2001 = Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Zsebkönyvtár. Budapest, 2001.
- Stanojević 1914–1921 = Stanojević, Stanoje: Vojvodina na Konferenciji mira. In: *Letopis Matice srpske* 300. (1914–1921). 76–89.
- Suba 1999 = Suba János: *Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. A határmegállapító bizottságok működése*. Honvédtudósok 39. Budapest, 1999.
- Szűts 1991 = Szűts Emil: *Az elmerült sziget. A baranyai szerb–magyar köztársaság*. Pannónia Könyvek, 1991.
- Vinaver 1971 = Vinaver, Vuk: Jugoszlávia és Magyarország a Tanácsköztársaság idején. *Századok*, 1971/6. 1217–1246.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A, Á

- Acimović, Milutin 119
 Acsády Ignác 70
 Ádám Magda 7, 18, 27, 203, 229
 Adolphus herceg, Teck és Cambridge lordja 202
 Aleksić, Sima 55
 Andrić, Lojzi 139
 Andrić, Todór 88
 Apponyi Albert 26
 Avramović, Ranislav 163, 197

B

- Balla Aladár 148
 Bánffy Miklós 26, 28, 230
 Barako, Đura 55
 Batut, Milan Jovanović 52
 Belić, Aleksandar 61, 65–66
 Belitska Sándor 148
 Beneš, Edvard 218
 Benyovszky 73, 134
 Besarović, Vojislav 163, 180
 Bodi, Mihajlo 41, 160–161
 Bokšan, Miloš 177
 Boor, Ljudevit 59
 Boor, Uroš 59
 Bošković, Matija 11, 48, 63–64, 66–67, 69, 80, 82, 88
 Bowman, Isaiah 25, 183
 Böröcz Péter 140, 141
 Branković, Đurađ (Brankovics György) 57
 Brătianu, Ion 43, 192
 Brázay 135
 Brejc, Janko 147
 Brkić, Vojin 138
 Bugarski, Kosta 55

C, Č

- Čarnojević, Arsen (III.) pátriárka 113
 Cheysson, Pierre 198, 212–213
 Čingrija, Melko 80
 Clemenceau, Georges 17, 21, 180, 182, 204, 205
 Čolak-Antić, Vojin 126, 127
 Čosić, Milan Đ. 38, 46, 132, 136, 214, 217
 Cuninghame, Thomas Andrew Alexander Montgomery 43, 186
 Curzon, George Nathaniel 30, 32
 Cvijić, Jovan 8, 11, 14, 17, 20, 22–23, 26–27, 33–36, 40–41, 48–49, 59, 65–66, 80, 82–83, 85, 92–93, 111, 156, 159, 167, 176, 182, 209

Cs

- Csáky Katalin 58
 Csáky Miklós 57

D

- D'Annunzio, Gabriele 24
 D'Espèrey, Franchet Louis 63
 Davidović, Ljuba 27, 41–43, 167, 169, 182, 184–185, 188–189, 229
 Deák, Francis 18–19, 230
 Dobrović, Petar (Dobrovits Péter) 31, 139–140
 Đorđević, Đorđe 31
 Đorđević, Tihomir 66
 Đurović, Smiljana 24, 230
 Drašković, Milorad 168, 204
 Draskovich 73, 134
 Draskovich Iván 126
 Dučić, Dragutin V. 153, 163, 168, 180–181

- E**
 Eszterházy (gróf) 73
 Esterházy (herceg) 134
 Evans, Arthur 18, 33, 48–49
- F**
 Ferdinánd, I. (Habsburg) 228
 Fermendžin, Eusebius 112, 232
 Festetics Imréné 180
 Filipon, Martin 55
 Foch, Ferdinand 66, 141
 Folnegović, Juraj 140
 Friedrich István 214
 Frigyes (Friedrich) Habsburg főherceg 116–117, 120
 Fromageot, Henry August 198
- G**
 Gabriele Condulmer (IV. Jenő pápa) 112
 Gangala, Dominic (Marchiai Jakab) 112
 Gavrilović, Bogdan 52
 Gavrilović, Mihajlo 176
 Glibonjski, Milan 127, 136, 139–141, 230
 Gosset, Francis William 30–32
 Gosztunyi Gyula 31
 Grósz Imre 134
- H**
 Hacin, Janko 163
 Hadžić, Stevan 38, 132
 Hardinge, Charles 30
 Horthy Miklós 191
 Hrabak, Bogumil 14–17, 30, 63, 66, 69, 77, 82–83, 89, 184, 190, 202–203, 207, 209, 229
- J**
 Jakšić, Dimitrije (Jaksics Demeter) 57
 Jakšić, Petar (Jaksics Péter) 57
 Janković, Dragoslav 51, 53, 56, 221
 Janković, Velizar 37, 80–81, 108
- Jeglić, Anton Bonaventura 38, 128
 Jeszenszky 135
 Johnson, Athelston 29, 31
 Jovan Nenad (Cserni Jován) 112
 Jovanović, Slobodan 80
 József főherceg (Habsburg-Lotaringiai) 191
- K**
 Kalenić, Andrija 119
 Károly, IV. (Habsburg) 155
 Károlyi Mihály 12, 154, 191
 Katona István (Stephanus) 112–113
 Keglevich Pál 126
 Keseríc, Franjo 119
 Khuen-Héderváry Károly 174, 195
 Kicošev, Saša 79, 230
 Kiril, preszlavi herceg 202
 Klekl, Jožef (Jozef Klekl, Josef Klekl) 128, 130, 147
 Klicin, Mita 54
 Kocel 75
 Konjović, Petar 52–53, 77
 Korporić 205
 Kosić, Đoko 139
 Kostrenčić, Ivan 189–190, 197, 204, 205
 Kovačević, Milivoj 54
 Krizman, Bogdan 11, 14–18, 51, 53, 56, 63, 66, 69, 77, 82–83, 89, 184, 190, 202–203, 205, 207, 209
- Krošić, Jovan 119
 Kumanudi, Kosta 163
 Kun Béla 148, 154, 172
- L**
 Lajos, II. (Jagelló) 227
 Lalošević, Jovan (Joca) 54, 56
 Laroch, Jules 25, 183
 Leeper, Alexander Wigram Allen 42, 44, 181–182, 203
 Leydan 213
 Linder Béla 31, 40, 154–155
 Lloyd-George, David 27
- Lukić, Mita 52
 Luković, Radomir 193
- M**
 Mačkovšek, Janko 66
 Magarašević, Aleksandar 52–53, 55–56
 Mandić, Ante 229
 Mandić, Mijo (Mándity Mihály) 70
 Manojlović, Vlada 54
 Marinković, Mirko 189–190, 204, 207
 Marušić, Drago 163, 197–198
 Masaryk, Tomáš Garrigue 46, 218–219
 Matic, Milovoj 54
 Mihajlović, Svetislav 54
 Mihaldžić, Stevan 139–140
 Mikes János 129
 Millerand, Alexandre 28, 45, 205, 212–213
 Mišić, Živojin 49
 Mitrović, Andrej 10, 14–15, 17, 18, 20–24, 26, 28, 80, 149, 232
 Molnár Dezső 191
 Montenouvo herceg 134
 Moore, Charles Beatty 42, 175
- N**
 Nicholson, Harald 9, 230
 Ninčić, Momčilo 28, 52, 219
 N. Szabó Erzsébet 30, 229
- O**
 Obál Béla 129
 Ormos Mária 7, 18, 27, 203, 229
 Orsolíć, Pavel 139, 140
- P**
 Paléologue, Maurice 45, 212–213
 Pandurović, Vojislav 37, 126–127, 140, 176
 Pašić, Nikola 8, 10–11, 13–17, 20, 23, 27–30, 32–33, 35–36, 39, 44–45, 47, 49, 62–65, 67, 78, 80–82, 88, 90, 94, 139, 149, 168, 175, 177, 179–180, 183, 188–190, 193, 197, 202–204, 207–209, 213–214
- Pavković, Ante 119
 Pavlas, Ignjat 54
 Pejić, Mita 139–140
 Perinog, Miša 139
 Pešić, Petar 13–15, 17, 20, 23, 34, 38, 63–68, 80, 82, 128, 140–141
 Peterson angol vezérkari százados 40, 151
 Petrović, Jovan (Joca) 54
 Petrović, Milan 54
 Piukovics János 158
 Pobulić, Pavle 221, 225
 Pogačnik, Jožef 155
 Popović, Kosta 54
 Prakatur Tamás 31, 119
 Prakatur, Tome 119
 Pribičević, Svetožar 52
 Pribičević, Valerijan 52
 Protić, Stojan 38, 78, 142, 146, 148, 204–205
 Pupin, Mihajlo 11
- R**
 Radonić, Jovan 14, 22, 38, 61, 65–66, 92, 130, 131
 Rajić, Blaško 92
 Rajić, Svetislav 140
 Rákóczi Ferenc (II.) 72
 Rašić, Mladen 139–140
 Rat, August 54
 Rédl Ferenc József 114
 Rhédey Claudia Zsuzsanna 202
 Ribarž, Otokar 11, 63–67, 69, 80, 82, 88, 183, 189, 202–205, 207–208
 Rohač, Oskar 59
 Romsics Ignác 9, 230
- S, Š**
 Sándor, I. (Karađorđević) 63, 134, 140, 223, 225
 Savčić, Miloš 80–81
 Schaumburg-Lippe 73
 Šenoa, August 85
 Šenoa, Milan 85

Sergent, Charles 44, 197
 Šćarević, Milivoj 177–178
 Signjar, Rudolf 83
 Šišić, Ferdo 63, 181, 183, 230
 Slavnić, Stevan 54
 Seton-Watson 18
 Smederevac, Jovan 52
 Smodlaka, Josip 11, 14, 17, 42, 52, 63,
 64, 66–67, 69, 80, 82, 181–182
 Soós Károly 31
 Spalajković, Miroslav 47
 Spevec, Ivo 197, 211–212
 Stajević, Jovan 119
 Stanić, A. 80
 Stanojević, Stanoje 12, 14–15, 22, 38,
 61, 66
 Steed, Wickham 18
 Štiljanović, Stevan 227
 Stojanović, Kosta 36, 80, 92, 108, 153,
 162, 190, 204
 Stojić, Stevan 139–140
 Stojković, Petar 139
 Strang, William 31–32
 Suba János 32, 230
 Suhanski, Petar 59

Sz

Szimli (Szily család) 135
 Szűts Emil 216, 230

T

Tardieu, Andre 17, 20–21, 35, 88, 135,
 158
 Todorović, Dimitrije 54
 Tököli Száva (Sava Tekelija) 177–179
 Tresić-Pavišić, Ante 80
 Trumbić, Ante 10–11, 14, 16–17,
 20–21, 25, 28–29, 36, 42, 44–45,
 63–67, 69, 80–81, 88, 94, 96, 108,
 143, 146, 183, 188–190, 202–204,
 207–209, 212–213
 Tunić-Vojnić, Stipan 55
 Tüll Géza 129
 Türr István 185

V

Veljković, Vojislav 153
 Vesnić, Milenko 11, 14, 16, 63–64,
 66–68, 80, 82, 88, 92, 153, 183
 Vilmos, II. (Hohenzollern) 117, 215
 Vinaver, Vuk 19, 230
 Vošnjak, Bogumil 184
 Vučković, Vasa 52, 53

W

Wilson, Woodrow 18, 25

Ž

Žolger, Ivan 11, 29, 63–67, 69, 80, 82,
 88, 183, 189, 202–205, 207, 208
 Županski, Slavko 55

HELYNÉVMUTATÓ

A

Adria 17, 19–20, 49, 97, 203
 Akčar (Arčar, Bulgária) 68
 Albánia 19
 Alföld 58
 Almás (Bácsalmás, Bács-Kiskun m.) 36,
 71, 78, 92–93, 113–117, 119–120,
 123–124, 156–158
 Alsószőlők (Vas m.) 74
 Amerika (Amerikai Egyesült Államok)
 10, 18, 78, 81, 91, 103, 114, 175,
 176
 Anglia 27, 78, 127, 203
 Arad (Arad, Románia) 12, 50, 59, 68,
 72, 76, 92
 Arnfels (Ausztria) 77
 Árpatahló (Ruma, Szerbia) 61
 Ausztria 9, 13, 34, 43, 47, 61, 67–69,
 72, 74, 77, 95, 97–99, 102–104,
 106–108, 145, 150, 186–187, 196,
 199, 201, 203
 Ausztria–Magyarország 47, 68, 75, 81,
 90–91, 96–98, 106, 108–109

B

B. B. B. (Bánát, Bácska, Baranya) 34,
 38–39, 52–55, 126, 136, 146, 217
 Babarcz (ma Babarc, Baranya m.) 110
 Babócsa (Somogy m.) 68, 77
 Bács (ma Bač, Szerbia) 121
 Bács-Bodrog vármegye 37, 46, 55, 61,
 70, 83–85, 111–112, 217
 Bácsbokod (Bács-Kiskun m.) 119–120
 Bácsborsód (Bács-Kiskun m.) 113
 Bácska 13–17, 20, 22, 29, 37, 52, 61,
 69–73, 75, 78, 82, 88, 111–113,

115–116, 121, 123, 136, 157, 170,
 190, 210, 213, 217–218, 230
 Dalmácia 9–11, 49–50, 61, 63, 80, 105,
 113, 156
 Bácsmadaras (ma Madaras, Bács-Kiskun
 m.) 113, 115, 117, 119–120, 124,
 158
 Bácsstóváros (Tovariševo, Szerbia) 85
 Baja (Bács-Kiskun m.) 12–13, 15, 17,
 20–21, 23, 28, 47, 50, 55, 71–72,
 88, 93, 112, 114–116, 118–121,
 123–124, 156–157, 185
 Bajai háromszög 114, 116, 119–121,
 123–124, 157
 Bajaszentistván (ma Baja része) 93, 119,
 157
 Bajmok (Bajmok, Szerbia) 71, 92
 Balaton 75–76
 Balkán 9, 18–19, 70, 76
 Bánát 12–16, 18, 20–22, 29, 35, 38,
 47–50, 52–53, 55–56, 61–62,
 64–65, 67–68, 70–71, 78–79, 82,
 128, 136, 142, 170, 177, 205, 210,
 232
 Bár (Baranya m.) 68, 76
 Baracska lásd: Nagybaracska
 Baranya 3, 12, 15–16, 20–24, 26,
 28–31, 36, 38, 41–42, 45–46, 52,
 55, 61, 68, 72–73, 78, 93–94, 110,
 119, 125–126, 131–136, 139–140,
 161, 167, 170, 175, 182, 190, 208,
 210, 216, 219, 223, 225–226
 Baranya-háromszög 121
 Baranya vármegye, lásd Baranya
 Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság
 30–31

Baranyavár (Branjin Vrh, Horvátország) 22, 131, 145
 Barcs (Somogy m.) 12, 29, 39–40, 47, 73, 143–145, 149–150, 152, 159, 223
 Bátaszék (Tolna m.) 29, 46, 226, 228
 Bátmonostor (Bács-Kiskun m.) 22, 76
 Bátya (Bačín, Szerbia) 93
 Bécs (Wien) 11, 17, 40, 43, 54, 61, 74, 80, 105, 126, 144, 150–151, 154–155, 186, 188, 201–202
 Becse, Óbecse (Bečej, Szerbia) 85, 117
 Békéscsaba (Békés m.) 58
 Belatinc (Belatinci, Szlovénia) 129
 Belgium 91, 96–97, 99, 100, 102, 129
 Belgrád (Beograd, Szerbia) 8–9, 12, 14, 16, 19–24, 26–28, 30–33, 37–46, 48, 50, 52–53, 56, 63, 66, 70–71, 78–79, 87, 89, 91, 94, 101, 110–111, 122, 125–127, 132, 137, 140–142, 146–154, 159–160, 167–169, 175, 181–182, 184, 186–187, 190, 202, 204–206, 208, 213–214, 217–219, 221, 226, 228
 Beljak (Villach, Ausztria) 61, 69, 77, 89, 144
 Bellye (Bilje, Horvátország) 73
 Belogradička (Bulgária) 60
 Béreg (Bački breg, Szerbia) 46, 71, 92, 213–214
 Beremend (Baranya m.) 110, 135
 Berény, ma Iharosberény (Somogy m.) 68, 77
 Bezdan (Bezdan, Szerbia) 68, 117–119, 184–185
 Birján (Baranya m.) 141
 Bogyán (Bođani, Szerbia) 84
 Boróc (Obrovac, Szerbia) 85
 Boroszló (Wrocław, Lengyelország) 201
 Bosna folyó (Bosznia-Hercegovina) 51
 Bosznia 9, 29, 49–50, 81, 105–106, 112, 163, 170, 190, 210
 Bosznia-Hercegovina 95
 Bregalnica folyó (Észak-Macedónia) 89
 Breznik (Bulgária) 60
 Bukarest (București, Románia) 9, 43, 188, 192–193, 202
 Bulgária 9, 19–20, 36, 48, 58, 60, 63–64, 66, 68, 89–91, 94, 97–103, 107–108, 164, 172
 Bükkösd (Baranya m.) 110
C, Cs
 Carnarói Olasz Kormányzóság 24
 Celovac (Klagenfurt, Ausztria) 61, 76, 89
 České Velenice (Csehország) 150
 Ćustendil (Bulgária) 64
 Csáktornya (Čakovac, Horvátország) 40, 144–145, 159
 Csanád, ma Magyarcsanád (Csongrád m.) 57, 58, 92, 128
 Császártöltés (Bács-Kiskun m.) 93
 Csátalja (Bács-Kiskun m.) 120
 Csávoly (Bács-Kiskun m.) 119–120, 124
 Csehország 9, 43, 150, 189
 Cseldoboka (Baranya m.), ma Göröcsönydoboka része 125
 Cserdi (Baranya m.) 110
 Cserföld (Črenšovci, Szlovénia) 129–130
D
 Dályok (Duboševica, Horvátország) 22, 119, 176, 221
 Damása (Domašinec, Horvátország) 86
 Darány (Somogy m.) 68, 77
 Dárda (Darda, Horvátország) 73, 139
 Debrecen (Hajdú-Bihar m.) 9
 Dékánfalva (Dekanovec, Horvátország) 86
 Deszk (Csongrád-Csanád m.) 44–45, 205–207
 Devecser (ma Pécsdevecser, Baranya m.) 110

Diósvizsló (Baranya m.) 68, 77
 Doberbach (Ausztria) 74
 Domaföld (ma Kapornak, Krplivnik, Szlovénia) 74
 Dráva folyó 12–13, 19, 20, 22, 24–25, 40, 42–43, 47, 51, 62, 72, 74, 76, 82, 89, 128, 131, 143–144, 152, 159, 160, 183, 186, 191, 215, 223
 Drávaköz 22
 Drenye (Drenje, Horvátország) 84
 Dubrovnik (Horvátország) 80
 Duna 16, 20, 22, 32, 47, 50, 57, 59–60, 62, 68–70, 72, 75–76, 117–119, 123, 156–157, 185, 190, 223
 Dusnok (Bács-Kiskun m.) 93
E
 Egerág (Baranya m.) 110
 Erdély 48, 162, 190
 Érsekcsanád (Bács-Kiskun m.) 93
 Eszék (Osijek, Horvátország) 17, 29, 39, 51, 73, 131, 143, 145–146, 151, 176
 Európa 17–19, 76, 117, 210, 225
F
 Fajsz (Bács-Kiskun m.) 93
 Fazekasboda (Baranya m.) 110
 Fehértemplom (Bela Crkva, Szerbia) 50, 82, 88
 Felsőszőlők (Vas m.) 129
 Ferenc-csatorna (Duna-Tisza-Duna-csatorna, Kanal Dunav-Tisa-Dunav, Szerbia) 22, 117–118, 184–185
 Fiume (Rijeka, Horvátország) 24, 61, 191
 Franciaország 21, 28, 63, 78, 91, 97, 99–100, 103, 124, 127, 145, 213
G
 Gail folyó (Ausztria) 69, 77
 Gara (Bács-Kiskun m.) 119
 Garé (Baranya m.) 113
 Geresd (ma Geresdlak, Baranya m.) 110
 Gmünd Lainsitz (Ausztria) 150
 Gnás folyó (Ausztria) 77
 Góla (Gola, Horvátország) 40, 152
 Gotála (Gotalovo, Horvátország) 40, 152
 Görz (Gorizia, Olaszország) 60
 Görögország 9, 16, 48, 89, 223, 225
 Graz (Ausztria) 144
 Gyékényes (Somogy m.) 145, 150
 Györgypusztá (ma Bácsszentgyörgy, Bács-Kiskun m.) 115, 117
 Gyulafehérvár (Alba Iulia, Románia) 56
H
 Habsburg Birodalom 113
 Hajós (Bács-Kiskun m.) 93
 Háromház (ma Magyarlak, Vas m.) 74
 Hásságy (Baranya m.) 110
 Hercegszabar (ma Székelyszabar, Baranya m.) 125
 Hercegszántó (Bács-Kiskun m.) 46, 71, 78, 92, 113, 115–120, 122, 124, 156–157, 213–214
 Hidor (ma Olasz településhez tartozik, Baranya m.) 110
 Hímesháza (Baranya m.) 110
 Hird (ma Pécs városrésze, Baranya m.) 110
 Hódmezővásárhely (Csongrád-Csanád m.) 128
 Horvátország 12–13, 17, 22, 29, 43, 49–53, 61, 73, 76, 84, 86, 108, 110, 128, 144–145, 150–152, 160, 171, 183, 189–191, 194, 199, 210, 212
 Horgos (Horgoš, Szerbia) 28, 68, 76
 Horvát Királyság 74, 160
 Horvátszentmiklós (Somogyszentmiklós, Miklósfá, ma Nagykánizsa része, Zala m.) 68
I
 Igal 118
 Iharos (ma Iharosberény, Somogy m.) 68, 77

Ihtiman (Bulgária) 60
 Illocska (Baranya m.) 141
 India 76
 Iskar (Iszker, folyó Bulgáriában) 60
 Isten háta (domb) 124
 Isztria (Szlovénia, Horvátország) 60

J

Jánoshalma (Bács-Kiskun m.) 112, 128
 Jugoszlávia 12, 14–16, 19, 22–25, 27, 31, 40–41, 43, 46, 49, 59, 80, 85, 88, 110, 112, 118, 120–122, 124, 129–130, 138, 143, 145, 147–148, 154–156, 163, 181, 187, 192, 206, 213, 221

K

Kalocsa (Bács-Kiskun m.) 93, 112–113, 121
 Kanizsa (Nagykanizsa, Zala m.) 39, 86, 144, 149–150
 Kaposvár (Somogy m.) 145
 Karapandzsa-puszta (ma Karapanca, Mohácsi-sziget) 116, 119
 Karasica-patak (Horvátország, Magyarország) 151, 223
 Karintia (Ausztria) 20–21, 61, 89, 147
 Katymár (Bács-Kiskun m.) 78, 113, 115–116, 119–120, 124

Kelebia (Bács-Kiskun m.) 112, 158
 Kercaszomor (1942-ig Kerca és Szomoróc, Vas m.) 74
 Kerka folyó (Krka, Szlovénia) 14, 74
 Kígyós-ér 124
 Kisfalud (Baranyakisfalud, Branjina, Horvátország) 110
 Kis-Kerka patak (Kerca, Mala Krka, Szlovénia) 74
 Kiskozár (Baranya m.) 110
 Kiskőrösi járás 92–93
 Kiskőszeg (Batina, Horvátország) 22, 145, 175–176

Kisterenye (ma Bátönytereny, Nógrád m.) 165
 Kis-Sztapár (Mali Stapar, Szerbia) 84, 117–118
 Klöch (Ausztria) 69
 Kőszovó 113
 Kovačica (Antalfalva, Szerbia) 84
 Kölpény (Kulpin, Szerbia) 85
 Krajna 61
 Krassó-Szörény vármegye 47, 55, 83
 Krivaja folyó (Bosznia-Hercegovina) 51
 Križevci (Kőrös, Horvátország) 144
 Kučnica patak (Szlovénia) 74
 Kula (Kula, Szerbia) 60
 Kunbaja (Bács-Kiskun m.) 113, 117, 120, 124

L

Lánycsók (Baranya m.) 46, 125, 128, 226
 Leibnitz (Ausztria) 47, 69, 77
 Lendvaújfalu (ma Tornyiszentmiklós, Zala m.) 14
 Lendva folyó 14, 68, 77
 Lengyelország 9, 94–95, 105, 201
 Lenti (Zala m.) 191
 Letenye (Zala m.) 86, 191
 Liliomos (Lalić, Szerbia) 85
 Lippa (Lipova, Románia) 13, 47
 Liptód (Baranya m.) 46, 226, 228
 Ljubljana (Szlovénia) 36, 38–39, 76, 89, 128, 144, 147
 Ljutomer (Szlovénia) 186–187
 London (Nagy-Britannia) 11, 19, 26, 33, 45, 48–49, 63, 78, 176, 185, 204, 207
 Ludas (Šupljak, Szerbia) 112
 Lugos (Lugoj, Románia) 47

M

Madaras (Madaraš, Szerbia) 113, 115, 117, 119, 120, 124
 Maderhild (Ausztria) 69, 77

Magyar Királyság 17, 44, 52–53, 57–58, 61, 69, 72, 74, 91, 113, 145, 163, 164, 171–174, 178–179, 183, 189–190, 193–204

Magyarcsanád (Csongrád-Csanád m.) 57

Magyarország 7, 9–10, 12–13, 15, 17–19, 21, 24–26, 28–30, 34–38, 40–46, 53, 57, 62, 65, 67–68, 70–72, 74–82, 85, 87–88, 90, 92, 94–102, 104, 106–109, 113, 116, 118, 120, 123–124, 126, 128, 131, 133, 141–145, 148–149, 153–158, 160–174, 176–181, 184–185, 187, 190–192, 195–203, 205–213, 216–219, 224–227

Magyarsarlós (Baranya m.) 110

Makedónia (Macedonija, ma Észak-Macedónia) 16, 48, 60, 89, 223

Makó (Csongrád-Csanád m.) 128

Mánfa (Baranya m.) 110

Maráza (Baranya m.) 110

Marburg (Maribor, Szlovénia) 89, 144

Margitta-sziget (Baranya m., a Mohácsi-sziget másik neve) 118

Maribor (Marburg, Szlovénia) 89, 186

Maros 13, 16, 18, 47, 50, 57–59, 62, 68, 75–76, 88

Marosmenti Határőrvidék 57–58

Mátéháza (Bács-Kiskun m.) 119

Mátételke (Matheovics puszta) 158

Mecsek 20, 23, 161, 223

Megyefa (ma Bükkösd része, Baranya m.) 110

Mélykút (Bács-Kiskun m.) 68, 76, 112

Mohács (Baranya m.) 15, 20, 23, 28–29, 31, 46, 62, 73, 87–88, 110, 112, 119, 123, 125, 131, 139, 143, 145, 149, 151, 161, 169, 209, 221, 225–228

Monostor (ma Bátmonostor, Bács-Kiskun m.) 22, 68, 76, 119, 158

Morava folyó (Szerbia) 14, 16, 70

Mura (ma határfolyó Magyarország és Szlovénia között) 12–13, 19–20, 43, 47, 68, 69, 73–75, 77, 85–87, 89, 186–187, 190

Murakeresztúr (Zala m.) 68, 77

Muraköz (ma Szlovénia) 13, 17, 19, 73–74, 86–87, 141, 145, 170, 190–191

Muraszombat (Murska Sobota, Szlovénia) 129

Muravidék (Prekmurje, Szlovénia) 12–13, 15, 17, 19–22, 28, 35–36, 38–39, 73–75, 83, 85–89, 128–130, 142, 144, 147, 170, 186–187, 190–191, 195

Muraszerdahely (Murska Središte, Horvátország) 144

N

Nádudvar (Nemesnádudvar, Baranya m.) 93

NagyBaracska (Bács-Kiskun m.) 113, 119, 158

Nagykanizsa (Zala m.) 13, 39–40, 68, 150, 159

Nagykikinda (Kikinda, Szerbia) 79, 88, 217

Nagykozár (Baranya m.) 110

Nagylak (Csongrád-Csanád m.) 23, 34, 57–59

Nagynyárad (Baranya m.) 110

Nagyvárad (Oradea, Románia) 59

Nekse (Našice, Horvátország) 144

Németbóly (ma Bóly, Baranya m.) 110

Németország 67, 69, 76, 79, 81, 90–92, 95–100, 102–107, 133, 145, 164

Németújfalu (ma Kétújfalu, Baranya m.) 68, 77

Niš (Szerbia) 33, 48–49

Muraiújfalu (Novakovec, Horvátország) 86

Nyomja (ma Szederkény, Baranya m.) 110

O

Óbecse (Bečež, Szerbia) 85, 117
 Ófutak (Futog, Szerbia) 85
 Ókanizsa, Magyarkanizsa (Kaniža, Szerbia) 62
 Olasz (Baranya m.) 110, 139
 Olaszország 10, 13–14, 17–19, 25, 47–49, 63, 65, 67, 69, 78–79, 89, 127, 148, 196
 Old (Baranya m.) 110
 Ópalánka (Bačka Palanka, Szerbia) 85
 Oroszország 47, 58, 79, 113
 Oršenice, Karátsonyiliget (ma Soca, Románia) 84
 Orsova (Orşova, Románia) 47, 57

P

Pakrac (Pakrac, Horvátország) 144, 150
 Pancsova (Pančevo, Szerbia) 55, 57
 Parrag (Parage, Szerbia) 85
 Pécs (Baranya m.) 12–13, 15, 17, 20, 23–24, 26, 29–32, 35, 37–42, 45, 51, 62, 73, 87–88, 110, 126–127, 132–136, 138–141, 145–146, 151, 153, 161–169, 175–176, 196, 200, 209–211, 216, 221, 223, 228
 Pécska (Pecica, Románia) 57
 Pécsvárad (Baranya m.) 29, 134–135, 139
 Pélmónostor (Beli Manastir, Horvátország) 145, 221
 Pernik (Bulgária) 64
 Perzsa-öböl 76
 Pest vármegye (Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.) 92–93
 Petrič (Bulgária) 89
 Pinczéd (Pivnice, Szerbia) 85
 Pizák (Baja városrésze) 157
 Pontafel (Pontribba, Olaszország) 69, 77
 Poroszország 201
 Pozsony (Bratislava, Szlovákia) 62, 72, 201
 Pragerhof (Pragersko, Szlovénia) 144–145

Pusztasomló (ma Vértessomló, Komárom-Esztergom m.) 165
 Püspökmárok (ma Erdősmárok, Baranya m.) 110
 Püspöklak (ma Geresdlak, Baranya m.) 110

R

Rába folyó 68, 74, 76–77
 Rácmecske (ma Erdősmecske, Baranya m.) 110
 Ráczgörcsöny (ma Görcsönydoboka, Baranya m.) 125
 Ráczpetres (ma Újpetre, Baranya m.) 110
 Rácztöttös (Baranya m.) 110
 Radgona (Bad Radkersburg, Regede, Ausztria) 43, 186–187
 Radlberg (Ausztria) 69, 77
 Rajna folyó 78
 Raska/Raška (a középkori Szerbia megnevezése) 70
 Regőce (Ridica, Szerbia) 113, 115–117, 119–120, 124, 183
 Resicabánya, Rešica (Reșița, Románia) 50
 Rijeka (Fiume) 61, 144, 150, 191
 Rila-hegység 60
 Rinya patak 47
 Románia 9, 12–13, 15, 18, 21, 34, 43, 47–50, 56–57, 59, 61, 67–68, 84, 94–95, 148, 162, 165, 187, 202

S

Saint-Germain-en-Laye (Franciaország) 150, 204
 Sankt Donat (Ausztria) 69, 77
 Sankt Johann (Ausztria) 69, 77
 Sankt Martin (Ausztria) 69
 Santovo lásd: Hercegszántó
 Sellye (Baranya m.) 29, 73, 126
 Siklós (Baranya m.) 20, 29, 73, 126, 133, 139, 145, 161, 176
 Skomlya folyó (Bulgária) 68

Slavonski Brod (Bród, Horvátország) 51
 Somogyszob (Somogy m.) 145
 Somogyudvarhely (ma Udvarhely, Somogy m.) 68, 77
 Šopluk (régio Bulgária, Szerbia és Észak-Macedónia területén) 60
 Spielfeld (Ausztria) 186–187
 Stájerország (Ausztria) 61, 74
 Strasbourg (Franciaország) 124
 Struma folyó (Sztrumo, Bulgária, Görögország) 89
 Strumica város és folyó (Észak-Macedónia) 89
 Sugovica-csatorna (Bács-Kiskun m.) 118
 Sulm folyó (Ausztria) 69, 77
 Sükösd (Bács-Kiskun m.) 93
 Svájc 145

Sz

Szabács (Šabac, Szerbia) 117, 119–120
 Szabadka (Subotica, Szerbia) 13, 16, 19, 47, 50, 52, 54–55, 62, 71, 79, 82, 88, 111–117, 120, 123–124, 141–142, 157–158, 217, 221
 Szajk (Baranya m.) 125
 Szállásváros (Szállás, ma Baja része) 157
 Szaloniki (Thesszaloniki, Görögország) 114, 189, 222–223, 225
 Száva folyó 59, 60
 Szederkény (Baranya m.) 68, 110
 Szeged (Csongrád-Csanád m.) 12–13, 18, 22, 28, 39, 50, 59, 72, 79, 82, 88, 112, 114, 123, 128, 148
 Szemenye (Muraszemenye, Zala m.) 68, 77
 Szendrő (Smederevo, Szerbia) 57
 Szentá (Somogy m.) 68, 77
 Szentendre (Pest m.) 62
 Szentgotthárd (Vás m.) 68, 74, 77, 83
 Szentistván (Bajaszentistván, ma Baja része, Bács-Kiskun m.) 93, 119–121, 123–124, 157

Szentiván (Felsőszentiván, Bács-Kiskun m.) 119–120
 Szentkút (ma Pécs része, Baranya m.) 110
 Szentlőrinc (Baranya m.) 29, 73
 Szenttamás (Srbobran, Szerbia) 85
 Szerb Királyság 9–11, 47, 78, 199, 221
 Szerb Vajdaság 47, 57, 61
 Szerb Vajdaság és Temesi Bánság lásd Szerb Vajdaság
 Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 5, 9–11, 17–18, 23, 25, 29, 31–37, 39–42, 44–46, 52, 57, 63, 69, 71, 73, 75, 77–78, 80, 85, 87, 89–90, 92–97, 99, 104, 106, 110–111, 125–130, 138–140, 142, 146–147, 149–150, 152–156, 159–160, 163, 167–170, 172–180, 182, 186–188, 190, 193–194, 197–200, 204–206, 208–209, 211–213, 217, 219, 223, 225–226
 Szerbia 9–11, 13–14, 17, 22, 24, 28, 33–34, 47–50, 52–53, 55, 57–58, 60–62, 64, 71, 79, 81, 84–85, 88–91, 93, 96–100, 102–105, 107–109, 112–115, 117, 121, 124, 132–134, 139, 143, 156, 164, 167, 173, 178, 200, 205, 220, 221–224, 226
 Szeremle (Bács-Kiskun m.) 93, 119
 Szerémség (Srem, Szerbia) 9, 50–51, 93, 112
 Szigetvár (Somogy m.) 13, 15, 17, 29
 Szilbács (Silbaš, Szerbia) 85
 Szilézia 201
 Szlatina (Slatina, Horvátország) 144
 Szlavónia 12, 17, 29, 39, 50–51, 73, 143, 145–146, 170–171, 210, 212, 228
 Szlovén-dombság 17, 74
 Szlovénia 12–14, 29, 49, 65, 67, 74, 76, 82, 89, 108, 129, 144–145, 164, 186, 210
 Szófia (Bulgária) 60, 64
 Szőkéd (Baranya m.) 110

Szőreg (Csongrád-Csanád m.) 44–45,
205–207

Szörényvár (Turnu Severin, Románia)
50

Szűr (Baranya m.) 110

T

Tárcsó (Starčevo, Szerbia) 84

Tatabánya (Komárom-Esztergom m.)
165, 210

Temes vármegye 55, 65, 92

Temesvár (Timișoara, Románia) 12, 21,
47, 50, 55, 61, 82

Tettye (Pécs része, Baranya m.) 135

Timok folyó (Szerbia, Bulgária) 89

Tirol (Ausztria) 144–145

Tisza folyó 16, 22, 47, 50–51, 57, 68–
70, 75–76, 79, 123, 156, 185

Tompa (Bács-Kiskun m.) 112

Topolya (Bačka Topola, Szerbia) 62

Torontáludvar 11

Torontál vármegye 55, 61, 64, 83, 92,
205

Tótkomlós (Békés m.) 57

Törökkanizsa (Novi Kneževac, Szerbia)
205

Törökország 9, 90–91, 106, 113

Trbovlje (Szlovénia) 164

Trieszt (Trieste, Olaszország) 11, 60,
144

Trn (Észak-Macedónia) 60, 89

Tündéres (Vilovó, Szerbia) 84

U

Udvar (Baranya m.) 110

Újszentiván (Csongrád-Csanád m.) 44,
46, 205–207

Újvidék (Novi Sad, Szerbia) 33–34, 38,
52–56, 71, 77–78, 117–118,
136–138, 157, 185

V

Vajdaság (Vojvodina, Szerbia) 12, 47,
61, 143, 177–178, 214

Varasd (Varaždin, Horvátország) 76

Vardár (Vardar) folyó (Macedónia,
Görögország) 16, 70, 89

Vas vármegye 129

Vaskút (Bács-Kiskun m.) 119–120

Versec (Vršac, Szerbia) 50, 55, 82, 88

Versend (Baranya m.) 125, 140

Vidin (Bulgária) 64

Villány (Baranya m.) 29, 110, 143, 145,
221, 227

Vrapča (Bulgária) 89

W

Washington (Amerikai Egyesült Államok)
19

Windische Bühlen (Slovenske gorice,
Szlovén-dombvidék, Szlovénia) 74

Wölfnitz (Ausztria) 69, 77

Z, Zs

Zadar (Zára, Horvátország) 61, 63

Zádorlak (Zădăreni, Románia) 68, 76

Zágráb (Zagreb, Horvátország) 12, 33,
49, 52–53, 83, 85, 148, 150, 160,
163, 172, 174

Zákány (Somogy m.) 73

Zala megye 14, 62, 68, 192

Zenta (Senta, Szerbia) 112

Zombor (Sombor, Szerbia) 17–18, 40,
54–55, 88, 111–117, 123–124,
156–157, 217–218

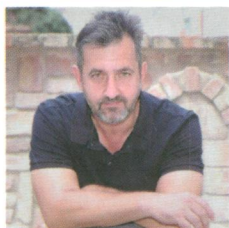
Zsdála (Ždala, Horvátország) 40, 152

Kiadja a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
Felelős kiadó: Balogh Balázs főigazgató, Molnár Antal igazgató

Nyomdai előkészítés:
BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs osztály
Vezető és kiadói szerkesztő: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Bardi Erzsébet

Borító: Böhm Gergely
Tördelés: Kele János
Nyomdai munka: Prime Rate Kft., Budapest
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Magyarország többi szomszédjához hasonlóan a Szerb Királyság, illetve a háború végén megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is benyújtotta követeléseit a párizsi békekonferencián a legyőzött országokkal szemben. A legfontosabb délszláv követelések Magyarországhoz kapcsolódóan elsősorban a területekre vonatkoztak, ám ezen túlmenően is megfogalmaztak fontos igényeket, amelyekkel további gazdasági, pénzügyi és politikai előnyökre kívántak szert tenni, illetve igyekeztek minél nagyobb mértékű háborús kártérítést kicsikarni. A kötet célja, hogy a történész szakma mellett a kérdés iránt érdeklődő szélesebb közönség számára is betekintést nyújtson a délszláv békedelegáció Magyarország-al kapcsolatos párizsi tevékenységébe. Annak érdekében, hogy az olvasó minél teljesebb képet kapjon a trianoni békeszerződés kidolgozásának délszláv vonatkozásairól, a kötetben a területi követelések mellett a gazdasági, kulturális, pénzügyi és kisebbségi kérdéseket tárgyaló iratok is helyet kaptak. E dokumentumok többsége levéltári forrás, amelyek magyar nyelven most jelennek meg először, így bátran állítható, hogy jelentősen bővítik meglévő ismereteinket a délszláv állam Magyarország-politikájáról a párizsi békekonferencián 1919–1920-ban.

Hornyák Árpád (1971) a Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára, az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, a 20. századi magyar–jugoszláv kapcsolatok történetének kutatója. Főbb művei: *A magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927* (2004); *Találkozások-ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok történetéből* (2010); *A Horthy-korszak Magyarországa jugoszláv szemmel. Délszláv levéltári források Magyarországról, 1919–1941* (2016).

Ára: 3200 Ft

